

การก่อรูปครูดีในดวงใจในระบบการศึกษาไทย
The Formation of Good Teacher in Heart in
the Education System in Thailand

เกิดพงศ์ จิตรหลัง
Kerdpong Jitlung

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญา
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of
Master of Arts Degree in Human and Social Development
Prince of Songkla University

2559

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

ชื่อวิทยานิพนธ์ การก่อรูปครุฑในดวงใจในระบบการศึกษาไทย
 ผู้เขียน นายเกิดพงศ์ จิตรหลัง
 สาขาวิชา พัฒนามนุษย์และสังคม

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

คณะกรรมการสอบ

.....
 (ดร.อุทิศ สังข์รัตน์)

.....ประธานกรรมการ
 (ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มณฑนา พิพัฒน์เพ็ญ)

.....กรรมการ
 (ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เก็ตถวา บุญปรากฏ)

.....กรรมการ
 (ดร.อุทิศ สังข์รัตน์)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ อนุมัติให้รับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้
 เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา ตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และ
 สังคม

.....
 (รองศาสตราจารย์ ดร.ธีระพล ศรีชนะ)
 คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

(3)

ขอรับรองว่า ผลงานวิจัยนี้เป็นผลมาจากการศึกษาวิจัยของนักศึกษาเอง และได้แสดงความขอบคุณบุคคลที่มีส่วนช่วยเหลือแล้ว

ลงชื่อ.....

(ดร.อุทิศ สังข์รัตน์)

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

ลงชื่อ.....

(นายเกิดพงศ์ จิตรหลัง)

นักศึกษา

(4)

ข้าพเจ้าขอรับรองว่า ผลงานวิจัยนี้ไม่เคยเป็นส่วนหนึ่งในการอนุมัติปริญญาในระดับใดมาก่อน
และไม่ได้ถูกใช้ในการยื่นขออนุมัติปริญญาในขณะนี้

ลงชื่อ.....

(นายเกิดพงศ์ จิตรหลัง)

นักศึกษา

ชื่อวิทยานิพนธ์	การก่อรูปครุฑีในดวงใจในระบบการศึกษาไทย
ผู้เขียน	นายเกิดพงศ์ จิตรหลัง
สาขาวิชา	พัฒนามนุษย์และสังคม
ปีการศึกษา	2558

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการก่อรูปและอัตลักษณ์ครุฑีในดวงใจ โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้แนวคิดหลัก 4 แนวคิด คือ แนวคิดอัตลักษณ์ แนวคิดทฤษฎีสัญญะวิทยา แนวคิดวาทกรรมและแนวคิดเรื่องพื้นที่ โดยมีพื้นที่ศึกษา คือ สถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตรัง เขต 1 กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ กลุ่มครุฑีในดวงใจ จำนวน 4 คน ผู้บริหารสถานศึกษาที่มีครุฑีในดวงใจในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตรัง เขต 1 จำนวน 4 คน เพื่อนร่วมงานจำนวน 4 คน นักเรียน จำนวน 4 คน และผู้ปกครองนักเรียน จำนวน 4 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลหลัก ข้อมูลที่ได้นำมาจัดหมวดหมู่ ถอดรหัส ตีความ และมีการสร้างข้อสรุปเชิงอุปนัย และการพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัย พบว่า กระบวนการสร้างวาทกรรมครุฑีในดวงใจถูกสร้างขึ้นมาจากการตีความจากตัวบทซึ่งเป็นประเพณี อุดมคติ ค่านิยม กฎเกณฑ์กติกาต่าง ๆ ที่ผ่านมามีในอดีตและปัจจุบันที่ถูกสร้างขึ้นจนกลายเป็นธรรมเนียมปฏิบัติ ในมิติภาคปฏิบัติการทางวาทกรรม ครุฑีในดวงใจได้เลือกสรรวิถีทางในการปฏิบัติตนเพื่อแสดงและสร้างอัตลักษณ์ความเป็นครุฑีในดวงใจ ในมิติภาคปฏิบัติการทางสังคม เป็นการถ่ายทอดอุดมการณ์ของสังคมผ่านโรงเรียน เพื่อให้ครุฑีในดวงใจปฏิบัติตามบรรทัดฐานของสังคม อัตลักษณ์ของครุฑีในดวงใจมีหลายลักษณะ กระบวนการสร้างอัตลักษณ์ของครุฑีในดวงใจถูกสร้างโดยการนิยามตัวเอง และถูกสร้างโดยผ่านการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสถานศึกษา มีการทับซ้อนระหว่างอัตลักษณ์ อัตลักษณ์มิได้จำเป็นต้องมีหนึ่งเดียวแต่อาจมีหลากหลายอัตลักษณ์ประกอบรวมกันในบุคคลคนเดียว อัตลักษณ์ของครุฑีในดวงใจ คือ การสร้างตัวตนผ่านการทำงานเกินเกณฑ์มาตรฐาน การใช้ระเบียบวินัยเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตและปฏิบัติงาน การใช้ระบบคุณธรรม จริยธรรมในการปฏิบัติราชการ และการเสียสละเพื่อส่วนรวมมากกว่าส่วนตน

Thesis Title	The Formation of Good Teacher in Heart in the Education System in Thailand
Author	Mr.Kerdpong Jitlung
Major Program	Human and Social Development
Academic Year	2015

ABSTRACT

The research was aimed to study the formation identity of good teacher in heart and teacher indentity of good teacher in heart .Four major types of concepts were used, namely, identity concepts, semiology theory, discourse analysis based on Norman Fairclough and area concepts. The study area was schools under the Office of Educational Service Area in Trang 1. The major informants were 4 good teachers in heart, 4 administrators, 4 friends, 4 students and 4 student guardians. The research instruments were in-depth interviews.

The results showed that building discourse of good teacher in heart or constituting process performed was produced by interpreting text which in cluded culture, ideal, popularity, regulation, and rule in the past and present, then became a mannerism. In the dimension of practical discourse, good teacher in heart cadets selected the ways to show and build their identities. In the dimension of social practice, there was the social ideology transmission through the school as a social norm, that identity of good teacher in heart was of various characteristics. There were individual self-identity and shared self-identity. There was existence over benchmark, discipline foe life style and performance, morality and ethics for government service, and sacrificing.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ผู้วิจัยขอขอบพระคุณ ดร.อุทิศ สังข์รัตน์ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ที่เมตตากรุณาคอยให้คำแนะนำ ช่วยเหลือ ชี้แนะแนวทาง ตลอดจนแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ คอยให้ความช่วยเหลือ เคี่ยวเข็ญ และให้กำลังใจมาตลอดระยะเวลาของการดำเนินการวิจัย จนสำเร็จตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ผู้วิจัยมีความซาบซึ้ง และขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มณฑนา พิพัฒน์เพ็ญ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เกตุฉวา บุญปรากฏ คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ที่ให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์ ตรวจสอบแก้ไขในการดำเนินการจัดทำวิทยานิพนธ์ และขอขอบคุณบูรพาภคณาจารย์ทุกท่านที่ได้ประสิทธิ์ประสาทวิชาการความรู้ให้แก่ผู้วิจัยทุก ๆ ท่าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งคณาจารย์ที่ได้ถ่ายทอดวิธีวิทยาการวิจัยให้แก่ผู้วิจัย ตลอดจนทุก ๆ ท่านที่มีโอกาสกล่าวถึงได้หมดที่ได้ช่วยเหลือผู้วิจัยจนกระทั่งวิทยานิพนธ์ฉบับนี้สมบูรณ์

ขอขอบคุณ ครูดีในดวงใจทุก ๆ ท่าน ผู้บริหารสถานศึกษา ผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตรังเขต 1 ครูในสถานศึกษา นักเรียน ผู้ปกครองนักเรียน ที่เสียสละเวลาอันมีค่าในการให้ข้อมูลอย่างละเอียดแก่ผู้วิจัยด้วยความเต็มใจ

ท้ายสุดนี้ ผู้วิจัยขอขอบพระคุณกำลังใจอันยิ่งใหญ่จากบิดา มารดา ที่สนับสนุนการศึกษา ให้ความช่วยเหลือ ให้คำแนะนำ และเป็นกำลังใจที่ดีที่สุดในชีวิตของผู้วิจัยอันเป็นส่วนสำคัญยิ่งที่ทำให้ผู้วิจัยศึกษาวิจัยจนสำเร็จลุล่วงตามที่ได้คาดหวัง ตลอดจนพี่ ๆ เพื่อนร่วมรุ่นทุกท่านที่คอยให้กำลังใจแก่ผู้วิจัย ทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงด้วยดี

เกิดพงศ์ จิตรหลัง

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	(5)
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	(6)
กิตติกรรมประกาศ.....	(7)
สารบัญ.....	(8)
รายการรูปภาพ.....	(9)
รายงานผลงานที่ได้รับการตีพิมพ์.....	(10)
สำเนาต้นฉบับที่ได้รับการตอบรับจากการตีพิมพ์บทความ.....	(11)
เนื้อหา	
บทนำ	1
1. ความสำคัญและที่มาของปัญหา.....	1
2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	5
3. นิยามศัพท์เฉพาะ.....	8
แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	9
กรอบแนวคิดในการวิจัย	61
วิธีดำเนินการวิจัย	63
ผลและการวิเคราะห์	68
ส่วนที่ 1 ตัวบทในระยะเริ่มแรกของครู:การก่อรูปครุติในดวงใจ.....	68
ส่วนที่ 2 ภาคปฏิบัติการทางวาทกรรมครุติในดวงใจ.....	73
ส่วนที่ 3 ภาคปฏิบัติการทางสังคมครุติในดวงใจ.....	75
ส่วนที่ 4 การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างครุติในดวงใจกับบุคคลต่างๆ.....	76
ส่วนที่ 5 อัตลักษณ์ครุติในดวงใจ.....	83
สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	94
บรรณานุกรม	100
ภาคผนวก	109
บทความที่ 1 การศึกษาอัตลักษณ์ครุติในดวงใจ.....	110
บทความที่ 2 อัตลักษณ์ครุติในดวงใจ.....	124
ประวัติผู้วิจัย	141

รายการรูปภาพ

		หน้า
ภาพที่ 1	แสดงวงจรแห่งวัฒนธรรมกับการสร้างอัตลักษณ์.....	(13)
ภาพที่ 2	แสดงความสัมพันธ์ระหว่างตัวบท ปฏิบัติการทางวาทกรรมและปฏิบัติการทาง สังคมวัฒนธรรม การวิเคราะห์วาทกรรมของนอร์แมนแฟร์คลาฟ.....	(24)
ภาพที่ 3	องค์ประกอบของสัญญา.....	(26)
ภาพที่ 4	ประเภทของสัญญาตามทฤษฎีของ C.Peirce.....	(27)
ภาพที่ 5	เปรียบเทียบคุณสมบัติของ Metaphor กับ Metonymy.....	(34)
ภาพที่ 6	การสื่อความหมาย.....	(35)
ภาพที่ 7	กรอบแนวคิดการวิจัย.....	(62)

รายงานผลงานที่ได้รับการตีพิมพ์

1. เกิดพงศ์ จิตรหลัง. (2558, กรกฎาคม – ธันวาคม). การศึกษาอัตลักษณ์ครูดีในดวงใจ. วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา 10(2).
2. เกิดพงศ์ จิตรหลัง. (2559, กรกฎาคม – ธันวาคม). อัตลักษณ์ครูดีในดวงใจ. วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต 12(2).

สำเนาต้นฉบับที่ได้รับการตอบรับจากการตีพิมพ์บทความ

1. สำเนาต้นฉบับที่ได้รับการยินยอมจากผู้พิมพ์ผลงาน ให้ลงตีพิมพ์ในวารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา ปีที่ 10 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม - ธันวาคม 2558

วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา

Journal of Yala Rajabhat University

ISSN 1905-2383

Re: MS ๑๒/๕๘

กองบรรณาธิการวารสาร
มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา
อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ๙๕๐๐๐

๔ สิงหาคม ๒๕๕๘

เรื่อง การตอบรับลงตีพิมพ์

เรียน คุณเกิดพงศ์ จิตรหลัง

ตามที่ท่านได้ส่งผลงานวิจัย เรื่อง “การศึกษาอัตลักษณ์ครูดีในดวงใจ (Study Identity of Good Teacher in Heart)” มาให้กองบรรณาธิการพิจารณาลงตีพิมพ์ในวารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา นั้น

กองบรรณาธิการขอเรียนให้ท่านทราบว่า นิพนธ์ต้นฉบับดังกล่าวของท่านได้ผ่านการพิจารณากลับกรองจากผู้ทรงคุณวุฒิเป็นที่เรียบร้อย และมีความยินดีที่ขอเรียนให้ทราบว่า กองบรรณาธิการวารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏยะลาเห็นชอบให้รับผลงานวิจัยฉบับนี้ ให้ลงตีพิมพ์ในวารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๒ กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๕๘ และขอขอบคุณท่านที่ได้ส่งผลงานวิจัยที่มีคุณภาพมารับการพิจารณาตีพิมพ์ในวารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา ซึ่งได้มาตรฐานและมีคุณภาพระดับสากล อีกทั้งคาดหวังว่าท่านจะส่งผลงานในลักษณะดังกล่าวมาให้กองบรรณาธิการฯ พิจารณาเพื่อลงตีพิมพ์เผยแพร่อีกในโอกาสหน้า

จึงเรียนมาเพื่อทราบ

ขอแสดงความนับถือ

(ดร.รุ่งลาวิมย์ จันทรรัตนา)
บรรณาธิการ

กองบรรณาธิการวารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา
133 ถนนเทศบาล 3 ตำบลสะเตง อำเภอเมือง จังหวัดยะลา 95000
โทรศัพท์/โทรสาร 073-299-635 อีเมล ejournal@yru.ac.th

สำเนาต้นฉบับที่ได้รับการตอบรับจากการตีพิมพ์บทความ (ต่อ)

2. สำเนาต้นฉบับที่ได้รับการยินยอมจากผู้พิมพ์ผลงาน ให้ลงตีพิมพ์ในวารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต ปีที่ 12 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม – ธันวาคม 2559

ที่ ศธ ๐๕๕๘/ว๐๓๖๔

มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต
อ.เมือง จ.ภูเก็ต ๘๓๐๐๐

๓ พฤษภาคม ๒๕๕๙

เรื่อง ตอบรับบทความตีพิมพ์วารสารวิชาการ

เรียน คุณเกิดพงศ์ จิตรหลัง

ตามที่ท่านได้ส่งบทความวิชาการเรื่อง “อัตลักษณ์ครูดีในดวงใจ” เพื่อตีพิมพ์ในวารสารวารสารวิชาการมหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ตนั้น บัดนี้บทความของท่านได้ผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิเรียบร้อยแล้ว กองบรรณาธิการวารสาร ขอแจ้งให้ทราบว่าบทความของท่านจะได้รับการตีพิมพ์ในวารสารวิชาการมหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม – ธันวาคม ๒๕๕๙) ซึ่งกำหนดวาระการออกวารสารประมาณเดือนธันวาคม ๒๕๕๙

จึงเรียนมาเพื่อโปรดทราบ

ขอแสดงความนับถือ

น พ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ดร.ณี บุญยอุดมศาสตร์)

บรรณาธิการวารสาร

สำนักงานบัณฑิตศึกษา

โทร. ๐๗๖ ๒๑๑๙๕๙ ต่อ ๑๔๐๐

โทรสาร ๐๗๖ ๒๑๑๙๗๘

บทนำ

ความสำคัญและที่มาของปัญหา

อาชีพครูถือได้ว่าเป็นอาชีพที่มีเกียรติและได้รับการยกย่องนับถือจากบุคคลทั่วไป จนถือได้ว่าครูเป็นผู้นำทางสังคม ครูสมัยก่อนบางคนอาศัยอยู่ในโรงเรียน บางคนอยู่กับหลวงพ่ที่วัด หรือไม่ก็แต่งงานอยู่กับลูกชาวบ้านในชุมชนนั้น ครูจึงเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ครูบางคนอาจทำไร่นา แต่ครูส่วนใหญ่จะมีความสัมพันธ์กับชุมชนอย่างแนบแน่น จึงสามารถกล่าวได้ว่าในสมัยก่อนนั้นครู คือต้นแบบของคนในสังคม ครูไม่ได้เป็นครูเฉพาะในโรงเรียนเท่านั้น ครูเป็นครูของคนอื่นในสังคมด้วย ชาวบ้านมีปัญหามาปรึกษากับครู ครูจึงต้องทำตัวเป็นแบบอย่างของชาวบ้าน ทั้งด้านความประพฤติส่วนตัวและความเป็นอยู่ (พนม พงษ์ไพบูลย์, 2540, น. 9-10) ประกอบกับสังคมในอดีต เป็นสังคมที่เรียบง่าย ทำให้การดำรงชีวิตของครูนั้นมีความสมถะ การใช้จ่ายจะมีความประหยัด อดออม ไม่ฟุ้งเฟ้อ ไม่กุ่มกวมโดยไม่มีจำเป็น ทำให้ครูดำรงชีพอยู่ในสังคมได้อย่างสุขสบาย ครูจึงสามารถช่วยเหลือสังคมได้อย่างเต็มที่ ปัญหาส่วนตัวหรือปัญหาในครอบครัวของครูจึงมีน้อย ส่งผลให้ครูในอดีตจะทุ่มเทเวลาและอุทิศตนเองให้กับงานในหน้าที่หลักมากกว่าที่จะใช้เวลาไปกับการประกอบกิจการอื่น ๆ

จากอดีตจนถึงปัจจุบันครูเป็นผู้มีบทบาทสำคัญยิ่งในการกำหนดอนาคตของคนในชาติ เพราะครูเป็นผู้ที่ใกล้ชิดผู้เรียนที่สุด ครูจึงมีภาระหน้าที่ในการเตรียมความพร้อมสร้างเสริมสติปัญญาเป็นผู้ให้เครื่องมือในการแสวงหาความรู้และเป็นผู้จุดประกายแห่งการเรียนรู้กระตุ้นการเรียนรู้ใฝ่รู้ใฝ่เรียนให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้สิ่งใหม่ได้มีความเพียรพยายามในการแสวงหาความรู้อยู่ตลอดเวลา รวมทั้งปลูกฝังกล่อมเกลาคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์สอนทักษะชีวิตให้สามารถทำงานและดำรงชีวิตร่วมกับผู้อื่นได้สิ่งสำคัญครูต้องมีจิตเมตตากรุณาผู้เรียนเป็นพื้นฐานมีอุดมการณ์ทุ่มเทเสียสละมีความจริงใจเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับศิษย์และมุ่งมั่นพัฒนาการศึกษาชาติจนเกิดผลดีต่อการพัฒนาประเทศชาติดังพระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวว่า (ศักรินทร์ สุวรรณโรจน์, 2550, น.52) “...ความเป็นครูนั้น ประกอบขึ้นด้วยสิ่งที่มีคุณค่าสูงหลายอย่างอย่างหนึ่งได้แก่ปัญญาคือ ความรู้ที่ดีประกอบด้วยหลักวิชาอันถูกต้องที่กระจ่างแจ้งในใจรวมทั้งความฉลาดที่จะพิจารณาเรื่องต่าง ๆ ตลอดจนถึงที่จะทำคำที่จะพูดทุกอย่างได้โดยถูกต้องด้วยเหตุผลอย่างหนึ่งได้แก่ความดีคือความสุจริตความเมตตากรุณาเห็นใจและปรารถนาดีต่อผู้อื่นโดยเสมอหน้าอีกอย่างหนึ่งได้แก่ความสามารถที่จะเผื่อแผ่และถ่ายทอดความรู้ความดีของตนเองไปยังผู้อื่นอย่างได้ผลความเป็นครูมีอยู่แล้วย่อมฉายออกให้ผู้อื่นได้รับประโยชน์ด้วยกล่าวคือความแจ่มแจ้งแน่ชัดในใจย่อมส่องแสงความรู้ออกมาให้เข้าใจตามได้โดยง่ายและความหวังดีโดยบริสุทธิ์ใจย่อมน้อมนำให้เกิดศรัทธาแจ่มใสมีใจพร้อมที่จะรับความรู้ความดีด้วยความชื่นบานทั้งพร้อมจะร่วมงานด้วยโดยเต็มใจและมั่นใจโดยนัยนี้ ผู้ที่ได้รับแสงสว่างแห่งความเป็นครูจึงเป็นผู้ใฝ่หาความรู้ใฝ่หาความดีทั้งตั้งใจและเต็มใจที่จะช่วยเหลือสนับสนุนผู้อื่นโดยบริสุทธิ์จะประกอบกิจการใดก็จะทำให้กิจการนั้นดำเนินไปโดยสะดวกราบรื่นและสำเร็จประโยชน์ที่มุ่งหมายได้โดยสมบูรณ์ผู้ที่มีความเป็นครู

สมบูรณ์ในตัวนอกจากจะมีความดีด้วยตนเองแล้วจึงยังจะช่วยให้ทุกคนที่มีโอกาสเข้ามาสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับบรรลุถึงความดีความเจริญไปด้วย”

สภาพสังคมโลกที่เปลี่ยนแปลงในปัจจุบันรวมทั้งคุณภาพของผู้เรียนที่สะท้อนจากผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาของผู้เรียนต่ำลง ผลักดันให้ครูต้องมีสมรรถนะสูงขึ้น มุมมองหนึ่งของการผลิตครู คณาจารย์และบุคลากรทางการศึกษาให้มีคุณภาพ คือ การพัฒนาสมรรถนะทางวิชาชีพตามระดับชั้นของหน้าที่หรือตำแหน่งงานที่กำหนดไว้แล้ว โดยเฉพาะครูซึ่งสามารถสร้างเป็นหลักสูตรในระบบการฝึกหัดครูหรือเพิ่มพูนได้จากหลักสูตรและประสบการณ์ในการฝึกอบรมประจำการ ทั้งนี้สมรรถนะที่สูงขึ้นของครูไม่จำเพาะแต่เพียงการจัดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับประสบการณ์ของนักเรียนเท่านั้น แต่ยังสามารถเผชิญสถานการณ์ของสังคมทั้งในปัจจุบันและอนาคตได้ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2556,น.70)

จากเหตุผลและความจำเป็นดังกล่าวจึงได้มีการตราพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545 ขึ้น โดยมีสาระสำคัญในหมวด 4 มาตรา 22 กำหนดว่า การจัดการเรียนการสอนต้องยึดว่าผู้เรียนสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ สามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มศักยภาพ แต่การปฏิรูปการศึกษาให้เป็นไปตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 จะสำเร็จได้ต้องมีผู้นำการปฏิรูปที่พัฒนาการเรียนการสอนตามแนวการปฏิรูปการเรียนรู้ ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ จะเกิดขึ้นได้จะต้องอาศัยครู บุคลากรทางการศึกษาที่รู้และเข้าใจกระบวนการเรียนรู้ และพัฒนาปรับปรุงวิธีการสอนของตนอย่างต่อเนื่องและในอดีตครูไม่มีแรงจูงใจที่จะทำให้ครูเปลี่ยนแปลงบทบาทและพัฒนาการจัดการเรียนการสอนพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 หมวด 7 มาตรา 55 วรรคสองได้ระบุว่าให้มี กองทุนส่งเสริมครู อาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษาเพื่อจัดสรรเป็นเงินอุดหนุนงานริเริ่ม สร้างสรรค์ ผลงานดีเด่น และเป็นรางวัลเชิดชูเกียรติครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษาเพื่อส่งเสริมให้ครูได้วิจัย พัฒนาการเรียนการสอน ในเชิงนวัตกรรมที่หลากหลายต่อไป

ดังนั้นสำนักงานพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษา จึงได้ยกย่องให้รางวัลเชิดชูเกียรติผู้ปฏิบัติงานดีเด่นด้านการเรียนการสอนที่เน้นเด็กเป็นสำคัญจึงได้ดำเนินการ “โครงการครูดีในดวงใจ” ซึ่งโครงการครูดีในดวงใจ ได้ดำเนินการมาตั้งแต่ ปี พ.ศ.2547 เป็นต้นมา เพื่อสรรหาและคัดเลือกครูสายงานการสอน ผู้เป็นที่ศรัทธายกย่องยอมรับของนักเรียน เพื่อนครูและสังคมว่าเป็นแบบอย่างของผู้มีจิตวิญญาณแห่งความเป็นครู และได้ทุ่มเทเสียสละเพื่อช่วยเหลือดูแลนักเรียนอย่างต่อเนื่องจนเกิดผลงานเป็นที่ประจักษ์ โดยเป็นผู้ที่มีผลงานส่งผลกระทบต่อการยกระดับผลสัมฤทธิ์ของนักเรียน ทั้งนี้นักเรียนที่อยู่ในความรับผิดชอบส่วนใหญ่มีผลการประเมินมาตรฐานในเกณฑ์ดีหรือมีพัฒนาสูงขึ้น ตามลำดับ โดยมีการคัดเลือกครูผู้สอน ทุกสาขาวิชา ตั้งแต่ระดับปฐมวัย ประถมศึกษามัธยมศึกษาและสำนักงานบริหารงานการศึกษาพิเศษในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานทั่วประเทศ

ครูดีในดวงใจคือ ผู้ที่ถือปฏิบัติตามระเบียบและแบบธรรมเนียมอันดีงามของสถานศึกษาและถ่ายทอดวิชาความรู้โดยไม่ปิดป้องและปิดอำพราง ไม่นำหรือยอมให้นำผลงาน

ทางวิชาการของตนไปใช้ในทางทุจริตหรือเป็นภัยต่อมนุษยชาติ ครู คือ บุคคลที่มีหน้าที่ หรือมี อาชีพในการสอนนักเรียน เกี่ยวกับวิชาความรู้ หลักการคิดการอ่าน รวมถึงการปฏิบัติและแนวทาง ในการทำงาน โดยวิธีในการสอนจะแตกต่างกันออกไปโดยคำนึงถึงพื้นฐานความรู้ ความสามารถ และเป้าหมายของนักเรียนแต่ละคน คำว่า "ครู" มาจากศัพท์ภาษาสันสกฤต "คุรุ" และภาษาบาลี "ครุ, ครุ" ซึ่งแปลว่า หนัก ครูต้องรักและเมตตาต่อศิษย์ให้ความเอาใจใส่ ช่วยเหลือส่งเสริมให้ กำลังใจในการศึกษาเล่าเรียน โดยเสมอหน้าอาทิการสร้างความรู้สึกรักที่เป็นมิตร เป็นที่พึ่งพาและ ไว้วางใจได้ของศิษย์ซึ่ง นารินทร์ นาครินทร์ (2552,น.25) กล่าวว่า

“ครูต้องรักและเมตตาต่อศิษย์ให้ความเอาใจใส่
 ช่วยเหลือส่งเสริมให้กำลังใจในการศึกษาเล่าเรียน
 โดยเสมอหน้าอาทิการสร้างความรู้สึกรักที่เป็นมิตร
 เป็นที่พึ่งพาและไว้วางใจได้ของศิษย์”

ไม่ว่าเวลาจะผ่านมาก็ยุคสมัยเราทุกคนคงต้องยอมรับว่าโรงเรียนเปรียบเสมือน บ้านหลังที่สองของเหล่าบรรดานักเรียนทั้งหลายซึ่งใช้ชีวิตส่วนใหญ่อยู่ภายใต้หลังคาบ้านหลังนี้ สถานที่ที่ซึ่งคอยสร้างเสริมประสบการณ์ต่าง ๆ ให้แก่ผู้เรียน ชีวิตของคนเรานั้นเริ่มตั้งแต่วัยเด็ก จะได้รับความรู้เบื้องต้นในการดำรงชีวิต จากพ่อแม่ผู้ปกครอง เมื่อเติบโตใหญ่ถึงวัยเรียนก็ต้องเข้า วิทยาลัยเพื่อเข้ารับการศึกษา บรรยากาศความอบอุ่นในการดำรงชีวิตจากครอบครัวเปลี่ยนแปลง ไป ต้องห่างจากครอบครัวในช่วงเวลาหนึ่งเพื่อเข้ารับการเรียนรู้จากครูในโรงเรียน และแน่นอนผู้ที่ มีบทบาทและเป็นกำลังสำคัญในการขับเคลื่อนกลไกเหล่านี้ก็คือ “ครู”

“ครู” ยังคงเป็นบุคคลสำคัญอันดับแรกที่จะช่วยสร้างคน สร้างชาติ ยิ่งสังคมยุค ใหม่พ่อแม่ต้องดิ้นรนทำมาหากิน ส่งผลให้มีเวลาดูแลลูก ๆ น้อยลง ครูจึงต้องทำงานหนักขึ้นอีก หลายเท่า นอกจากจะสอนหนังสือแล้วครูยังต้องเป็นพ่อแม่คนที่ 2 คอยอบรมสั่งสอน ประคับประคองให้เด็กเติบโตเป็นกำลังสำคัญของประเทศในวันข้างหน้า ต้องยอมรับว่าครูในอดีต มีความรู้ทางจิตวิทยาการเรียนการสอนน้อย ผู้เรียนได้รับการเรียนรู้จากครูที่มีความรู้มีคุณธรรม และจริยธรรมที่ดีงาม มีเทคนิควิธีการสอนที่ถูกต้องและเหมาะสม ก็เป็นโชคดีของผู้เรียน หากพบกับ ข้าราชการครูที่มีคุณสมบัติต่างไปจากนี้ จะสร้างความลำบากใจให้กับผู้เรียน มีอุปสรรคปัญหา ในการรับการเรียนรู้ เมื่อกล่าวมาถึงตรงนี้ทำให้ได้มองเห็นถึงความแตกต่างในเรื่องภาพพจน์ของครู ในอดีตและปัจจุบันซึ่งเกิดจากความเปลี่ยนแปลงของสังคม เห็นได้จากข่าวตามหน้าหนังสือพิมพ์ซึ่ง มีให้เห็นกันบ่อยครั้งถึงความเปลี่ยนแปลงในการวางตัวและการปฏิบัติตนของครูที่มีต่อศิษย์ จาก ข่าวที่เกิดขึ้นซึ่งมักจะออกมาในแง่ลบ ทำให้ภาพพจน์ของครูที่เคยเป็นผู้ให้โดยมิหวังผลกลายมา เป็นผู้ที่คอยหาแสง ประโยชน์จากศิษย์โดยมิชอบ ถึงแม้ว่าครูที่มีพฤติกรรมดังกล่าวจะเป็นเพียง ส่วนน้อยแต่สิ่งนี้ก็สามารถสร้างความเสื่อมเสียต่อสถาบันครูได้ไม่น้อยและทำให้ผู้คนเสื่อมความนับ ถือในตัวครูไปด้วย แต่ที่ได้กล่าวมาก็มิได้หมายความว่าครูที่ดีจะหมดไปหรือถูกกลืนไปตามกระแส สังคมในปัจจุบันแต่ในทางกลับกันครูก็พยายามที่สร้างคุณงามความดีและประโยชน์ ต่อสังคมโดย

การจะเห็นได้จาก"วันครู" ซึ่งจัดในวันที่ 16 มกราคม ของทุกปี กระทรวงศึกษาธิการ(ศธ.)ได้จัดงาน เชิดชูคุณครูและได้มอบรางวัลแก่ครู ที่ได้รับคัดเลือกในโครงการ "ครูดีในดวงใจ" จากการจัดงานดังกล่าวจึงทำให้เกิดคำถามขึ้นในใจและต้องการหาคำตอบ ว่าครูแบบไหนถึงจะเรียกได้ว่าเป็นครูที่ดีและตรงกับความต้องการเป็นครูดีในดวงใจของผู้เรียน

การศึกษาอัตลักษณ์ของครูดีในดวงใจ จริงแล้วเป็นการให้ความหมายไปในมุมมองของการแสดงความรู้สึกรู้สึกนึกคิดที่บุคคลมีต่อตนเองว่า “ฉันคือใคร” เราเหมือนหรือต่างจากคนอื่นอย่างไร ซึ่งจะเกิดขึ้นจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวเรากับคนอื่น โดยผ่านการมองตนเองและการที่คนอื่นมองเรา อัตลักษณ์จึงต้องการความตระหนักในตัวเองและพื้นฐานของการเลือกบางอย่าง นั่นคือเราจะต้องแสดงตนหรือยอมรับอย่างตั้งใจกับอัตลักษณ์ที่เราเลือก ความสำคัญของการแสดงตนว่าเราเป็นครูดีในดวงใจ ก็คือ การระบุได้ว่าเรามีอัตลักษณ์เหมือนกับกลุ่มหนึ่งและมีความแตกต่างจากกลุ่มอื่นอย่างไรและฉันเป็นใคร

อัตลักษณ์ของครูดีในดวงใจ อาจจะมีแตกต่างกันทั้งนี้อาจจะขึ้นอยู่กับมุมมองของแต่ละบุคคลและขึ้นอยู่กับพลวัตรหรือความสลับไหลของกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกยุคปัจจุบัน ทั้งในเรื่องของการพัฒนาประเทศและการเปลี่ยนแปลงในเรื่องของการปฏิรูปการศึกษา การปฏิรูปครูและบุคลากรทางการศึกษา ปัจจุบันพบว่า สังคมรอบตัวเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมาก มีสิ่งต่าง ๆ ที่เข้ามากระทบทำให้คุณภาพชีวิตครูเริ่มปรับเปลี่ยนไป จึงเป็นสิ่งที่น่าในใจว่าความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจะทำให้อัตลักษณ์ของครูดีในดวงใจเป็นอย่างไร ในการกำหนดอัตลักษณ์ของครูดีในดวงใจเกิดขึ้นทั้งสองด้านทั้งจากการมองผ่านของคนในพื้นที่ที่เรียกว่ามุมมองของคนในวงการศึกษาและคนนอกวงการศึกษา ทำให้เกิดความน่าสนใจว่าอำนาจในการกำหนดหรือบอกว่าเป็นครูดีในดวงใจเป็นอย่างไรนั้น เกิดขึ้นหรือถูกสร้างขึ้นมาจากใคร หรือใครมีอำนาจในการกำหนดอัตลักษณ์ของความเป็นครูดีในดวงใจ

การศึกษาอัตลักษณ์นั้นมีมุมมองในการศึกษาที่หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นอัตลักษณ์เรื่องของการเชื้อชาติ เพศ คนชายขอบ หรือแม้แต่คนกลุ่มน้อยซึ่งเป็นวัฒนธรรมย่อยในสังคมที่มักจะขาดพื้นที่ในการสื่อสารความเป็นตัวตนของตนเองก็มิใช่ให้ความสนใจศึกษาเช่นกัน การศึกษาอัตลักษณ์ของคนกลุ่มหนึ่งซึ่งมีความน่าสนใจไม่แพ้กันนั่นก็คือ อัตลักษณ์ของครูปัจจุบันพบว่า สังคมรอบตัวเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมาก มีการเปลี่ยนด้านการศึกษา มีการปฏิรูปการศึกษา มีสิ่งต่าง ๆ ที่เข้ามากระทบทำให้ชีวิตของคนเริ่มปรับเปลี่ยนไป จึงเป็นสิ่งที่น่าสนใจว่าท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอัตลักษณ์ของครูเหล่านั้นเป็นอย่างไร โดยเฉพาะในการกำหนดอัตลักษณ์ของครูดีในดวงใจทั้งจากการมองผ่านคนที่อยู่ในแวดวงการศึกษาและคนที่อยู่นอกสถานศึกษา เขามีมุมมองอย่างไร ทำให้เกิดความน่าสนใจที่ว่าอัตลักษณ์ของครูดีในดวงใจมีลักษณะอย่างไร ซึ่งยังไม่มีผู้ใดได้ศึกษาวิจัยในเรื่องนี้โดยเฉพาะ ทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาอัตลักษณ์ของครูดีในดวงใจ

นอกจากนี้ Foucault (1984 อ้างถึงใน ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2543,น.19) นักคิด นักเขียนชาวฝรั่งเศสได้กล่าวว่า วาทกรรม (Discourse) หมายถึงระบบและกระบวนการสร้างและผลิต (Constitute) อัตลักษณ์ (Identity) และความหมาย (Significance) ให้กับสรรพสิ่ง

ต่าง ๆ ในสังคมที่ห่อหุ้มเราอยู่ ไม่ว่าจะเป็นความรู้ ความจริง อำนาจ หรือตัวตนของเราเอง นอกจากนั้นแล้ว วาทกรรมยังคงทำหน้าที่ที่ตรงสิ่งที่สร้างขึ้นมานั้นให้ดำรงอยู่และเป็นที่ยอมรับของสังคมในวงกว้าง วาทกรรมจะเป็นตัวกำหนดกฎเกณฑ์ เงื่อนไข และกลไกต่าง ๆ ในการพูด การเรียน ในเรื่องราวต่างๆในรูปแบบต่างๆ ทำให้ระบบจะเป็นตัวกำหนดกฎเกณฑ์ เงื่อนไข และกลไกต่าง ๆ ซึ่งจะรวมถึงจารีตปฏิบัติ ความคิด ความเชื่อ คุณค่า และสถาบันต่างๆในสังคมที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนั้น ๆ กฎเกณฑ์นี้จะเป็นตัวกำหนดการดำรงอยู่ การเปลี่ยนแปลงหรือการเลื่อนหายของสรรพสิ่งจะควบคู่ไป สิ่งต่าง ๆ ที่สังคมสร้างขึ้น

ด้วยเหตุผลดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาการก่อรูปและอัตลักษณ์ครุติในดวงใจ ทั้งนี้เพื่อทำความเข้าใจถึงกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ครุติในดวงใจ ในการศึกษาจากตัวบท (Text) ที่ถูกสร้างขึ้นจนกลายเป็นธรรมเนียมปฏิบัติ ในภาคปฏิบัติการทางวาทกรรม (Discursive Practice) สถานศึกษาในฐานะผู้ผลิตได้นำตัวบทมาใช้อย่างไรในกระบวนการสร้าง การผลิตซ้ำ เผยแพร่อัตลักษณ์ครุติในดวงใจ จนสะท้อนเป็นที่ปรากฏและยอมรับของผู้ที่พบเห็น ดังนั้นการศึกษาของผู้วิจัยในครั้งนี้ จึงเห็นความสำคัญของอัตลักษณ์ครุติในดวงใจจึงมีข้อคำถามว่าครุติในดวงใจถูกสร้างขึ้นมาอย่างไร ถูกสร้างขึ้นมาโดยกระบวนการทางสังคมหรือจากตัวชีวิตของการประเมิน และครุติในดวงใจควรมีอัตลักษณ์อย่างไรทั้งจากการมองผ่านคนที่อยู่ในแวดวงการศึกษาและคนที่ยอยู่นอกสถานศึกษา เขามีมุมมองอย่างไรและมีวิธีการอย่างไรในการสร้างอัตลักษณ์ของครุติในดวงใจ รวมถึงผลที่เกิดขึ้นจากการสร้างอัตลักษณ์ของครุติในดวงใจเป็นอย่างไร ผลที่เกิดขึ้นต่อการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ และสามารถดำรงศักดิ์ศรีและจะรักษาอัตลักษณ์ของความเป็นครุติในดวงใจให้ได้มันอย่างไร มากน้อยแค่ไหน ผู้วิจัยจึงจำเป็นต้องศึกษาเพื่อทำความเข้าใจในเรื่องนี้ให้ชัดเจนยิ่งขึ้น

คำถามวิจัย

ความเป็นครุติในดวงใจถูกสร้างขึ้นมาอย่างไรและอัตลักษณ์ครุติในดวงใจเป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาการก่อรูปและอัตลักษณ์ครุติในดวงใจ

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Information)

กลุ่มเป้าหมาย ประกอบด้วย ครุติในดวงใจ จำนวน 4 คน ผู้บริหารสถานศึกษาที่มีครุติในดวงใจในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตรัง เขต 1 จำนวน 4 คน เพื่อนร่วมงานจำนวน 4 คน นักเรียน จำนวน 4 คนและผู้ปกครองนักเรียนจำนวน 4 คน ซึ่ง

กลุ่มบุคคลดังกล่าวผู้วิจัยได้คัดเลือกผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง มีส่วนได้ส่วนเสียกับครูดีในดวงใจ โดยครูดีในดวงใจเป็นผู้ซึ่งได้รับการคัดเลือกจากสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาต้นสังกัด เพื่อร่วมงาน เป็นผู้ทำงานในโรงเรียนเดียวกัน นักเรียนที่ครูดีในดวงใจสอนอยู่ด้วย และผู้ปกครองนักเรียนที่เป็นผู้ปกครองของนักเรียนที่ครูดีในดวงใจสอนอยู่ มีประเด็นในการสัมภาษณ์โดยใช้แนวคำถามที่วางไว้รวมทั้งการศึกษาจากเอกสาร โดยมีพื้นที่ศึกษา คือ สถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตรัง เขต 1

สำหรับครูดีในดวงใจที่ผู้วิจัยได้ใช้วิธีเลือกผู้ให้ข้อมูลหลัก โดยเลือกตัวอย่างเชิงทฤษฎี ซึ่งเป็นครูผู้สอนที่ได้รับรางวัล ครูดีในดวงใจ” จากสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ดังมีรายชื่อต่อไปนี้

1. นายเกียรติสินธุ์ สุขเกษม

โรงเรียนอนุบาลตรัง สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตรัง เขต 1 ผลงานดีเด่น คือ ครูดีในดวงใจ ประจำปี 2551 สาขาพลศึกษา ได้รับรางวัลครูผู้สอนดีเด่น กลุ่มสาระสุขศึกษาและพลศึกษาจากสำนักงานเลขาธิการ ศรศสกา ประจำปี 2553 รางวัลบุคลากรต้นแบบปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้รางวัลครูเกียรติยศ สาขาพลศึกษา ระดับประเทศ ประจำปี 2545 เป็นครูผู้สอนที่มีความมุ่งมั่นพยายาม ฝึกฝนสอนนักเรียนในด้านพลศึกษา ฝึกให้นักเรียนมีจิตสำนึก มีน้ำใจเป็นนักกีฬา ตลอดจนนำนักเรียนเข้าแข่งขันทางด้านกีฬาจนได้รับรางวัล เกียรติบัตรมากมาย

2. นางประภาพรรณ ณ พัทลุง

โรงเรียนอนุบาลตรัง สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตรัง เขต 1 ครูดีในดวงใจ ประจำปี 2557 มีแนวทางในการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรม ด้านความมีวินัยในตนเอง และมีความรับผิดชอบโดยใช้เพลงสำหรับเด็กปฐมวัยเป็นทางเลือก หนึ่งใน การเตรียมความพร้อมให้เด็กพัฒนาการอย่างเต็มที่และเต็มศักยภาพในบรรยากาศ “เรียน ๆ เล่น ๆ อย่างสนุก มีความสุขกับเสียงเพลง” เนื้อหาสาระและความหมายในบทเพลงเป็นเครื่องมือใช้สื่อความหมายอันจะนำไปสู่การสร้างวินัยและวัฒนธรรมการอยู่ร่วมกันอย่างเข้าอกเข้าใจความรู้สึกของคนอื่นได้ดีซึ่งเป็นกระบวนการสำคัญในการสร้างคุณธรรมจริยธรรม เพลงสามารถช่วยกล่อมเกลาคูณิสัยของเด็กให้เป็นคนอ่อนโยน สุขุมเยือกเย็นและมีคุณธรรมจริยธรรมได้เป็นอย่างมาก การจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้นวัตกรรม คือ “คู่มือเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรม ด้านความมีวินัยในตนเองและมีความรับผิดชอบ โดยใช้เพลงสำหรับเด็กปฐมวัย ประกอบด้วยบทเพลงเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรม โดยมีรายละเอียดขั้นตอนการจัดกิจกรรมที่สำคัญ 9 ขั้นตอน ขั้นที่ 1 ฟังเพลงสุขสันต์ ขั้นที่ 2 ขับขานบทเพลง ขั้นที่ 3 บรรเลงจังหวะ ขั้นที่ 4 อีสาระตามจินตนาการ ขั้นที่ 5 ประสพการณ์มากมาย ขั้นที่ 6 ประพฤติดีด้วยเสียงเพลงขับขาน ขั้นที่ 7 สนุกสนานกับกิจกรรมการเรียนรู้ขั้นที่ 8 ร่วมกันเป็นผู้ประเมินเพื่อพัฒนาและขั้นที่ 9 เด็กดีมีคุณค่าชื่นชม

3. นางสะอาด สีนารักษ์

โรงเรียนบ้านต้นบากราษฎร์บำรุง สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตรัง เขต 1 ครูดีในดวงใจประจำปี 2555 ปัญหาที่เป็นที่หนักใจมากที่สุดของโรงเรียนต้นบากราษฎร์บำรุง ในความคิดของอาจารย์สะอาด สีนารักษ์ คือ นักเรียนไม่ค่อยมีวินัย ความหนักใจนี้รู้ไปถึงครูสมpong ใจดีเฉย ท่านได้แนะนำให้รู้จักกับศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม จึงได้รับสนับสนุนให้โรงเรียนทำโครงการศูนย์การเรียนรู้ต้นแบบด้านการเสริมสร้างนักเรียนดีมีวินัย และนำโครงการนี้เสนอต่อที่ประชุมศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม ซึ่งก็ได้รับความเห็นชอบและรับการสนับสนุนด้านการเงินและได้ร่วมโครงการกับศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม จัดกิจกรรมภายใต้ชื่อ “โครงการศูนย์การเรียนรู้ต้นแบบด้านการเสริมสร้างนักเรียนดีมีวินัย” กิจกรรมที่ทำมาใช้ฝึกนักเรียนเน้นการเสริมสร้างคุณธรรมด้านวินัยเป็นหลัก ด้วยความเชื่อว่าเมื่อคนมีวินัยแล้ว คุณธรรมทั้งหมดก็จะเกิดตามมาเอง

ครูสะอาดกล่าวว่า วิธีการจัดกิจกรรม/กระบวนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนระดับโรงเรียน 1) ต้องได้รับการร่วมมือจากบ้าน วัด โรงเรียน และชุมชน เพราะนักเรียนต้องได้รับการฝึกและดูแลซึ่งกันอย่างต่อเนื่องในทุกสถานที่ และครูผู้ปกครอง ชุมชน จะต้องทำตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่นักเรียนในเรื่องการมีระเบียบวินัยด้วย 2) จัดกิจกรรมที่ไม่น่าเบื่อสำหรับนักเรียน เพื่อไม่ให้นักเรียนรู้สึกว่าการบังคับให้ทำ แต่เป็นการทำกิจกรรมอย่างมีความสุข 3) กิจกรรมที่ทำต้องมีความต่อเนื่องและปฏิบัติทุกวันจนเป็นนิสัย เรียกว่าเป็นกิจวัตรประจำวันในการฝึกนักเรียนที่ทางโรงเรียนจัดขึ้นเรียกว่า กิจกรรมการเสริมสร้างวินัยในโรงเรียน มีครูดูแลอบรม สั่งสอนตักเตือน และได้ต้นแบบที่ดีจากครู 4) การกำหนดข้อตกลงปฏิบัติตนต้องสนทนากันด้วยเหตุผลที่ยอมรับได้ ระหว่างครูกับนักเรียนมีความเข้าใจตรงกัน สามารถปฏิบัติได้โดยไม่ขัดต่อความรู้สึก 5) ใช้ธรรมชาติเป็นบทเรียนและแบบอย่างที่ดีเช่น คุณพฤติกรรมของสัตว์เล็ก ได้แก่ มด ที่ทำงานอย่างขยันขันแข็งทั้งวัน ไม่อู้งาน 6) ต้องมีการพูดให้กำลังใจ ยกย่องเชิดชู 7) ครูต้องดีเป็นแบบอย่างได้มีใจรักปรารถนาดีและจริงใจต่อนักเรียน

4. นายพิทักษ์ แก้วในเมฆ

ครูโรงเรียนบ้านหนองเจ็ดบาท สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตรัง เขต 1 ครูดีในดวงใจ ประจำปี 2556 เป็นครูผู้สอนที่เริ่มต้นชีวิตราชการในพื้นที่จังหวัดนราธิวาส ต้องใช้ทั้งภาษาไทยกลางและภาษายาวีในการสื่อสารกับนักเรียนในขณะที่สังคมและวัฒนธรรมของนักเรียนมีความแตกต่างกัน ครูพิทักษ์ต้องใช้ทักษะและความสามารถเฉพาะตัวในการสอนนักเรียนให้อ่านออกเขียนได้ เน้นทักษะชีวิตตามสภาพจริง อุทิศตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวมมาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะการบริจาคทรัพย์สินเพื่อสนับสนุนสวัสดิภาพ โรงเรียน นอกจากนี้ครูพิทักษ์ยังมีความรู้ความสามารถในการสร้างสรรค์และผลิตสื่อภาพยนตร์ เพื่อส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมนักเรียน จนกระทั่งประสบความสำเร็จในระดับประเทศ คือ ภาพยนตร์เรื่องสั้นจิตสำนึกได้รับรางวัลเหรียญเงินในงานศิลปหัตถกรรมนักเรียนระดับชาติครั้งที่ 60 ปี 2553 และเรื่องจิตสำนึก 2 รับรางวัลเหรียญเงินในงานศิลปหัตถกรรมนักเรียนระดับภาคใต้ครั้งที่ 61 ปี 2554 ส่งผลให้นักเรียนมีความรักและความภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตนเอง สร้างแรงจูงใจ ให้กำลังใจส่งเสริมสนับสนุนให้นักเรียน

ทำความดี อนุรักษ์ประเพณี วัฒนธรรมท้องถิ่น นอกจากนี้ผลงานการผลิตภาพยนตร์เรื่องสั้นยังนำมาใช้ประกอบกิจกรรมการเรียนการสอนในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมให้กับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 ส่งผลให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนการสอนในวิชาสังคมศึกษาของนักเรียนดีขึ้นอีกด้วย

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา

เนื่องจากความสนใจในการศึกษาวิจัยครั้งนี้อยู่ที่ประเด็นการก่อรูปครูตีในดวงใจ ในระบบการศึกษา การศึกษาจึงจำเป็นต้องศึกษาลำดับเหตุการณ์ในช่วงก่อนการเกิดขึ้นของโครงการครูตีในดวงใจ ศึกษาอัตลักษณ์จากการแสดงตัวตนของครูตีในดวงใจผ่านการปฏิสัมพันธ์กับผู้ร่วมงานในกิจกรรมต่างๆ ภายใต้บริบทการปฏิบัติงานในสถานศึกษา นอกจากนี้ผู้วิจัยศึกษาคู่มือสอนในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตราด เขต 1 และได้รับรางวัลครูตีในดวงใจจากสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

3. ขอบเขตด้านระยะเวลา

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลผู้วิจัยจะใช้ระยะเวลาในการรวบรวมข้อมูลตั้งแต่เดือนเมษายน 2558- สิงหาคม 2558 เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับครูตีในดวงใจจากการทำงานในสถานศึกษา

นิยามศัพท์เฉพาะ

การก่อรูปครูตีในดวงใจ หมายถึง การริเริ่มหรือการก่อตัวของครูตีในดวงใจ ครูตีในดวงใจหมายถึงบุคคลซึ่งทำหน้าที่เป็นครูผู้สอนในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน และได้รับการสรรหาและคัดเลือกให้เป็นครูตีในดวงใจ ตามโครงการครูตีในดวงใจ ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

อัตลักษณ์ หมายถึงการนิยามตนเองของครูตีในดวงใจ รวมทั้งการนิยามครูตีในดวงใจโดยบุคคลกลุ่มต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

วาทกรรม หมายถึง การผลิตความหมายเกี่ยวกับความจริงในเรื่องต่าง ๆ เป็นชุดของคำหรือการให้ความหมายต่าง ๆ ในการศึกษาครั้งนี้ หมายถึง วาทกรรมครูตีในดวงใจ

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การนำเสนอส่วนนี้ เป็นการศึกษาถึงเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ เพื่อการทบทวนแนวคิดและทฤษฎีต่าง ๆ เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาวิเคราะห์ ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งสำหรับการศึกษาวิจัย เพราะสามารถนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการอธิบายและสร้างความเข้าใจในปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายในสนามวิจัย ตลอดจนใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์และวิพากษ์ข้อมูลเพื่อให้เกิดองค์ความรู้หรือมุมมองใหม่ ๆ อันเป็นประโยชน์ต่อแวดวงวิชาการและสังคมในลำดับถัดไป งานวิจัยเรื่อง การก่อรูปครุติในดวงใจในระบบการศึกษาไทย ก็เช่นเดียวกันจำเป็นต้องมีกรอบขององค์ความรู้ และแนวคิดทฤษฎีต่างๆมาเป็นเครื่องมือในการศึกษาโดยงานวิจัยชิ้นนี้ศึกษาผ่านองค์ความรู้และแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับ แนวคิดอัตลักษณ์ แนวคิดวาทกรรมแนวคิดทฤษฎีสัญญาวิทยา แนวคิดเรื่องพื้นที่และความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับครุติในดวงใจ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังนี้

แนวคิดอัตลักษณ์

1. ความหมายอัตลักษณ์

คำว่า “อัตลักษณ์” หรือ Identity มีรากศัพท์มาจากภาษาลาติน คือ Identitas เดิมใช้คำว่า Idem ซึ่งมีความหมายว่า เหมือนกัน(The Same) อย่างไรก็ตามโดยพื้นฐานทางภาษาอังกฤษแล้ว อัตลักษณ์มีความหมายสองนัยยะด้วยกัน กล่าวคือ ความเหมือนและความเป็นลักษณะเฉพาะที่แตกต่างออกไป หากนำอัตลักษณ์มาตีความหมายในการเปรียบระหว่างคนหรือสิ่งของในสองแง่มุมบนพื้นฐานของความสัมพันธ์ก็คือความคล้ายคลึงและความแตกต่างนั่นเอง (ประสิทธิ์ ลีปรีชา, 2547,น.35)

การทบทวนความหมายของอัตลักษณ์ เป็นกระบวนการที่สร้างปัญหา (problematic) ในแวดวงวิชาการอยู่ไม่น้อยเพราะความหมายของอัตลักษณ์ได้แปรเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา จากเดิมที่อัตลักษณ์ได้รับการนิยามว่าเป็นคุณสมบัติเฉพาะของคนหรือสิ่งหนึ่ง ซึ่งเป็นความหมายเดียวกับคำว่า “เอกลักษณ์” นั้นในปัจจุบันนี้มุมมองทางสังคมศาสตร์ได้ริ่หรือสร้างความหมายเสียใหม่ ให้เหมาะสมกับคำว่า “อัตลักษณ์” มากขึ้น ด้วยการพิจารณาความหมายของอัตลักษณ์ให้สัมพันธ์กับความเข้าใจ การเปลี่ยนทางวัฒนธรรมในบริบทของโลกาภิวัตน์ที่เน้นปรากฏการณ์ของการมีปฏิสัมพันธ์ในมิติของเวลาอันรวดเร็ว และมิติของพื้นที่ที่ไร้ขอบเขตจำกัด รวมทั้งการเคลื่อนไหวในระดับขบวนการที่เป็นผลให้การก่อรูปของอัตลักษณ์เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับทิศทางใหม่ในเชิงสังคม วัฒนธรรม ความเชื่อ และปัจจัยมากขึ้น ไม่ใช่เป็นเพียงสิ่งที่กำหนดจากปัจเจกภาพของบุคคลอีกต่อไป

อัตลักษณ์ (Identity) เป็นเรื่องที่ค่อนข้างใหม่ การศึกษาเกี่ยวกับอัตลักษณ์เกิดขึ้นไม่นานนัก เป็นถือเป็นการเริ่มให้อำนาจแก่มนุษย์ในการนิยามตัวตน โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนกลุ่มคนที่ไร้อำนาจให้มีตัวตนหรือมีอำนาจเชิงสังคมขึ้นมา (กำจร หลุยยะพงศ์, 2551,น.14) โดยทั่วไปเมื่อ

เรากล่าวถึงคำว่า อัตลักษณ์ หรือ Identity แล้ว เรามักจะรู้สึกว่าจะเกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์ของใครหรืออะไรบางอย่างที่หมายถึงคุณสมบัติที่เป็นลักษณะเฉพาะของบุคคลหรือสิ่งนั้นหรือแม้แต่ในพจนานุกรมภาษาอังกฤษเองก็ให้ความหมายของคำว่า “Identity” ไว้ว่าเป็นคุณสมบัติของคนหรือสิ่งหนึ่ง และมีนัยขยายต่อไปว่าเป็นคุณสมบัติเฉพาะของสิ่งนั้นที่ทำให้สิ่งนั้นโดดเด่นขึ้นมาหรือต่างจากสิ่งอื่น (อภิญา เฟื่องฟูสกุล, 2546,น.1) จากการให้คำนิยามดังกล่าวเราแปลคำหมายของ “Identity” ว่า “เอกลักษณ์” ตามมุมมองด้านคุณสมบัติของบุคคลหรือสิ่งเหล่านั้นที่มองเพียงจุดเดียวหรือด้านเดียวเท่านั้น หากแต่ในปัจจุบัน การให้ความหมายของอัตลักษณ์ได้แปรเปลี่ยนไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแวดวงวัฒนธรรมศึกษา (Cultural Studies) เกิดมุมมองเกี่ยวกับคำว่า “อัตลักษณ์” ในมุมมองที่ต่างออกไป อัตลักษณ์ไม่ได้หมายถึง คุณสมบัติเฉพาะตัวอีกต่อไป ไม่ได้มีคุณสมบัติเพียงด้านใดด้านหนึ่ง หรือกล่าวเฉพาะตัวถึงสิ่งใดสิ่งหนึ่งแล้วต้องหมายถึงสิ่งนั้นเท่านั้น แต่เป็นการกล่าวถึงสิ่งที่ควบคู่ไปกับเรื่องของอำนาจ การนิยามความหมาย หรือการสร้างภาพแทนความจริง (Representation) (อภิญา เฟื่องฟูสกุล, 2546,น.1-2) ทั้งนี้เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงของบริบททางสังคมที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งพลังของโลกาภิวัตน์ที่มาจากเทคโนโลยี การสื่อสารทำให้ความเคลื่อนไหวทางวัฒนธรรมเป็นไปอย่างหลากหลาย ซับซ้อนและรวดเร็ว รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงทางสังคมจากสังคมทันสมัยสู่สังคมหลังสมัยใหม่ในศตวรรษที่ 20 ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการย้ายถิ่น การบริโภคนิยม ระบบโลกาภิวัตน์ การต่อสู้เคลื่อนไหวทางสังคม (social movement) เช่น กลุ่มสตรี รักเพศเดียวกัน เชื้อชาติ และสีผิว ทำให้อัตลักษณ์ของคนเริ่มก้าวสู่วิกฤติ ดังที่ Woodward (1997 อ้างถึงใน กำจร หลุยยะพงศ์, 2551,น.16) ใช้คำว่า Crisis of Identity หมายถึง มนุษย์เริ่มสงสัยถึงตัวตนที่แท้จริงว่าคืออะไร และสงสัยถึงอัตลักษณ์ที่เป็นอยู่ก็มีความขัดแย้ง มีความหลากหลาย และมีความทับซ้อนกันอยู่ จึงทำให้เกิดมุมมองในการศึกษาถึงอัตลักษณ์ไปในมุมมองต่าง ๆ ที่หลากหลายมากขึ้น

หากจะให้คำนิยามคำว่า อัตลักษณ์ (Identity) โดยทั่วไปแล้วจึงถูกให้ความหมายไปในมุมมองของการแสดงความรู้สึกนึกคิดที่บุคคลมีต่อตนเองว่า “ฉันคือใคร” ซึ่งจะเกิดขึ้นจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวเรากับคนอื่น โดยผ่านการมองตนเอง และการที่คนอื่นมองเรา อัตลักษณ์จึงต้องการความตระหนัก (awareness) ในตัวเราและพื้นฐานของการเลือกบางอย่างนั้นคือเราจะต้องแสดงตนหรือยอมรับอย่างตั้งใจกับอัตลักษณ์ที่เราเลือก ความสำคัญของการแสดงตนก็คือการระบุได้ว่าเรามีอัตลักษณ์เหมือนกับกลุ่มหนึ่งและมีความแตกต่างจากกลุ่มอื่นอย่างไร และ “ฉันเป็นใคร” ซึ่งสำนักวัฒนธรรมศึกษา (Cultural studies) ได้ตั้งข้อสังเกตว่า อัตลักษณ์หรือตัวตนของคนนั้นจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีปฏิสัมพันธ์หรือการสื่อสารระหว่าง “ฉัน หรือ ตัวเรา” กับ “คนอื่น และสังคม” และการที่จะบอกว่าเราเป็นใครได้นั้นก็ย่อมขึ้นอยู่กับการมี “อำนาจ” ในการต่อรองต่อสู้กับคนอื่นและสังคมภายใต้เงื่อนไขที่กำหนด (Woodward, 2002 อ้างถึงใน กำจร หลุยยะพงศ์, 2551,น.17) สอดคล้องกับผลงานศึกษาของ Woodward (1997 อ้างถึงใน อภิญา เฟื่องฟูสกุล, 2546,น.5) ซึ่งกล่าวว่า อัตลักษณ์ คือสิ่งที่เรารับรู้ตนเองว่า เราคือใคร และเราดำเนินความสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ ตลอดจนโลกที่แวดล้อมตัวเราอยู่อย่างไร อัตลักษณ์ คือสิ่งที่กำหนดทางเดินให้กับเรา เป็นสิ่งที่บ่งบอกว่า ใครเป็นพวกเดียวกับเราและใครที่แตกต่างจากเรา กล่าวโดย

อีกนัยหนึ่ง อัตลักษณ์เกิดจากการนิยามว่าตัวเราเองคือใคร มีความเป็นมาอย่างไร แตกต่างคนอื่นในสังคมอย่างไร และใช้อะไรเป็นเครื่องหมายในการแสดงออกอัตลักษณ์ดังกล่าว (พัฒนา กิติอาษา, 2546, น.27) นั่นคือเป็นการก่อรูปขึ้นและดำรงอยู่ว่าเรารู้เกี่ยวกับตนเองอย่างไร และคนอื่นรับรู้เราอย่างไร โดยมีกระบวนการทางสังคมในการสร้างและสืบทอดอัตลักษณ์ ทั้งนี้ย่อมขึ้นอยู่กับบริบทของความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีต่อคนหรือกลุ่มอื่น ๆ ด้วย (ประสิทธิ์ สิปรีชา, 2547, น.40)

Stryker and Burke (2000 อ้างถึงใน เฉลิมชัย ปัญญาดี, 2553, น.17) กล่าวว่านิยามของคำว่า อัตลักษณ์ หรือ Identity นั้นเป็นหน่วยเล็ก ๆ การศึกษาทางสังคมวิทยาซึ่งเชื่อมโยงเรื่องของคนที่มีต่อตัวตน หรือเอกลักษณ์ เป็นความสัมพันธ์ในเชิงบทบาทหน้าที่และพฤติกรรมอันเกิดจากบทบาทของบุคคล นักทฤษฎีเอกลักษณ์ได้ตั้งข้อโต้แย้งกันว่าตัวตน คือการรวมกันของอัตลักษณ์ ซึ่งอยู่บนพื้นฐานของลักษณะเฉพาะของบทบาท เช่นเดียวกับการที่เราตอบคำถามตนเองว่า ตัวฉันคือใคร แล้วเราได้คำตอบว่า ฉันเป็นพ่อ ฉันเป็นแม่ ซึ่งคำตอบเหล่านี้ก็เชื่อมโยงบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบของแต่ละบุคคลนั่นเอง

อัตลักษณ์ ตามพจนานุกรมภาษาอังกฤษ-ไทย คือคำว่า “เอกลักษณ์” ซึ่งตรงกับ ความหมายของคำนี้ในพจนานุกรมภาษาอังกฤษ นั่นคือ สิ่งที่เป็นคุณสมบัติของคนหรือสิ่งหนึ่ง และมีนัยขยายต่อไปว่าเป็นคุณสมบัติเฉพาะของคนหรือสิ่งนั้น ที่ทำให้สิ่งนั้นโดดเด่นขึ้นมา หรือแตกต่างจากสิ่งอื่น (เฉลิมชัย ปัญญาดี, 2553, น.37) ปัจจุบันความหมายนี้ได้เปลี่ยนไป แนวโน้มทางทฤษฎียุคหลังสมัยใหม่ (Postmodernism) ทำให้เกิดการตั้งคำถามอย่างมากกับวิธีการมองโลก การเข้าถึงความจริง ของสิ่งต่าง ๆ รวมทั้งสิ่งที่เชื่อกันว่าเป็นความจริงที่เป็น “แก่นแกน” ของปัจเจกบุคคล วิธีคิดในกระแสนี้รื้อถอนความเชื่อเกี่ยวกับคุณสมบัติแก่นแกนของปัจเจกภาพ ความ เป็นปัจเจกกลายเป็นเรื่องของการนิยามความหมายซึ่งสามารถเลื่อนไหลเปลี่ยนแปลงไปตามบริบทได้ อัตลักษณ์เป็นมโนทัศน์ที่คาบเกี่ยวสัมพันธ์กับวิชาหลายแขนงทางด้านสังคมศาสตร์ ทั้งสังคมวิทยา มานุษยวิทยาและจิตวิทยา และปรัชญา อัตลักษณ์มีความสำคัญเป็นพิเศษเนื่องจากเป็น ปริณิณฑลเชื่อมต่อระหว่างขั้วทั้งสองในด้านหนึ่งอัตลักษณ์ คือ ความเป็นปัจเจก ที่เชื่อมต่อและสัมพันธ์กับสังคม (อภิญาญา เฟื่องฟูสกุล, 2546, น.10)

จากความหมายต่าง ๆ ดังที่กล่าวข้างต้นของของศึกษาคำว่า อัตลักษณ์นั้น พอจะสรุปได้ว่า อัตลักษณ์เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นภายในสังคม โดยมีการพัฒนามาจากกระบวนการปฏิสังสรรค์ระหว่างตัวเรากับบุคคลอื่น ๆ โดยผ่านการมองตัวเองและคนอื่นมองเราในขณะนั้น ภายในบริบททางสังคมที่แตกต่างกันออกไป เมื่อสถานการณ์ทางสังคมเปลี่ยนไป ความหมายของสิ่งต่าง ๆ ก็จะแปรเปลี่ยนไปจากเดิม ซึ่งจะทำให้อัตลักษณ์หรือความหมายที่บุคคลให้แก่ตนเองเปลี่ยนแปลงไป ด้วย

แนวคิดทฤษฎีอัตลักษณ์นั้น เริ่มต้นขึ้นในช่วงปี ค.ศ.1950-1960 โดยนักปรัชญาประกอบด้วย เจ.เจ.ซี สมาร์ท, ยู.ที.เพลส และเฮร์เบิร์ต (J.J.C.Smart, U.T.Place and Herbert Feigl) ทฤษฎีนี้อาศัยกรอบความคิดช่วงศตวรรษที่ 17 เป็นต้นมา แต่เน้นไปที่การวิจัยสมัยใหม่ที่มองระบบการทำงานของสมอง ซึ่งแบ่งหน้าที่ออกเป็นสองส่วน อีกทั้งเป็นการมองว่า สมองแต่ละส่วนทำหน้าที่แตกต่างกันออกไป เช่น สองส่วนที่ทำให้เกิดความรู้สึกเจ็บปวด เกิดจากสมอง

ส่วนกลาง และเกิดปฏิกิริยาโต้ตอบ จากแนวคิดดังกล่าว จึงเกิดประโยคที่ว่า สมองคือ จิตใจ นั่นคือที่มาของแนวคิด อัตลักษณ์ (เฉลิมชัย ปัญญาดี, 2553,น.40)

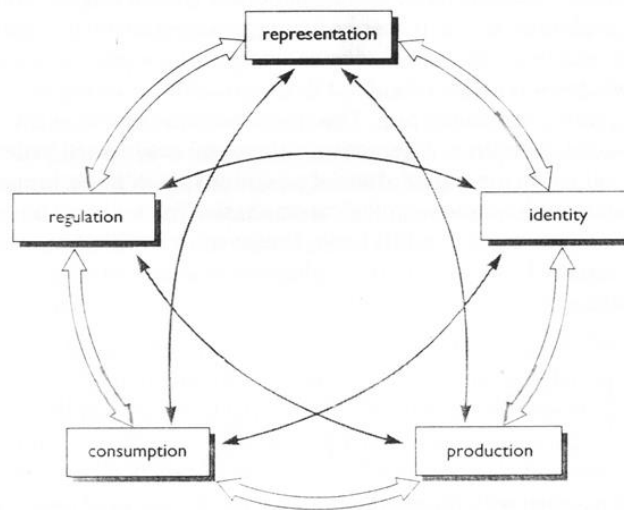
ในทัศนะของ Stuart Hall (1993) นักทฤษฎีสาย Cultural Study มีความเชื่อว่า อัตลักษณ์เป็นเพียงสิ่งประกอบสร้าง โดยกล่าวว่า ความเป็นตัวตนนั้นเป็นเพียงชิ้นส่วนหลายๆชิ้นที่ถูกประกอบรวมกันขึ้นมาเท่านั้นเอง และภายใต้บริบทของสถานการณ์อย่างใดอย่างหนึ่งนั้นอาจมีการเชื่อมต่อชิ้นส่วนต่าง ๆ เข้าด้วยกัน และส่งผลต่อการแสดงออกของบุคคลในลักษณะหนึ่ง แต่เมื่ออยู่ภายใต้บริบทที่แตกต่างออกไป อาจจะมีการเชื่อมต่อชิ้นส่วนต่างๆและส่งผลกระทบต่อการแสดงออกของบุคคลในอีกรูปแบบหนึ่งก็ได้ (จิรัฎฐ์ ศุภการ, 2545,น.40) ฉะนั้น วาทกรรมภายในตัวบุคคลจึงสามารถเคลื่อนย้ายไปมาได้ภายในบริบทสังคมที่แตกต่างกัน มนุษย์คนหนึ่งจึงเป็นเพียงผลรวมของวาทกรรมหลากหลายชุดที่อาจขัดแย้งกันหรือส่งเสริมกัน และลักษณะเฉพาะตัวของแต่ละคนนั้นก็เกิดจากการผสมผสานวาทกรรมเหล่านั้นไปในทิศทางที่แตกต่างกันออกไป คนเราจึงสามารถสร้างอัตลักษณ์ที่แตกต่างกันและหลากหลายได้ในสถานการณ์ต่าง ๆ และองค์ประกอบของวาทกรรมนั้นไม่จำเป็นต้องเชื่อมต่อกันเสมอไป จึงเห็นได้ว่า แท้จริงแล้วอัตลักษณ์ต่าง ๆ เป็นเพียงการเชื่อมโยงองค์ประกอบของวาทกรรมในสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่ง เมื่อบริบทเปลี่ยนไปค่านิยมของอัตลักษณ์ก็สามารถเปลี่ยนแปลงไปได้ด้วย (อภิญา เพ็ญฟูสกุล, 2543, น.65)

การที่เราเลือกนิยามความหมายของตนเองและแสดงตนเองต่อบุคคลหรือสังคมว่าเราเป็นใครนั้น เป็นกระบวนการของการเลือกใช้และแสดงออกซึ่งจะทำให้รู้ว่าเราเหมือนหรือแตกต่างจากคนอื่นหรือกลุ่มอื่นอย่างไรโดยผ่านระบบของการใช้สัญลักษณ์ (Symbol) หรือเครื่องหมายอัตลักษณ์ (Identitis Markers) ซึ่งเป็นสิ่งที่ประกอบกันทั้งด้านอารมณ์ความรู้สึกภายในตัวเราและกระบวนการของโลกภายนอกที่เราเกี่ยวพัน เพราะมนุษย์เลือกใช้ความหมายหรือเปลี่ยนแปลงความหมายที่เกี่ยวข้องกับตนเองทั้งในกระบวนการที่เขาสัมพันธ์กับโลกและในส่วนของตัวตนที่มันซ้อนทับกันอยู่ ดังนั้นจึงมีการจัดแบ่งประเภทของอัตลักษณ์เป็น 2 ระดับคือระดับอัตลักษณ์ส่วนบุคคล (personal identity) และระดับอัตลักษณ์ทางสังคม (social identity) เช่นการที่สังคมกำหนดบทบาทหน้าที่และตำแหน่งทางสังคมให้กับเรา บทบาทความเป็นลูก ความเป็นเพื่อน หรือตำแหน่งในที่ทำงาน ระบบคุณค่าที่ติดตัวเรามาตั้งแต่เกิด ทำให้เราเรียนรู้และเลือกที่จะนิยามตนเองให้เหมาะสมในสังคม และมีการเลื่อนไหลปรับเปลี่ยนไปตามบริบท เช่นเมื่ออยู่ในครอบครัวก็จะมีบทบาทเป็นลูก เป็นพี่น้อง บางครั้งบทบาทและตำแหน่งอาจซ้อนทับกัน เช่นเราเป็นนักศึกษาในขณะที่เป็นสมาชิกของกลุ่มเพื่อนในชั้นเรียน เป็นต้น สัญลักษณ์ที่เราเลือกหยิบมาใช้ในการนิยามตนเองทั้งต่อสังคมและต่อตัวเองนั้นเกิดขึ้นได้โดยผ่านระบบการสร้างภาพแทนความจริง (representation) เพราะการแสดงออกซึ่งความสัมพันธ์ต่าง ๆ จะกระทำโดยผ่านระบบสัญลักษณ์ที่หลากหลายรูปแบบ เช่นบุคคลเลือกแต่งกายเพื่อแสดงความเป็นสมาชิกของสถาบัน หรือแต่ละสถานศึกษามีการเลือกใช้สี สัญลักษณ์หรือรูปแบบที่แตกต่างกันออกไป ก็เพื่อแสดงความเป็นตัวตนให้กับบุคคลรับรู้ แต่อย่างไรก็ตาม การที่เรามองตัวเราและพยายามเลือกนิยาม

ความหมายเพื่อแสดงความเป็นตัวตนของแต่ละบุคคลกับสิ่งที่คนอื่นมองเห็นในตัวเราว่าอย่างไรนั้น มันอาจไม่สอดคล้องกันเสมอไป

อัตลักษณ์เกิดขึ้นจากการปฏิสังสรรค์ทั้งระหว่างบุคคลในสังคมและภายในตัวบุคคลเอง ในแต่ละบุคคลอาจมีอัตลักษณ์ที่หลากหลาย แต่จะมีการเลือกเอาเพียงอัตลักษณ์ใดอัตลักษณ์หนึ่งที่ตนยอมรับเพื่อนำมาใช้ภายใต้เงื่อนไขของบริบทในช่วงเวลาและพื้นที่ และอัตลักษณ์นี้อาจถูกกำหนดได้ทั้งจากบุคคลเป็นผู้กำหนดตนเองหรือถูกกำหนดตำแหน่งแห่งที่ของบุคคลโดยสังคมก็ได้ การกำหนดอัตลักษณ์นี้เกิดขึ้นบนกระบวนการคิดเกี่ยวกับระบบของความแตกต่าง ระบบของความหลากหลาย และการตั้งคำถามว่าอัตลักษณ์ที่จะสร้างขึ้นนั้นมีความเชื่อมโยงกับสังคมอย่างไร ดังนั้นอัตลักษณ์กับสังคมจึงเป็นเรื่องที่แยกกันไม่ออก เนื่องจากการนิยามความเป็นตัวตนของอัตลักษณ์นั้นต้องมีการอ้างอิงกับสังคม แม้จะเป็นในระดับตัวบุคคลก็ยังคงมีการนิยามตนเองว่ามีตำแหน่งแห่งที่ หรือมีบทบาทอย่างไรในสังคมที่บุคคลอาศัยอยู่

Hall (1996 อ้างถึงใน ศิรินาถ ปิ่นทองพันธ์, 2546,น.52) อธิบายลักษณะของอัตลักษณ์ว่าไม่ใช่สิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติหรือเกิดขึ้นลอย ๆ แต่ก่อรูปขึ้นมาภายในวัฒนธรรม ณ ช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง โดยที่วัฒนธรรมก็เป็นสิ่งถูกประกอบสร้างทางสังคม (social construct) และไม่ใช่สิ่งที่หยุดนิ่งตายตัว หากแต่เป็นวงจรซึ่งมีผู้เรียกว่า “วงจรแห่งวัฒนธรรม” (Circuit of Culture)

ภาพที่ 1 แสดงวงจรแห่งวัฒนธรรมกับการสร้างอัตลักษณ์
ที่มา: Hall,1996 อ้างถึงใน ศิรินาถ ปิ่นทองพันธ์, 2546,น.52

จากภาพที่ 1 แสดงวงจรวัฒนธรรมกับการสร้างอัตลักษณ์ อธิบายได้ว่าอัตลักษณ์ทั้งหลายมีกระบวนการถูกผลิต (Produced) ให้เกิดขึ้นสามารถถูกบริโภค (Consumed) และถูกควบคุมจัดการ (Regulated) อยู่ในวัฒนธรรมเหล่านั้น และทั้งนี้ยังมีการสร้างความหมายต่าง ๆ

(Creating Meanings) ผ่านทางระบบต่าง ๆ ของการสร้างภาพตัวแทน (Symbolic Systems of Representation) ที่เกี่ยวกับตำแหน่งแห่งที่ต่าง ๆ ทางอัตลักษณ์อันหลากหลายที่เราเลือกใช้ หรือนำเอามาสร้างเป็นอัตลักษณ์ของเรา

Hall (1997 อ้างถึงใน ศิรินาถ ปิ่นทองพันธุ์, 2546, น.57) เสนอว่า วัฒนธรรมก่อให้เกิดอัตลักษณ์ ทำให้เราแตกต่างจากคนกลุ่มอื่น ๆ โดยแบ่งวิธีการเรียนรู้ที่ทำให้ทราบถึงความแตกต่างไว้ 10 กลุ่ม คือ

1. ระบบการสื่อสารและภาษา
2. ลักษณะท่าทางและการแต่งกาย
3. อาหารและนิสัยการบริโภค
4. เวลาและความสำนึก
5. การตอบแทนและการทักทาย
6. ความสัมพันธ์
7. ค่านิยมและบรรทัดฐาน
8. ความรู้สึกเป็นตัวเองและระยะห่าง
9. การพัฒนาด้านจิตใจและการเรียนรู้
10. ความเชื่อและทัศนคติ

Hall (1997 อ้างถึงใน อภิญา เฟื่องฟูสกุล, 2546, น.26) อธิบายว่า เราสามารถสร้างภาพตัวแทนต้นแบบได้ โดยเลือกดึงเอาคุณสมบัติบางอย่างของบุคคลที่เด่นชัด มีชีวิตชีวา เข้าใจง่าย เป็นที่รับรู้ทั่วไป ออกมาและลดทอนอัตลักษณ์บุคคลที่มีความน่าสนใจน้อยกว่าลงไป วิธีการลดทอนคือ (1) ทำให้คุณสมบัติเหล่านั้นสุดขีดเกินจริง เพื่อให้เข้าใจได้ง่าย (2) การสร้างอัตลักษณ์คู่ตรงข้ามออกมา (3) ให้ค่ากับคู่ตรงข้ามที่ถูกสร้างขึ้นมาไม่เท่ากัน เช่น ให้น้ำหนักความสำคัญและเชิงบวกกับด้านพระเอก ผู้ร้ายเป็นคู่ตรงข้าม การสร้างภาพตัวแทนนี้ต้องทำให้สอดคล้องกับบรรทัดฐานทางชนชั้นของกลุ่มเป้าหมายด้วย

ในการศึกษาอัตลักษณ์ของบุคคลหรือชุมชนน่าจะศึกษาได้จากภาพตัวแทนที่แสดงออกมาเป็นสัญลักษณ์ หรือเครื่องหมายอัตลักษณ์ซึ่งอาจจะแสดงผ่านสื่อต่าง ๆ หรือแสดงให้ผู้อื่นรับรู้ เช่น การใช้ภาษาศาสตร์เครื่องแต่งกายและการบริโภค เป็นต้น

2. ประเภทของอัตลักษณ์

เออร์วิง ก๊อฟมัน (Erving Goffman) นักสังคมวิทยา แบ่งอัตลักษณ์ออกเป็น 2 ประเภทและอธิบายความแตกต่างและความเหมือนกันไว้ดังนี้ (อภิญา เฟื่องฟูสกุล, 2546, น.27-28)

1. อัตลักษณ์ส่วนบุคคล (Personal Identity) คือ ภาพของปัจเจกในสายตาคนอื่น ในฐานะที่เป็นบุคคลที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว โดยสังคมจะมีวิธีการระบุอัตลักษณ์ส่วนบุคคลแตกต่างกันไป เช่น สังคมสมัยใหม่ใช้บัตรประชาชนหรือการพิมพ์ลายนิ้วมือระบุอัตลักษณ์บุคคล เป็นต้น

2. อัตลักษณ์ทางสังคม (Social Identity) ของบุคคล คือ สถานภาพทางสังคม เช่น อาชีพ ชนชั้น เพศชาติพันธุ์ หรือศาสนาที่ปัจเจกบุคคลนั้นสังกัดอยู่ สังคมจะมีความคาดหวังหรือเรียกร้องว่า ปัจเจกบุคคลในวัย เพศ ชนชั้นนั้น ๆ ควรวางตนอย่างไร

จากคำอธิบายดังกล่าวจะเห็นว่าอัตลักษณ์ส่วนบุคคลและอัตลักษณ์ทางสังคมมีส่วนที่ซ้อนทับกันอยู่ เพราะอัตลักษณ์เป็นการเชื่อมต่อกันระหว่างความเป็นปัจเจก (Individual) และสังคม (Social Aspect) การที่สังคมกำหนดบทบาทหน้าที่ของบุคคล ทำให้มีระบบคุณค่าติดมากับบทบาทหน้าที่นั้น เช่น ความเป็นพ่อ ความเป็นศิษย์-อาจารย์ เป็นต้น ในมิตินี้อัตลักษณ์จึงเป็นเรื่องของการใช้สัญลักษณ์ (Symbolic Aspect) ด้วย เพราะการแสดงออกที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์แบบต่าง ๆ กระทำผ่านระบบสัญลักษณ์หลากหลายแบบ

นอกจากนี้จากการค้นคว้าพบว่า มีอัตลักษณ์อีกประเภทหนึ่งเรียกว่า อัตลักษณ์ร่วม (Collective Identity) สารานุกรมสังคมวิทยาแบล็คเวล ได้นิยามไว้ว่า หมายถึงการมีความหมายร่วมกันของกลุ่ม ซึ่งความหมายร่วมเหล่านี้เกิดจากความสนใจและประสบการณ์ร่วมกันของสมาชิกกลุ่ม เป็นการตอบคำถามว่าพวกเราเป็นใคร อัตลักษณ์ร่วมไม่ใช่สิ่งตายตัว เกิดขึ้นผ่านการต่อสู้ทางการเมือง ผ่านการเคลื่อนไหวทางสังคม ปฏิสัมพันธ์ และปฏิกิริยาทางสังคมในขณะที่อลสัน (Olson, 2003 อ้างถึงใน กำจร หลุยยะพงศ์, 2551, น.20) อธิบายว่า อัตลักษณ์ร่วมหมายถึงชุดของความรู้สึกของบุคคลที่เกิดขึ้นจากการเป็นสมาชิกของกลุ่ม ซึ่งอัตลักษณ์ร่วมนี้จะเป็นส่วนหนึ่งของอัตลักษณ์ในระดับปัจเจกหรืออัตลักษณ์ของบุคคลตัวอย่างของอัตลักษณ์ร่วม เช่น บุคลิกภาพของกลุ่มโดยรวม เพศสภาพ ชาติพันธุ์ สถานภาพ อาชีพ เป็นต้นจากคำอธิบายข้างต้น จะพบว่าอัตลักษณ์ทางสังคม (Social Identity) และอัตลักษณ์ร่วม (Collective Identity) มีลักษณะใกล้เคียงกัน สำนักวัฒนธรรมศึกษา (Cultural studies) ได้ตั้งข้อสังเกตว่า อัตลักษณ์หรือตัวตนของคนนั้นจะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อมีปฏิสัมพันธ์หรือการสื่อสารระหว่าง “ฉันหรือตัวเรา” กับ “คนอื่นและสังคม” และการที่จะบอกว่าเราเป็นใครได้นั้นก็ย่อมขึ้นอยู่กับเรามี “อำนาจ” ในการต่อรองต่อสู้กับคนอื่นและสังคมภายใต้เงื่อนไขที่กำหนด (Woodward, 2002 อ้างถึงใน กำจร หลุยยะพงศ์, 2551, น.25)

ดังนั้น เมื่อศึกษาเรื่องของตัวตนและอัตลักษณ์ไปในแนวทางของการสื่อสารตามมุมมองของสำนักวัฒนธรรมศึกษาของอังกฤษแล้วนั้น นักวิชาการในสำนักนี้ให้ความสนใจเกี่ยวกับแนวคิดอัตลักษณ์ (Identity) โดยให้ความสำคัญกับปัญหาหรือคำถามที่ว่า เรากลายมาเป็นตัวเราในวันนี้ได้อย่างไร ตัวตนของเราถูกผลิตขึ้นมาได้อย่างไร และเราสามารถระบุชี้ (Identify) ความเป็นเราได้อย่างไร ซึ่งอัตลักษณ์ หรือการนิยามตัวตนว่าเราเป็นใครนั้น จะเกิดขึ้นได้จากการที่เรามีปฏิสัมพันธ์ หรือสื่อสารกับบุคคลอื่น ๆ เช่น ผู้ชายคนหนึ่งจะเรียนรู้ว่าเขาเป็นผู้ชายคนหนึ่ง ผ่านกระบวนการสร้างตัวตนจากการฟังเพลงที่ร้องว่า “เกิดเป็นผู้ชายต้องมีใจอดทน” ในขณะที่ผู้หญิงคนหนึ่งก็อาจเรียนรู้ตัวตนในความเป็นเพศหญิงของเธอผ่านเนื้อร้องเพลงที่ว่า “หญิงมีสิ่งที่ห่วงใย สิ่งนั้นก็หัวใจ เปี่ยมในรักมัน” และเธอก็อาจเรียนรู้ความสัมพันธ์ระหว่างเธอกับผู้ชายทั้งหลายตามเนื้อเพลงว่า “เพราะเธอเหมือนหลักไม้ตั้งตรงนั้น ไม่เลื้อยอย่างฉันใช้พันอาศัย” ในแง่นี้สามารถอธิบายความหมายได้ว่าไม่ว่าจะเป็นผู้ชายที่ต้องอดทนหรือผู้หญิงที่ต้องพึ่งพิงคนอื่น ไม่ว่า

จะเป็นอัตลักษณ์ใด ๆ ของคนเราก็ไม่ได้เป็นสิ่งที่ติดตัวเรามาตั้งแต่กำเนิด หากแต่เป็นสิ่งที่ถูกประกอบสร้างขึ้น (socially constructed) โดยสังคมในภายหลัง

เนื่องจากอัตลักษณ์ เกี่ยวพันกับเรื่องการสื่อสาร เพราะฉะนั้น ด้านหนึ่งของอัตลักษณ์จึงเป็นปฏิสัมพันธ์หรือการที่เราสื่อสารว่ารู้สึกว่าเป็นพวกเดียวกับคนอื่น (self-ascription) และอีกด้านหนึ่งคนอื่นก็ต้องรู้สึกเช่นเดียวกับเราด้วย (ascription by other) อัตลักษณ์จึงเป็นตัวกำหนดขอบเขตว่าเราเป็นใคร เราเหมือนหรือต่างจากคนอื่นอย่างไร มีใครเป็นสมาชิกกลุ่มเดียวกับเราบ้าง เราควรมีปฏิสัมพันธ์หรือสื่อสารกับคนอื่นอย่างไร และคนอื่น ๆ ควรจะสนสายสัมพันธ์อย่างไร เช่น ในขณะที่คุณผู้หญิงทั้งหลายในละครโทรทัศน์ มีสิทธิ์จะนั่งบนเก้าอี้หวมหรือโซฟาในห้องนั่งเล่น แต่สาวใช้ของเธอจะไม่ได้รับสิทธิ์ดังกล่าวนี้ ทั้งนี้เพราะตำแหน่งแห่งหนของที่นั่งในห้องนั่งเล่น เป็นกระบวนการสื่อสารเชิงอวัจนะที่จะบ่งชี้หรือประกอบสร้างอัตลักษณ์ขึ้นมาได้นั้น อาจดูได้จากกิจกรรมการบริโภค (consumption) ในชีวิตประจำวันของผู้คน เช่น การแต่งกาย การกินอยู่ การดื่ม การพูดภาษา การสร้างบุคลิกภาพ การใช้เวลาว่าง การเรียนหนังสือ การเล่นเกม การดูหนังฟังเพลง ไปจนถึงรสนิยมและรูปแบบการใช้ชีวิตที่หลากหลาย เช่น การเดินทางท่องเที่ยวของกลุ่มแบ็คแพ็คเกอร์/ สะพายเป้ หรือการจับกลุ่มของวัยรุ่นที่ถนนอาร์ซีเอ หรือการสร้างภาษาเฉพาะกลุ่มของพวกกระเทย (ดังตัวอย่างในภาพยนตร์สตรีเหล็ก หรือพรางชมพู) เป็นต้น รสนิยมและรูปแบบการใช้ชีวิต รวมถึงการบริโภคสิ่งต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน สามารถบ่งบอกตัวตนและอัตลักษณ์ดังที่กล่าวไว้เมื่อเริ่มต้นว่า “เราเป็นใคร” และ “เราแตกต่างจากคนอื่นเช่นไร” กาญจนา แก้วเทพ (2545, น.40) ได้อธิบายเพิ่มเติมดังกล่าวไว้ว่าการที่คนเราบริโภคและสร้าง “ตัวตน” ขึ้นมาได้นั้น กระบวนการดังกล่าวเกิดจากการที่สถาบันต่าง ๆ ทางสังคมได้เรียก (interpellate) “ตัวเรา” ให้กลายเป็น “ตัวตน” ขึ้นมาเช่น เมื่อวัยรุ่นเข้าไปดูคอนเสิร์ตนั้น การที่ศิลปินนักร้องขอให้ผู้ชมส่งเสียงกรี๊ดหรือชูมือขวาก็คือส่วนหนึ่งของการ “เรียก” วัยรุ่นเหล่านั้นว่าพวกเขา/เธอ ที่ไม่ใช่วัยรุ่นทั่วไปอีกแล้ว หากแต่วัยรุ่นกลุ่มนี้ได้กลายมาเป็น “ตัวตน” ของ “แฟนเพลง” ที่มีศิลปินบนเวทีเป็นศูนย์รวมจิตใจ การบริโภคสื่อพื้นบ้านเช่น การชมหนังตะลุงของคนที่อยู่ในภาคใต้นั้น จึงอาจจะเป็นการแสดงออกซึ่งตัวตนของคนใต้ที่เกิดจากการเป็นกลุ่มที่ชื่นชมและชื่นชอบในหนังตะลุงร่วมกันและในทัศนะของนักวิชาการด้านวัฒนธรรมศึกษาจึงชี้ว่า อัตลักษณ์ที่แสดงออกมาได้นั้นจะเกี่ยวข้องกับการสื่อสาร (Woodward, 2002 อ้างถึงใน กำจร หลุยยะพงศ์, 2551, น.45) นั่นคือ การสื่อสารจะเป็นเครื่องมือที่สร้างอัตลักษณ์ของบุคคล ทั้งในกรณีของคนอื่นเป็นผู้สื่อสารอัตลักษณ์ ตลอดจนตัวเองเป็นผู้กำหนด

การมองอัตลักษณ์ในมุมของวัฒนธรรมศึกษาข้างต้น อาจมีความแตกต่างจากตัวตนในมุมมองของสำนักปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ ซึ่ง George Herbert Mead นักคิดคนสำคัญของสำนักนี้มองว่ากลไกสำคัญในการสร้างตัวตน คือการเรียนรู้ที่จะสวมบทบาท (role-taking) ของผู้อื่น และหัวใจสำคัญในการเรียนรู้ก็คือ ภาษาซึ่งเป็นช่องทางถ่ายทอดระบบสัญลักษณ์และกฎเกณฑ์ร่วมของสังคม นั่นคือ แนวคิดอัตลักษณ์ของสำนักปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์นั้น ตัวตนจะค่อย ๆ ก่อกำเนิดจากกระบวนการปฏิสัมพันธ์ที่คนเราเรียนรู้จากสังคม ไม่ว่าจะเป็นการเลียนแบบบทบาทที่ได้รับมาตั้งแต่ยังเยาว์วัยของเด็ก จากพ่อแม่ หรือครู จนกระทั่งเติบโตก็ได้ซึมซับค่านิยม

และกฎเกณฑ์ทางสังคมผ่านบทบาทเหล่านั้น และไม่เพียงแต่จะเป็นการสวมบทบาทเท่านั้น แต่ยังสามารถหลอมเอาทัศนคติของบุคคลทั่วไป หรือซึมซับกฎเกณฑ์ร่วมทางสังคมมาเป็นส่วนหนึ่งของเขาด้วย ซึ่งตัวตนในสำนักปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์จึงมีสองด้านที่ปะทะสังสรรค์กันเองตลอดเวลา ทั้ง “me” ซึ่งเป็นตัวตนที่เกิดความเห็นและปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น และ “I” อันเป็นส่วนที่เป็นลักษณะเฉพาะของเราเอง ซึ่ง “me” และ “I” ก็สัมพันธ์กับโลกภายนอกทั้งคู่ตัวตนในสำนักนี้จึงมีความต่อเนื่องเป็นอันหนึ่งอันเดียว แต่มีความหลากหลายเช่นเดียวกับสำนักวัฒนธรรมศึกษา หากเพียงแต่อำนาจในการให้ความหมายของตัวตนนั้นเกิดขึ้นจากจิตใต้สำนึกของตัวเราได้มาจากการเรียนรู้และได้รับอิทธิพลจากสังคมภายนอก ซึ่งเป็นมิติที่คนเราจะนิยามอัตลักษณ์ของตนในกระบวนการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นนั่นเอง

อัตลักษณ์จึงเป็นการถกเถียงของปรัชญาสองกระแส คือ พวกสารัตถะนิยม (Essentialism) ที่มองว่าอัตลักษณ์มีทิศทางเดียว หยุดนิ่ง (identities as fixed) และมักจะยึดหลักจากพื้นฐานด้านชีวภาพ เช่น วัย เพศชายหญิง ฯลฯ จึงใช้คำเรียกอัตลักษณ์ว่า “เอกลักษณ์” ที่มองเพียงด้านเดียว และในทางตรงข้าม พวก Anti-essentialism หรือ Non-essentialism กลับมองว่าอัตลักษณ์เป็นกระบวนการสร้างขึ้นได้ ไม่มีทิศทางเดียว แต่มีหลายทิศทาง สามารถเปลี่ยนแปลงได้ภายใต้สังคมและวัฒนธรรม อัตลักษณ์ในมุมมองนี้จึงมีความหลากหลาย (Baker, 2008 อ้างถึงใน กำจร หลุยยะพงศ์, 2551, น.50) อัตลักษณ์จึงเป็นสิ่งที่สามารถเปลี่ยนแปลง และแปรเปลี่ยนไปตามบริบทที่ตัวเราได้สร้างความหมายขึ้นมา ซึ่งนิตี ภวัครพันธุ์ (2541, น.27) ได้ขยายความเรื่องนี้ไว้ในบทความเรื่อง “บางครั้งเป็นคนไทย บางครั้งไม่ใช่ อัตลักษณ์แห่งตัวตนที่ผันแปรได้” ว่าอัตลักษณ์มีคุณลักษณะสำคัญสองประการ คือ อัตลักษณ์มีหลายหลายมิติ และมีพลวัตรหรือมีความลื่นไหลเปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์ โดยได้ศึกษากรณีครอบครัวคนไทยจีนในแถบยานนาวา ที่เรียนหนังสือชั้นประถมศึกษาในโรงเรียนคริสต์ และแต่งงานอยู่กับมุสลิม โดยตั้งปัญหาว่า คนนี้จะประกอบสร้างอัตลักษณ์อย่างไร ก็พบว่า การแสดงออกของอัตลักษณ์หนึ่ง จะเกี่ยวเนื่องกับสภาพที่ต้องแข่งขัน เพื่อให้ได้มาซึ่งทรัพยากร เช่น ลูกครึ่งไทย-จีน จะแสดงอัตลักษณ์ “คนจีน” เมื่อออกไปทำงานทำตามห้างร้าน แต่เมื่อต้องไปสอบชิงทุนไปต่างประเทศและต้องแข่งขันกับชาติอื่น ๆ ในเอเชีย ก็แสดงอัตลักษณ์ความเป็น “คนไทย” ออกมา ดังนั้นไม่ว่าคน ๆ หนึ่งจะมีอัตลักษณ์หลากหลายมิติ แต่การที่เขาหรือเธอจะพลิกมิติอัตลักษณ์ได้ออกมาสื่อสารกับคนอื่นนั้น ขึ้นอยู่กับผลประโยชน์ทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมที่คนเหล่านั้นต้องต่อรองช่วงชิงมาการศึกษาอัตลักษณ์ที่มีความเปลี่ยนแปลง ลื่นไหล จึงเป็นสิ่งที่น่าสนใจที่จะศึกษาถึงมุมมองของกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมยุคปัจจุบัน

จากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์ จะเห็นได้ว่าอัตลักษณ์ของบุคคลไม่ใช่สิ่งที่สามารถเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ แต่เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นมาจากการนิยามว่าตัวเองคือใคร มีความเป็นมาอย่างไร แตกต่างจากคนอื่นในสังคมอย่างไรและอัตลักษณ์ยังถูกสร้างขึ้นจากบริบทแวดล้อมทางสังคมหรือผ่านการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับบุคคลอื่น ดังนั้นในการศึกษาวิจัยเรื่องอัตลักษณ์ของครูตีในดวงใจผู้วิจัยจึงได้นำแนวคิดอัตลักษณ์มาวิเคราะห์ตัวตนของครูตีในดวงใจ ในมุมมองเชิงพื้นที่ มุมมองของคนในและคนนอกจึงเป็นผลให้เกิดการสร้างอัตลักษณ์ขึ้นมาตนเอง

3. ความสำคัญของอัตลักษณ์

การสร้างอัตลักษณ์ของผู้คนมีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งเพราะอัตลักษณ์เป็นลักษณะร่วมกันที่ช่วยเสริมสร้างการเป็นอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขหากสังคมมีความแตกต่างทางอัตลักษณ์อย่างมากจะเกิดความขัดแย้งเชิงอัตลักษณ์ซึ่งนำไปสู่ความรุนแรง ซึ่งจะพบว่า บางแห่งบางทีในโลกนี้นำไปสู่การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ เพราะถือว่าเผ่าพันธุ์ของตนเองมีความเป็นอารยะมากกว่าแม้แต่ในปัจจุบันนี้ ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในทุกมุมโลกหากพิจารณาถึงเบื้องลึกแล้วจะพบว่าเกิดจากความขัดแย้งเชิงอัตลักษณ์ทั้งสิ้นโดยเป็นสิ่งที่เรียกว่า “วาทกรรมอัตลักษณ์”

วาทกรรมในทฤษฎีของ Stuart Hall เชื่อว่า อัตลักษณ์เป็นเพียงประกอบสร้างโดยความเป็นตัวตนนั้นเป็นเพียงชิ้นส่วนหลาย ๆ ชิ้นที่ถูกประกอบรวมกันขึ้นมาเท่านั้นเอง และภายใต้บริบทของสถานการณ์อย่างใดอย่างหนึ่งอาจจะมีการเชื่อมต่อชิ้นส่วนต่าง ๆ เข้าด้วยกันและส่งผลกระทบต่อแสดงออกของบุคคลในลักษณะหนึ่ง แต่เมื่ออยู่ภายใต้บริบทที่แตกต่างไปอาจมีการเชื่อมต่อชิ้นส่วนต่าง ๆ และส่งผลกระทบต่อแสดงออกของบุคคลในอีกรูปแบบหนึ่งก็ได้ ฉะนั้นวาทกรรมภายในตัวบุคคลจึงสามารถเคลื่อนย้ายไปมาได้ภายในบริบทสังคมที่แตกต่างกัน มนุษย์คนหนึ่งจึงเป็นเพียงผลรวมของวาทกรรมหลายหลายชุดที่อาจขัดแย้งหรือส่งเสริมกันและลักษณะเฉพาะตัวของแต่ละคนก็เกิดมาจากการผสมผสานวาทกรรมเหล่านั้นไปในทิศทางที่แตกต่างกัน คนเราจึงสามารถสร้างอัตลักษณ์ที่แตกต่างกันและหลากหลายได้ในสถานการณ์ต่าง ๆ (อภิญญา เพ็ญฟูสกุล, 2543, น.20)

การสร้างอัตลักษณ์มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับอำนาจซึ่งไม่ใช่อำนาจแบบใช้กำลังบังคับแต่เป็นกระบวนการครอบงำตัวตนที่แยกย่อยจากตัวคนดั้งเดิมเป็นตัวตนชนิดใหม่ เช่นเดียวกับอัตลักษณ์ความเป็นไทยได้ถูกสร้างขึ้นจากอัตลักษณ์ท้องถิ่นที่มีความแตกต่างหลากหลายของคนในชาติด้วยการหยิบยกวัฒนธรรมของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งขึ้นมาเป็นวัฒนธรรมหลักและใช้เป็นเครื่องมือหล่อหลอมอัตลักษณ์ความเป็นไทย ฉะนั้นการทำความเข้าใจอัตลักษณ์จึงช่วยให้มองเห็นกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ที่อยู่เบื้องหลังสิ่งที่มองเห็นในปรากฏการณ์ทางสังคม

จากที่กล่าวสรุปได้ว่า ผู้วิจัยนำแนวคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์ มาทำการศึกษาอัตลักษณ์ครูตีในดวงใจเมื่อดำรงอยู่ในสถานศึกษานั้นมีความพยายามที่จะนิยามอัตลักษณ์ตนเองอย่างไร เพื่อให้ตนเองมีตัวตนอยู่ภายใต้บริบทการทำงานภายในสถานศึกษา และหาคำตอบว่าคนกลุ่มต่าง ๆ ทั้งในและนอกสถานศึกษานิยามอัตลักษณ์ของครูตีในดวงใจอย่างไร โดยจะศึกษาอธิบายนิยามอัตลักษณ์ของครูตีในดวงใจ เป็นอย่างไร วิเคราะห์ตัวตนของครูตีในดวงใจ มุมมองของคนในและคนนอกเป็นอย่างไร นอกจากนั้นยังศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างครูตีในดวงใจกับกลุ่มคนต่าง ๆ ที่มีปฏิสัมพันธ์ด้วยกัน

แนวคิดเรื่องวาทกรรม (Discourse)

วาทกรรม หมายถึง การใช้อำนาจในการสร้างความจริง (Truths) และความรู้ (Knowledge) เพื่อปิดกั้นความหมายอื่น ๆ ที่แตกต่างกัน มิเชล ฟูโกลต์ (Michel Foucault, 1926-1984) นักคิดนักเขียนและนักปรัชญาชาวฝรั่งเศสที่มีชื่อเสียงโด่งดังได้กล่าวว่า วาทกรรม หมายถึง ระบบและกระบวนการในการสร้าง/ผลิต (Constitute) เอกลักษณ์ (Identity) และความหมาย (Significance) ให้กับสรรพสิ่งต่าง ๆ ในสังคมที่ห่อหุ้มเราอยู่ไม่ว่าจะเป็นความรู้ความจริงอำนาจหรือตัวตนของเราเองนอกจากนั้นแล้ววาทกรรมยังคงทำหน้าที่ที่ตรงสิ่งที่สร้างขึ้นมานั้นให้ดำรงอยู่และเป็นที่ยอมรับของสังคมในวงกว้าง (Valorize) จนกลายเป็นวาทกรรมหลัก (Dominant Discourse) ฉะนั้นวาทกรรมมิได้เป็นเพียงแค่ภาษาหรือคำพูดแต่ยังรวมถึงภาคปฏิบัติการจริงของวาทกรรม (Discursive Practices) ในรูปของจารีตปฏิบัติความคิดความเชื่อคุณค่าและสถาบันต่าง ๆ ในสังคมที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนั้น ๆ ด้วย (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2543, น.19-20)

มิเชล ฟูโกลต์ (Michel Foucault, 1926, น.1984) เห็นว่า ความจริงเป็นเรื่องของกฎเกณฑ์ของวาทกรรมที่อยู่ในแต่ละยุคสมัยเป็นตัวกำหนดวาทกรรมสามารถจัดวางกฎเกณฑ์วิธีการที่เราจะพูดถึงเรื่องราวใด ๆ ก็ตามหรือจะมีทำที่ปฏิบัติต่อเรื่องอะไรได้บ้างไม่ได้บ้าง เช่น กฎเกณฑ์การพูดถึงเรื่องเพศในสังคมไทยที่ไม่นิยมให้พูดถึงเรื่องเพศในที่สาธารณะ หากจะพูดในที่สาธารณะก็ต้องพูดในมิติเพศศึกษาหรือแม้กระทั่งกำหนดด้วยว่าใครมีสิทธิที่จะพูดถึงเรื่องเพศมากน้อยแค่ไหน วาทกรรมจึงผลิตความรู้ความจริงให้กับสังคมและความจริงเหล่านั้นก็ถือเป็น “ความจริง” ที่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ความจริงจึงเป็นเรื่องของการเปลี่ยนแปลงต่อสู้ในกฎเกณฑ์ของวาทกรรมที่เป็นตัวกำหนดความจริงเท่านั้น

นอกจากองค์ประกอบในเรื่องภาษาซึ่งเป็นกลไกในการผลิตความรู้แล้ว แนวคิดของมิเชลฟูโกต์ ยังวิเคราะห์ไปถึงเรื่องของอำนาจด้วย เนื่องจากมิเชลฟูโกต์เสนอว่า ความรู้คือสิ่งที่ผู้มีอำนาจบอกว่า “เป็นความรู้” ฉะนั้นเรื่องราวใดจะเป็นความรู้หรือไม่นั้นก็ขึ้นอยู่กับว่าผู้มีอำนาจในยุคสมัยนั้นเป็นใครและในทางกลับกันความรู้ดังกล่าวนั้นก็ย้อนกลับไปเสริมอำนาจบารมีของผู้ที่มีความรู้ นั่นอีก เช่น การที่กลุ่มสตรีนิยมเชิงวิพากษ์อธิบายว่าในระบบปิตาธิปไตยนั้น เนื่องจากผู้หญิงมีอำนาจน้อยกว่าผู้ชาย ดังนั้นสิ่งที่ผู้หญิงรู้จึงไม่ถูกจัดว่าเป็น “ความรู้” มีแต่สิ่งที่ผู้ชายรู้เท่านั้นจึงถือว่าเป็น “ความรู้” (กาญจนา แก้วเทพ, 2555, น.354)

กล่าวโดยสรุปองค์ประกอบของวาทกรรมมี 3 ประการคือ ภาษาความรู้และอำนาจซึ่งทำงานเชื่อมโยงซึ่งกันและกันอย่างเป็นระบบเพื่อเสริมสร้างอำนาจของกลุ่มคนที่มีอำนาจในสังคม การวิเคราะห์วาทกรรม (Discourse Analysis) คือ การพยายามศึกษาและสืบค้นถึงกระบวนการขั้นตอนลำดับเหตุการณ์และรายละเอียดปลีกย่อยต่าง ๆ ในการสร้างเอกลักษณ์และความหมายให้กับสรรพสิ่งที่ห่อหุ้มเราอยู่ในสังคมในรูปของวาทกรรมและภาคปฏิบัติการของวาทกรรมว่าด้วยเรื่องนั้น ๆ ว่ามีความเป็นมาอย่างไร มีการต่อสู้ช่วงชิงการนำ (Hegemony) ในการกำหนดหลักเกณฑ์ว่าด้วยเรื่องนั้น ๆ อย่างไรบ้าง มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับบุคคลสถาบันสถานที่

เหตุการณ์อะไรบ้างและผลกระทบที่เกิดจากการสร้างรวมตลอดถึงการเก็บกด/ปิดกั้นสิ่งเหล่านี้ของ วาทกรรมมีอย่างไร

หัวใจของการวิเคราะห์วาทกรรมอยู่ที่การพิจารณาค้นหาว่าด้วยวิธีการหรือ กระบวนการใดที่สิ่งต่าง ๆ ในสังคมถูกทำให้กลายเป็นวัตถุเพื่อการศึกษาหรือเพื่อการพูดถึงวาท กรรมหรือการพิจารณาถึงภาคปฏิบัติการจริงของวาทกรรมนั่นเองสำหรับการวิเคราะห์วาทกรรม นั้นมนุษย์เป็นเพียง “ร่างทรง” หรือผู้ที่กระทำตาม ตोकย้าหรือผลิตซ้ำ (enact) กฎเกณฑ์ของสิ่งที่ พูดมากกว่าสรรสร้างระบบและกฎเกณฑ์ใหม่ขึ้นมา ฉะนั้นวาทกรรมจึงเป็นตัวกำหนดกฎเกณฑ์ว่า ใครจะเป็นผู้พูดพูดอะไรพูดเมื่อไรและพูดอย่างไรประโยคเดียวกัน ถ้าพูดโดยบุคคลที่มีฐานะทาง สังคมแตกต่างกันต่างโอกาสต่างสถานที่กันความหมายก็ไม่เหมือนกัน (ไชยรัตน์ เจริญสินโอสถ, 2543, น.27-30)

ในกระบวนการหรือขั้นตอนในการวิเคราะห์วาทกรรมจะเริ่มต้นด้วยคำถามที่ดู เหมือนง่ายและมีความเป็นรูปธรรมสูงว่าอะไรคือสิ่งที่กำลังพูดถึง ศึกษาถึงหรือวาทกรรมของสิ่งนั้น คืออะไร ซึ่งการตั้งคำถามดังกล่าวนั้นเป็นการตั้งคำถามที่ตั้งขึ้นเพื่อต้องการสอบหรือสืบค้นว่า เอกลักษณ์และความหมายของสิ่งที่ถูกตั้งคำถามนั้นว่าถูกสร้างขึ้นมาได้อย่างไรและมีการ เปลี่ยนแปลงอย่างไรบ้างเพื่อศึกษาถึงชุดกฎเกณฑ์ที่เป็นตัวกำหนดหรือสร้างความหมาย (Forms) ให้กับสิ่งที่ถูกตั้งคำถามดังกล่าวซึ่งจะช่วยให้เราเห็นถึงโยงใยความสัมพันธ์เชิงอำนาจในสังคม ที่สิ่งนั้นดำรงอยู่ทั้งยังช่วยให้เห็นถึงความสลับไหลเปลี่ยนแปลงด้วย

Norman Fairclough (1992, อ้างถึงใน พิทักษ์ ศิริวงศ์, 2542, น.18-22) ได้เสนอ ทฤษฎีทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับวาทกรรมในเรื่องของตัวบทและปฏิสัมพันธ์ซึ่งเป็นการวิเคราะห์วาท กรรมโดยใช้ตัวบทแบ่งเป็น 3 มิติ ดังนี้

1. มิติของตัวบท (Text) ตัวบทเป็นมิติหนึ่งของวาทกรรมซึ่งแสดงออกมาทั้งที่เป็น ภาษาพูดและภาษาเขียน ตัวบทจะเป็นการสื่อสารทางเดียวหรือการสื่อสารสองทางก็ได้ตัวบทเป็น ผลจากภาคปฏิบัติการวาทกรรมที่ผ่านมาในอดีตจนกลายเป็นธรรมเนียมปฏิบัติ ตัวบทเป็นสิ่งที่มีความหมายที่หลากหลายและเปิดโอกาสให้มีการตีความหมายจากผู้ที่อยู่ในสังคมนั้นโดยผู้ที่ ตีความหมายมีแนวโน้มที่จะลดความคลุมเครือของตัวบทลงเพื่อเป็นทางเลือกในการตีความด้วยการลดความหลากหลายของความหมายโดยการเลือกตีความตัวบทเฉพาะอย่างเท่านั้นตัวบทจะถูก สร้างให้มีความหมายที่แตกต่างกันในเวลาและสถานที่ซึ่งมีความแตกต่างกันในกลุ่มบุคคลที่ แตกต่างกันในบริบททางสังคมที่แตกต่างกันเช่น

1.1 การเลือกใช้คำตัวอย่างเช่นคำว่า “ทรราช” กับคำว่า “ผู้ต่อสู้เพื่ออิสรภาพ” ซึ่งเป็นคำเดียวกันเมื่อใช้ในสถานการณ์สถานที่เวลาและใช้กับบุคคลที่จะแตกต่างกันคำว่า “ทรราช” จะเป็นสิ่งที่ให้ผลทางด้านลบในขณะที่คำว่า “นักต่อสู้เพื่ออิสรภาพ” ให้ผลทางด้านบวก

1.2 การพยายามสร้างโครงสร้างของภาษาเพื่อให้คำบางคำมีความหมาย บางอย่างเกิดขึ้นเช่นทหารต้องให้เกียรติกับผู้หญิง

1.3 การเน้นไปที่การเปรียบเทียบโดยนำความคิดทางอุดมคติและการเมืองจาก อุปมาอุปมัยเฉพาะอย่างและจากข้อขัดแย้งระหว่างอุปมาอุปมัย

2. มิติของภาคปฏิบัติทางวาทกรรม (Discursive Practice) เป็นกระบวนการของการสร้างเผยแพร่และการใช้ตัวบทตัวบทจะถูกสร้างและถูกใช้แตกต่างกันออกไปตามบริบทของสังคมกฎต่าง ๆ ที่ถูกสร้างขึ้น ตัวบทที่ถูกบันทึกคำพูดที่มีการถ่ายทอดออกมาเป็นตัวบทซึ่งมีลักษณะเฉพาะขององค์กรหรือสถาบันของกระบวนการถ่ายทอดตัวบทตัวบทนั้นจะนำมาซึ่งภาคปฏิบัติทางวาทกรรมที่แตกต่างกัน ตัวบทบางชนิดนำมาซึ่งสันติภาพ บางชนิดนำมาซึ่งสงครามหรือนำมาซึ่งความขัดแย้ง ตัวบทสามารถทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนทัศนคติ ความคิด ความเชื่อ การกระทำ แต่ละตัวบทจะมีแบบแผนการใช้ มี การกระทำในการผลิตซ้ำและถ่ายทอดตัวบท ตัวบทจะถูกผลิตขึ้นต่างบริบทและต่างจุดมุ่งหมายโดยมีรูปแบบและมีหน้าที่ในการสร้างและถ่ายทอดที่แตกต่างกันออกไป ในมิติของภาคปฏิบัติทางวาทกรรมจะรวมถึงกระบวนการในการผลิตตัวบทการเผยแพร่ตัวบทและการตีความโดยกระบวนการดังกล่าวมีความแตกต่างกันตามปัจจัยของสังคม เช่น การผลิตตัวบทจะมีความแตกต่างในวิธีการและบริบทของสังคม เช่น ข่าวในหนังสือพิมพ์เป็นกระบวนการผลิตที่มีความซับซ้อนโดยผู้ร่วมงานที่มีความหลากหลายทุกชั้นตอนของการผลิตตัวบทมีการใช้ที่แตกต่างกัน บางตัวบทได้ถูกบันทึก ถูกผลิตซ้ำ ถูกถ่ายทอด ถูกเผยแพร่ตัวบทเช่นกัน ในบางครั้งเป็นเรื่องง่ายบางครั้งก็เป็นเรื่องยาก เช่น การสนทนาทั่ว ๆ ไปตัวบทที่สร้างขึ้นโดยผู้นำทางการเมืองหรือในการเจรจาตลาดอาวูซซึ่งเป็นตัวบทที่ถูกสร้างขึ้นมาในระดับที่มีความแตกต่างของสถาบันและแต่ละแห่งได้มีแบบแผนในการใช้ตัวบทที่เป็นลักษณะเฉพาะของตนเองมีวิถีทางในการผลิตซ้ำเผยแพร่ และใช้ตัวบทในกระบวนการผลิตและกระบวนการของการตีความเป็นสิ่งที่ถูกควบคุมโดยกระบวนการภายในโครงสร้างของสังคมบรรทัดฐาน แบบธรรมเนียมปฏิบัติรวมทั้งกฎเกณฑ์ของวาทกรรม ซึ่งสร้างจากภาคปฏิบัติทางวาทกรรมและภาคปฏิบัติทางสังคมในปัจจุบันและที่ผ่านมาในอดีต

กระบวนการสร้างและการตีความเป็นสิ่งที่ถูกกำหนดโดยสังคมจากเหตุผลสองประการ

ประการแรก ถูกกำหนดโดยทรัพยากรของสมาชิกได้แก่ ความเชื่อ กฎเกณฑ์ซึ่งมีผลต่อกระบวนการภายในของโครงสร้างทางสังคม บรรทัดฐานและธรรมเนียมปฏิบัติรวมถึงกฎเกณฑ์ของวาทกรรมและธรรมเนียมปฏิบัติในการผลิตเผยแพร่และใช้ตัวบทซึ่งถูกสร้างจากภาคปฏิบัติทางสังคมและการช่วงชิงการนำที่ผ่านมาภาคปฏิบัติทางวาทกรรมไม่ทำงานได้เต็มที่เนื่องจากบรรทัดฐานของสังคมส่วนใหญ่ถูกกำหนดโดยสิ่งนี้

ประการที่สอง ภาคปฏิบัติทางวาทกรรมเป็นสิ่งที่ได้รับอิทธิพลบางส่วนมาจากระบบโครงสร้างบรรทัดฐาน ธรรมเนียมปฏิบัติที่คนแต่ละคนมีติดตัวมา ก่อนภาคปฏิบัติทางวาทกรรมจะเป็นเรื่องของความดีความชั่วเป็นสิ่งที่ได้รับอิทธิพลมาจากภูมิหลังทางประวัติศาสตร์เช่น เพศสภาพฐานะทางสังคม อายุ เอกลักษณ์ทางเพศ เป็นต้น เมื่อใดก็ตามที่กระบวนการปฏิบัติทางวาทกรรมทำให้เกิดการดำรงอยู่เรียกว่า “มีการผลิตซ้ำ” (Reproductive) ทางวาทกรรม คือ การทำให้เหมือนเดิมแต่เมื่อใดมีการปรับเปลี่ยน (Transformation) จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวาทกรรมขึ้นมาใหม่มิติหนึ่งของวาทกรรมซึ่งเป็นผลของกระบวนการสร้างวาทกรรมคือเหตุการณ์ของ

วาทกรรม (Discursive Event) ในหนึ่งเหตุการณ์ที่เป็นปรากฏการณ์ของสังคมหนึ่ง ๆ นั้นจะประกอบไปด้วย

1. ชิ้นของตัวบท (Piece of Text)

2. การตีความตัวบทในฐานะที่เป็นภาคปฏิบัติการของวาทกรรม (Instance Discursive Practice)

3. สังคมในฐานะที่เป็นตัวหล่อหลอมภาคปฏิบัติการของวาทกรรมคือสังคมเป็นผู้ถ่ายทอดอุดมการณ์ของสังคมสู่สถาบันทางสังคม (Instance Social Practice) การดูเหตุการณ์ของวาทกรรมนั้นเราสามารถดูได้จากมิติของตัวบทปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวบทกับผู้ผลิตตัวบทและการตีความตัวบทสิ่งสำคัญในการวิเคราะห์ตัวบทคือปฏิสัมพันธ์ภายในตัวบท (Intertextuality) ตัวบทจะซึมซับและสร้างตัวบทใหม่จากตัวบทที่ผ่านมาในอดีตโดยการตอบสนองมีการลดความคลุมเครือและมีการสร้างตัวบทขึ้นมาใหม่มีความสัมพันธ์ภายในตัวบทจะเน้นให้เห็นถึงการสร้างตัวบทและการเปลี่ยนแปลงของตัวบทและธรรมเนียมปฏิบัติของตัวบทที่ผ่านมาเพื่อสร้างตัวบทใหม่

3. ภาคปฏิบัติการทางสังคมอุดมคติและการช่วงชิงการนำ (Sociocultural Practice) วาทกรรมมีความสัมพันธ์กับอุดมคติและอำนาจ วาทกรรมเป็นมิติของอำนาจในเรื่องของการช่วงชิงการนำและเป็นวิวัฒนาการของอำนาจที่สัมพันธ์กับการช่วงชิงการนำ การช่วงชิงการนำ (Hegemony) เป็นอำนาจที่อยู่เหนือสังคมโดยรวม ในแต่ละสังคมการช่วงชิงการนำนี้ไม่สามารถเกิดขึ้นอย่างสมบูรณ์ได้ทั้งหมดแต่สามารถทำได้เพียงบางส่วนเท่านั้น ในบางครั้งทำให้เกิดดุลยภาพที่ไม่เสถียรภาพ กระบวนการช่วงชิงการนำเป็นความพยายามในการหาพันธมิตรและดึงพันธมิตรเข้ามาร่วมมากกว่าการสั่งการหรือการเข้าครอบงำโดยใช้อำนาจบังคับ การกระทำดังกล่าวเป็นการใช้เครื่องมือทางอุดมคติ ในเรื่องของอุดมคตินั้นอุดมคติเป็นสิ่งที่สร้างความหมายและสร้างความจริงทั้งโลกทางกายภาพ ความสัมพันธ์ทางสังคมเอกลักษณ์ทางสังคมโดยสร้างขึ้นในหลายรูปแบบและหลายมิติรวมทั้งการสร้างผลิตซ้ำและถ่ายทอดความสัมพันธ์เชิงอำนาจ อุดมคติจะผูกติดกับภาคปฏิบัติการของวาทกรรม อุดมคติเป็นสิ่งที่สร้างเหตุการณ์ที่ผ่านมาและเป็นเงื่อนไขที่ใช้สำหรับเหตุการณ์ในปัจจุบันโดยเป็นสิ่งที่ผลิตซ้ำถ่ายทอดสร้างเงื่อนไขของสังคม อุดมคติมีความสำคัญสามประการคือ ประการแรก เป็นภาคปฏิบัติการของวาทกรรม ประการที่สอง เป็นสิ่งที่สร้างผู้กระทำในสังคม ประการสุดท้าย เป็นเครื่องมือของการต่อสู้ระหว่างชนชั้นในขณะที่การช่วงชิงการนำคือการนำมาซึ่งอำนาจที่เหนือเศรษฐกิจการเมืองวัฒนธรรมและอุดมคติของสังคมการช่วงชิงการนำเป็นอำนาจที่อยู่เหนือสังคม

รูปแบบและเนื้อหาของตัวบทจะแสดงถึงกระบวนการทางอุดมคติและกระบวนการทางอุดมคติจะเกี่ยวข้องกับวาทกรรมในฐานะที่เป็นเหตุการณ์ทั้งหมดของสังคมการใช้แนวคิดในการวิเคราะห์วาทกรรมของแฟร์คลาฟ (Fairclough, 1992) เพื่อเป็นวิธีการในการศึกษาการเปลี่ยนแปลงของสังคมนั้นมีข้อดี คือ

1. มีวิธีในการวิเคราะห์ที่หลากหลาย (Multidimensional Analysis) โดยเขาได้เสนอมิติต่าง ๆ ที่สำคัญ 3 มิติคือ มิติของตัวบท ภาคปฏิบัติการของวาทกรรมและภาคปฏิบัติ

การทางสังคม ทั้ง 3 มิติสามารถนำมาซึ่งความสัมพันธ์ระหว่างวาทกรรมกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม

2. มีวิธีการในการวิเคราะห์หน้าที่ที่มีความหลากหลาย (Multifunctional Analysis) เขากล่าวว่าการเปลี่ยนแปลงวาทกรรมนำมาสู่การเปลี่ยนแปลงความรู้ความเชื่อสำนึกสำนึกความสัมพันธ์ทางสังคมและเอกลักษณ์ทางสังคมโดยที่มีตัวบทเป็นสิ่งที่กระตุ้นให้เกิดการแสดงความจริงการกระทำทางสังคมและสร้างเอกลักษณ์ขึ้นมา

3. เป็นวิธีการในการวิเคราะห์ทางประวัติศาสตร์ (Historical Analysis) การวิเคราะห์วาทกรรมจะเน้นถึงโครงสร้างและความชัดเจนของกระบวนการในการสร้างตัวบทและช่วงเวลาในระยะยาวในการสร้างกฎเกณฑ์ของวาทกรรมซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นภาพรวมทั้งหมดขอภาคปฏิบัติการของวาทกรรมในสถาบันเฉพาะแต่ละสถาบันหรือในสังคมโดยรวมในระดับของตัวบทกระบวนการนี้เป็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวบทที่เรียกว่า Intertextuality ตัวบทจะถูกสร้างขึ้นโดยตัวบทอื่น ๆ ซึ่งมีความชัดเจนในวิถีทางเฉพาะซึ่งขึ้นอยู่กับกระบวนการเปลี่ยนแปลงและสภาพแวดล้อมของสังคมในระดับของกฎเกณฑ์ของวาทกรรมความสัมพันธ์และขอบเขตระหว่างภาคปฏิบัติการของวาทกรรมในสถาบันหรือในระดับสังคมนั้นเปลี่ยนแปลงไปตามความเปลี่ยนแปลงของสังคม

4. เป็นวิธีการในการวิพากษ์ (Critical Method) การวิพากษ์เป็นการสร้างทรัพยากร สำหรับผู้ที่เสียเปรียบในสังคมนำมาซึ่งทางออกของผู้เสียเปรียบทางสังคมในการต่อสู้กับผู้ที่ได้เปรียบหรือผู้ที่อยู่เหนือกว่าในสังคมเป็นกระบวนการต่อสู้ระหว่างโครงสร้างของตัวบทกับกฎเกณฑ์ของวาทกรรมซึ่งบุคคลอาจมีการต่อต้านหรือยอมรับการเปลี่ยนแปลงอย่างเหมาะสม

วิธีวิเคราะห์วาทกรรมของแฟร์คลาฟนั้นมีจุดเด่นอยู่ที่การเน้นถึงการวิเคราะห์ถึงคำพูดและภาษาเขียนซึ่งเป็นคำพูดและการเขียนที่เป็นจริง (Real Text) ซึ่งมีลักษณะเป็นกระบวนการโดยที่เมื่อเปรียบเทียบกับแนวคิดในการวิเคราะห์วาทกรรมของฟูโกลต์ เขาได้เน้นถึงภาคปฏิบัติการของวาทกรรมกับอำนาจและความรู้ที่ถูกสร้างขึ้นมาจากกฎเกณฑ์ จุดเน้นของฟูโกลต์จึงเป็นแบบแผนของวาทกรรมในฐานะที่เป็นกฎเกณฑ์ในการสร้างความรู้และสร้างความสัมพันธ์ระหว่างความรู้กับอำนาจ แต่จุดร่วมของแนวคิดที่แฟร์คลาฟมีเช่นเดียวกับฟูโกลต์คือการมองว่าวาทกรรมเป็น Active Constituting เป็นสิ่งที่สร้างสังคมในมิติต่าง ๆ วาทกรรมจะสร้างความรู้ก่อรูปความเป็นตัวตนความสัมพันธ์ทางสังคมและมโนทัศน์ต่าง ๆ แนวคิดของแฟร์คลาฟแสดงเป็นแบบจำลองตามภาพที่ 2 ดังนี้

ภาพที่ 2 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างตัวบท ปฏิบัติการทางวาทกรรมและปฏิบัติการทางสังคม วัฒนธรรมการวิเคราะห์วาทกรรมของนอร์แมนแฟร์คลาฟ
ที่มา: แฟร์คลาฟ, Fairclough, 1992

การวิเคราะห์แบบวาทกรรมจะพบว่า วาทกรรมมีหน้าที่หลัก 3 ประการ (Three Functions of Discourse) ได้แก่

1. An Identity Function หน้าที่ในการสร้างอัตลักษณ์ตัวตนภาพลักษณ์ให้ปรากฏต่อสังคม
2. A Relational Function หน้าที่สร้างแบบความสัมพันธ์ทางสังคมปฏิบัติการทางสังคมและวัฒนธรรม (Sociocultural Practice) การผลิตตัวบท (Text Production) การบริโภคตัวบท (Text Consumption) ปฏิบัติการทางวาทกรรม (Discursive Practice) ตัวบท (Text)
3. An Ideational Function หน้าที่สร้างระบบความรู้ความหมายให้เกิดขึ้นและเป็นที่ยอมรับในบริบทสังคมนั้น ๆ (Fairclough, 2003, น.109 อ้างถึงใน ญาณิศภาค กาญจนวิศิษฐ์ , 2547, น.20-21)

จากแนวคิดเรื่องวาทกรรมของมิเชลฟูโกต์ (Michel Foucault, 1926, น.1984) และแฟร์คลาฟ (Fairclough, 1992) สรุปได้ว่า วาทกรรมเป็นมากกว่าเรื่องของภาษาคำพูดอาจจะอยู่ในรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งรวมถึงจารีตปฏิบัติความคิดความเชื่อคุณค่าและสถาบันต่าง ๆ ในสังคมที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนั้น ๆ เป็นผู้กำหนดการวิเคราะห์วาทกรรมจึงเป็นลักษณะของการศึกษาความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นอย่างเป็นระบบระหว่างตัวบทบริบทและกระบวนการสร้างตัวบท การจะเข้าใจบริบทดังกล่าวได้นั้นจำเป็นต้องมีภูมิหลังหรือมีประสบการณ์ร่วมหรือมีความรู้ในบริบทนั้น ๆ เป็นอย่างดีโดยส่วนใหญ่พบว่าบริบทดังกล่าวมักจะนำมาจากสภาพสังคมวัฒนธรรมในช่วงเวลานั้น ๆ ผู้วิจัยใช้วิธีวิเคราะห์วาทกรรม (Discourse Analysis) มาเป็นแนวทางในการศึกษาซึ่งประกอบด้วย 3 มิติ คือ ตัวบท (Text) ภาคปฏิบัติการทางวาทกรรม (Discursive Practice) และภาคปฏิบัติการทางสังคม (Social Practice)

แนวคิดทฤษฎีสัญญาวิทยา

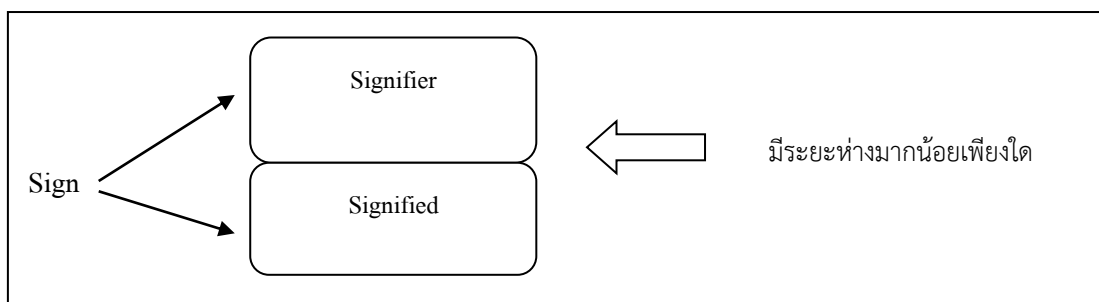
ทฤษฎีสัญญาวิทยานี้ได้รับการพัฒนามาจากฐานความคิดทางภาษาศาสตร์ โดยมีคำที่เกี่ยวข้องกับทฤษฎีสัญญาวิทยาอยู่ 2 คำคือ คำว่า “สัญญาวิทยา” (Semiology) กับ “สัญศาสตร์” (Semiotics) Terence Hawks (1977) ได้อธิบายถึงความแตกต่างของ 2 คำนี้ว่า ความแตกต่างของ “สัญญาวิทยา” (Semiology) กับ “สัญศาสตร์” (Semiotics) เป็นเรื่องของธรรมเนียมในตัวบุคคลที่เป็นปรมาจารย์ของการหาความรู้แบบนี้ มากกว่าเป็นเรื่องการแตกต่างในสาระสำคัญ กล่าวคือ การเรียก “Semiology” นั้นเป็นการแสดงความเคารพของหมูนักวิชาการชาวยุโรปที่มีต่อ Saussure ซึ่งเป็นผู้ริเริ่มบุกเบิกการแบบนี้ขึ้นมาในงานชิ้นสำคัญของเขา ส่วนการเรียก “Semiotics” และเป็นการแสดงความเคารพของหมูนักวิชาการชาวอังกฤษที่มีต่อ Charles Sanders Peirce แต่อย่างไรก็ตามทั้งสองคำนี้ต่างสื่อความหมายถึงการศึกษาระบบของสัญญา (a system of signs) หรือ ศาสตร์ว่าด้วยสัญญา (a science of signs) โดยคำว่า “Semiology” เป็นคำที่พัฒนามาจากกรีก “Semeiocs” ที่แปลว่า “Sign” ในทฤษฎีของนักสัญญาวิทยานั้น สัญญาคืออะไรก็ได้ที่ก่อให้เกิดความหมายโดยการเทียบเคียงให้เห็นถึงความแตกต่างจากสิ่งอื่นและคนในสังคมยอมรับและเป็นที่ยอมรับกัน ในนัยนี้สัญญาจึงไม่จำเป็นต้องเครื่องหมายในภาษาแต่อย่างใด ส่วนกาญจนา แก้วเทพ (2542, น.50) กล่าวว่าสัญญาวิทยาแปลมาจากภาษาอังกฤษว่า “Semiology” มาจากรากศัพท์เดิมว่า “ศาสตร์แห่งสัญญา” (Science of sign) สัญญา (Sign) จึงหมายถึง สิ่งที่ถูกสร้างมาเพื่อให้ความหมาย (Meaning) แทนของจริง/ตัวจริง (Object) ในตัวบท (Text) และในบริบท (Context) หนึ่ง ๆ สัญญาวิทยา (Semiology) หรือสัญศาสตร์ (Semiotics) เป็นศาสตร์ที่เพิ่งได้รับการพัฒนาอย่างจริงจังในช่วงต้นศตวรรษที่ 20 โดยมีนักวิชาการหลายท่าน เช่น C. Peirce ปี 1839-1914 นักปรัชญาสังคมชาวอเมริกัน และ F. de Saussure ปี 1857-1913 นักภาษาศาสตร์ชาวสวิส ซึ่งปัจจุบันทฤษฎีดังกล่าวได้รับความนิยมในการใช้อธิบายปรากฏการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารในรูปแบบต่าง ๆ

F. de Saussure (1974) นักวิชาการด้านภาษาศาสตร์ชาวสวิส กล่าวว่า มีสัญญาอื่น ๆ อีกมากมายที่นอกเหนือจากภาษา สามารถแสดงความหมาย ความคิดของผู้ส่งสารได้ ไม่ว่าจะเป็นภาษาใบ้ พิธีกรรม สัญญาทางทหาร อาหาร อาการเจ็บป่วย ฯลฯ กล่าวโดยสรุปคือ ทุกสิ่งทุกอย่างสามารถเป็นสัญญาได้ หากถูกนำมาแสดงความหมายได้ Saussure จึงได้นิยามวิชาใหม่ที่เรียกว่า “Semiology” ว่าเป็นศาสตร์ที่ศึกษาวิถีชีวิตของสัญญาในบริบทหนึ่ง ๆ (life of sign) คำถามที่นักสัญญาวิทยาจะตั้งคือ อะไรเป็นตัวสถาปนาสัญญา (Constitute) มีกฎอะไรบังคับอยู่ และสัญญานั้นผูกพันไปอย่างไร (สิ้นสุดความหมายหนึ่ง หรือแปรเปลี่ยนไปอีกความหมายหนึ่ง) ดังเช่น การศึกษาเรื่องการรับรู้และการแปลความเชิงสัญญากับปัจจัยการเลือกของผู้ใช้สุดท้ายโดย ยนต์โดย ธัญญา เทียนศิริยานนท์ (2550, น.65) ได้ศึกษาการเลือกใช้สุดท้ายโดย ยนต์โดย

ของสัญลักษณ์ มีการแปลความสุดยอดยานยนต์ผ่านความรู้สึก (Emotional Drive) หรือการแปลด้วย นัยแฝง (Connotation) พบว่า สุดยอดยานยนต์นั้นถูกแปลออกมาเป็นสิ่งของที่หรูหรา, เป็นรางวัล ของชีวิต, เป็นความสนุกในการขับขี่, เป็นการปลดปล่อยอารมณ์นอกจากนั้นยังมีการแปลสัญลักษณ์ จากตราสินค้าและรูปลักษณ์ของสุดยอดยานยนต์ว่าเป็นบุคลิกที่คล้ายคลึงกับตัวผู้ใช้ ซึ่งสอดคล้อง กับการศึกษาเรื่อง การนำเสนอตัวตนของวัยรุ่นผ่านสัญลักษณ์ของการบริโภคอาหารฟาสต์ฟู้ด โดย เยาวลักษณะ กล้ามาก (2549, น.47) พบว่าการเลือกบริโภคอาหารฟาสต์ฟู้ดของวัยรุ่นนั้นเป็นการ สร้างภาพลักษณ์และตัวตนว่าเป็นคนรุ่นใหม่ทันสมัย มีรสนิยมและมีฐานะทางเศรษฐกิจ ผ่านสัญลักษณ์การเลือกบริโภคอาหารฟาสต์ฟู้ด กิจกรรมทางตลอดจนการแสดงออกต่าง ๆ ขณะที่อยู่ ในร้านอาหารฟาสต์ฟู้ด

จุดสนใจของนักทฤษฎีสัญลักษณ์วิทยา เช่น Saussure คือการผลิตความหมายและ แลกเปลี่ยนความหมายในการสื่อสาร โดยให้ความสนใจที่ผู้ผลิตสร้างสัญลักษณ์ต่าง ๆ และแนวที่ ผู้อ่านสารจะเข้าใจสัญลักษณ์นั้น ๆ ทฤษฎีสัญลักษณ์จึงให้ความสำคัญแก่ผู้ผลิตสาร (Producer) มากกว่าการเป็นผู้ส่งสาร (Receiver) สัญลักษณ์จึงเป็นการศึกษากระบวนการสร้างความหมาย (Signification) หรือวิธีการที่นำเอาสัญลักษณ์ต่าง ๆ มาใช้ตีความหมายภายในตัวบท (Text)

ฉะนั้นหน่วยพื้นฐานที่สุดของสัญลักษณ์คือ ระบบความสัมพันธ์อันสลับซับซ้อนที่ เชื่อมโยงระหว่าง รูปสัญลักษณ์ หรือตัวสื่อ/ตัวหมาย (Signified) โดย 2 ส่วนนี้ประกอบขึ้นเป็นสัญลักษณ์ จะขาดอย่างใดอย่างหนึ่งไม่ได้ ความสัมพันธ์ของรูปสัญลักษณ์กับความหมายของสัญลักษณ์ จึงเป็นเรื่อง ของการถูกกำหนดให้เป็นมากกว่าการเป็นไปโดยธรรมชาติ (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2543, น.42) ดังที่นักสัญลักษณ์วิทยา คือ Peirce (1931) นักปรัชญาชาวอเมริกัน ได้กล่าวไว้ว่า สัญลักษณ์ (Sign) จะมีองค์ประกอบ 2 ส่วนคือ ส่วนที่เป็นตัวหมายหรือตัวสื่อความหมายหรือรูปสัญลักษณ์ (Signifier) และตัวหมายถึงความหมายสัญลักษณ์ (Signified) เช่น เมื่อเรายกมือพนมระดับหน้าอก (Signifier) ก็ จะมีความหมายถึงการแสดงความเคารพ (Signified)

ภาพที่ 3 องค์ประกอบของสัญลักษณ์

ที่มา : ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2545, น.50

จากองค์ประกอบทั้ง 2 ส่วนนี้ Peirce ได้นำเอาระยะห่างระหว่าง Signifier และ Signified มาจัดเป็น Sign ได้ 3 ประเภท คือ Icon, Index, และ Symbol ซึ่งสามารถดูจากภาพ

ที่ 4 ต่อไปนี้เพื่อทำความเข้าใจ Sign ทั้ง 3 ประเภทได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

ประเภทสัญญาณ เกณฑ์พิจารณา	Icon	Index	Symbol
ความสัมพันธ์	มีความคล้ายคลึง	มีความเชื่อมโยงเป็นเหตุเป็นผล	ความเชื่อมโยงเกิดจากข้อตกลง
ตัวอย่าง	ภาพถ่าย, อนุสาวรีย์, รูปปั้น ฯลฯ	ควันไฟ, อาการของโรค ฯลฯ	คำ, ตัวเลข, ชวเลข ฯลฯ
กระบวนการถอดความหมาย	กระบวนการถอดความหมาย	มองเห็นได้	ต้องคิดหาเหตุผล

ภาพที่ 4 ประเภทของสัญญาณตามทฤษฎีของ C.Peirce (1931)

ที่มา : ไชยรัตน์ เจริญสินโอฟาร, 2545, น.50

ไอคอน (Icon) เป็นสัญญาณที่เป็นตัวแทนเหมือนหรือคล้ายกันกับสิ่งที่มันหมายถึง เช่น รูปถ่าย แผนที่ รูปปั้น รูปวาด อินดิคส์ (Index) เป็นสัญญาณที่มีความเกี่ยวพันกันโดยตรงกับสิ่งที่อ้างอิงถึงหรือมีความเกี่ยวพันแบบเป็นเหตุเป็นผลโดยตรงกับวัตถุที่มีอยู่จริง เช่น ควันไฟ เป็น Index ของไฟ รอยเท้าสัตว์ก็จะเชื่อมโยงถึงสัตว์ หรือเมื่อได้กลิ่นน้ำหอมแสดงว่ามีคนอยู่ในบริเวณนั้น หรือเมื่อแขวนผ้าอ้อมอยู่บนราว แสดงว่าที่นั่นมีเด็กอ่อน เป็นต้น การถอดรหัสของ Index จึงจำเป็นต้องอาศัยเหตุผลเชื่อมโยงเพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่าง Index กับวัตถุจริง

ซิมโบว์ (Symbol) เป็นสัญญาณที่ไม่มีความเกี่ยวพัน เชื่อมโยงอันใดเลยระหว่างตัวสัญญาณกับวัตถุจริง หากแต่ความหมายเกิดจากการตกลงร่วมกันในหมู่ผู้ใช้สัญญาณ เช่น ตัวอักษรหรือโลโก้ต่าง ๆ ที่สร้างขึ้น การถอดรหัสจึงจำเป็นต้องอาศัยการเรียนรู้ร่วมกันในหมู่ผู้ใช้สัญญาณ

Peirce (1931) ให้ความหมายของสัญญาณอีกว่าเป็นสิ่งที่มีความหมายมากกว่าตัวของมันเอง (Sign is something which stands to somebody for something in some respect) เช่น ตัวอย่าง รูปผู้หญิง-ผู้ชายที่ติดอยู่หน้าห้องน้ำไม่ได้มีความหมายเพียงแค่ว่ารูปนั้นเป็นผู้หญิงหรือผู้ชาย แต่มีความหมายว่า “ห้องน้ำนี้สำหรับผู้หญิง-ผู้ชาย” อนึ่งอันที่จริง คือ Icon, Index, และ Symbol ตามที่ได้กล่าวไปแล้วข้างต้น แต่สำหรับ Symbol นั้นถือว่าคุณค่าที่สุด เพราะเป็นสัญญาณที่เกิดจากข้อตกลง (Convention/Agreement) ของคนแต่ละกลุ่มในสังคมโดยไม่มี ความคล้ายคลึงหรือความมีเหตุผลมาเกี่ยวข้อง Symbol จึงเป็นสัญญาณที่มีปัจจัยด้านวัฒนธรรมของแต่ละสังคมเข้ามาเกี่ยวข้องอย่างมาก เช่น ภาพสีดำ อาจหมายถึงความศักดิ์สิทธิ์ ความสง่างามในสังคมหนึ่ง แต่สำหรับอีกสังคมมันอาจหมายถึงความโศกเศร้า หม่นหมอง เป็นต้น

องค์ประกอบของสัญญาณประกอบด้วย 3 ส่วน ส่วนแรกคือ บรรดาของจริงทั้งหลาย เช่น ขวดแก้ว เราเรียกสิ่งนี้ว่า “Reference” ในระดับต่อมาพบว่าในแต่ละวัฒนธรรมก็จะสร้างสัญญาณขึ้นมาแทนตัวขวดจริง ๆ เช่น ในบริบทของสังคมไทยจะมีสัญญาณที่เขียนแทนเป็น

ตัวอักษรว่า “ขวด” ในสังคมอังกฤษจะเขียนแทนว่า “Bottle” สังคมฝรั่งเศสจะเขียนแทนว่า “Bouteille” เป็นต้น โดยเรียกองค์ประกอบในระดับที่สองนี้ว่า “Signifier” เมื่อคนในแต่ละวัฒนธรรมไปเรียนรู้สัญลักษณ์ (อ่านออก) เมื่อเห็นสัญลักษณ์ “ขวด/Bottle/Bouteille” ในความคิดคำนึงของเขาก็จะนึกถึงภาพของ “ขวด” ขึ้นมา ที่เราเข้าใจกันว่า “เป็นภาพในใจหรือภาพในความคิด” (Doncept) หรือเรียกว่าตัวหมายถึง “Signified” ในระดับการศึกษาเรื่องระบบสัญลักษณ์สิ่งที่สำคัญคือความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบที่ 2 และ 3 (กาญจนา แก้วเทพ, 2542, น.70) อย่างไรก็ตาม แม้สัญลักษณ์จะมีความหมายที่แน่นอน เพราะเนื้อหามีความหมายตามความหมายอยู่แล้ว แต่ “ภาพหนึ่ง ๆ” ก็ยังมีคุณสมบัติเหมือนสัญลักษณ์ที่เป็นภาษาพูดและภาษาเขียนที่มีความหมายหลากหลายอยู่ดี เช่น เมื่อเห็นนกพิราบที่เป็นโลโก้ของสถานีโทรทัศน์ทีวีไทย นกพิราบนั้นก็ไม่ได้หมายถึง “นกพิราบ” เสมอไป คือไม่ใช่เพียงแค่เป็น Icon แต่ภาพนกพิราบอาจมีความหมายหลากหลาย ๆ อย่างคือ เป็นนกที่ใช้สื่อสาร เป็นเครื่องหมายแห่งสันติภาพ เป็นอาหารชนิดหนึ่ง เป็นพาหนะนำโรค เป็นต้น ด้วยเหตุนี้การใช้สัญลักษณ์จึงไม่ถูกนำเสนอเพียงโดด ๆ แต่จะมีการใช้เป็นชุดของสัญลักษณ์ (set of sign) ร่วมกับสัญลักษณ์อื่น ๆ ด้วย

คุณลักษณะที่สำคัญของความสัมพันธ์ระหว่างตัวหมายถึงและตัวหมายถึง มี 3 ลักษณะ ดังนี้ 1) Arbitrary เป็นความสัมพันธ์ที่ถูกสร้างขึ้นมาอย่างไม่มีกฎเกณฑ์ใด ๆ กล่าวคือ เป็นไปตามอำเภอใจ คำว่า “ขวด” ไม่ได้มีหลักเกณฑ์หรือความคล้ายคลึงอันใดกับรูปร่างของขวดเลย เช่นเดียวกับสัญลักษณ์ของ “Bottle” หรือ “Bouteille” 2) Unnatural เป็นความสัมพันธ์ที่ไม่ได้เกิดขึ้นตามธรรมชาติ ซึ่งหมายความว่าต้องเรียนรู้เอา 3) Unmotivated เป็นความสัมพันธ์ที่ไม่ได้เกิดจากมูลเหตุจูงใจพิเศษใด ๆ ของผู้สร้างความหมายและผู้ใช้ความหมาย กล่าวคือไม่เกี่ยวข้องกับกระตุ้นใจของผู้ใช้สัญลักษณ์ (กาญจนา แก้วเทพ, 2542, น.75) ความสัมพันธ์/ความเชื่อมโยงกับความหมายของสัญลักษณ์จะเป็นเรื่องของกฎเกณฑ์ชุดหนึ่งที่กำหนดให้เป็น และกฎเกณฑ์ที่กำหนดนั้นก็คือจารีตปฏิบัติในวัฒนธรรมนั้น ๆ ฉะนั้นสัญลักษณ์จึงไม่ได้มีความหมายเป็นสิ่งที่ล่องลอย (fee - floating) แต่ต้องเป็นที่ยอมรับของชุมชนที่ใช้สัญลักษณ์ด้วย ยิ่งไปกว่านั้นผู้ใช้สัญลักษณ์เองก็ไม่ได้มีส่วนในการเลือกกำหนดรูปสัญลักษณ์แต่สัญลักษณ์เองจะเป็นผู้เลือก และเมื่อเลือกแล้วจะใช้สิ่งอื่นแทนไม่ได้ ส่วนการใช้ก็ต้องอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ของภาษานั้น ๆ เป็นสำคัญ

อรรถรรณ ปิลาธนีโอวาท (2549, น.27) กล่าวว่า กระบวนการสร้างความหมายมี 3 ขั้นตอน คือ 1) ความหมายโดยนัยตรง (Denotative meaning) คือความสัมพันธ์ขั้นพื้นฐานระหว่างสัญลักษณ์นั้น ๆ กับตัวอ้างอิง กล่าวคือเป็นการให้ความหมายกับสิ่งที่กล่าวถึงโดยตรง เป็นความหมายที่มีลักษณะเป็นสากล (Universal) คืออ้างอิงขึ้นมาโดยไม่มี การประเมินคุณค่าจากตัวผู้ใช้ความหมายและปราศจากความโน้มเอียงในค่านิยมใด ๆ 2) ความหมายนัยประหวัด (Connotative meaning) เป็นความหมายทางสังคม ซึ่งความหมายนี้จะเปลี่ยนแปลงไปตามวัฒนธรรมการรับสารในแต่ละบริบทสังคม ความหมายทางสังคมจะเกิดขึ้นได้จากการกำหนดรูปแบบของตัวหมายถึงหรือตัวให้ความหมาย (Signifier) อนึ่งความหมายโดยนัยประหวัดนี้สามารถแบ่งออกเป็น 2 ประการ ได้แก่ ประการที่หนึ่ง การควบคุมความหมายทางสังคม จะกระทำโดยเปลี่ยนหมายหรือตัวให้ความหมายแต่ยังคงตัวหมายถึงตัวคตินามธรรม (Signified) ไว้ เช่นคำว่า

บ้าน กับคำว่า คฤหาสน์ ในการโฆษณาโครงการที่อยู่อาศัย จะให้ความรู้สึกและความหมายที่แตกต่างกัน การให้ความหมายทางสังคมจึงอยู่ที่การเลือกและจัดลีลาสัญลักษณ์ ประการที่สอง ภาษาหรือสัญลักษณ์ใด ๆ ก็ตามสามารถมีความหมายได้มากกว่าหนึ่งความหมาย โดยแปรตามภาวะทางเศรษฐกิจและสังคม (Social context) กล่าวโดยสรุป ประเด็นของการสร้างความหมายชั้นที่สองอยู่ที่ว่าสัญลักษณ์นั้นสื่อความหมายอย่างไร มากกว่าการสนใจว่าจะสื่ออะไร และเป็นการให้ความหมายแก่สิ่งอื่นนอกเหนือไปจากตัวมันเอง 3) มายาคติ (Myth) มีลักษณะเป็นเรื่องราว ซึ่งวัฒนธรรมหนึ่ง ๆ จะใช้อธิบายข้อเท็จจริงและความเป็นไป (ธรรมชาติ) ในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง มายาคติมีลักษณะเหมือนลูกโซ่ที่ต่อเนื่องกัน ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร (2545) ได้ยกตัวอย่างเกี่ยวกับมายาคติไว้ว่า การใช้เสื้อกันฝนมิใช่เพื่อการกันฝนอย่างเดียว แต่การใช้เสื้อกันฝนก็บ่งบอกถึงสภาพอากาศในขณะนั้นด้วยเพียงแต่เราคุ้นเคย เคยชิน จนมองข้ามไป ความหมายในระดับนี้หรือที่บาร์ตเรียกว่า “ความหมายในระดับที่สอง” (the second – level signification) กล่าวคือเป็นการมองข้ามหรือมองไม่เห็นความหมายในระดับที่วัตถุ/สิ่งของต่าง ๆ มีฐานะเป็นสัญลักษณ์หรือถูกทำให้กลายเป็นสัญลักษณ์ มีบทบาทหน้าที่ในเชิงสัญลักษณ์ (sign – function) ไป มองเห็นแต่การเป็นวัตถุสิ่งของเพื่อการใช้สอยแคบ ๆ ของสิ่งของเหล่านั้น บาร์ตเรียกกระบวนการในการเปลี่ยนแปลงลดทอน ปิดบัง อำพราง ปิดเปิดฐานะการเป็นสัญลักษณ์ของสรรพสิ่งในสังคมให้กลายเป็นเรื่องธรรมชาติ เป็นสิ่งปกติธรรมดา หรือเป็นสิ่งที่มีความหมายหน้าที่ในเชิงประโยชน์ใช้สอยแคบ ๆ ในสังคมว่า “กระบวนการสร้างมายาคติ” (Mythologies) และเรียกผลลัพธ์/ผลผลิตของกระบวนการนี้ว่า “มายาคติ” (Myth/alibi/doxa) หรือความคิด/ความเชื่อที่สอดคล้องกับระบบอำนาจที่ดำรงอยู่ในสังคมในขณะนั้น มายาคติเป็นตัวกำหนด/กำกับการรับรู้ของคนในสังคม

อย่างไรก็ตามสิ่งที่นักสัญวิทยา เช่น Barthes (1967) สนใจมากที่สุดในการสร้างความหมายคือ ความหมายโดยนัยประหวัด เนื่องจากความหมายดังกล่าวมีความสำคัญกับบุคคลอย่างแท้จริงทั้งในแง่ของการรับรู้ การถอดรหัส การตีความหมาย และความหมายโดยนัยนี้ยังสามารถแปรเปลี่ยนไปได้อีกมากมาย กาญจนา แก้วเทพ (2555) กล่าวว่า ความหมายโดยนัยประหวัดนั้นจะมีความหมายที่แยกย่อยออกมาหลาย ๆ ความหมาย แต่จะมีเพียงความหมายเดียวเท่านั้นที่จะถูกติดตั้งรหัสออกมา โดยเก็บกด ปิดบัง ซ่อนเร้นความหมายโดยนัยอื่น ๆ เอาไว้ หากผู้ที่กำหนดความหมายโดยนัยนั้นมีอำนาจมากก็อาจสามารถทำให้ความหมายโดยนัยประหวัดกลายมาเป็นความหมายโดยอรรถได้

สัญลักษณ์ของนักสัญวิทยาจะสื่อ/สร้างความหมายได้นั้นต้องอาศัย “รหัส” (Code) โดยรหัสนั้นเป็นอิสระและเป็นเอกเทศจากสิ่งที่สื่อและตัวผู้สื่อ สำหรับในด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์นั้นรหัสนี้สำคัญได้แก่ จารีตปฏิบัติของแต่ละสังคมวัฒนธรรม การกระทำปรากฏการณ์ เหตุการณ์ หรือวัตถุสิ่งของต่าง ๆ ในสังคมจะไม่มี ความหมายในตัวเอง แต่จะขึ้นอยู่กับสังคมว่าได้กำหนดไว้ในเรื่องนั้น ๆ อย่างไร ความหมายของสัญลักษณ์ต่าง ๆ จึงต้องพึ่งรหัส เพียงแต่สัญลักษณ์ส่วนใหญ่แพร่หลายจนเป็นที่รู้จักและยอมรับในสังคมวงกว้าง จนไม่มีความสำคัญที่จะต้องค้นหารหัสอีกต่อไป เนื่องจากรหัสของสัญลักษณ์เหล่านั้นได้เปลี่ยนไปวงกว้าง จนไม่มีความสำคัญที่จะต้องค้นหารหัสอีกต่อไป เนื่องจากรหัสของสัญลักษณ์เหล่านั้นได้เปลี่ยนไปเป็น

“สัญลักษณ์” (Symbol) (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2545) รหัส (Code/Rule/Conventions) จึงกลายเป็นสิ่งที่ควบคุมหรือกำกับผู้คนและสังคมอยู่ในชีวิตประจำวันตลอดเวลา ไม่ว่าจะเป็นการพูด การยิ้ม การพยักหน้า การกิน การนอน ฯลฯ ทว่าเราอาจสังเกตไม่เห็นเนื่องจากเราก็มองเหมือนปลาที่อยู่ในน้ำย่อมที่จะมองไม่เห็นน้ำแต่การจะมองเห็นรหัสได้นั้นก็ต่อเมื่อมีการเปลี่ยนสภาพการณ์ใหม่ ๆ เช่น ตอนที่เรานั่งดูการเล่นไพ่ ที่เราไม่รู้จักกติกามาก่อน หลังจากที่เรานั่งดูหน่วยย่อย ๆ ของการเล่นไพ่แล้ว เราก็มจะเริ่มจับกฎเกณฑ์กติกาของการเล่นไพ่นั้นได้ กฎกติกาที่ว่านั้นคือ “รหัส” (กาญจนา แก้วเทพ, 2542, น.85) รหัสจึงเกิดจากความเชื่อมโยงระหว่าง “Signifier” กับ “Signified” ซึ่งในแต่ละสังคมวัฒนธรรมนั้นก็จะมีรหัสที่แตกต่างกันไป เช่น การพยักหน้านั้นมีความหมายว่า “ตกลง” ในอเมริกา แต่สำหรับที่อินเดียนั้นก็มีความหมายว่า “ไม่ตกลง” เป็นต้น วัฒนธรรมจึงอาจนิยามได้ว่าเป็น “ชุมชนแห่งรหัส” (Community of code)

Berger (1982) กล่าวว่า รหัสเป็นแผนผังขั้นสูงที่ซับซ้อนของความสัมพันธ์ระหว่างสัญลักษณ์ หรือพูดง่าย ๆ ว่าเราจะเอาสัญลักษณ์ย่อย ๆ ต่าง ๆ มาสัมพันธ์กันอย่างไร แบบแผนนี้จะทำหน้าที่เป็นโครงสร้างที่อยู่ในหัวสมองเรา และจะทำงานในการรับรู้ ตีความเมื่อเปิดรับสัญลักษณ์ต่าง ๆ รหัสเป็นกรอบแห่งความแน่นอนในการจัดวางโครงสร้างทางสังคมของความหมาย (Frame of certainty) อันมีตัวอย่างรูปธรรมคล้าย ๆ กับพจนานุกรม กล่าวคือทุกครั้งที่เราเห็นศัพท์ก็จะมีคำแปลที่แน่นอนอยู่ทุกครั้ง ในขณะที่คำ ๆ หนึ่ง (หรือสัญลักษณ์ ๆ หนึ่ง) อาจมีความหมายได้หลาย ๆ อย่าง บริบททางสังคมในช่วงเวลาที่จะเป็นตัวกำหนดรหัสว่าลำดับชั้นของความหมายดังกล่าวจะเรียงตัวกันอย่างไร เช่นคำว่า “लगแขก” ที่มีความหมายตั้งแต่การรวมกันกลุ่มรุมทำร้าย, การโทรมหญิง, การแลกเปลี่ยนแรงงานอย่างยุติธรรม, การร่วมมือกันทำกิจกรรม ๆ หนึ่ง, กิจกรรมการเกี่ยวข้าวร่วมกัน เป็นต้น คนในแต่ละกลุ่มจะมีรหัสประจำกลุ่มตัวเอง เช่น คำว่า “ใช่” ของนักการทูต จะแปลว่า “บางที” เมื่อพูดว่า “บางที” จะแปลว่า “ไม่” แต่จะไม่ปรากฏคำว่า “ไม่” ในการพูดของนักการทูต สำหรับในแวดวงการศึกษาเรื่องการสื่อสารนั้นพบว่า การสื่อสารจะประกอบไปด้วยการส่งสาร การรับสาร การเข้าใจในสารที่ส่งผ่านการเข้าใจในรหัสที่เป็นตัวกำหนด/กำกับความหมายอีกต่อหนึ่ง ถ้าหากการสื่อสารคือการใส่รหัส (Encode) การเข้าใจ/การรับสารก็จะเป็นการถอดรหัส (Decode) นั่นเอง ในทางสัญวิทยาที่ใช้หลักการเดียวกันคือ ให้ความสำคัญกับเรื่องของรหัส โดยมองว่าภาษาของมนุษย์ก็คือการสื่อสาร/ระบบการรับรู้ทางภาษาศาสตร์ ฉะนั้นหลักการของสัญวิทยาจึงประกอบไปด้วย 1) รูปสัญลักษณ์ที่จะต้องมาก่อนสัญลักษณ์เพราะภาษาไม่ใช่เครื่องมือที่ใช้สื่อสารที่ไร้เดียงสา แต่ภาษาเป็นเรื่องของระบบกฎเกณฑ์ของภาษาที่ทำให้การสื่อสารเป็นไปได้ สารที่ส่งจึงไม่ใช่สื่อที่บอกถึงประสบการณ์ กลับเป็นเรื่องของการเข้าใจในกฎเกณฑ์และความสามารถในการใช้กฎเกณฑ์ของภาษาอย่างถูกต้อง รวมทั้งเข้าใจในความเป็นไปได้และขีดจำกัดของรหัสที่ใช้ 2) ความหมายเป็นเรื่องของรหัส/กฎเกณฑ์ ซึ่งในตัวเองจะไม่มี ความหมาย แต่จะเป็นตัวกำหนดความหมาย และความหมายไม่ได้เกิดจากเนื้อในที่ส่ง และหลักการข้อนี้เป็นที่มาของความคิดเรื่องรูปสัญลักษณ์ที่ล่องลอย (floating signifier) ของLevi Strauss และคำอุปมาอุปมัยสื่อความหมาย (signifying metaphor) ของลากอง 3) ผู้พูด/ผู้ใช้สัญลักษณ์ตกอยู่ภายใต้อำนาจตีของกฎเกณฑ์ว่าด้วยการสร้างความหมายแบบหนึ่ง กฎเกณฑ์ของภาษานั้นทำให้การสื่อสารเป็นไปได้

ได้ ความหมายของการสื่อสารเป็นคนละความหมายกับของประสบการณ์ และไม่ใช่สิ่งที่ประสบการณ์จะรับรู้โดยตรง แต่เป็นความหมายที่ประสบการณ์สามารถรับรู้ได้ในรูปวาทกรรมที่สร้างจากรหัส/กฎเกณฑ์ชุดหนึ่ง (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2545, น.60)

ดังนั้นในการเข้ารหัส (Endcoding) และกระบวนการถอดรหัส (Decoding) นั้นเอกลักษณ์ประการหนึ่งของนักสัญวิทยา คือ การตั้งสมมติฐานว่า “ผู้ส่งและผู้รับสารนั้นไม่เคยมีและไม่จำเป็นต้องถือรหัสเล่มเดียวกัน” และ “การถอดรหัสเพี้ยนไปจึงเป็นกฎของการสื่อสารมิใช่ข้อยกเว้น” เนื่องจากฝ่ายผู้รับสารเองก็มีกรอบอ้างอิง (Reference) ที่นำมาสร้างรหัสต่าง ๆ มากมาย เพราะฉะนั้นจึงไม่มีการถอดรหัสที่ผิดพลาด มีเพียงการถอดรหัสที่แตกต่างไปจากฝ่ายส่งเท่านั้น เนื่องจากรหัสนั้นปรากฏอยู่โดยทั่วไปในชีวิตประจำวัน (กาญจนา แก้วเทพ, 2542) ประเภทของรหัสที่สามารถพบได้ในชีวิตประจำวันได้แก่ 1) Product code เป็นรหัสที่เกี่ยวกับวัตถุสิ่งของเครื่องใช้ที่บ่งบอกถึงความหมายที่แตกต่างกัน เช่น งานขามที่ใส่อาหารของแต่ละบ้าน จะบ่งบอกความหมายของบ้านนั้น ๆ 2) Social code เป็นรหัสที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ของบุคคล เช่น คนไทยเมื่อพบกันผู้อาวุโสกว่าจะยกมือไหว้ผู้อาวุโสมากกว่า ในขณะที่ชาวตะวันตกอาจจับมือกันหรือหอมแก้มกัน 3) Cultural codes เป็นรหัสที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณีต่าง ๆ เช่น ในงานศพเมื่อพระสวดศพจบครั้งที่ 3 แล้วจะมีการเสิร์ฟอาหารแก่แขกผู้ไปร่วมงาน ซึ่งในประเทศอื่นไม่มีธรรมเนียมเช่นนี้ คือ จะมีรหัสที่แตกต่างไปจากนี้ 4) Personal codes เป็นรหัสที่เกี่ยวกับตัวบุคคล เช่น การเป็นนักการเมืองในสังคมไทยกับสังคมอเมริกาจะแตกต่างกัน

จากปริมณฑลเรื่องสัญลักษณ์และความหมาย Barthes (1967) ได้ขยายแนวคิดเรื่องสัญลักษณ์ รหัสและความหมายออกไปสู่ระดับโครงสร้างชั้นของสังคม ซึ่งพบว่า สัญลักษณ์/รหัสของภาษานั้นทำหน้าที่เป็น “เครื่องจำแนกแยกแยะชนชั้น” (Class distinction) มีการใช้อำนาจทางชนชั้นมาติดตั้งรหัส/ความหมาย/สัญลักษณ์เอาไว้ ถ้าหากกลุ่มอำนาจเปลี่ยนการกำหนดความหมายก็อาจเปลี่ยนไปด้วย ฉะนั้นในสังคมจึงมีการต่อสู้ในปริมณฑลของการติดตั้งรหัส/ความหมาย/สัญลักษณ์ต่าง ๆ ด้วย

สำหรับการวิเคราะห์รหัสที่สนนี้มีอยู่หลายองค์ประกอบ เช่น ประเภทที่ 1 การวิเคราะห์นัยตรง การวิเคราะห์นัยประหวัด โดยจะวิเคราะห์ประเด็นต่างๆ ดังต่อไปนี้ ความสัมพันธ์ (Relations) นักสัญวิทยาถือว่าทุกอย่างมีส่วนประกอบย่อย (Elements) และมีความสัมพันธ์ (Relations) ระหว่างส่วนประกอบย่อยนั้น ๆ เช่น ประโยคที่ 1 “หมา กัด คน” กับประโยคที่ 2 “คน กัด หมา” จะเห็นได้ว่าส่วนประกอบย่อยนั้น ๆ ไม่ได้เปลี่ยนแปลงเลย แต่สิ่งที่เปลี่ยนไปคือความสัมพันธ์ด้านลำดับ (Order relations) ผลของการเปลี่ยนแปลงนี้ทำให้ความหมายของทั้ง 2 ประโยคเปลี่ยนไปโดยสิ้นเชิง ความสัมพันธ์นี้ยังสามารถวิเคราะห์ได้อีก 3 ประการ ได้แก่ ประการแรก ความสัมพันธ์เชิงคู่ ความสัมพันธ์ในลักษณะนี้จะไม่มี ความหมายในตัวเอง และไม่ใช่ตัวเนื้อหาที่กำหนดความหมาย แต่จะมีความหมายก็ต่อเมื่อนำไปสัมพันธ์กับอีกระบบหนึ่ง ประการที่ 2 ความสัมพันธ์กับคู่ตรงข้าม (Binary opposition) เช่น ดำกับขาว เราสามารถอ่านความหมายของขาวได้ชัดเจนเมื่อนำมาเทียบกับดำ นี่จึงเป็นแกนหลักในการสร้างตัวละครแบบพระเอก-ผู้ร้าย และ ประการที่ 3 ความสัมพันธ์ระหว่าง “ตัวบท” กับ “บริบท” (text and context) บริบทคือสิ่งที่อยู่

รอบ ๆ ตัวบท ตัวบทหนึ่งจะมีความหมายอย่างไรขึ้นกับบริบทด้วยและในทางกลับกันหากบริบทเปลี่ยนไป แม้บทจะเป็นบทเดิมความหมายก็อาจเปลี่ยนไปได้ (อรวรรณ ปิลันธน์โอวาท, 2549, น.60) สำหรับบริบททางสังคม-วัฒนธรรม (Socio -Cultural Context) มีความหมายที่สุดในการกำหนดความหมาย เช่น เมื่อท้องฟ้ามีเมฆทะมึนและมีฟ้าแลบแปลบปลาบ ในแอฟริกาจะอ่านความหมายว่าเป็นลางแห่งความโชคร้าย ในโปแลนด์จะทำนายว่าจะต้องมีเด็กในหมู่บ้านตาย คนไทยอธิบายว่าเป็นเพราะรามสูรขว้างขวานใส่นางเมขลาแล้วแก้ว นักวิทยาศาสตร์ก็จะพยากรณ์ว่าฝนจะตก) ดังเช่น Culler (1970) กล่าวสรุปไว้ว่า ตัววัตถุเองจะไม่มีมีความหมายอะไรในตัวจนกว่าจะมาอยู่ในบริบททางวัฒนธรรมหนึ่ง ๆ ที่มีรหัสกำหนดความหมายเอาไว้

การวิเคราะห์แบบ Paradigmatic/Syntagmatic มีคำศัพท์มากมายที่นักวิชาการคิดขึ้นมาเพื่อจำแนกประเภทการวิเคราะห์ระบบสัญญาณ แต่ล้วนหมายถึงสิ่งเดียวกัน เช่น การวิเคราะห์แบบ Diachronic/Syntagmatic หลักของการวิเคราะห์แบบนี้จะเน้นลำดับขั้นหรือช่วงระยะเวลาของเหตุการณ์ การวิเคราะห์แบบ Syntagmatic นี้จะพบมากในการเล่าเรื่อง (Narration) เนื่องจากโครงสร้างของการเล่าเรื่องนั้นจะต้องกำหนดขั้นตอนของเหตุการณ์เอาไว้อย่างแน่ชัด หากสลับขั้นตอนกันความหมายก็จะเปลี่ยนแปลงไป Propp นักคติชนชาวรัสเซียผู้บุกเบิกการวิเคราะห์แบบ Syntagmatic ได้กำหนดเกณฑ์ (Categories) ในการวิเคราะห์คือ 1) Function ได้แก่การกระทำของตัวละครซึ่งเกิดจากการกระทำของตัวละคร พบว่า มีทั้งหมด 31 function ด้วยกัน 2) ขั้นตอนของ function ได้แก่ ลำดับที่ ก่อน-หลัง (order) ที่ตัวละครจะแสดง function ออกมา ซึ่งจะถูกลำดับโครงสร้างเอาไว้ค่อนข้างแน่นอน กล่าวโดยสรุปคือ Syntagmatic code ได้แก่ รหัสที่มีโครงสร้างการเรียงลำดับที่ทำให้เกิดความหมาย ส่วน Paradigmatic code ได้แก่ กลุ่มของสัญญาณที่สามารถนำมาทดแทนกันได้โดยที่ยังคงความหมายเดิม (กาญจนา แก้วเทพ, 2555, น.95) ส่วนการวิเคราะห์แบบ Paradigmatic ก็เช่นเดียวกันคือ การแสวงหาชุดของสัญญาณชุดหนึ่ง ๆ ที่อยู่ในกระบวนทัศน์เดียวกันและยังสามารถนำมาใช้แปรเปลี่ยนกันได้โดยยังรักษาความหมายเดิมไว้ สัญญาณชุดใหม่ที่มาแทนชุดเก่าไม่ทำให้กระบวนทัศน์เปลี่ยนแปลง การวิเคราะห์แบบ Paradigmatic ก็คือการหาชุดของสัญญาณ (set of signs) ต่าง ๆ นั้นเอง (อรวรรณ ปิลันธน์โอวาท, 2549, น.73)

การวิเคราะห์แบบ Synchronic/Paradigmatic ซึ่ง Saussure (1974) ได้ให้ความหมายของการวิเคราะห์แบบ Synchronic ว่า “เป็นการหาแบบแผนเนื้อหาที่ซ่อนเร้นของคู่ตรงข้ามและสร้างความหมายขึ้นมา ทั้งนี้เนื่องมาจากข้อเท็จจริงเกี่ยวกับ “ความหมาย” ที่ได้กล่าวมาทั้งหมดแต่ต้นแล้วว่า “หากปราศจากความแตกต่าง ความหมายก็จะกลายเป็นสิ่งที่ไร้ความหมาย” ดังนั้นในการวิเคราะห์แบบ Synchronic/Paradigmatic จึงได้แก่ การแสวงหาคุณลักษณะทั้งหมด (Attribute) ของสัญญาณที่ตรงข้ามกัน สำหรับ Levi Strauss (1967) ที่สนใจการวิเคราะห์แบบ Synchronicแบบพิจารณาโครงสร้างเบื้องต้น (Deep structure) ของตัวบท กล่าวว่าการวิเคราะห์ตัวบทนั้น เราต้องแยกระหว่างความหมายที่เปิดเผย (Manifest meaning) ซึ่งจะเป็นตัวเล่าเรื่องว่าตัวละครทำอะไร มีเหตุการณ์อะไรเกิดขึ้น กับความหมายแฝงเร้น (Latent meaning) อันเป็นความหมายที่บ่งบอกว่าแท้จริงแล้วตัวบทนั้นเกี่ยวข้องกับอะไร มีความหมาย

อย่างไร เพราะฉะนั้นคำถามหลักในการวิเคราะห์ของ Levi Strauss จึงไม่ค่อยสนใจว่าตัวละครทำอะไร หากแต่สนใจว่าการเล่าเรื่องมีการจัดระบบอย่างไร วิธีการเล่าเรื่องหรือวิธีการสร้างความคิดของคนกลุ่มต่าง ๆ ได้อย่างไร ในอีกด้านหนึ่งของการวิเคราะห์ Paradigmatic นั้น ได้แก่ การแสวงหาชุดของสัญลักษณ์ชุดหนึ่ง ๆ ที่อยู่ในระบบวนที่สัมพันธ์กันและยังสามารถนำมาใช้แปรเปลี่ยนกันได้ โดยที่ยังคงสามารถรักษาความหมายเดิมเอาไว้

การวิเคราะห์แบบกระบวนการถ่ายทอดความหมายในสารเพื่อโน้มน้าวใจ เราสามารถเอาแนวคิดตัวเรื่องตัวหมาย (Signifier) และตัวหมายถึง (Signified) มาประยุกต์ใช้ได้ และการวิเคราะห์ตามอิทธิพลที่มีต่อความหมาย ได้แก่

ประเภทที่ 1 นัยประหวัด (connotations) เป็นองค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อสัญลักษณ์มากที่สุด แม้บางครั้งจะมีสัญลักษณ์ที่มีความหมายนัยตรงมากกว่า กล่าวคือเป็นไปตามอำเภอใจน้อยลง มีความเป็น Icon และ Index มากขึ้น แต่นัยประหวัดเกิดจากการที่สัญลักษณ์มีปฏิสัมพันธ์กับความรู้สึกของผู้ใช้และค่านิยมวัฒนธรรม (อรวรรณ ปิรันธน์โอวาท, 2549, น.80)

ประเภทที่ 2 อุปมา (Metaphor) เป็นวิธีการถ่ายทอดความหมายโดยอาศัยความสัมพันธ์ระหว่างสัญลักษณ์ 2 ตัวที่มีความคล้ายคลึงกันและถูกนำมาใช้ถ่ายทอดความหมายด้วยวิธีการ “เทียบอุปมาอุปมัย” (Analogy) โดยที่สัญลักษณ์ตัวแรกนั้นเป็นที่รู้จักความหมายกันดีอยู่แล้ว เพราะฉะนั้นเมื่อถูกนำเข้ามาคู่กับสัญลักษณ์ตัวที่สองซึ่งยังไม่ค่อยรู้จักความหมายกันดี อาศัยความหมายของสัญลักษณ์ตัวแรกจึงพลอยทำให้สัญลักษณ์ตัวที่สองถูกรับรู้ความหมายไปด้วย การเปรียบเทียบแบบ Metaphor เป็นที่รู้จักกันดีในวัฒนธรรมการใช้ภาษา โดยเราอาจสังเกตจากคำบอกใบ้ (Cue) ดังนี้คือ คำว่า เสมือน ประหนึ่ง ราวกับว่า เช่น คำพูดของนายทวนนั้นคมกริบแต่หนุ่มนวลประหนึ่งมีดโกนอาบน้ำผึ้ง เป็นต้น ส่วนในความเห็นของ ลากอง นั้น การใช้การอุปมาอุปมัยสื่อความหมาย (Signifying metaphor) นั้นเป็นความพยายามที่จะหนีห่างจากการใช้รหัสเป็นอิสระไปจากรหัสชั่วคราว กล่าวคือ คำอุปมาอุปมัยนั้น ทำหน้าที่เป็นรูปสัญลักษณ์แบบหนึ่ง que แสดงให้เห็นว่าไม่มีคำใดที่มีความหมายตรงกันแทนกันได้อย่างสมบูรณ์ (Synonyme) แต่จะมีความหมายเกิดใหม่ขึ้นเสมอ ฉะนั้นสำคัญอยู่ที่รูปสัญลักษณ์ไม่ใช่ความหมายของสัญลักษณ์ เมื่อรูปสัญลักษณ์ตัวเดิมหมดความสำคัญลง ก็จะมีการสร้างรูปสัญลักษณ์ตัวใหม่ขึ้นมาแทน และใช้ในความหมายเดิม เช่น รูปสัญลักษณ์ “เก้าอี้” ที่ใช้ในความหมายแทน “ตำแหน่ง” (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2545, น.60)

ประเภทที่ 3 นามนัย (Metonymy) เป็นวิธีการถ่ายทอดความหมายโดยที่หยิบเอาส่วนเสี้ยวเล็ก ๆ ของสัญลักษณ์มาแทนความหมายโดยรวมทั้งหมด กระบวนการนี้เกิดจากการเชื่อมโยง (Association) กล่าวคือ ในหัวสมองของผู้รับสารจะต้องมีคู่ของความสัมพันธ์ระหว่างส่วนย่อยกับส่วนรวมเอาไว้แล้ว เช่น รู้ว่าพระปรางค์วัดอรุณนั้นตั้งอยู่ที่กรุงเทพฯ เพราะฉะนั้นเมื่อมองเห็นส่วนหนึ่ง (ส่วนย่อย) จึงสามารถพาให้คิดไปถึงอีกส่วนหนึ่ง (ส่วนรวม) ได้การถ่ายทอดความหมายด้วยวิธี Metonymy นี้ก็เป็นสิ่งที่ผู้ส่งสารกระทำอยู่ตลอดเวลาด้วยการเลือกส่วนย่อยที่สามารถเป็นตัวแทนที่ดีที่สุดของส่วนรวมทั้งหมดมาใช้เป็นสัญลักษณ์ที่ถ่ายทอดความหมาย (กาญจนา แก้วเทพ, 2542, น.90)

Metaphor	Metonymy
คล้ายคลึงกันด้วยการเปรียบเทียบ	คล้ายคลึงกันด้วยการเชื่อมโยง
Meta : การถ่ายทอด Phor : การคงไว้	Meta : การถ่ายทอด Onoma : ชื่อ /นาม
สังเกตเห็นคำบอกแยะ เช่น เสมือน, ประหนึ่ง, รวากับว่า	จะมีการดึงเอาส่วนย่อย/ส่วนเสี้ยว ส่วนหนึ่งมาแทนความหมายของส่วนรวมทั้งหมด

ภาพที่ 5 เปรียบเทียบคุณสมบัติของ Metaphor กับ Metonymy
ที่มา: กาญจนา แก้วเทพ, 2542, น.90

ประเภทที่ 4 สัญลักษณ์แทนความคิด (Tokens) หมายถึง สัญลักษณ์ที่แทนความคิดหนึ่งความคิดใด เช่น รถเบนซ์แทนความมั่งคั่ง ในค่านิยมของคนไทย

ประเภทที่ 5 ค่านิยม (Value) คือการแสดงออกทางภาษาว่าสิ่งใดดี สิ่งใดไม่ดี

ประเภทที่ 6 มายาคติ (Myths) คือเรื่องเล่าของวัฒนธรรมหนึ่ง ๆ ที่ใช้อธิบายตัวเขาเอง สำหรับทฤษฎีสัญญาวิทยานั้นจะไม่สนใจว่าเป็นเรื่องจริงหรือไม่ แต่เป็นคำอธิบายที่มีประโยชน์

ประเภทที่ 7 อุดมการณ์ (Ideology) คือความเชื่อทางการเมืองของวัฒนธรรมหนึ่ง ๆ

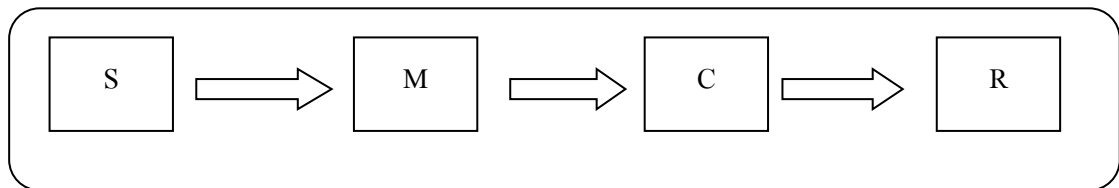
นอกจากทฤษฎีสัญญาวิทยาแล้ว ยังมีแนวคิดที่น่าสนใจอีกหนึ่งแนวคิดนั่นก็คือแนวคิดเรื่องการสื่อสาร ตามแนวคิดของ Bauer นักพฤติกรรมศาสตร์ ถือว่าการสื่อสารเป็นเรื่องของการติดต่อซึ่งกันและกัน (Transactional affair) กล่าวคือการติดต่อสื่อสารจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีบุคคล 2 ฝ่าย (พิสมัย วิบูลย์สวัสดิ์, 2528, น.25) โดยผู้สื่อสารหรือผู้ส่งสาร (Sender) มีการสื่อความหมายไปยังผู้รับสาร (Receiver) เพื่อให้ผู้รับสารเข้าใจในสิ่งที่ผู้ส่งต้องการ โดยกระทำได้จากการสื่อสารด้วยวาจาและการสื่อสารที่ไม่ใช้วาจา (Verbal and Non-verbal communication) (ถวิล ธาราโกชน, 2526, น.34)

องค์ประกอบที่สำคัญของการสื่อสารมี 4 ประการ คือแหล่งของข่าวสารหรือผู้ติดต่อสื่อสาร (Source of communicator) ผู้รับสารหรือจุดหมายปลายทาง (Destination) ตัวสารหรือข่าวสาร (Message) และสื่อหรือช่องทาง (Medium of channel) (พิสมัย วิบูลย์สวัสดิ์, 2528) โดยแหล่งข้อมูลหรือผู้ส่งสารคือ ผู้เริ่มต้นที่จะเป็นแหล่งของข้อมูลข่าวสาร อาจเป็นบุคคลหรือกลุ่มคนก็ได้ สารคือ เนื้อหาต่าง ๆ ที่จะส่งไปอาจเป็นภาษาหรือทั้งภาษาและไม่ใช้ภาษารวมกัน สารนี้จะทำหน้าที่เป็น “สิ่งเร้า” ผู้ส่งสารจะส่งสารไปยังผู้รับสารด้วยคำพูด ประโยค วลี หรือหน่วยของภาษาที่ยาว ๆ หรืออาจเป็นสารที่ไม่ใช่ภาษาก็ได้ ช่องทางคือ ช่องทางที่สารจะผ่านไปยังผู้รับ ช่องทางนี้อาจใช้ด้วยความรู้สึก การมองเห็น การได้ยิน การสัมผัส และการได้กลิ่นก็ได้ เมื่อมีการใช้ช่องทางหลาย ๆ ช่องทาง การรับรู้สารก็จะละเอียดขึ้น และผู้รับสารคือ บุคคลที่เป็นผู้รับสารจากผู้ส่งสารอาจเป็นบุคคลหรือกลุ่มบุคคลก็ได้ เมื่อผู้รับสารรับสารแล้วก็จะต้องแปลความ

ของสารจากประสบการณ์ที่มีอยู่ และจะพัฒนาตัวของเขาหลาย ๆ ทางเพื่อให้มีประสบการณ์มากขึ้น (ถวิล ธาราโกชน, 2526,น.36)

สำหรับกระบวนการตั้งต้นของการสื่อสารนั้นเกิดจากผู้ส่งสารต้องการส่งความคิด ความรู้สึก ทศนคติ ความเชื่อ ข้อเท็จจริงบางอย่างไปยังบุคคลอื่น ผู้ส่งสารจึงต้องค้นหาวิธีแปลงความคิดออกมาเป็นสารหรือรหัสของข่าวสาร (Encoding) ไปยังผู้รับสาร ได้ตามที่ต้องการ โดยถูกต้องที่สุด แหล่งข่าวอาจเป็นข้อความ สัญลักษณ์ รูปภาพหรืออาจใช้ภาษาเขียน การแสดงท่าทางหรืออากัปกิริยาต่าง ๆ เพื่อแสดงรหัสบางอย่าง แต่ที่สำคัญสารต้องกระตุ้นความหมายให้ผู้รับสารเข้าใจความหมายที่อยู่ในใจของผู้รับสาร ฉะนั้นถ้าผู้ส่งสารต้องการให้ผู้รับสารเข้าใจในสารนั้น ผู้ส่งสารก็ต้องแน่ใจว่าผู้รับสารคุ้นเคยและสื่อกลางที่ใช้ส่งสารนั้นและสามารถตีความสารได้ตรงกับที่ผู้ส่งสารต้องการ (พิสมัย วิบูลย์สวัสดิ์, 2528,น.29)

วิธีการสื่อความหมาย เดวิด เบอร์โล (David Berlo) ได้ใช้อักษร S – M – C – R แทนองค์ประกอบของการกระทำการสื่อสารเพื่อให้มองว่าง่ายและชัดเจนยิ่งขึ้น เมื่อ S แทนคำว่า Source (ผู้ส่งสาร) M แทนคำว่า Message (สาร) C แทนคำว่า Channel (ช่องทาง) และ R แทนคำว่า Receiver (ผู้รับสาร) (ถวิล ธาราโกชน, 2526,น.37)

ภาพที่ 6 การสื่อความหมาย

ที่มา: ถวิล ธาราโกชน, 2526

วิธีการสื่อความหมายอาจเกิดขึ้นได้ 4 วิธีดังนี้ 1) ผู้ส่งสารไปไม่ถึงผู้รับสาร ทำให้การสื่อความหมายนั้นไร้ความหมาย 2) สารไปถึงผู้รับสารเพียงบางส่วน ทำให้เกิดการรับรู้สื่อความหมายได้บางส่วน 3) สารไปถึงผู้รับสารมากขึ้นไม่หมดทั้งหมด จึงทำให้มีการรับรู้มากขึ้นกว่าขั้นที่ก่อนหน้า 4) สารส่งไปถึงผู้รับสารทั้งหมด จึงทำให้เกิดการรับรู้ในการสื่อความหมายอย่างสมบูรณ์ ทั้งนี้ทั้งนี้วิธีการในขั้นที่ 1-3 นั้นเป็นการสื่อสารที่ไม่สมบูรณ์ทำให้เกิดการสื่อสารที่ผิดพลาดอย่างสำนวนที่ว่า “ฟังไม่ได้ศัพท์จับมากระเดียด” วิธีการสื่อความหมายในขั้นที่ 4 จึงเป็นการสื่อความหมายที่ดีที่สุด (กมลรัตน์ หล้าสุวงษ์, 2527)

การติดต่อสื่อสารที่ไม่ใช่การพูด (Nonverbal communication) เป็นการสื่อสารผ่านทางสัญลักษณ์หรือสัญญาณ (Signs) เช่น การแสดงสีหน้าที่สามารถทำให้ผู้รับสารเข้าใจความหมายได้เป็นอย่างดี ทั้ง ๆ ที่ผู้ส่งสารอาจไม่ต้องการสื่อความหมายก็ได้ เพราะสัญญาณที่เกี่ยวข้องกับตนเองมักจะแสดงออกมาอย่างอัตโนมัติไม่มีรหัสที่ใช้ร่วมกันระหว่างผู้ส่งสัญญาณกับผู้รับสัญญาณ แต่กลับมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของบุคคลผู้อื่น อนึ่งเราอาจจัดประเภทของพฤติกรรมที่

ไม่ใช่ถ้อยคำ (kinds of nonverbal behavior) ได้ดังนี้ 1) พฤติกรรมที่เป็นเครื่องหมายแทนคำพูด (Emblems) เป็นพฤติกรรมที่สมาชิกกลุ่มในระดับชั้นสังคมเดียวกันสามารถรับรู้ได้ตรงกัน 2) พฤติกรรมที่ใช้อธิบายการประกอบ (Illustrators) เพื่อช่วยให้เข้าใจดีขึ้น โดยเฉพาะพฤติกรรมบางอย่างที่ไม่มีศัพท์ตรงความหมาย เช่น การตะโกนบอกพร้อมโบกมือเรียก เป็นต้น 3) พฤติกรรมที่แสดงอารมณ์ (Affect display) 4) พฤติกรรมที่สื่อความหมายได้ชัดเจนยิ่งขึ้น (Regulators) เช่น การก้มศีรษะแสดงอาการรับทราบ 5) พฤติกรรมช่วยปรับให้การติดต่อเฉพาะกับบุคคลนั้นเป็นไปอย่างราบรื่น (Adapters) (พิสมัย วิบูลย์สวัสดิ์, 2528)

องค์ประกอบที่สำคัญของการสื่อความหมายคือ ระดับการศึกษา เพศ อายุ สถานภาพทางเศรษฐกิจ เชื้อชาติ และศาสนา เหล่านี้ล้วนมีผลต่อการรับสารทั้งสิ้น และข้อคำนึงหลัก ๆ ในการสื่อสารคือผู้สื่อสารต้องมีความน่าเชื่อถือ วิธีการสื่อสารควรเหมาะสมกับสาร สารควรมีความกระชับ ชัดเจน การสื่อสารในกลุ่มใหญ่ ๆ ควรสื่อหลายทาง และสารที่ส่งไปนั้นควรคำนึงถึงตัวผู้รับสารด้วย

จากการศึกษาแนวคิดทฤษฎีสัญญาวิทยา หากนำมาใช้กับการศึกษาอัตลักษณ์ของครูตีในดวงใจมาประกอบเพิ่มเติม ก็จะสามารถทำให้ทราบมุมมองที่ชัดเจนมากขึ้นว่า สิ่งที่เป็นตัวกำหนดการสื่อสารนั้นไม่ใช่ขึ้นอยู่กับกระบวนการของการสื่อสาร แต่ขึ้นอยู่กับสังคมและสิ่งรอบตัวบนโลกของมนุษย์ และระบบสัญญาณทำการควบคุมการสร้างความหมายของตัวบทให้เป็นไปอย่างมีความสลับซับซ้อนอย่างแฝงเร้น ซึ่งก็จะต้องขึ้นอยู่กับลักษณะของแต่ละวัฒนธรรมนั่นเอง เนื่องจากสัญญาณ ได้ถูกแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนแรกคือ ส่วนที่เป็นตัวหมาย (Signifier) เป็นรูปแบบทางกายภาพของสัญลักษณ์ เช่น ตัวครูตีในดวงใจ และส่วนที่สอง คือ ตัว หมายถึง (Signified) คือ บริบทภายในใจที่ถูกหมายถึงโดยตัวหมาย เช่น ความเป็นครูตีในดวงใจ ซึ่งเป็นบริบทที่ถูกสร้างขึ้นทางวัฒนธรรม เป็นกระบวนการสร้างความหมาย

จากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับทฤษฎีสัญญาวิทยา จะเห็นว่า แนวคิดสัญญาวิทยาและการสร้างความหมาย (Semiology and Signification) สัญญาวิทยา เป็นศาสตร์ที่ศึกษาเกี่ยวกับระบบของสัญลักษณ์ ที่ปรากฏอยู่ในความคิดของมนุษย์ อันถือเป็นทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่รอบตัวของเรา สัญลักษณ์อาจจะได้แก่ ภาษา รหัส สัญญาณ เครื่องหมาย ฯลฯ สัญญาวิทยาเป็นทฤษฎีที่นำมาอธิบายการสื่อสารของมนุษย์ว่า การสื่อสารคือจุดกำเนิดของความหมาย ซึ่งการศึกษาแนวนี้จะไม่สนใจความล้มเหลวของการสื่อสาร และไม่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับประสิทธิผลและความถูกต้อง แต่เป็นแนวทางการศึกษาเชิงสังคมหรือความแตกต่างของวัฒนธรรมระหว่างผู้ให้และผู้รับสาร ตลอดจนความหลากหลายของความหมายภายในระบบภาษา วัฒนธรรม ในการนำแนวคิดทฤษฎีสัญญาวิทยา มาศึกษาอัตลักษณ์ของครูตีในดวงใจนั้น จะสนใจว่า ความหมาย (Signification) ของครูตีในดวงใจเกิดขึ้นได้อย่างไร มีกระบวนการสร้าง อย่างไร เจริญเติบโต ได้อย่างไร โดยมีการสื่อสารเป็นปัจจัยสำคัญ

แนวคิดเรื่องพื้นที่

ก่อนหน้าทิมโนทส์เรื่องพื้นที่ที่จะเข้ามายึดครองพื้นที่ในทฤษฎีทางสังคมศาสตร์นั้น พื้นที่ที่ถูกมองในเชิงความเป็นจริงทางเรขาคณิต ภาษาที่ใช้บรรยายเกี่ยวกับพื้นที่จึงเป็นภาษาที่เป็นปริมาตร (Volumetric Language) พื้นที่จึงเป็นความจริงและเงื่อนไขที่ถูกกำหนดขึ้นมาให้ในแง่พื้นที่ “ว่างเปล่า” คือปลอดจากการให้คุณค่า ไม่ได้ขึ้นอยู่กับหรือรับใช้ผลประโยชน์ของใคร พื้นที่จึงปลอดจากอำนาจการเมือง มีความเป็นกลาง (อภิญา เฟื่องฟูสกุล, 2543, น.66) นับตั้งแต่ปลายปีคริสต์ศักราช 1980 เป็นต้นมาเกิดการหักเห (Turn) เกิดขึ้นในวงการการศึกษาสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ระดับสากลที่กลับมาสนใจเรื่องพื้นที่กันมากขึ้น เพราะพื้นที่มีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าเรื่องของเวลาที่เคยให้ความสำคัญมาก่อน เมื่อพื้นที่เปลี่ยนวิธีคิดเกี่ยวกับเวลา ก็จะเปลี่ยนไปด้วย

ในหนังสือ *The condition of Post-modernity* ของ David Harvey ได้กล่าวไว้ว่า จากมุมมองแบบวัตถุนิยมพบว่า มโนทัศน์เชิงวัตถุวิสัยเกี่ยวกับเวลาและพื้นที่นั้นถูกสร้างขึ้นมาโดยผ่านปฏิบัติการและกระบวนการทางวัตถุซึ่งช่วยผลิตซ้ำทางสังคม นั่นคือหลักการพื้นฐานของการศึกษาค้นคว้าที่ว่า “เวลาและพื้นที่ไม่สามารถจะถูกทำความเข้าใจได้โดยไม่ต้องขึ้นอยู่กับการกระทำทางสังคม” (ไพโรจน์ คงทวีศักดิ์, 2543, น.30) ในทฤษฎีของ Lefebvre (1991) พื้นที่ไม่ได้เป็นเพียงลักษณะทางภูมิศาสตร์เฉย ๆ (Passive geography) รวมทั้งยังมีลักษณะเป็นกลางด้วย (Neutral) แต่พื้นที่เป็นสมรภูมิการต่อสู้อำนาจต่าง ๆ ของสังคม (Site of struggle) พื้นที่จะถูกผลิต (Produce) และผลิตซ้ำ (Reproduce) ให้กลายเป็นพื้นที่ทางสังคมต่าง ๆ ตามแต่อำนาจของผู้สร้าง (กายจนา แก้วเทพ, 2549, น.133) แนวคิดของนักคิดสายทฤษฎีหลังสมัยใหม่ (Postmodernism) ได้มองพื้นที่ในฐานะสิ่งประดิษฐ์ทางวัฒนธรรมที่ประจุด้วยความหมาย (Code space) ที่แยกไม่ออกจากการที่ปัจเจกให้ความหมายกับตนเองและสิ่งต่าง ๆ (อภิญา เฟื่องฟูสกุล, 2543, น.66)

พื้นที่จึงเป็นเรื่องของการช่วงชิง การนำ ในการกำหนดกฎเกณฑ์ กติกา ในการสร้าง ควบคุม ตรวจจับ การระบุ การให้คุณค่า ความหมายและการกำหนดความสูงต่ำของพื้นที่/สถานที่แบบต่าง ๆ ในสังคมมากกว่า เช่น บ้าน หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด เป็นต้น ฉะนั้นชีวิตประจำวันของเราจึงเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับเรื่องพื้นที่อย่างมาก เป็นชีวิตที่เต็มไปด้วยการต่อสู้ช่วงชิงการนำในการให้นิยามความหมายกับพื้นที่/สถานที่รอบ ๆ ตัว แต่การที่เราไม่เห็นด้านที่เป็นประดิษฐ์กรรมทางสังคมของพื้นที่ เพราะเราเติบโตมากับพื้นที่เหล่านี้ เป็นการเกิดความคุ้นชินจนไม่คิดจะตั้งคำถาม ดังคำกล่าวของ Lefebvre ว่า “เป็นอำนาจที่แฝงมาในรูปของการจัดระบบระเบียบพื้นที่ที่ดำรงอยู่” (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2543, น.42) การทำความเข้าใจเรื่องพื้นที่ (Space) จึงทำให้สามารถเข้าใจเรื่องตัวตนในมิติความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่สลับซับซ้อนได้ดียิ่งขึ้น (ชยันต์ วรรณระภูติ, 2549, น.40) ดังที่ Foucault (1984) ได้กล่าวสรุปไว้ว่า “พื้นที่คืออวกาศของการทำงานของอำนาจทุจริต” (space is fundamental in any exercise of power)

Keith and Pile, end. (1993) กล่าวว่า พื้นที่นั้นเป็นตัวสร้างความหมาย (Signifier) คือ สร้างเอกลักษณ์ ความหมาย ตัวตนให้กับคนในสังคมผ่านการสร้างพื้นที่เฉพาะ

แบบต่าง ๆ ขึ้นมาในสังคม ขณะเดียวกันพื้นที่ก็เก็บกด ปิดกั้น กดทับบางอย่างไว้เสมอ เช่น การสร้างอาคารสูงในพื้นที่ที่เรียกว่า “สลัม” หรือการสร้างบ้านจัดสรรในพื้นที่สวน/นา ก็เป็นการกีดทับ ทำลาย “ความหลัง” “ความทรงจำ” ของพื้นที่นั้น ๆ ไปด้วย พื้นที่จึงไม่ใช่สิ่งไร้เดียงสา เป็นกลาง เป็นธรรมชาติ ตายตัวและหยุดนิ่งอย่างที่วิชาภูมิศาสตร์กายภาพพยายามนำเสนอ แต่พื้นที่เป็นเรื่องของความสัมพันธ์เชิงอำนาจและเป็นเรื่องของการเมืองด้วย ซึ่งสอดคล้องกับ อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2549 อ้างถึงใน สุรพงษ์ ยิ้มละมัย, 2550, น.33) ที่ได้อธิบายว่า พื้นที่ไม่ได้มีความหมายในเชิงกายภาพเท่านั้น แต่เห็นว่าเป็นเรื่องที่สร้างขึ้นในทางวัฒนธรรมเพื่อกำหนดความหมายซึ่งแฝงไว้ด้วยนัยของความสัมพันธ์เชิงอำนาจ การสร้างความรู้ และการสร้างภาพของความจริง

ตัวอย่างจากการศึกษาของ de Certeau พบว่า จากการเดินของคนในเมืองแสดงให้เห็นว่าเป็นภาษาเฉพาะแบบหนึ่งที่ไม่แตกต่างจากภาษาพูด เพียงแต่ไม่มีการออกเสียง แต่ก็สามารถสื่อความหมาย / สร้างความหมายได้ โดยการเดินนั้นเป็นการสร้างพื้นที่/ ความหมายชนิดหนึ่งขึ้นมา เนื่องจากการเดินเป็นการเชื่อมต่อพื้นที่หนึ่งกับอีกพื้นที่หนึ่งและมีลักษณะของการพูดแบบหนึ่ง เช่น เดินเล่น เดินแข่ง เดินสำรวจ เป็นต้น การเดินแต่ละแบบก็สื่อสารความหมายเฉพาะชุดหนึ่ง ฉะนั้นการเดินก็คือภาษาชนิดหนึ่ง แต่เป็นภาษาในเชิงปฏิบัติการ (Speech act) เป็นการแสดงออกแบบหนึ่งคล้ายการเปล่งเสียง / ออกเสียง (Utterance) ในภาษาพูด ในมุมมองของการเดินคือการแสดงออกที่คล้ายการพูด เพราะการเดินคือการเข้าไปจัดการกับพื้นที่แบบหนึ่ง คล้ายกับการเข้าใจในกฎเกณฑ์ภาษา, การเดินแสดงถึงการตระหนักรู้พื้นที่/ สถานที่ที่เราเดิน คล้ายกับการเปล่งเสียงออกมา, การเดินยังเป็นการสร้างสายสัมพันธ์/ เชื่อมโยงระหว่างพื้นที่/ สถานที่ที่แตกต่างกันเข้าด้วยกัน เหมือนกับการพูดที่ต้องเชื่อมโยงคำต่าง ๆ เข้าด้วยกันเพื่อให้เกิดความหมาย

แนวคิดเรื่องพื้นที่ที่สามารถแบ่งออกเป็น 3 กระแสใหญ่ 1) การศึกษาประเภท ภูมิศาสตร์การเมือง (Political geography) ภูมิศาสตร์มนุษย์ (Human geography) หรือภูมิรัฐศาสตร์ (Geopolitics) ซึ่งเป็นการศึกษาสืบเนื่องมาจากการศึกษาภูมิศาสตร์การเมืองแบบเก่าที่มุ่งศึกษาอยู่บนพื้นฐานของ รัฐ-ชาติ และลัทธิชาตินิยม แต่สำหรับการศึกษาภูมิศาสตร์การเมืองแบบใหม่นั้นศึกษาอยู่บนพื้นฐานของ เชื้อชาติภูมิภาคและศาสนา เป็นต้น ให้ความสนใจเรื่องการสร้างเอกลักษณ์/ตัวตน 2) การศึกษาบรรดาพื้นที่ที่ถูกเก็บกดปิดกั้นหรือพื้นที่ที่ไม่ได้รับความสนใจจากวิชาภูมิศาสตร์ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่สำคัญเกี่ยวข้องและเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวันในสังคม เช่น บ้าน ถนน เมือง สุสาน คู โรงเรียน โรงพยาบาล มหาวิทยาลัย พิพิธภัณฑสถาน สวนสัตว์ อนุสาวรีย์ เป็นต้น นี่จึงเป็นการศึกษา “พื้นที่” (Space) โดยตรงที่ไม่ใช่เป็นการศึกษาเพียงแค่ตัวพื้นที่/สถานที่แต่เป็นการศึกษากระบวนการ ขั้นตอนและรายละเอียดในการสร้างและผลิตพื้นที่ขึ้นมา หรือหากพูดในแบบของ Foucault ก็คือเป็นการศึกษาพื้นที่ในฐานะเป็นคำกริยามากกว่าในฐานะคำนาม นั่นคือการศึกษาพื้นที่ในฐานะเป็นผู้กระทำ เป็นตัวสร้างเอกลักษณ์ / ความหมายให้กับคนในสังคม นอกจากนั้นการศึกษาในแนวทางนี้ยังเป็นการศึกษาที่ให้ความสำคัญกับทฤษฎีทางด้านสังคม วัฒนธรรม มากกว่าทฤษฎีทางด้านภูมิศาสตร์ หรือรัฐศาสตร์ 3) พื้นที่ในฐานะที่เป็น

ผลผลิตของเทคนิควิทยาการในการถ่ายทอดนำเสนอ การพูดถึง การเขียนถึง การแสดงออก เกี่ยวกับพื้นที่ในรูปแบบต่าง (Representation) ดังนั้น กระแสนี้จึงมองพื้นที่ไม่ใช่ในฐานะธรรมชาติ แต่มองเป็นในฐานะประดิษฐกรรมของเทคนิควิทยาการในการนำเสนอแบบต่าง ๆ หรือ ในฐานะตัวถูกสื่อ/ถูกหมาย (Signified) พื้นที่ในกระแสนี้จะให้ความสนใจ เทคนิควิทยาการในรูปแบบการเขียน/งานเขียนเกี่ยวกับพื้นที่แบบต่าง ๆ และเทคนิควิทยาการในการนำเสนอด้วยภาพต่าง ๆ การศึกษาพื้นที่ออกไปสู่การศึกษาพื้นที่ที่เรียกว่า Electronic space หรือ Cyberspace ซึ่งเป็นการชี้ให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของสังคมและวัฒนธรรม จากวัฒนธรรมการอ่านไปสู่วัฒนธรรมการดู

“พื้นที่” (Space) ในเบื้องต้นนั้นมีความหมายในฐานะคำที่ใช้เรียกอาณาบริเวณหรือเขตที่ปรากฏทางภูมิศาสตร์ ซึ่งเริ่มมาจากการเป็น “ที่ว่าง” ที่ยังไม่ถูกกำหนดจำเพาะเจาะจง แต่เมื่อพื้นที่ถูกนิยามขึ้นมาในความหมายทางสังคมวัฒนธรรม การนิยามเกิดขึ้นมาจากหลายแนวคิด เช่น นักภูมิศาสตร์มองว่าเป็นโครงสร้างทางกายภาพ ในขณะที่นักกฎหมายมองว่าเป็น “ที่ดิน” เป็นทรัพย์สินที่มีการจับจองเป็นกรรมสิทธิ์ ส่วนสถาปนิกมองว่าพื้นที่เป็นสภาพแวดล้อมที่ถูกสร้างด้วยความคิดของมนุษย์ จะเห็นว่าการนิยามต่าง ๆ นั้นเกิดจากความสัมพันธ์ของพื้นที่กับมนุษย์ที่หลากหลายซึ่งทำให้เกิดภาพลักษณ์ของพื้นที่ อย่างที่มนุษย์ต้องการจะให้เป็นและได้สะท้อนภาพความสัมพันธ์ของมนุษย์ที่มีต่อพื้นที่ที่ตนเข้าไปเกี่ยวข้อง (พิเชษ สายพันธ์, 2544, น.45) ดังนั้นพื้นที่จึงมีขอบเขตกว้างขวางครอบคลุมตั้งแต่ระดับรูปธรรมไปจนถึงระดับนามธรรม ดังที่ปรากฏคำที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ในหลาย ๆ ความหมาย เช่น พื้นที่, อาณาเขต, ปริณชัล, เทศะ หรือ Area, Space, Place, Sphere, Boundaries (กาญจนา แก้วเทพ, 2549, น.131-132)

มนทัศน์เรื่องพื้นที่ในการศึกษาทางสังคมที่ผ่านมานั้น จะเห็นว่าพื้นที่ที่ถูกมองโดยนักสังคมวิทยาสำนักต่าง ๆ ออกเป็น 4 แบบ คือ 1) พื้นที่ในฐานะที่เป็นธรรมชาติโดยมองตามมุมมองแบบนิเวศวิทยามนุษย์ 2) พื้นที่ในฐานะที่เป็นวัฒนธรรมโดยมองตามมุมมองแบบนิเวศวิทยาวัฒนธรรมและจิตวิทยาสิ่งแวดล้อม 3) พื้นที่ในฐานะที่เป็นโครงสร้าง โดยมองตามมุมมองแบบสังคมศาสตร์เมือง และ 4) พื้นที่ที่เป็นความสัมพันธ์โดยมองตามมุมมองวิทยาเมืองใหม่ (ไพโรจน์ คงทวีศักดิ์, 2543, น.45)

Lefebvre (1991) ได้แบ่งความหมายพื้นที่ออกเป็น 3 ระดับ ได้แก่ Physical space หมายถึง พื้นที่ที่เป็นกายภาพ จักรวาล, Mental space หมายถึง พื้นที่ตามทัศนะของนักปรัชญาและนักคณิตศาสตร์ ซึ่งก็คือการรับรู้พื้นที่ในทางจิตใจ เช่น ความรู้สึกผูกพันกับพื้นที่ ความรู้สึกสะดวกสบาย ฯลฯ Social space and Social practice เป็นพื้นที่ที่ถูกประกอบสร้างขึ้นด้วยกิจกรรม/ปฏิบัติการ/ โครงการต่าง ๆ การใช้สัญลักษณ์/ การสร้าง Utopia / รวมทั้งการทำให้เป็นปริณชัล (Sphere) ในความหมายสุดท้ายนี้ครอบคลุมขอบเขตอย่างกว้างขวาง นับตั้งแต่การใช้พื้นที่ไปจนถึงการไหลเวียนของข้อมูลข่าวสาร เช่น ในหน้าจอโทรทัศน์ที่มีพื้นที่ไม่กี่นิ้ว แต่สำหรับการเป็นพื้นที่ทางสังคมแล้วนับว่ากว้างขวางมาก ในทำนองเดียวกันกับการให้ความหมายพื้นที่ของ ชยันต์ วรรธนะภูมิ (2549, น.45) ว่ามีอย่างน้อย 3 ลักษณะ ได้แก่

1. ความหมายในเชิงภูมิศาสตร์ (Space) ที่เป็นที่ตั้ง (Setting, Locale) และบริบทของการกระทำและปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์

2. เชิงความหมายทางสังคม มีการผูกโยงพื้นที่กับความคิดและปฏิบัติการทางสังคม ความทรงจำ การให้ความหมาย การสร้างตำนาน เรื่องราว กำหนดขอบเขตพื้นที่ของตน และรวมถึงความหมายทางจิตวิญญาณภูมิปัญญา

3. พื้นที่ทางความคิด เป็นสิ่งที่เกิดจากการตีความ หรือให้ความหมายพื้นที่ทางกายภาพที่เรามองเห็นนำไปสู่การสร้างพื้นที่ทางสังคมที่มีทั้งส่วนที่มีความเป็นจริงและที่เป็นเพียงจินตนาการอันสลับซับซ้อน มีการช่วงชิง ชัดแย้ง และแทรกแซงอยู่ตลอดเวลา ซึ่งสอดคล้องกับการจำแนกพื้นที่ของ อภิญา เฟื่องฟูสกุล (2543,น.66) ว่ามีพื้นที่ทางกายภาพ (Physical space) พื้นที่ทางสังคม (Social space) และพื้นที่ภายในจิตใจของปัจเจก (Mental space)

พื้นที่ทางสังคม Lefebvre (1991) ได้แบ่งออกเป็น 3 ประการคือ ประการแรก Spatial space หมายถึงปฏิบัติการทางสังคมต่าง ๆ ที่ถูกกำหนดให้อยู่ในพื้นที่ทางกายภาพ เช่น พื้นที่ของการทำงานกับพื้นที่ของเวลาว่าง ที่อาจแตกต่างกันไปตามแต่ละบุคคลและแต่ละสังคม อาทิในกรณีของบ้านที่เป็นพื้นที่สำหรับพักผ่อนของผู้ชาย แต่กลับเป็นพื้นที่ทำงานของผู้หญิง เป็นต้น ประการที่สอง Representations Space หมายถึง พื้นที่ที่มีอยู่ในความคิดของผู้คน (Conceptualizes Space) เช่น พื้นที่ของนักวางผังเมือง สถาปนิก ซึ่งเป็นพื้นที่ที่จะต้องใช้ความรู้ความเข้าใจสำหรับการจัดการเพื่อการใช้ประโยชน์ในแง่มุมต่าง ๆ จากส่วนประกอบของพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็นที่ลุ่มที่ดอน ที่มีแสงสว่าง ที่มีลมพัด เป็นต้นและประการสุดท้ายคือ Representational Space หมายถึง สัญลักษณ์หรือรหัสต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับพื้นที่ เช่น ถ้าเป็นภูเขาสูงใหญ่ จะหมายถึงที่อยู่ของเทพเจ้าของคนในสมัยโบราณ พื้นที่ที่มีแสงสว่างจะหมายถึงความอบอุ่น ความปลอดภัย เป็นต้น การสร้างมายาคติ การสร้างความหมายของพื้นที่จะมีการต่อสู้และเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา (กาญจนา แก้วเทพ, 2549,น.134)

นอกจากนี้ Lefebvre (1991 อ้างถึงใน ลลิตทิพย์ ก้องพานิชกุล, 2554,น.76) กล่าวว่า พื้นที่ทางสังคมเป็นอาณาบริเวณที่รวมเอาสิ่งที่ถูกสร้างและความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ มาไว้ด้วยกัน ความหมายของพื้นที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา เนื่องจากผู้มีอำนาจในการสถาปนาความหมายมีหลายกลุ่ม ในหลายสถานการณ์ ความหมายต่อพื้นที่จึงมีทั้งเสริมซึ่งกันและกัน และความหมายที่ขัดแย้งกัน ซึ่งการมองพื้นที่แบบเดิมนั้นไม่สามารถอธิบายพื้นที่บางส่วนที่เหลือซ้อนกันอยู่ด้วยการเคลื่อนย้ายไปมาของคน พื้นที่จึงไม่ได้เป็นเพียงวัตถุว่างเปล่าและหยุดนิ่ง เพื่อรองรับปรากฏการณ์ทางสังคมในตัวเอง คนเราจึงต้องสัมพันธ์กับพื้นที่ตลอดเวลา แต่เราไม่รู้สึกรอยากตั้งคำถามกับพื้นที่ เนื่องจากทุกสิ่งทุกอย่างกลายเป็นชีวิตประจำวันที่เราใช้ประโยชน์อยู่ทุกวัน ทั้ง ๆ ที่พื้นที่ทุกตารางเต็มไปด้วยความรู้และอำนาจที่แฝงอยู่ในรูปของการจัดระบบพื้นที่ที่เราดำรงอยู่ได้อย่างครบถ้วน จะเห็นว่าพื้นที่ทางกายภาพนั้นแม้จะเป็นเพียงวัตถุหนึ่งทางสังคม แต่พื้นที่ทางกายภาพเป็นแหล่งรวมไปด้วยการสร้างความหมายที่ช่วงชิงบนความสัมพันธ์เชิงอำนาจ เพื่อยึดครองการเป็นเจ้าของพื้นที่ “คน” จึงเป็นส่วนสำคัญที่เข้าไปสัมพันธ์กันในการสร้างความหมายให้กับพื้นที่ พื้นที่ทางสังคมจึงเป็นแหล่งรวมไปด้วยความหมายที่ถูกสร้างทับซ้อนกันไปมาอย่าง

มากมายด้วยเงื่อนไขต่าง ๆ ผ่านกาลเวลาและกลุ่มคนหรือสถาบันทางสังคมที่ร่วมกันเสวนาในการช่วงชิงความหมายให้กับตัวตนเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติทางสังคมในการเข้าใช้ประโยชน์เพื่อการดำรงอยู่บนพื้นที่นั้น ๆ

สำหรับการทำความเข้าใจเรื่องพื้นที่ อภิญา เฟื่องฟูสกุล (2543, น.70) ได้หยิบยกโฆษณาชิ้นหนึ่งขึ้นมาประกอบโดยกล่าวถึง ชายหนุ่มรูปงาม ควงคู่สาวสวยริมหาดงามแห่งหนึ่ง หนุ่มบอกสาวว่า “ตรงนี้ควรเป็นวิวที่มองมาจากห้องของโรงแรม” สาวทำหน้าครุ่นคิดแถมเศร้า จากนั้นภาพตัดไปที่หน้ามอมแมมประดับรอยยิ้มไร้เดียงสาของเด็กชาวเล พลันชายหนุ่มก็เกิดเปลี่ยนใจบอกว่า “จะเก็บเกาะนี้ไว้อย่างนี้แหละ” สาวยิ้มสดชื่นตอบรับสำนึกของหนุ่ม จากโฆษณา “เกาะ” ถูกเสนอเป็นพื้นที่ทับซ้อนกัน 3 พื้นที่คือ 1) เป็นภาพพื้นที่ตามธรรมชาติ เป็นที่อยู่อาศัยของชาวเล 2) เป็นทรัพยากรที่ก่อให้เกิดผลตอบแทนสูง 3) เป็นพื้นที่แสดงออกของอุดมการณ์นักอนุรักษ์ของพระเอก ความหมายของพื้นที่ทั้งสามนั้นถูกจัดผ่านข้อคิดต่าง ๆ ของมูมกล่อง โฆษณาชิ้นนี้สร้างมาด้วยการศึกษาพื้นที่ทับซ้อนพื้นที่ทำให้เกาะเป็นฐานะพื้นที่ทางจริยธรรมที่มีการดูแลซ่อนเร้นอยู่ภายใต้การฉายภาพเด็ก และทำให้เกาะเป็นพื้นที่ “ความเป็นอื่น” ที่ไร้เดียงสาและโรแมนติก นอกจากนี้ พื้นที่ทางสังคมในโฆษณาชิ้นนี้มีหลายระดับ ทั้งในระดับอุดมการณ์ทางสังคม วิธีคิดแบบวิทยาศาสตร์และภูมิศาสตร์ตะวันตกแยกธรรมชาติออกจากศาสนาและระบบคุณค่า ทรัพยากรนิยมทำให้พื้นที่ธรรมชาติกลายเป็นทุนทางเศรษฐกิจ ทำให้การแสวงผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากธรรมชาติกลายเป็นสิ่งสมเหตุสมผลและชอบธรรม ทำให้รัฐและเอกชนกลายเป็นผู้มีสิทธิ์เข้าถึงครอบครอง ใช้ประโยชน์ได้ในระดับขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม เมื่อสิ่งแวดล้อมนิยมกลายมาเป็นเวทีวาทกรรมของกลุ่มผลประโยชน์และกลุ่มอุดมการณ์ต่าง ๆ ที่หลากหลาย การบริโภคนิยมทำให้พื้นที่โฆษณาเป็นส่วนหนึ่งของการเสนออุดมการณ์และอัตลักษณ์ชนชั้นกลาง

อนึ่งพื้นที่ทางสังคมนั้นเป็นผลผลิตมาจากสังคม/วัฒนธรรม (Cultural/Social product) ในแต่ละช่วงเวลา แต่ละยุคสมัย แต่ละวัฒนธรรมเป้าหมายของการประกอบสร้าง/ผลิต/ผลิตซ้ำพื้นที่ดังกล่าวก็เพื่อเป็นเครื่องมือของความคิด เป็นเครื่องมือของการใช้อำนาจ รวมทั้งเป็นเครื่องมือของการครอบงำและควบคุม โดยที่พื้นที่นั้นจะเป็นอะไรก็ได้แม้แต่ร่างกายมนุษย์ เราพบเห็นการประกอบสร้างพื้นที่อยู่ในชีวิตประจำวันจนชินชา เช่น ที่ประตูแห่งหนึ่ง ซึ่งยังคงเป็นพื้นที่ทางกายภาพ แต่เมื่อมีป้ายไปติดว่า “สถานที่ราชการ ไม่มีกิจห้ามเข้า” ปฏิบัติการทางสังคมดังกล่าวที่ก่อให้เกิดการใช้อำนาจขึ้นมาทันที ซึ่งปฏิบัติการนี้ก็คือการสร้างพื้นที่ทางสังคมขึ้นมาทั้งสิ้น (กาญจนา แก้วเทพ, 2549)

จากงานวิจัยเรื่องเกย์: ฉากชีวิตในสี่มสสถานของ พิเชษ สายพันธ์ (2544 : บทคัดย่อ) ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ของพื้นที่ว่า การกลายเป็นภาพลักษณ์ของเกย์ในพื้นที่สี่มสนั้นเกิดจากการที่มสสนิยมพื้นที่ทางภูมิศาสตร์โดยเชื่อมโยงเข้ากับความสัมพันธ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นของกลุ่มคนที่เข้าไปใช้พื้นที่นั้น โดยความหมายดังกล่าวเป็นระบบความสัมพันธ์ของ “สถานที่” (Place) ต่าง ๆ ที่เป็นองค์ประกอบสำคัญและเชื่อมโยงความสัมพันธ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นระหว่างสถานที่ต่าง ๆ ในอาณาบริเวณนั้น สถานที่เหล่านั้นเป็นสถานที่ที่ถูกกำหนดถูกสร้างขึ้นมาเพื่อ

รองรับชาวเกย์ซึ่งเราเรียกสถานที่นี้ว่า “เกย์สถาน” “สถานที่” (Place) ในมิติของวัฒนธรรมจึงมีความหมายจำเพาะเจาะจงกว่า “พื้นที่” (Space) เพราะสถานที่ที่มีได้มีฐานะเป็นเพียงวัตถุ แต่เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นจากความคิดของมนุษย์ และมนุษย์ก็นำตัวเองไปมีประสบการณ์ในสถานที่เหล่านั้น ซึ่งประสบการณ์เหล่านั้นทำให้มนุษย์ไม่ว่าจะเป็นปัจเจกหรือกลุ่มคน เกิดการกำหนดรู้ เกิดความคิด และความรู้สึกแตกต่างกันออกไป ซึ่งมีผลต่อการให้คุณค่ากับสถานที่นั้นด้วย จึงกล่าวได้ว่าสถานที่แต่ละแห่งมีความเป็นจินตภาพ (All place imaginary) ที่ปรากฏอยู่ในความทรงจำพอ ๆ กับปรากฏบนระนาบภูมิศาสตร์เบื้องหน้าเรา ด้วยความหมายที่จำเพาะเจาะจงกว่านี้ เราจึงพบว่าพื้นที่ (Space) จะประกอบด้วยสถานที่ (Place) ย่อย ๆ อีกหลายประเภทที่แตกต่างกันไปตามการสร้าง ความหมายจากมนุษย์

จากมุมมองของ Foucault ยังมีพื้นที่อีกมี 2 ประการ คือ ประการแรก คือ พื้นที่ในอุดมคติ (The utopias) เป็นพื้นที่ในจินตนาการที่เชื่อมโยงหรือไม่ก็ขัดแย้งกับพื้นที่จริงในสังคม แต่เป็นพื้นที่ที่ไม่มีที่ตั้งจริงในสังคม (The unreal spaces) ประการที่สอง คือพื้นที่แบบพิเศษ (Heterotopias) เป็นพื้นที่ที่เชื่อมโยง สะท้อนหรืออยู่ระหว่างพื้นที่ในอุดมคติกับพื้นที่จริง (Other spaces) ที่แตกต่างกันทั้งพื้นที่อุดมคติและพื้นที่จริง ความสำคัญของพื้นที่ชนิดนี้คือเป็นพื้นที่ที่มนุษย์ในสังคมใช้ชีวิตอยู่เป็นส่วนใหญ่ คือเป็นทั้งพื้นที่จริงและพื้นที่ที่สังคมสร้างขึ้นมา ฉะนั้นพื้นที่นี้จึงอยู่เหนือขอบเขตของพื้นที่ชนิดอื่น ๆ ในสังคม ตัวอย่างเช่น พื้นที่ในกระจกเงา โดยตัวของกระจกเงาเองคือพื้นที่ในอุดมคติเนื่องจากเป็นพื้นที่ที่ไม่มีสถานที่ของมันเองในสังคม (A placeless place) แต่ทำหน้าที่สะท้อนสิ่งที่ปรากฏอยู่ตรงหน้าออกมา กระจกเงาจึงทำหน้าที่เป็นพื้นที่ชนิดพิเศษ เป็นพื้นที่ที่แตกต่างไปจากพื้นที่ชนิดอื่น ๆ ในสังคม เพราะในกระจกเงาเราเห็นภาพของตัวเองแต่ภาพตัวเราในกระจกเงาไม่ใช่จริงไปพร้อม ๆ กัน (Simultaneity) อาจกล่าวอีกนัยหนึ่งว่าพื้นที่ชนิดพิเศษ (Heterotopia) นี้คือ พื้นที่ที่แตกต่างไปจากอุดมคติ (Utopia) ในสังคมจะมีพื้นที่ที่ไม่ค่อยได้รับความสำคัญ เป็นพื้นที่ของผู้อื่น/ความเป็นอื่น เป็นพื้นที่ไม่ค่อยมีการพูดถึง เป็นพื้นที่ของความขัดแย้ง หรือไม่ก็เป็นพื้นที่ที่เกิดจากความขัดแย้งต่าง ๆ มารวมกันอยู่ด้วยกัน สาระสำคัญของพื้นที่ชนิดพิเศษ (Heterotopia) นี้สามารถแบ่งออกเป็น 6 ประการได้แก่

1. มีพื้นที่ชนิดนี้ในทุกสังคม ทุกวัฒนธรรมในโลกเรามีเพียงแต่ในแต่ละสังคมและแต่ละยุคสมัย จะมีวิธีคิดเกี่ยวกับพื้นที่ชนิดพิเศษนี้แตกต่างกันออกไป เช่น สถานที่ดื่มน้ำผึ้ง พระจันทร์ ซึ่งในความเป็นจริงไม่มีอยู่ในแผนที่โลกแต่มันเป็นพื้นที่ที่ถูกกำหนดขึ้นมาเพื่อกิจกรรมนั้น ๆ เป็นการเฉพาะ
2. พื้นที่ชนิดพิเศษนี้ในแต่ละสังคมสามารถสร้าง/กำหนดบทบาท/หน้าที่ให้กับพื้นที่ชนิดนี้แตกต่างกันไป เช่น สุสาน ที่สามารถเชื่อมโยงพื้นที่อื่นเข้ามาอยู่ด้วยกันได้ไม่ว่าจะเป็นบ้านเมือง ชนบท เพราะทุกครอบครัวจะมีญาตินอนอยู่ที่สุสานนี้
3. พื้นที่ชนิดพิเศษนี้สามารถอยู่กันกับพื้นที่แบบอื่น ๆ ในสังคม แม้ว่าจะขัดแย้งหรือไปด้วยกันไม่ได้ก็ตาม ขณะเดียวกันพื้นที่ชนิดพิเศษนี้จะมีหน้าที่เฉพาะของตัวเองด้วย เช่น โรงละคร หรือโรงภาพยนตร์เป็นพื้นที่ / สถานที่ที่นำความขัดแย้งต่าง ๆ มาอยู่ร่วมกันได้

4. พื้นที่ชนิดพิเศษไม่ค่อยผูกพันกับเวลา วิธีคิดเกี่ยวกับเวลาแบบที่เป็นอยู่ คือ แยกอดีต ปัจจุบันและอนาคตออกจากกันอย่างเด็ดขาดเท่าใดนัก แต่มีระบบเวลาของตัวเอง (Heterophony) เช่นสุสาน ในฐานะที่เป็นพื้นที่พิเศษแบบหนึ่งด้วย ก็ทำหน้าที่เชื่อมโยงคนตายกับคนเป็นเข้าด้วยกัน

5. พื้นที่ชนิดพิเศษทำงานภายใต้ระบบเปิดและปิดไปพร้อม ๆ กัน กล่าวคือ ไม่ใช่พื้นที่ที่ใครสามารถเข้าไปได้ ขณะเดียวกันก็ไม่ใช่พื้นที่ที่ปิดเข้าได้เฉพาะกลุ่ม เช่น ค่ายทหาร คุณแต่เป็นพื้นที่ที่อยู่ก้ำกึ่งระหว่างสองสิ่งนี้ คือเข้าไปต้องได้รับอนุญาตระดับหนึ่งด้วย

6. พื้นที่ชนิดพิเศษทำหน้าที่เชื่อมโยงกับพื้นที่อื่นในสังคมเข้าด้วยกันหน้าที่ที่ว่าเป็นทั้งหน้าที่ในจินตนาการที่สร้างพื้นที่บางชนิดขึ้นมา ขณะเดียวกันก็สร้างพื้นที่/สถานที่จริงขึ้นมาพร้อม ๆ กัน เช่น อาณานิคม เป็นต้น

จากที่กล่าวมาข้างต้นนั้น Foucault พยายามที่จะเสนอการมองพื้นที่จากภายนอก (An external space) แทนการมองพื้นที่แบบภายใน (Internal space) กล่าวคือการมองพื้นที่จากภายนอกนั้นเป็นการมองพื้นที่แบบมีชีวิต และเป็นประดิษฐกรรมของสังคม เป็นเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่จริงกับประดิษฐกรรมทางสังคมของพื้นที่ พื้นที่แบบพิเศษนี้เป็นพื้นที่ที่อยู่ได้หลายมิติเป็นทั้งพื้นที่จริงและพื้นที่ในอุดมคติ เป็นพื้นที่ที่มีลักษณะแตกต่างหลากหลายมาก เป็นได้ทั้งพื้นที่ (Space) สถานที่ (Place) และที่ตั้ง (Site) และเป็นตัวเชื่อมความแตกต่างเหล่านี้เข้าด้วยกัน ผ่านทางการทำหน้าที่สร้างจินตนาการเพื่อเปิดให้เห็นพื้นที่จริงแบบต่าง ๆ ในสังคม และทำหน้าที่สร้างพื้นที่แบบอื่น ๆ ขึ้นมาด้วย เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่รวมเอาความขัดแย้งและแตกต่างไว้ด้วยกัน เมื่อเป็นเช่นนี้การปรากฏตัวของพื้นที่ชนิดพิเศษหรือ Heterotopia จึงเป็นการสร้างความหมายใหม่เอกลักษณ์แบบใหม่ให้เกิดขึ้นกับพื้นที่เพราะการปรากฏตัวของพื้นที่แบบพิเศษนี้เท่ากับเป็นการจัดลำดับความสำคัญ จัดระบบระเบียบชุดใหม่ที่ไม่เคยมีมาก่อน พร้อม ๆ กับการปลดปล่อย ย่อยสลาย สั่นคลอนบรรดาระบบ ระเบียบ เกี่ยวกับพื้นที่ที่ดำรงอยู่เดิมลงด้วย เนื่องจากพื้นที่ที่ไม่ได้อยู่ในระบบที่ดำรงอยู่ แต่เป็นการจัดระบบขึ้นมาใหม่ (The ordering of things) เช่น คุณ โรงพยาบาลคนบ้า เป็นต้น (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2545, น.78)

การศึกษาเรื่องพื้นที่ในแนวคิดหลังสมัยนิยมกระจางชัดมากยิ่งขึ้นเมื่อ Foucault ได้ศึกษาภาพ “Las Meninas” ของจิตรกรชาวสเปนใน คริสต์ศตวรรษที่ 18 พบว่า พื้นที่ในภาพไว้อย่างน่าสนใจว่า ตำแหน่งแห่งที่ระหว่างตัวผู้ศึกษากับสิ่งที่ถูกศึกษาซึ่งมีความสำคัญอย่างมากในแง่วิธีวิทยาในภาพจะเห็นตำแหน่งเด่นกลางภาพคือเจ้าหญิงองค์น้อย ด้านข้างซ้ายมือของภาพคือจิตรกรที่ยืนอยู่หน้ากรอบผ้าใบสูงใหญ่และหันหน้ามาทางเดียวกับเจ้าหญิง เรามองไม่เห็นภาพที่เขาวาดภาพบนผ้าใบ ซึ่งอันที่จริงเขากำลังวาดภาพพระราชินีและพระราชินีของสเปนที่ประทับเป็นแบบอยู่ โดยหันหน้าประจันกับเจ้าหญิงและจิตรกร เหตุที่เรามองไม่เห็นพระราชินีก็เพราะตำแหน่งแห่งที่ของเราซ้อนทับกับคนทั้งคู่อยู่ แต่สิ่งที่ยืนยันว่ามีพระราชินีและพระราชินีอยู่คือภาพทั้งสองพระองค์นั้นฉายสะท้อนอยู่ในกระจกเงาที่อยู่ด้านหลังภาพ ใครกันแน่ที่กำลังจ้องมองใครทุกคนในภาพสามารถครองตำแหน่งผู้จ้องมองได้ทั้งนั้น เจ้าหญิง จิตรกร ข้าราชการ บริวาร คนนอกภาพ มีอีก 2 ตำแหน่งคือ พระราชินีและเรา เจ้าหญิงกำลังจ้องมอง

พระราชภาพระราชินี และอันที่จริงก็จ้องมองเราอยู่ เราในฐานะผู้ดูภาพ ที่จริงแล้วกลับเป็นวัตถุของการจ้องมอง เช่นกัน สถานภาพของเราจึงมีสองส่วน ส่วนแรก คือเราในฐานะคนดูภาพ และส่วนที่สอง คือเราในฐานะที่อยู่จุดเดียวกับพระราชภาพระราชินี ความเป็นผู้ดูและผู้ถูกดูในภาพนี้จึงไม่ตายตัวหยุดนิ่งฐานะของผู้ดูและผู้เฝ้าดูสลับกันไปมาได้ตลอดเวลาขึ้นอยู่กับบทสนทนาของคนในภาพและคนนอกภาพ คนอ่านภาพจะอ่านภาพออกมาอย่างไรขึ้นอยู่กับว่าเขาเลือกวางตำแหน่งของตนเองตรงไหน มุมมองที่เขาเลือกเป็นก็คือกรอบของวาทกรรม นี่คือนิยามที่ Foucault พยายามอธิบายว่าวาทกรรมเป็นตัวกำหนดจัดวางตำแหน่งของตัวประธาน นอกจากนี้เราในฐานะผู้ดูมีความสามารถในการเห็นที่จำกัดมาก เราไม่อาจเห็นภาพที่จิตรกรกำลังวาด ไม่อาจเห็นท่วงท่าการวาด เราไม่อาจเห็นคนที่เป็นแบบในการวาดด้วยเพราะตำแหน่งของเขายอยู่นอกภาพวาด เราเห็นพวกเขาได้เพียงกลาง ๆ ในฐานะภาพสะท้อนในกระจกเงาบานเล็ก ๆ ที่อยู่ตรงกลางด้านหลังภาพทั้งหมดนี้ก็คือเราไม่อาจมองเห็นตัวการสร้างภาพความจริงได้จากมุมมองทั้งหมดทุกซอกทุกมุม อีกนัยเราไม่อาจอ้างตำแหน่งพิเศษของความเป็นนักวิจัยว่าสามารถกระโดดออกมานอกกรอบของบริบททางการศึกษาแล้วมองเห็นภาพในเชิงองค์รวมทั้งหมด (Totality) ได้อย่างทะลุปรุโปร่ง ภาพนี้จึงตั้งคำถามกับการถืออภิสถิตีดังกล่าวของนักวิจัยและเตือนว่าเราไม่อาจหลุดออกมานอกกรอบของวาทกรรมได้ ในฐานะคนดูภาพเราจำเป็นต้องเป็นส่วนหนึ่งของภาพอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ นี่คือการวิพากษ์ Metatheory ทั้งหลายที่อ้างความเป็นไปได้ของตำแหน่งแห่งที่ของผู้ศึกษาที่อยู่เหนือความเป็นจริงและมองลงมาเห็นความเป็นไปทั้งหมด เมื่อไม่อาจอยู่นอกวาทกรรมได้ ดังนั้นการวิพากษ์หรือโค่นวาทกรรมจึงจำต้องมาจากพื้นที่ภายในตัววาทกรรมนั่นเอง และนี่คือที่มาของวิธีการของพวก Post structuralism ที่รื้อถอนวาทกรรมจากการมองหาความลึกลับของตรรกะภายในวาทกรรมนั่นเอง (อภิญา เพ็ญฟูสกุล, 2546, น.45-46)

ในวิธีคิดหลังสมัยใหม่ พื้นที่ในมิตินามธรรมคือ วิธีคิดและความรู้สึกในจิตใจ ที่ไม่อาจแยกออกจากรูปธรรมที่เป็นเรื่องของการจัดการพื้นที่ทางภูมิศาสตร์หรือร่างกายได้ พื้นที่ในสองมิติดังกล่าวเชื่อมโยงกันด้วยมโนทัศน์ของอำนาจและการนิยาม เมื่อเราให้ความหมายสิ่งต่าง ๆ ด้วยการนิยาม เราจำเป็นต้องลากเส้นแบ่งสิ่งนั้นออกจากสิ่งที่ไม่ใช่สิ่งนั้น การสร้างอัตลักษณ์แก่ตัวเราหรือสิ่งต่าง ๆ จึงสัมพันธ์กับการสร้างพื้นที่ของความแตกต่างและการลากเส้นพรมแดนเสมอ วิธีคิดเชิงพื้นที่จึงไม่อาจแยกออกจากความรู้เกี่ยวกับตัวตนและการจัดระยะห่างระหว่างเรากับสิ่งอื่น พื้นที่ในมิติที่เป็นมโนภาพ (Imagery space) ดังกล่าวแสดงออกให้เห็นได้ในกระบวนการสร้างภาพลักษณ์และภาพความจริงของสิ่งต่าง ๆ (Representational space) และยังเชื่อมโยงกับมิติที่เป็นปฏิบัติการและการจัดการพื้นที่อีกด้วย (อภิญา เพ็ญฟูสกุล, 2543, น.70) และไม่ว่าพื้นที่แบบใดล้วนมีลักษณะร่วมกันอันหนึ่งคือเป็น “ผลผลิตทางสังคม” หรือเป็น “สิ่งที่เกิดขึ้นมาจากปฏิสัมพันธ์ทางสังคม” บนฐานของข่าวสารทางสังคมที่ต่างฝ่ายเรียนรู้และรับไว้ อันมีอิทธิพลชี้้นำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในโลกของกายภาพหรือสังคมที่เราอาศัยอยู่ในลักษณะ “การจัดระเบียบ” ในระบบความสัมพันธ์เชิงอำนาจซึ่งจะทำให้เกิดการ “ผลิตซ้ำ” และ “ทำให้ปรากฏเป็นรูปร่าง” ขึ้นมาในลักษณะของการจัดแบ่งพื้นที่ที่ออกเป็นส่วน ๆ และจัดวางตำแหน่งแห่งที่ให้กับสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นองค์ประกอบของสังคมนั้น ๆ เราอาจกล่าวได้ว่า “ลักษณะทางกายภาพเชิง

สังคม” ของพื้นที่แห่งหนึ่งคือภาพปรากฏที่เป็นรูปธรรมของพลังของข่าวสาร ซึ่งเป็นพลังในการ ชี้นำ กำหนด หรือจัดระเบียบให้แก่ “ตำแหน่งหน้าที่” ของสิ่งต่าง ๆ รวมทั้งคนในพื้นที่นั้นด้วย (ไพโรจน์ คงทวีศักดิ์, 2543, น.43-44)

นอกจากนี้ยังมีวิธีการสร้างพื้นที่ให้บริสุทธิ์ผุดผ่องน่ายกย่องบูชา (The purification of Space) หรือ ที่ Lefebvre เรียกว่า “The production of space” เทคนิค วิธีการสร้างพื้นที่แบบนี้คือ “การสร้างความคิดดีสิทธิ์ให้กับพื้นที่” ด้วยการระบุ/กำหนด บทบาท/หน้าที่ที่เฉพาะเจาะจงของพื้นที่นั้น ๆ เพื่อป้องกันมิให้มีการล่วงล้ำ/ละเมิดได้ ขณะเดียวกันก็จะมี การสร้างผู้ดูแลปกป้องความคิดดีสิทธิ์ของพื้นที่นั้น ๆ ไปพร้อม ๆ กัน ทั้งนี้พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์จะมีการ เปลี่ยนแปลงไปตามแต่ยุคสมัย นอกจากการทำพื้นที่ให้บริสุทธิ์ผุดผ่องแล้วยังมีหลักการกีดกั้นปิด กั้น (Exclusion) และหลักการแยกย่อยพื้นที่ (Partitioning) กล่าวคือเป็นการจัดพื้นที่เพื่อผลในการตรวจสอบ สอดส่อง ควบคุมเป็นสำคัญ เช่น คู โรงเรียน โรงพยาบาล ค่ายทหาร เป็นต้น พื้นที่เหล่านี้สร้างเพื่อคน ประเภทหนึ่งและมีหน้าที่เฉพาะแบบหนึ่งด้วย พื้นที่จึงไม่ใช่สิ่งตายตัว เป็นธรรมชาติ แต่มีการ เปลี่ยนแปลงเคลื่อนไหวตลอดเวลา (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2543, น.50) เช่น กะเหรี่ยงในป่า ตะวันตกที่ถือว่าทุ่งใหญ่นเรศวรเป็น “ดินแดนศักดิ์สิทธิ์” ที่มีตำนานและมีความหมายต่อพวกเขา พื้นที่ดังกล่าวเป็นเหมือนบันทึกรวมการต่อสู้อันยาวนานของบรรพบุรุษที่เคยปกป้องพื้นที่นั้น เป็น พื้นที่ที่บรรพบุรุษเคยอาศัยเพื่อตั้งรกรากและสร้างถิ่นฐาน เป็นทั้งที่เกิดและที่ฝังศพ ดังนั้นจึงมี ความหมายทางจิตวิญญาณและเป็นเครื่องเตือนใจให้นึกถึงภูมิปัญญาที่บรรพบุรุษเคยสะสมไว้ (ชยันต์ วรรณะภุติ, 2549, น.45)

สำหรับการกำหนดพื้นที่แต่ละแห่งขึ้นมาในเวทีทางวัฒนธรรมนั้น ย่อมทำให้ พื้นที่แต่ละแห่งนั้นมีหน้าที่ทางสังคมบางประการ และก็ยังมีการกำหนดความหมายและ การให้คุณค่ากับพื้นที่แต่ละแห่งด้วย ซึ่งพื้นที่ในแง่มุมเชิงทางสังคมวัฒนธรรมได้ให้ความสนใจ ลักษณะ 5 ประการของพื้นที่ (Space) คือ

1. ลักษณะของแต่ละพื้นที่เป็นอย่างไร เช่น บริเวณที่กั้นพัทธสีมาแล้วถือว่าเป็น สถานที่ประกอบพิธีกรรมทางพุทธศาสนาได้ ในห้องน้ำของคนสมัยก่อนถือเป็นสถานที่ส่วนตัวมากที่สุด ฯลฯ
2. วิธีการที่แต่ละสังคมได้จัดแบ่งพื้นที่ เช่น วิธีการแบ่งพื้นที่ในบ้านออกเป็นห้อง ต่าง ๆ ซึ่งไม่เคยปรากฏมาก่อนในสังคมไทยเมื่อครั้งอดีต
3. ปฏิกริยาทางสังคมที่มีในแต่ละพื้นที่ ในธรรมเนียมตะวันตกผู้ชายจะถอดหมวก เพื่อแสดงความเคารพต่อสถานที่ คนไทยโบราณจะพาดผ้าห่มไหล่เมื่อจะเข้าวัด ฯลฯ
4. ระยะความใกล้ชิดระหว่างพื้นที่ต่าง ๆ เช่น ระยะระหว่างบ้านกับป่าช้า การ กำหนดเขตห้ามสร้างโรงงานในบริเวณที่อยู่อาศัย ฯลฯ
5. โอกาสที่แต่ละพื้นที่จะมีการเปลี่ยนแปลงเคลื่อนย้ายไปมาระหว่างกัน เช่น ห้องนอนของคนสมัยก่อนจะไม่มีโต๊ะทำงาน อันหมายถึงการแยกการพักผ่อนกับการทำงานออก จากกัน แต่ครอบครัวสมัยนี้มีโต๊ะทำงานในห้องนอน (กาญจนา แก้วเทพ, 2545)

จากการศึกษาแนวคิดเรื่องพื้นที่ข้างต้นนั้น สะท้อนให้เห็นว่า คำว่า พื้นที่ โดยความหมายแล้วมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา เนื่องจากผู้มีอำนาจในการสถาปนาความหมายมีหลายกลุ่ม ในหลายสถานการณ์ ความหมายต่อพื้นที่จึงมีทั้งเสริมซึ่งกันและกัน และความหมายที่มีการขัดแย้งกัน ซึ่งพื้นที่นั้นเป็นแหล่งรวมไปด้วยการสร้างความหมายเพื่อช่วงชิงความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ซึ่งสามารถนำมาวิเคราะห์ในเรื่องของพื้นที่แต่ละพื้นที่ที่ครุติในดวงใจมีการปฏิบัติงาน และมีปฏิสัมพันธ์ในการทำงานกับบุคคลกลุ่มต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นเพื่อนครู ผู้บริหาร นักเรียน ผู้ปกครอง หรือบุคคลอื่น ๆ ซึ่งความหลากหลายของกลุ่มบุคคลต่าง ๆ นี้เอง ย่อมส่งผลให้เกิดการช่วงชิงความหมายครุติในดวงใจอย่างแน่นอน

5. ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับครุติในดวงใจ

โครงการครุติในดวงใจ แนวคิดดังกล่าวเพื่อสรรหาและคัดเลือกครูสายงานการสอน ผู้เป็นที่ศรัทธายกย่องยอมรับของนักเรียน เพื่อนครูและสังคมว่าเป็นแบบอย่างของผู้มีจิตวิญญาณแห่งความเป็นครู และได้ทุ่มเทเสียสละเพื่อช่วยเหลือดูแลนักเรียนอย่างต่อเนื่องจนเกิดผลงานเป็นที่ประจักษ์ โดยเป็นผู้ที่มีผลงานส่งผลกระทบต่อการยกระดับผลสัมฤทธิ์ของนักเรียน เช่น เป็นเด็กเก่ง เด็กที่มีปัญหาการเรียนรู้อย่างดี เด็กพิเศษ เด็กด้อยโอกาส หรือเด็กที่มีปัญหาด้านพฤติกรรม ทั้งนี้ นักเรียนที่อยู่ในความรับผิดชอบส่วนใหญ่มีผลการประเมินมาตรฐานอยู่ในเกณฑ์ดี หรือมีพัฒนาการสูงขึ้นตามลำดับ เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถในการจัดการเรียนการสอน และส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียน จนส่งผลกระทบต่อพัฒนาคุณภาพของนักเรียนอย่างเป็นรูปธรรม ให้ได้รับรางวัลและยกย่องเชิดชูเกียรติ และเผยแพร่ ผลงานความดีให้ปรากฏต่อสาธารณชน เพื่อสร้างค่านิยมให้สังคมยอมรับและเป็นแบบอย่างของครูและเด็กให้ทำความดีต่อไป (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2557, น.1)

วัตถุประสงค์

1. เพื่อสร้างแรงจูงใจให้ครูมีขวัญและกำลังใจในการพัฒนางานให้มีประสิทธิภาพ
2. เพื่อยกย่อง เชิดชูเกียรติ ผู้มีผลงานดีเป็นที่ประจักษ์
3. เพื่อเผยแพร่ผลงาน ความดี เชิดชูเกียรติ “ครุติในดวงใจ” ต่อสาธารณชน
4. เพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีของครูและเด็กให้ทำความดี

คุณสมบัติผู้มีสิทธิได้รับรางวัลครุติในดวงใจ

คุณสมบัติผู้มีสิทธิได้รับรางวัลครุติในดวงใจมีดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2557, น.2)

1. เป็นข้าราชการครู ปฏิบัติหน้าที่ครูสายงานการสอนในโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน และมีเวลาปฏิบัติการสอนไม่น้อยกว่า 3 ปีต่อเนื่อง โดยไม่จำกัดว่าเป็นโรงเรียนเดียวกันหรือไม่ แต่ทั้งนี้ ต้องทำการสอนในโรงเรียนปัจจุบันไม่น้อยกว่า 1 ปีการศึกษา

2. เป็นบุคคลผู้มีจิตวิญญาณแห่งความเป็นครู เป็นที่ศรัทธา ยกย่อง ยอมรับของนักเรียน เพื่อนครู ชุมชนและสังคม
3. เป็นผู้ทุ่มเทเสียสละ เพื่อช่วยเหลือดูแลนักเรียนอย่างต่อเนื่อง จนเกิดผลงานเป็นที่ประจักษ์โดยเป็นผู้ที่มีผลงานส่งผลกระทบต่อการยกระดับผลสัมฤทธิ์ของนักเรียน เช่น เป็นเด็กเก่ง เด็กที่มีปัญหาการเรียนรู้นักพิเศษ เด็กด้อยโอกาส หรือเด็กที่มีปัญหาทางพฤติกรรม ทั้งนี้ นักเรียนที่อยู่ในความรับผิดชอบส่วนใหญ่มีผลการประเมินมาตรฐานในเกณฑ์ที่ดี
4. เป็นผู้ไม่เคยถูกลงโทษทางวินัย หรืออยู่ในระหว่างดำเนินการทางวินัย ใช้หลักธรรมาภิบาลในการทำงาน และร่วมกิจกรรมอื่นอันส่งผลและก่อให้เกิดประโยชน์ต่อนักเรียน โดยประเมินผลสัมฤทธิ์ได้
5. เป็นผู้ที่ไม่เคยได้รับการพิจารณาให้เป็น “ครูดีในดวงใจ” ระดับสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

แนวทางการสรรหาและคัดเลือก

การสรรหาและคัดเลือก “ครูดีในดวงใจ” ครั้งที่ 11 พ.ศ. 2557 ให้สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา พิจารณาและคัดเลือกครูสายงานการสอน เขตพื้นที่การศึกษาระดับ 1 คน ตามคุณสมบัติแนวทางการสรรหาและคัดเลือก ที่กำหนด โดยพิจารณาจากข้อมูลเชิงประจักษ์ และดำเนินการสรรหาและคัดเลือกโดยคณะกรรมการตามลำดับ หรือตามแนวทางการสรรหาและคัดเลือกที่สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเห็นว่าเหมาะสม ดังนี้

1. สถานศึกษา โดยผู้บริหารสถานศึกษา คณะครู นักเรียน ศิษย์เก่า ผู้ปกครอง กรรมการสถานศึกษา กรรมการเครือข่ายผู้ปกครองฯ สรรหาและให้ความเห็นชอบคัดเลือกข้าราชการครู สายงานการสอนที่มีคุณสมบัติตามเกณฑ์ที่กำหนด มีผลงานเป็นรูปธรรมโดยวิธีการ เช่น สอบถาม สัมภาษณ์ ตรวจสอบบันทึกความดี หรือวิธีการที่เหมาะสม สำหรับสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพิจารณาสรรหาและคัดเลือกครูผู้สอนระดับปฐมวัย 1 คน ครูผู้สอนระดับประถมศึกษา 1 คน ครูผู้สอนระดับมัธยมศึกษา (ถ้ามี) 1 คน แล้วนำเสนอสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ส่วนสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา ครูผู้สอนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น 1 คน และครูผู้สอนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย 1 คน แล้วนำเสนอสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา

2. สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา โดยผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ผู้แทน อ.ก.ค.ศ. เขตพื้นที่การศึกษา คณะกรรมการเขตพื้นที่การศึกษา หรือบุคคลอื่นที่เหมาะสมพิจารณาสรรหาและคัดเลือก “ครูดีในดวงใจ” จากผู้ได้รับการคัดเลือกจากสถานศึกษา โดยศึกษาจากสภาพจริงตามวิธีการที่เหมาะสม มุ่งเน้นครูดี เป็นที่ศรัทธายกย่องยอมรับของนักเรียน เพื่อนครูและสังคม เป็นผู้ทุ่มเทเสียสละเพื่อช่วยเหลือดูแลนักเรียนอย่างต่อเนื่อง จนเกิดผลงานที่ประจักษ์ เช่น ตรวจสอบเอกสารหลักฐานร่องรอยการทำงาน สอบถามจากเพื่อนครู ผู้บริหาร นักเรียน ผู้ปกครอง ชุมชน สำหรับสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา สรรหาและคัดเลือกครูผู้สอนระดับปฐมวัย 1 คน ครูผู้สอนระดับประถมศึกษา 1 คน และครูผู้สอนระดับมัธยมศึกษา 1 คน

จำนวนทั้งสิ้น 3 คน ส่วนสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา สรรหาและคัดเลือกครูผู้สอน ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น 1 คน และครูผู้สอนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย 1 คน จำนวนทั้งสิ้น 2 คน ผู้ได้รับการคัดเลือกจากสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาดังกล่าวจะได้รับรางวัล “ครูดีในดวงใจ” ระดับสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา และให้คณะกรรมการฯ ดำเนินการคัดเลือกจาก ผู้ได้รับรางวัล ระดับสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาจำนวน 1 คน แล้วนำเสนอสำนักงานคณะกรรมการการศึกษา ขั้นพื้นฐาน

3. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ตรวจสอบ ติดตามและตรวจทาน ผลการสรรหาและคัดเลือกของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา และประกาศรายชื่อ “ครูดีในดวงใจ” ระดับสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ครั้งที่ 11 พ.ศ. 2557 ภายในวันที่ 20 ธันวาคม 2556

แนวทางการประเมินครูดีในดวงใจ

แบบประเมินครูดีในดวงใจ มีแบบประเมินทั้งหมด 24 ข้อ ดังนี้

แบบประเมินข้อที่ 1-5 ประเมินจิตวิญญาณแห่งความเป็นครู ประกอบด้วย

ครูมีความรักความเมตตา ประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีต่อนักเรียน มีความรัก และศรัทธาในวิชาชีพครูและเป็นสมาชิกที่ดีขององค์กรวิชาชีพครู มีการช่วยเหลือเกื้อกูลเพื่อนครู และชุมชนในทางสร้างสรรค์ และมีความเป็นผู้นำในการอนุรักษ์พัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นและ วัฒนธรรมไทย 25 คะแนน

แบบประเมินข้อที่ 6-15 ประเมินความสามารถในการจัดการเรียนการสอน ประกอบด้วย

ครูมีความมุ่งมั่นในการพัฒนาตนเองเพื่อปฏิบัติหน้าที่ให้มีคุณภาพถูกต้อง ครบถ้วน และสมบูรณ์ มีความตั้งใจและเต็มใจในการให้บริการแก่ผู้รับบริการ สร้างองค์ความรู้และนวัตกรรม ในการพัฒนาองค์กรและวิชาชีพ มีความรู้ความสามารถในการออกแบบและจัดทำหน่วยการเรียนรู้ และแผนการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ มีการใช้และพัฒนาสื่อ นวัตกรรม เทคโนโลยี เพื่อ การจัดการเรียนรู้ มีการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ มีการจัดระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน จัดบรรยากาศที่ส่งเสริมการเรียนรู้ ความสุข และความปลอดภัยของผู้เรียน และมีการวิเคราะห์ สภาพปัญหาของนักเรียน นำไปสังเคราะห์หาแนวทาง วิธีการ เพื่อพัฒนาผู้เรียน 35 คะแนน

แบบประเมินข้อที่ 16-20 ประเมินการใช้หลักธรรมาภิบาลประกอบด้วย

ครูใช้หลักคุณธรรม หลักความโปร่งใส หลักการมีส่วนร่วม หลักความคุ้มค่า และหลักปรัชญา เศรษฐกิจพอเพียงในการปฏิบัติงาน 10 คะแนน

แบบประเมินข้อที่ 21-24 ประเมินผลงานเชิงประจักษ์จากการปฏิบัติหน้าที่ ประกอบด้วยนักเรียนมีผลงานดีเด่นเป็นที่ประจักษ์ นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้น ครูมี ผลงานดีเด่นเป็นที่ประจักษ์ และโรงเรียนมีผลงานดีเด่นเป็นที่ประจักษ์ 30 คะแนน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาวิจัยเรื่องการก่อรูปครุฑีในดวงใจในระบบการศึกษา ผู้วิจัยได้ศึกษา งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่ามีงานวิจัยที่ศึกษาโดยนักวิชาการหลายเรื่องดังนี้

งานวิจัยเกี่ยวกับอัตลักษณ์

จารุณี สุวรรณรัตน์ (2547) ได้ศึกษาเรื่อง “กราฟฟิติ: การสื่อสารความหมาย และอัตลักษณ์” ศึกษาเกี่ยวกับเรื่องการสื่อสารอัตลักษณ์ของกลุ่มนักเรียน/นักศึกษาอาชีวศึกษา สายช่างในฐานะของกลุ่มวัฒนธรรมย่อยกลุ่มหนึ่งที่สังคมหยิบยื่นภาพแง่ลบมาให้โดยตลอด โดยได้ เลือกรวบรวมกราฟฟิติ ซึ่งเป็นสื่อที่นักเรียน/นักศึกษาอาชีวศึกษาสายช่างสร้างขึ้นมาเอง เพื่อ ค้นหาคำตอบว่าการสื่อสารของกราฟฟิติเป็นกระบวนการประกอบสร้างอัตลักษณ์ของกลุ่มคน เหล่านี้ได้อย่างไรและเหตุใดจึงเป็นเช่นนั้น ผลการศึกษาพบว่า อัตลักษณ์ของนักเรียน/นักศึกษา อาชีวศึกษาสายช่างที่พบได้ในสังคมนั้น ส่วนใหญ่ได้รับการนิยามจากคนกลุ่มนอกและเมื่อนำชุดคำ นิยามดังกล่าวมาเปรียบเทียบกับความคิดเห็นของคนใน หรือตัวนักเรียน/นักศึกษาอาชีวศึกษาสาย ช่างเองพบว่า ต่างกันในลักษณะของข้อตรงข้าม อย่างไรก็ตามข้อขัดแย้งที่คนส่วนใหญ่คุ้นหูมากที่สุด ก็คือคำนิยามจากคนนอกทั้งนี้เพราะ กลุ่มคนนอกนั้นสามารถเข้าถึงสื่อหลัก เช่น สื่อมวลชนที่ นำเสนอภาพคำนิยามนั้นซ้ำ จนเกิดเป็นภาพแบบฉบับขึ้นมาก สำหรับกลุ่มนักเรียน/นักศึกษา อาชีวศึกษาสายช่างนั้น พวกเขาขาดอำนาจในการเข้าถึงสื่อหลักได้ พวกเขาจึงพยายามสร้างช่อง ทางการสื่อสารขึ้นมาเอง ผ่านงานกราฟฟิติซึ่งเป็นสื่อวัฒนธรรมประชานิยมที่เหมาะสมกับกลุ่มที่ไร้ พลังอำนาจอย่างพวกเขา ด้วยกราฟฟิติเป็นสื่อที่มีคุณสมบัติเด่นหลายประการเช่น ไม่ต้องมีเงินทุน ไม่ต้องมีทักษะในการสร้างงาน ไม่ต้องมีอุปกรณ์มากมาย ไม่มีใครมาบังคับกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ในขณะที่ สร้างงาน เป็นต้นสำหรับการสื่อสารด้วยสื่อกราฟฟิตินั้น เด็กช่างจะนำเสนอรูปแบบและเนื้อหาที่มี เอกลักษณะโดดเด่น ที่คุ้นตามากที่สุด ก็คืองานที่มีลายเส้นอิสระ ตัวหนังสือชื่อสถาบัน หรือ สัญลักษณ์ประจำสถาบันขนาดใหญ่บนกำแพงสาธารณะต่าง ๆ หรืองานเขียนตัวหนังสือ โยเย่ ค่อนข้างสกปรกเลอะเทอะตามโต๊ะเรียน และห้องน้ำ งานดังกล่าวมักไม่เน้นความสวยงามประณีต สร้างความแตกต่างอย่างเห็นได้ชัดกับศิลปะชั้นสูง และงานกราฟฟิติของวัยรุ่นกลุ่มอื่น ๆ สำหรับ เนื้อหาที่งานกราฟฟิติของนักเรียน/นักศึกษากลุ่มนี้เน้นมากที่สุดก็คือเรื่องการประกาศอำนาจ ซึ่ง สื่อความหมายให้เห็นว่าพวกเขาไม่ได้เพียงแต่ต้องการแสดงตัวตนให้คนอื่นได้รับรู้เท่านั้น แต่ยัง ต้องการมีอำนาจในสังคมด้วย ส่วนเนื้อหาในแง่มุมด้านอื่นนั้นมักจะเป็นไปในแนวทางต่อต้าน ความคิดกระแสหลัก อย่างไรก็ตามงานกราฟฟิติของเด็กช่างไม่ได้มีเพียงแค่รูปแบบของการต่อต้าน มี บางส่วนที่ยอมรับวัฒนธรรมกระแสหลักเช่นกัน มีทั้งแบบรับมาหมดและรับมาบางส่วน เช่น นำ ลายไทยที่ใช้ในงานศิลปะชั้นสูงมาดัดแปลงผสมออกมาเป็นรูปแบบงานใหม่ การนำแนวคิด เช่น ชายเป็นใหญ่ แนวคิดชาติพันธุ์ แนวคิดเรื่องลำดับชั้น ระบบอาวุโส ระบบอุปถัมภ์มาใช้ในเนื้อหา งาน สรุปลได้ว่าอัตลักษณ์ที่เด็กช่างแสดงออกมาสู่สังคม ด้วยสื่อของตัวเองนั้นมีทั้งด้านเหมือนและ ด้านต่างกับวัฒนธรรมกระแสหลัก ซึ่งการต่อสู้ ต่อรองและยอมรับที่วิงสลับกันไปมานี้ ทำให้ วัฒนธรรมกระแสหลักและวัฒนธรรมเด็กช่างดำรงอยู่ในสังคมร่วมกันได้ อย่างไรก็ตามการสื่อสารเพื่อ

ต่อสู้อย่างอำนาจในการสร้างค่านิยมและอัตลักษณ์ก็จะมีต่อไปเพื่อที่จะพยายามรักษาสมดุลระหว่างวัฒนธรรม 2 ขั้วนั้น ทั้งหมดแสดงให้เห็นว่าการสื่อสารผ่านงานกราฟิติเป็นรูปแบบหนึ่งของเรื่องการเมืองในชีวิตประจำวันของนักเรียน/นักศึกษาในกลุ่มนี้ งานชิ้นนี้นำเสนอถึงแนวคิดอัตลักษณ์ในเรื่องอัตลักษณ์ที่ถูกสร้างขึ้นของวัฒนธรรมย่อยในสังคม

ศิรินาถ ปิ่นทองพันธ์ (2546) ได้ศึกษาเรื่อง “การรับรู้และการสื่อสารในการแสดงอัตลักษณ์ความเป็นชาวใต้ของนักศึกษาภาคใต้ในกรุงเทพมหานคร” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการรับรู้และการสื่อสารในการแสดงอัตลักษณ์ความเป็นชาวใต้ของนักศึกษาภาคใต้ในกรุงเทพมหานครจากมุมมองของนักศึกษาภาคใต้และเพื่อนนักศึกษาร่วมสถาบันต่างภูมิภาคว่ามีความหมายเหมือนหรือแตกต่างกันหรือไม่ อย่างไร ผลการวิจัยพบว่า นักศึกษาภาคใต้และเพื่อนนักศึกษาต่างภาครับรู้ อัตลักษณ์ที่แตกต่างจากภาคอื่นด้าน “ภาษา” มากที่สุด นักศึกษาภาคใต้มองตนเองในทางบวกค่อนข้างสูง แต่กลับคิดว่าคนต่างภาคจะมองตนเองในทางลบ ซึ่งในความเป็นจริง นักศึกษาต่างภูมิภาคจะมองนักศึกษาภาคใต้ในแง่ดีกว่าที่นักศึกษาภาคใต้คาดคิด นักศึกษาภาคใต้และเพื่อนนักศึกษาเห็นพ้องว่า สัญลักษณ์ของคนใต้ คือ ชวน หลีกภัย นักศึกษาภาคใต้คิดว่าตนเองพูดคุยกับเพื่อนชาวใต้ด้วยกันมากกว่าและเข้าใจง่ายกว่าเพื่อนต่างภาค อีกทั้งด้านความสัมพันธ์นักศึกษภาคใต้ยังคงสนิทกับเพื่อนชาวใต้มากกว่า ส่วนการปรับตัวเป็นในลักษณะผสมผสานระหว่างความเป็นชาวใต้กับความเป็นชาวกรุง และตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กับการแสดงอัตลักษณ์ คือ ภูมิภาคและลักษณะการพักอาศัย งานชิ้นนี้เป็นการวิเคราะห์ถึงผู้รับสารชาวใต้ในการรับรู้ต่อความเป็นชาวใต้ของตน (อาจเป็นมุมมองของคนใต้พลัดถิ่น หรือมุมมองของคนใต้ที่ต้องย้ายถิ่น) และเป็นมุมมองจากคนนอกที่มองความเป็นคนใต้ที่อยู่ในถิ่นอื่น

วุฒินันท์ สุนทรขจิต (2551) ได้ศึกษาเรื่อง “ร้านอาหารญี่ปุ่นสมัยใหม่: พื้นที่การสื่อสารความหมาย อัตลักษณ์ และความเป็นญี่ปุ่น” เป็นการศึกษาร้านอาหารญี่ปุ่นสมัยใหม่ที่ให้บริการอาหารญี่ปุ่นอยู่ในประเทศไทยในฐานะของสินค้าทางวัฒนธรรม และสินค้าสัญลักษณ์ ว่ามีกระบวนการในการทำเสมือนจริงประกอบสร้าง ผลิตภัณฑ์ และเน้นย้ำสัญลักษณ์หรือความหมาย อัตลักษณ์หรือตัวตน รสนิยม และภาพนิมิตเกี่ยวกับความเป็นญี่ปุ่น รวมทั้งด้านอื่น ๆ ให้แก่ผู้บริโภคชาวไทยในรูปแบบไหน และอย่างไรรวมถึงเป็นการศึกษาว่า ผู้บริโภคชาวไทยที่เข้าไปทำการบริโภคร้านอาหารญี่ปุ่นสมัยใหม่ อาหารญี่ปุ่นและองค์ประกอบต่าง ๆ นั้นมีแบบแผนการบริโภค การประกอบสร้าง และเน้นย้ำสัญลักษณ์หรือความหมาย อัตลักษณ์ หรือตัวตน รสนิยม รวมทั้งภาพนิมิตเกี่ยวกับความเป็นญี่ปุ่นรวมทั้งด้านอื่น ๆ ของตนอย่างไร ในที่นี้ผู้วิจัยได้นำเอาทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับการบริโภคเชิงสัญลักษณ์ของฌอง โบ德里แยร์กับการประกอบสร้างและเน้นย้ำอัตลักษณ์ หรือตัวตนและรสนิยม จากวิถีทางการดำเนินชีวิตและฮาบีทัส ของปีแอร์ บูดิเยอร์ มาใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์ ผลการศึกษาพบว่า อาหารญี่ปุ่นและร้านอาหารญี่ปุ่นทั้งในบริบททางสังคม และวัฒนธรรมประเทศญี่ปุ่นและบริบททางสังคม และวัฒนธรรมประเทศไทย นอกเหนือจากการเป็นวัฒนธรรม และสินค้าแล้วยังอยู่ในฐานะของสื่อ สื่อมวลชน และพื้นที่การสื่อสารประเภทหนึ่งที่มีพัฒนาการทางสัญลักษณ์ หรือความหมายและอัตลักษณ์ หรือตัวตนเกี่ยวกับความเป็นญี่ปุ่น (Japanization) และด้านอื่น ๆ อย่างเช่น ธรรมชาติ สุขภาพ การผสมผสานทาง

วัฒนธรรมชนชั้น ฯลฯ อยู่ภายในทั้งการประกอบสร้าง ผลิตซ้ำและเน้นย้ำจากบริบททางสังคม และวัฒนธรรมด้านต่างๆและผู้ที่เข้ามาบิบทบาทเกี่ยวข้องในแต่ละประเทศ อันส่งผลให้สัญญาหรือความหมายและอัตลักษณ์หรือตัวตนนั้น มีการประกอบสร้าง ผลิตซ้ำ และเน้นย้ำทั้งแบบสืบทอด และมีการปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรม อันแตกต่างกันไป อย่างเช่น การลดลงของสัญญา หรือความหมายอัตลักษณ์ หรือตัวตนในความเป็นพิธีกรรม อันเชื่อมโยงกับศาสนา เช่นพิธีชงชา เป็นต้น งานวิจัยชิ้นนี้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการให้ความหมายของอัตลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับการบริโภค ซึ่งให้มุมมองในการศึกษาอัตลักษณ์แก่ผู้วิจัยในเรื่องของการประกอบสร้างความหมายเชิงอัตลักษณ์ที่เกิดขึ้นในมุมมองของสัญญวิทยา

อริญา ศิริผล (2544) ได้ศึกษาพลวัตความหลากหลายและความซับซ้อนแห่งอัตลักษณ์ของคนชายขอบ กรณีศึกษาชาวม้ง จังหวัดเชียงราย พบว่า กระบวนการสร้างอัตลักษณ์ประดิษฐ์ของรัฐที่กักขังชาวม้งไว้กับภาพลักษณ์อันเลวร้ายของผืนและการค้าฝิ่น การสร้างภาพแทนความจริงของรัฐผ่านการปฏิบัติการทางภาษา วัฒนธรรม สื่อสารมวลชน จนกลายเป็นอุดมการณ์ทางการเมืองที่ครอบงำสังคมโดยทั่วไปอย่างไม่รู้ตัว เชื่อและยอมรับกันว่าชาวม้งเป็นผู้ที่ทำลายศีลธรรมของสังคมจากการปลูก เสพ และค้าฝิ่นเป็นยาเสพติด เป็นผู้ทำลายความมั่นคงของชาติ อย่างไรก็ตาม ในบริบทที่ชาวม้งถูกกักขังและถูกบีบบังคับทางอัตลักษณ์ของตน ให้มีทางเลือกน้อยลงสำหรับการดำรงชีวิต แต่ชาวม้งก็ได้สร้างกระบวนการตอบโต้ต่อกระบวนการกักขังทางอัตลักษณ์เพื่อหลีกเลี่ยงการถูกนิยามและการให้ความหมายโดยรัฐใน 2 ลักษณะคือ การตอบโต้ต่อการกักขังอัตลักษณ์และวาทกรรมครอบงำ และการปรับเปลี่ยนตนเองให้สอดคล้องกับรัฐ และวาทกรรมครอบงำ จะเห็นได้ว่าปฏิบัติการการตอบโต้ของม้งเพื่อรักษาพื้นที่ของตนเองเอาไว้ เกิดขึ้นและดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า อัตลักษณ์ไม่ได้เป็นเรื่องของการผูกขาดของคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งอีกต่อไป

อุ๋นใจ เจียมบุรณะกุล (2546) ได้ศึกษาวาทกรรม “ความสวย” อัตลักษณ์วัฒนธรรมการบริโภค กรณีศึกษานักศึกษาหญิงมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ โดยงานวิจัยชิ้นนี้มุ่งเน้นเพื่อทำความเข้าใจเรื่อง “ความสวย” ของผู้หญิงในฐานะที่ความสวยเป็นสิ่งประกอบสร้างทางสังคม เป็นงานที่ให้ความสนใจศึกษาผู้หญิงในฐานะผู้บริโภคที่สร้างตัวตนทางสังคม ซึ่งผลการวิจัยพบว่าภายใต้กระบวนการบริโภคความรู้เรื่องการสร้างสวยในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งความรู้ด้านการดูแลสุขภาพร่างกาย การใช้ผลิตภัณฑ์เสริมอาหาร และการเลือกวิธีการศัลยกรรมความงามเพื่อให้ร่างกายงดงามตามสมัยนิยม อีกทั้งเพื่อการสร้างความเป็นตัวตนหรืออัตลักษณ์เรื่องความงามที่สอดคล้องกับค่านิยมทางสังคม กระบวนการสร้างอัตลักษณ์เกี่ยวพันกับการบริโภคความรู้ที่ได้รับอิทธิพลมาจากงานวิจัยทางวิทยาศาสตร์สุขภาพที่เสนออยู่ในนิตยสาร โดยที่เด็กสาวเหล่านี้เลือกที่จะใช้ความรู้ วิธีการ และผลิตภัณฑ์ที่เหมาะสมกับตนเอง เพื่อสร้างความสวยที่เหมาะสมกับตนเองในฐานะที่ร่างกายเป็นทุนทางสังคม เพื่อที่จะได้รับสถานภาพทางสังคมที่ดี

อัมรินทร์ ศรีรัตอำไพ (2548) ได้ศึกษาอัตลักษณ์และกระบวนการกลุ่มของแก๊งรถซิ่ง โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาถึงอัตลักษณ์ของแก๊งรถซิ่งภายในเขตกรุงเทพมหานคร ผลการศึกษาพบว่า อัตลักษณ์ของแก๊งรถซิ่งในระดับปัจเจกนั้น มักจะมาจากความชอบในเรื่องของ

รถยนต์เป็นทุนเดิม โดยพยายามที่จะบอกว่าตนเองชื่นชอบในการตกแต่งรถยนต์มากกว่าการแข่งขัณรถยนต์แบบผิดกฎหมาย และนำเสนอตัวเองว่าเป็นเหมือนผู้ที่รักและชื่นชอบในกีฬาชนิดใดชนิดหนึ่ง ในส่วนอัตลักษณ์ร่วมในระดับกลุ่ม มักจะมีความคล้ายคลึงกันในอัตลักษณ์ในระดับปัจเจก เช่น กลุ่ม Peugeot Club นั้น เป็นการรวมกลุ่มกันของผู้ใช้รถยนต์ยี่ห้อ Peugeot เท่านั้น และในส่วนของ อัตลักษณ์ทางสังคมถูกมองว่าเป็นพวกกวนเมือง สร้างความเดือดร้อน ไม่มีกิจกรรมที่สร้างสรรค์นั้น สมาชิกในแก๊งรถซึ่งรับรู้ถึงอัตลักษณ์ทางสังคมที่เขาได้รับ หากแต่ไม่ได้สนใจกับอัตลักษณ์ทางสังคมที่ถูกหยาบย่นให้ และไม่มีผลอะไรที่จะมาเปลี่ยนแปลงความชื่นชอบของพวกเขาได้

เก็ดถวา บุญปรากฏ (2551) ได้ศึกษา อัตลักษณ์ผู้ค้ามุสลิมข้ามแดน ไทย-มาเลเซีย ในภาวะวิกฤตจากความทันสมัย พบว่า จากภาวะวิกฤตจากความทันสมัยส่งผลให้แบบแผนการดำเนินชีวิตของผู้คนในพื้นที่ป่าดงเบซาร์-มาเลเซีย ปรับเปลี่ยนวิถีการดำเนินชีวิต เพื่อต่อสู้กับวิกฤตเศรษฐกิจ โดยหันไปทำการค้าข้ามแดน และการเป็นแรงงานรับจ้างข้ามแดนในมาเลเซีย โดยใช้ประโยชน์จากอัตลักษณ์ที่คลุมเครือ ทั้งอัตลักษณ์ไทยที่เป็นส่วนหนึ่งของรัฐไทย และอัตลักษณ์มุสลิมซึ่งมาเลย์มุสลิมต้องการสินค้าไทย เช่น เสื้อผ้า เครื่องประดับ อาหารต้มยำกุ้ง โดยมีคนไทย ดังนั้น ผู้ค้ามุสลิมเหล่านี้จะแสดงลักษณะไทย และเมื่อเขาเหล่านั้นแสดงอัตลักษณ์มุสลิม ก็เพื่อประโยชน์ในการค้าขายที่อาศัยความเป็นคนเชื้อสายไว้วางใจในการขายสินค้า เสื้อผ้าที่แสดงถึงวัฒนธรรมมุสลิม และจากอัตลักษณ์ที่คลุมเครือในภาวะวิกฤตจากความทันสมัยนี้เอง จึงเป็นสิ่งที่มุสลิมข้ามแดนดำรงตัวตนทางการเมือง โดยอาศัยความเป็นคนสองอัตลักษณ์หรือสองสัญชาติ หรือคนสองดินแดนในการต่อสู้ต่อรองเพื่อค้าขายข้ามแดน รวมทั้งการดำรงชีวิตประจำวันที่ต้องเกี่ยวข้องกับผู้คนต่างกลุ่มชาติพันธุ์ ต่างรัฐ-ชาติ และต่างวัฒนธรรม เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกันได้ อัตลักษณ์จึงเป็นสิ่งที่ลื่นไหล และยืดหยุ่นได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับบริบทที่จัดวางอยู่ถึงแม้ว่าอัตลักษณ์จะยืดหยุ่นและลื่นไหลได้ แต่ก็ไม่ล่องลอยหรือไร้ราก อัตลักษณ์จึงดำรงอยู่ในบริบททางสังคม

ธงชัย สมบูรณ์ (2551) ได้ศึกษาอัตลักษณ์ “เด็กกรม” โดยผู้ศึกษามุ่งเน้นถึงบุคลิกภาพและคุณลักษณะตลอดจนวิถีของการอยู่ร่วมกันในสังคม ซึ่งผลการวิจัยพบว่า เด็กกรมในด้านวิชาการ มีความมานะอดทน และไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคในการเรียน นอกจากนี้ยังเป็นผู้ที่มีความเอาใจใส่ต่อการเรียนและเป็นที่ยอมรับของสถาบันการศึกษาทั่วไป “เด็กกรม” สามารถศึกษาหาความรู้เองได้และเห็นคุณค่าของการศึกษาอย่างยิ่ง ในด้านคุณธรรม เด็กกรมเป็นผู้มีคุณธรรม ซึ่งเห็นได้จากเด็กกรมทุกคนจะต้องเรียนวิชา “ความรู้คู่คุณธรรม” ซึ่งกระบวนการวิชานี้มีการปลูกฝังและขัดเกลาให้เป็นบุคคลที่ซื่อสัตย์ อดทน รู้จักเสียสละ และปฏิบัติหน้าที่ของตนเอง และเป็นผู้มีความรับผิดชอบต่อสังคม มีเหตุผลในความแตกต่างทางวัฒนธรรมและสามารถนำไปใช้ในการดำรงชีวิตได้เป็นอย่างดี ส่วนด้านการเมือง เด็กกรมเป็นผู้มีความรู้ความเข้าใจในฐานคาคคุณค่าของการปกครองระบอบประชาธิปไตย ในฐานะปัญญาปัจเจก เป็นผู้ที่มีส่วนร่วมทางการเมืองทั้งภายในและภายนอกมหาวิทยาลัย และในด้านการรับใช้สังคม เด็กกรมสามารถรับใช้สังคมได้ในทุกมิติ ทั้งทางด้านสังคม การเมือง การปกครองและวัฒนธรรม

ฉัตรธิดา หยุคง (2553) ได้ศึกษาอัตลักษณ์ของเภสัชกรหญิงในบริบทสังคมเมือง ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการสร้างอัตลักษณ์ของเภสัชกรหญิงในบริบทสังคมเมือง ภายในพื้นที่อำเภอหาดใหญ่ ถือเป็นพื้นที่ตั้งต้นของกลุ่มคน และพื้นที่ความสัมพันธ์ ผลการวิจัยพบว่า การสร้างอัตลักษณ์ของเภสัชกรหญิงในบริบทสังคมเมือง มีความทับซ้อนระหว่างอัตลักษณ์ความเป็นปัจเจก และอัตลักษณ์ร่วมภายใต้วิชาชีพ ทั้งนี้อัตลักษณ์ของเภสัชกรหญิงมิได้ผูกติดอยู่กับภาพลักษณ์ใดภาพลักษณ์หนึ่งเท่านั้น แต่มีการสร้างขึ้นอย่างหลากหลายและแตกต่างที่เกิดจากการเคลื่อนไหว และเลื่อนไหลไปตามบทบาทหน้าที่การทำงาน พื้นที่ทางสังคม หรือการนิยามตัวตนของเภสัชกรหญิงที่มีต่อพื้นที่ต่าง ๆ นับว่าเป็นการขยายพื้นที่อัตลักษณ์ของเภสัชกรหญิงให้มีความยืดหยุ่นและหลุดพ้นจากภาพความคิดของบุคคลภายในสังคมด้วย

เฉลิมชัย ปัญญาดี (2553) ได้ศึกษาอัตลักษณ์และการสร้างอัตลักษณ์ขององค์การบริหารส่วนตำบล ในฐานะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการสร้างและการดำรงอยู่ของอัตลักษณ์ขององค์การบริหารส่วนตำบล ในฐานะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และศึกษาการซ้อนทับการเลื่อนไหลของอัตลักษณ์ขององค์การบริหารส่วนตำบล ผลการวิจัยพบว่า ในกระบวนการสร้างและการดำรงอยู่ของอัตลักษณ์ขององค์การบริหารส่วนตำบลสามารถจำแนกอัตลักษณ์ที่ถูกสร้างขึ้นได้เป็นสองลักษณะ อัตลักษณ์ในส่วนแรกเป็นอัตลักษณ์ที่ถูกสร้างขึ้นโดยกลุ่มคนที่แตกต่างกัน เป็นอัตลักษณ์ที่คนภายในสร้างขึ้น ที่มองว่าองค์การบริหารส่วนตำบล เป็นองค์กรที่กระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น เสมือนเป็นตัวแทนของประชาชนสำหรับอัตลักษณ์ในส่วนที่สอง เป็นอัตลักษณ์ที่ถูกสร้างขึ้นโดยคนภายนอก ที่มองจากการใช้อำนาจหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลในทางที่ไม่เหมาะสม และในส่วนของ การซ้อนทับการเลื่อนไหลของอัตลักษณ์ขององค์การบริหารส่วนตำบล เกิดการซ้อนทับระหว่างอัตลักษณ์ของบุคคลและอัตลักษณ์ทางสังคม ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขของบริบทแวดล้อมในการเลือกนำเอาอัตลักษณ์ต่าง ๆ มาใช้

งานวิจัยเกี่ยวกับวาทกรรม

กัจจกร หลุยยะพงศ์ (2553) ศึกษาเรื่อง “การสื่อสารกับวาทกรรมอัตลักษณ์ผู้สูงอายุในสังคมไทย” ในกลุ่มผู้สูงสองกลุ่มที่ต่างกันในเรื่องพื้นที่และฐานะคือกลุ่ม OPDY และชมรมผู้สูงอายุตำบลโพธิ์ไทรงามจังหวัดพิจิตรผลการศึกษาพบว่าเหรียญด้านแรกอัตลักษณ์ผู้สูงอายุถูกกำหนดจากสถาบัน 5 แห่งคือสังคมการแพทย์รัฐเศรษฐกิจและการสื่อสารจนทำให้ผู้สูงอายุกลายเป็นวัตถุสามารถจำแนกได้ตามอำนาจของสังคมที่กำหนดแบ่งเป็น 3 ยุคคือยุคแรกสังคมเกษตรกรรมความชราตามธรรมชาติโลกมุ่งเน้นอำนาจสถาบันศาสนาที่ระบุให้ผู้สูงอายุเป็นผู้เชี่ยวชาญผู้มีพระคุณและร่างกายอ่อนแอตามสังขารยุคที่สองสังคมอุตสาหกรรมการจัดระเบียบความชราจะเป็นยุคที่สถาบันการแพทย์รัฐเป็นสถาบันหลักระบุให้ผู้สูงอายุเป็นผู้ที่อ่อนแอพึ่งพิงจำเป็นต้องก้าวมาจัดระเบียบส่วนอัตลักษณ์ที่มีอยู่เดิมถูกลดระดับเป็นอัตลักษณ์รองและยุคที่สามสังคมข้อมูลข่าวสารความชราที่จัดการได้เป็นยุคที่สถาบันการสื่อสารใช้แนวทางการแพทย์และสังคมสมัยใหม่เริ่มให้ผู้สูงอายุสามารถจัดการตนเองได้เป็นผู้ที่ชะลอหรือหยุดยั้งความชราเหรียญ

ด้านที่สองแม้สถาบันสังคมเป็นผู้กำหนดความหมายแต่ผู้สูงอายุบางกลุ่มกลับมีอำนาจในการต่อสู้ ต่อรองอัตลักษณ์เช่นปฏิเสธอัตลักษณ์ด้านลบคือความอ่อนแอและพึ่งพิงแต่เลือกยอมรับอัตลักษณ์ บางส่วนที่เหมาะสมกับตนได้แก่ความกตัญญูและการเกิดแก่เจ็บตายเป็นธรรมชาติและยืนยันความ เชี่ยวชาญในบางด้านโดยกลุ่ม OPPY สร้างอัตลักษณ์ “ผู้สูงวัยหัวใจไฮเทค” ส่วนชมรมผู้สูงอายุ ตำบลโพธิ์ไทรงามกำหนดว่า “ผู้สูงอายุคือผู้มีศักยภาพต่อชุมชน” และทั้งสองกลุ่มได้ผนวกอัต ลักษณ์เดิมของตนเช่นเป็นผู้รู้ผู้มีฐานะเพื่อยืนยันตนในแง่บวกดังนั้นอัตลักษณ์ผู้สูงอายุของ สังคมไทยจึงเป็นทั้งอำนาจที่ถูกสังคมกำหนดในเวลาเดียวกันภายใต้กรอบที่กำหนดผู้สูงอายุก็น่า สามารถคัดเลือก ต่อรอง รวมถึงประกอบอัตลักษณ์ด้านอื่นๆเข้ามาเป็นตัวตนของตน

วศินี สุทธิวิภากร (2552) ศึกษาเรื่องวาทกรรมของมิเชลฟูโกต์ต่อสถานภาพและ บทบาทสตรีไทยตามที่น่าเสนอในนวนิยายของคุณหญิงวิมลศิริไพบูลย์จำนวน 16 เรื่องระหว่างปี พุทธศักราช 2510-2549 พบว่าภาพเสนอสตรีของคุณหญิงวิมลผ่านนวนิยาย 13 เรื่องตอกย้ำแบบ ฉบบเฉพาะของสตรีตามวิธีคิดแบบปิตาธิปไตยการนำเสนอภาพสตรีแบบแยกชั่วคราวข้ามจากบุรุษ อย่างเห็นได้ชัดซึ่งสะท้อนอำนาจในการประกอบสร้างวาทกรรมย้ำความแตกต่างทางเพศอยู่ทั้งนี้ มีนวนิยายเพียง 3 เรื่องที่จัดวางภาพลักษณ์สตรีให้มีฐานะมนุษย์ที่เทียบเท่าบุรุษด้วยเหตุนี้การ ประกอบสร้างทางวาทกรรมของคุณหญิงวิมลจึงเป็นปฏิบัติการรูปแบบหนึ่งทางสังคมที่เสนอ ภาพอัตลักษณ์ของสตรีไม่เท่าเทียมบุรุษและบิดเบือนสถานภาพบทบาทสตรีให้เป็นไปตามแนวทาง สตรีนิยมจนสามารถสถาปนาวาทกรรมสตรีนิยมให้กลายเป็นความจริงขึ้นมาได้ในสังคมอาจกล่าว ได้ว่าคุณหญิงวิมลไม่ได้ประกอบสร้างวาทกรรมหลักคือวาทกรรมตรีนิยมอย่างที่เข้าใจแต่ได้สะท้อน ข้อจำกัดและข้อขัดแย้งในความเป็นสตรีผ่านความลักลั่นของตัวบทนวนิยายและผลิตซ้ำอุดมการณ์ สตรีในบริบทสังคมที่ผู้ชายมีอำนาจอยู่นั่นเอง

สุธาสนี มงคลดี (2550) ศึกษาเรื่องวาทกรรมวิเคราะห์กิจกรรมหน้าเสาธงของ นักเรียนชาวไทยภูเขาในภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2547 ด้วยวิธีการวิเคราะห์วาทกรรมพิจารณา จากภาษาเนื้อหาที่ใช้ในการสื่อสารสังคมและวัฒนธรรมที่สะท้อนในวาทกรรมผลการศึกษพบว่า ด้านภาษามีลักษณะการออกเสียงของเสียงพยัญชนะเสียงสระและเสียงวรรณยุกต์รวมถึงลักษณะ การใช้คำมีความแตกต่างจากนักเรียนไทยส่วนรูปประโยคมีบางประโยคเท่านั้นที่แตกต่างส่วนมาก ยังคงใช้รูปแบบประโยคเหมือนนักเรียนไทยสำหรับจุดมุ่งหมายของการสื่อสารพบว่าเจตนาในการ สื่อสารเมื่อทำกิจกรรมหน้าเสาธง 8 ลักษณะคือประชาสัมพันธ์ประชาสัมพันธ์และเชิญชวน ประชาสัมพันธ์และชมเชยอธิบายให้ความรู้เน้นย้ำและให้ทำตามชี้แนะและชักชวนแสดงความ ขอบคุณและการขอร้องและตำหนิด้านสังคมวัฒนธรรมวาทกรรมสะท้อนให้เห็นว่านักเรียนชาวไทย ภูเขามีลักษณะด้านสังคมและวัฒนธรรม 5 ลักษณะคือแสดงความเป็นคนไทย/เป็นส่วนหนึ่งของ สังคมไทยแสดงความจงรักภักดีต่อชาติศาสนาและพระมหากษัตริย์แสดงสถานภาพทางเศรษฐกิจ ของนักเรียนมีฐานะค่อนข้างยากจนแสดงสถานะของนักเรียนศึกษาสงเคราะห์/ความเป็นอยู่ใน ชีวิตประจำวันของนักเรียนและการวางพื้นฐานงานอาชีพให้แก่นักเรียน/วิธีการหารายได้ของ นักเรียนจากการทำโครงการต่าง ๆ

อำพรธน์ ปานเจริญ (2556) ได้ศึกษาวาทกรรมนักเรียนนายร้อยตำรวจการวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ด้วยวิธีวิทยาโดยใช้วิธีการวิเคราะห์วาทกรรมตามแนวทางของนอร์แมนแฟร์คลาฟ (Norman Fairclough) การศึกษาจากตัวบท (Text) ภาควิชาปฏิบัติทางวาทกรรม (Discursive Practice) และภาควิชาปฏิบัติทางสังคม (Social Practice) ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลหลัก 4 กลุ่มคือนักเรียนนายร้อยตำรวจหญิง ชั้นปีที่ 1-4 ขณะศึกษาอยู่ในโรงเรียนนายร้อยตำรวจประจำปีการศึกษา 2556 นักเรียนชั้นสูง (รุ่นพี่) ผู้บังคับบัญชาและครู-อาจารย์รวมจำนวนทั้งสิ้น 22 คน ผลการศึกษาพบว่าการสร้างวาทกรรมนักเรียนนายร้อยตำรวจหญิงถูกสร้างขึ้นมาจากความคิดความจากตัวบทซึ่งเป็นประเพณีอุดมคติ ค่านิยมกฎเกณฑ์กติกาต่าง ๆ ที่ผ่านมาในอดีตและปัจจุบันที่ถูกสร้างขึ้นจนกลายเป็นธรรมเนียมปฏิบัติในมิติภาควิชาปฏิบัติทางวาทกรรมนักเรียนนายร้อยตำรวจหญิงได้เลือกสรรวิถีทางในการปฏิบัติตนเพื่อแสดงและสร้างอัตลักษณ์ความเป็นนักเรียนนายร้อยตำรวจหญิงให้มีความสมบูรณ์แบบโดยการศึกษาแบ่งออกเป็น 3 ระยะระยะแรกของปีการศึกษาเริ่มมีการเรียนรู้และมีการปรับตัวระยะกลางของการศึกษามีการเรียนรู้มากขึ้นและมีการพัฒนาเต็มเต็มและระยะสุดท้ายของการศึกษามีการเรียนรู้สมบูรณ์แบบในมิติภาควิชาปฏิบัติทางสังคมเป็นการถ่ายทอดอุดมการณ์ของสังคมผ่านโรงเรียนนายร้อยตำรวจเพื่อให้นักเรียนนายร้อยตำรวจหญิงปฏิบัติตามบรรทัดฐานของสังคมโรงเรียนนายร้อยตำรวจจึงได้ออกเป็นกฎระเบียบปฏิบัติข้อบังคับของสถานศึกษาและคู่มือการปฏิบัติของนักเรียนเพื่อใช้ควบคุมนักเรียนนายร้อยตำรวจหญิงให้มีความประพฤติที่พึงงามอยู่ในกรอบของสังคมบุคคลที่มีส่วนสำคัญในการสร้างอัตลักษณ์นักเรียนนายร้อยตำรวจหญิงให้มีความโดดเด่นเป็นที่ปรากฏและเป็นที่ยอมรับของสังคมได้แก่เพื่อนนักเรียนชั้นสูง (รุ่นพี่) ผู้บังคับบัญชาที่ปฏิบัติหน้าที่ฝ่ายปกครองครู-อาจารย์และสื่อต่าง ๆ

งานวิจัยเกี่ยวกับทฤษฎีสัญญาวิทยา

เยาวลักษณ์ กล้ามาก (2549) ได้ศึกษาการนำเสนอตัวตนของวัยรุ่นผ่านสัญญาของการบริโภคอาหารฟาสต์ฟู้ด มีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาการนำเสนอตัวตนของวัยรุ่นผ่านสัญญาของการบริโภคอาหารฟาสต์ฟู้ดของวัยรุ่น และความรู้สึกรู้สึกนึกคิดของวัยรุ่นที่มีต่ออาหารฟาสต์ฟู้ดโดยผู้วิจัยได้นำทฤษฎีที่เกี่ยวข้องมาวิเคราะห์และเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ ผลการวิจัยพบว่าวัยรุ่นได้เลือกอาหารฟาสต์ฟู้ดให้เป็นเครื่องมือในการนำเสนอตัวตนและแสดงพฤติกรรม การแสดงออกเกี่ยวกับบรรณนิยม ความเป็นตัวตน บุคลิกภาพ ลักษณะความชอบส่วนตัวอื่น ๆ และได้เลือกอาหารฟาสต์ฟู้ดให้เป็นเครื่องมือในการนำเสนอตัวตนโดยพื้นที่ในร้านฟาสต์ฟู้ดได้ถูกใช้เพื่อสื่อสารความหมายเชิงสัญญางานอย่างแต่ละคนสร้างขึ้นตามสภาพพื้นที่ บริบทของร้านและบุคลิกภาพ วัยรุ่นได้สร้างภาพลักษณ์และตัวตนของความเป็นคนรุ่นใหม่ เป็นบุคคลที่ทันสมัย มีบรรณนิยม มีฐานะทางเศรษฐกิจโดยแสดงออกผ่านสัญญาของลักษณะการรับประทานที่ดูดีมีสไตล์ ผ่านท่าทาง กิริยาท่าทางและอริยาบถต่าง ๆ ที่แสดงออกมาในระหว่างที่อยู่ในร้านฟาสต์ฟู้ด ท่าทางที่แสดงออกกระหว่างอยู่ในร้านต้องนั่งด้วยท่าทางที่ดูสง่า นั่งไขว่ห้างตัวตั้งตรงและพื้นที่ที่นำเสนอตัวตนเหล่านี้ต้องเป็นพื้นที่ที่ติดกับกระจกที่ร้านที่ตนสามารถมองเห็นบุคคลและเหตุการณ์ต่าง ๆ

นอกร้านและบุคคลที่อยู่นอกร้านก็สามารถเห็นพฤติกรรมและอิริยาบถต่างๆระหว่างที่พวกเขาทานพฤติกรรมที่แสดงออกมาในระหว่างการทานต้องดูดี ใช้ช้อนส้อมและมีดเสมอ ดังนั้นอาหารพาสต์ฟู้ดที่ถูกบริโภคอยู่ทุกเมื่อเชื่อกันของกลุ่มวัยรุ่นในยุคปัจจุบันในสังคมได้กลายเป็นมากกว่าอาหารการกินอย่างเดียว แต่เป็นสินค้าที่บรรจุด้วยความหมายและทัศนคติของผู้บริโภคด้วยการอ้างอิงเชิงสัญลักษณ์ ตั้งแต่การถูกให้ความหมายว่าเป็นการบริโภคอาหารที่ทันสมัย มีความเป็นตะวันตก มีความโก้หรู และมีความเป็นคนรุ่นใหม่ พาสต์ฟู้ดจึงเป็นสิ่งที่วัยรุ่นเลือกนำเสนอความเป็นตัวตนให้ทุกคนในสังคมได้รับรู้ว่าบุคคลที่บริโภคอาหารพาสต์ฟู้ดนั้นเป็นกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่มีความทันสมัย

ชาติชาย มุกสง (2548) ได้ทำการวิจัยเชิงวิชาการในหัวข้อเรื่อง พาสต์ฟู้ดกลายเป็นพันธู์: การเปลี่ยนแปลงความหมายของอาหารกับการบริโภคเชิงสัญลักษณ์ข้ามวัฒนธรรม โดยการสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ทำให้พบการเปลี่ยนผ่านทางวัฒนธรรมที่น่าสนใจในหลายประเด็นด้วยกัน การเข้ามาในประเทศไทยของอาหารพาสต์ฟู้ดว่าแท้ที่จริงแล้วอาหารพาสต์ฟู้ดแบบดั้งเดิมของไทยเองก็มี เช่น ข้าวแกง ก๋วยเตี๋ยว ข้าวห่อ ข้าวผัด เป็นต้น ซึ่งถ้าหากมองเช่นนี้แล้วสังคมในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ทุกสังคมก็มีอาหารที่คล้ายพาสต์ฟู้ดอยู่แล้วทั้งสิ้น ทำไมการเข้ามาของอาหารพาสต์ฟู้ดที่ข้ามวัฒนธรรมจากตะวันตกจึงมีความหมายต่างจากอาหารที่สามารถปรุงและกินอย่างรวดเร็วอันเป็นลักษณะสำคัญของอาหารจานด่วน ในปัจจุบันนี้อาหารพาสต์ฟู้ดที่เข้ามาจากตะวันตก ไม่ว่าจะเป็นแฮมเบอร์เกอร์ เฟรนช์ฟราย ฮอทดอก หรือไก่ทอด ไม่ได้ถูกมองในบริบทของความเป็นอาหารจานด่วนหรือความเป็นพาสต์ฟู้ด เพราะจริง ๆ อาหารพาสต์ฟู้ดในประเทศต้นกำเนิดแถบตะวันตกคืออาหารที่กินแล้วทิ้งได้เลย กินง่าย สะดวกซื้อแล้วเดินกินได้ ขับรถเข้าไปซื้อแล้วนั่งกินในรถได้ ไม่ต้องมีช้อนส้อมหรือถ้ามีก็เป็นพลาสติก ราคาไม่แพง ชั้นแรงงานในประเทศเหล่านั้นสามารถซื้อได้ แต่เมื่อเข้าไปในเมืองไทยพาสต์ฟู้ดหรือจานด่วนเหล่านี้กลับได้รับความนิยมในกลุ่มผู้บริโภคที่เป็นชนชั้นกลางค่อนข้างสูง ที่แปลกที่สุดคือบริบทของมันขัดแย้งในตัวมันเอง เช่น อาหารจานด่วนเหล่านี้กลับกลายเป็นอาหารที่คนไทยต้องเข้าคิวรอซื้อกันเป็นแถวยาว ความเป็นพาสต์ฟู้ดมันได้ถูกทำให้กลายเป็นพันธู์แล้ว คือเมื่อพาสต์ฟู้ดเข้ามาในไทยมันถูกทำให้กลายเป็นอาหารโก้ ราคาแพง ซื้อขายไม่สะดวกเหมือนเดิม ทั้งที่พาสต์ฟู้ดในอเมริกาเป็นอาหารที่ซื้อกินได้ในยามยาก ถือเป็นอาหารสำเร็จรูปที่ถูกที่สุด เพราะไม่ต้องเสียค่าขนส่ง ไม่ต้องเสียค่าภาชนะที่สวยงาม และค่าสถานที่ งานวิจัยชิ้นนี้ได้สรุปเกี่ยวกับโลกสมัยใหม่ที่สินค้ากลายเป็นวัตถุที่เข้ามาสัมพันธ์กับชีวิตมนุษย์ในทุกมิติ ทำให้วัตถุนั้น ๆ กลายเป็นสิ่งที่บันทึกประวัติศาสตร์เอาไว้ และพบว่าความหมายของสินค้าหรือวัตถุเหล่านั้นเปลี่ยนแปลงไปมาอยู่ตลอดเวลา ทั้งในระนาบของการถ่ายเทในวัฒนธรรมเดียวกันหรือการถ่ายเทข้ามวัฒนธรรมก็ตาม อาหารพาสต์ฟู้ดที่ถูกบริโภคอยู่ในทุกเมื่อเชื่อกันของผู้คนในสังคมจึงกลายเป็นมากกว่าอาหารการกินเพียงอย่างเดียว แต่เป็นสินค้าที่บรรจุด้วยความหมายและทัศนคติของผู้คนในสังคม ด้วยการอ้างอิงเชิงสัญลักษณ์ตั้งแต่การให้ความหมายว่าเป็นของบริโภคที่ทันสมัย มีความเป็นตะวันตกมาเป็นการบริโภคในเงื่อนไขเวลาและพื้นที่ และการถ่ายเทให้กลืนไปในท้องถิ่น

วุฒินันท์ สุนทรขจิต (2551) ได้ศึกษาเรื่อง “ร้านอาหารญี่ปุ่นสมัยใหม่: พื้นที่การสื่อสารความหมาย อัตลักษณ์ และความเป็นญี่ปุ่น” เป็นการศึกษาร้านอาหารญี่ปุ่นสมัยใหม่ที่

ให้บริการอาหารญี่ปุ่นอยู่ในประเทศไทยในฐานะของสินค้าทางวัฒนธรรม และสินค้าสัญลักษณ์ ว่าจะมีกระบวนการในการทำเสมือนจริงประกอบสร้าง ผลิตภัณฑ์ และเน้นย้ำสัญลักษณ์หรือความหมาย อัตลักษณ์หรือตัวตน รสนิยม และภาพนิมิตเกี่ยวกับความเป็นญี่ปุ่น รวมทั้งด้านอื่นๆ ให้แก่ผู้บริโภคชาวไทยในรูปแบบไหน และอย่างไรรวมถึงเป็นการศึกษาว่า ผู้บริโภคชาวไทยที่เข้าไปทำการบริโภคร้านอาหารญี่ปุ่นสมัยใหม่ อาหารญี่ปุ่นและองค์ประกอบต่าง ๆ นั้นมีแบบแผนการบริโภค การประกอบสร้าง และเน้นย้ำสัญลักษณ์หรือความหมาย อัตลักษณ์ หรือตัวตน รสนิยม รวมทั้งภาพนิมิตเกี่ยวกับความเป็นญี่ปุ่นรวมทั้งด้านอื่น ๆ ของตนอย่างไร ในที่นี้ผู้วิจัยได้นำเอาทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับการบริโภคเชิงสัญลักษณ์ของฌอง โบตริยาร์ด กับการประกอบสร้างและเน้นย้ำอัตลักษณ์หรือตัวตนและรสนิยม จากวิถีทางการดำเนินชีวิตและฮาปัทส ของปีแอร์ บูดีเยอร์ มาใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์ ผลการศึกษาพบว่า อาหารญี่ปุ่นและร้านอาหารญี่ปุ่นทั้งในบริบททางสังคม และวัฒนธรรมประเทศญี่ปุ่นและบริบททางสังคม และวัฒนธรรมประเทศไทย นอกเหนือจากการเป็นวัฒนธรรม และสินค้าแล้วยังอยู่ในฐานะของสื่อ สื่อมวลชน และพื้นที่การสื่อสารประเภทหนึ่งที่มีพัฒนาการทางสัญลักษณ์ หรือความหมายและอัตลักษณ์ หรือตัวตนเกี่ยวกับความเป็นญี่ปุ่น (Japanization) และด้านอื่น ๆ อย่างเช่นธรรมชาติ สุขภาพ การผสมผสานทางวัฒนธรรมชนชั้น ฯลฯ อยู่ภายในทั้งการประกอบสร้าง ผลิตภัณฑ์และเน้นย้ำจากบริบททางสังคม และวัฒนธรรมด้านต่าง ๆ และผู้คนที่เข้ามาบริโภคเกี่ยวข้องกับในแต่ละประเทศ อันส่งผลให้สัญลักษณ์หรือความหมายและอัตลักษณ์หรือตัวตนนั้น มีการประกอบสร้าง ผลิตภัณฑ์ และเน้นย้ำทั้งแบบสืบทอด และมีการปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรม อันแตกต่างกันไป อย่างเช่น การลดลงของสัญลักษณ์ หรือความหมายอัตลักษณ์ หรือตัวตนในความเป็นพิธีกรรม อันเชื่อมโยงกับศาสนา เช่น พิธีชงชา เป็นต้น งานวิจัยชิ้นนี้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการให้ความหมายของอัตลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับการบริโภค ซึ่งให้มุมมองในการศึกษาอัตลักษณ์แก่ผู้วิจัยในเรื่องของการประกอบสร้างความหมายเชิงอัตลักษณ์ที่เกิดขึ้นในมุมมองของสัญลักษณ์วิทยา

งานวิจัยเกี่ยวกับพื้นที่

วงศ์เดือน ภาณุวัฒนากุล (2553) ได้ศึกษาเรื่อง “อัตลักษณ์ของคนไทยเชื้อสายจีนในเมืองหาดใหญ่” ได้อธิบายถึง “พื้นที่” ว่าสำหรับการยกพื้นที่ขึ้นมาเพื่ออธิบายถึงการนิยามความหมายของคนไทยเชื้อสายจีนที่มีอำนาจของรัฐ โดยมองว่าพื้นที่กับคนเป็นสิ่งที่ผูกโยงต่อกัน มีความซ้อนทับของคนกับพื้นที่ เพราะคนจะอยู่ได้ต้องมีพื้นที่ การที่คนจะแสดงตัวตนออกมานั้นต้องมีพื้นที่ของการแสดงตัวตน และการที่คนจะแสดงตัวตนในลักษณะใดนั้น ขึ้นอยู่กับการให้ความหมายของพื้นที่ ดังนั้น การนิยามของพื้นที่การแสดงอัตลักษณ์ของคนไทยเชื้อสายจีนท่ามกลางความหลากหลายในสังคมนั้น ย่อมทำให้เกิดการรับรู้ถึงวัฒนธรรมที่แตกต่างกันทั้งในระดับชุมชน สังคมและประเทศ ซึ่งปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นระหว่างการปฏิสัมพันธ์ของคนต่างกลุ่มวัฒนธรรมนั้นได้นำไปสู่การรับรู้และเห็นว่าวัฒนธรรมหนึ่งต่างจากอีกวัฒนธรรมหนึ่งภายใต้ความสัมพันธ์ดังกล่าว สมาชิกในสังคมมีทั้งการปะทะ ประสานทั้งในลักษณะขอความร่วมมือ ต่อรอง ขัดแย้ง ครอบงำ หรือกีดกันระหว่างกัน ซึ่งผู้คนต่างกลุ่มชาติพันธุ์ ภาษา ศาสนาและความ

เชื้ออยู่ร่วมกันในสังคม มีการปฏิสัมพันธ์ต่อกัน มีวัฒนธรรมย่อย มีอัตลักษณ์และตัวตนที่หลากหลาย ซึ่งเป็นการสร้างขอบเขตของพื้นที่ทางสังคม ซึ่งเป็นพื้นที่ของการแสดงอัตลักษณ์ของคนไทยเชื้อสายจีน และการนิยามความหมายให้กับตนเองที่หลากหลายออกไป

ฉัตรธิดา หยุคง (2554) ได้อธิบายถึง “พื้นที่” เอาไว้ในงานเรื่อง “อัตลักษณ์ของเภสัชกรหญิงในบริบทสังคมเมือง” ระบุว่าพื้นที่ในฐานะพื้นที่แห่งปฏิบัติการทางสังคมนั้นสามารถสะท้อนให้เห็นถึงปฏิบัติการทางสังคมโดยการวิเคราะห์ผ่านปฏิบัติการในชีวิตประจำวันของเภสัชกรหญิง เพื่อชี้ให้เห็นถึงพื้นที่ในฐานะที่เป็นปฏิบัติการทางสังคม ซึ่งเป็นผลให้เกิดการต่อรอง โต้ตอบ หรือสร้างความหมายผ่านการสร้างอัตลักษณ์ของเภสัชกรหญิง รวมถึงชี้ให้เห็นภาคปฏิบัติการในแง่มุมต่าง ๆ ของพื้นที่ ทั้งนี้นำเสนอเพื่อให้เห็นความสำคัญแก่บรรดาพื้นที่ต่าง ๆ ในสังคมที่เกี่ยวข้อง และเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวันของเภสัชกรหญิง เช่น เมือง โรงพยาบาล หรือร้านยา เป็นต้น ฉะนั้นถึงเป็นการศึกษา “พื้นที่” โดยตรง แต่ไม่ใช่เป็นการมุ่งศึกษาถึงตัวพื้นที่หรือสถานที่ในเชิงกายภาพเพียงอย่างเดียว หากแต่เป็นการศึกษาถึงกระบวนการ ขั้นตอน และรายละเอียดในการผลิต หรือการสร้างพื้นที่เหล่านั้นขึ้นมา รวมไปถึงภาคปฏิบัติการต่าง ๆ ของพื้นที่ หรือกล่าวได้ว่าเป็นการศึกษาพื้นที่ในฐานะที่เป็นคำกริยามากกว่าในฐานะที่เป็นคำนาม ซึ่งหมายความว่าเป็นการศึกษาพื้นที่ในฐานะเป็นผู้กระทำและเป็นตัวสร้างเอกลักษณ์ หรือความหมายให้กับกลุ่มของเภสัชกรหญิงและกลุ่มคนอื่น ๆ ภายในสังคม

ลลิตทิพย์ ก้องพานิชกุล (2554) ได้ศึกษาเรื่อง “กล้องวงจรปิด : พื้นที่การต่อรองในโรงเรียน” ได้อธิบายว่า พื้นที่กล้องวงจรปิดของโรงเรียนอนุบาลนครหาดใหญ่(นะ สุวรรณวงศ์) เป็นพื้นที่ที่ถูกนิยามขึ้นมาว่าเป็นพื้นที่ ซึ่งพื้นที่ของกล้องวงจรปิดนั้นไม่สามารถวัดความกว้างความยาวได้ เหมือนพื้นที่ทางกายภาพทั่ว ๆ ไป พื้นที่ทางกายภาพทั่วๆไปนั้นคือความว่างเปล่า เป็นสิ่งที่บริสุทธิ์ที่ปลอดจากคุณค่า ปราศจากการกระทำโดยอำนาจและการเมืองใด ๆ แต่ในพื้นที่ที่สามนี้เป็นพื้นที่ที่มีอำนาจ มีการกระทำในพื้นที่นั้น พื้นที่ของกล้องวงจรปิดนั้นมีทั้งอำนาจ และปฏิบัติการต่าง ๆ เกิดขึ้นมากมาย

นาสนีน อาแซ (2555) ได้ศึกษา “การสร้างอัตลักษณ์ของเลขานุการแพทย์ในสถานพยาบาล” มีจุดประสงค์เพื่อศึกษาการสร้างอัตลักษณ์ของเลขานุการแพทย์ในสถานพยาบาล ศึกษาการต่อรองของเลขานุการแพทย์ในสถานพยาบาลโดยใช้แนวคิดหลัก 3 แนวคิด คือแนวคิดอัตลักษณ์ แนวคิดพื้นที่ และแนวคิดการต่อรอง โดยมีพื้นที่ศึกษาคือสถานพยาบาลแห่งหนึ่งในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ผลการศึกษาพบว่า การสร้างอัตลักษณ์ของเลขานุการแพทย์ในสถานพยาบาลมีหลากหลายลักษณะ มีทั้งอัตลักษณ์ร่วมของเลขานุการแพทย์และอัตลักษณ์ระดับปัจเจก ซึ่งอัตลักษณ์เหล่านี้ ถูกสร้างผ่านการปฏิสัมพันธ์ในการทำงานกับกลุ่มบุคคลต่าง ๆ ในพื้นที่ของสถานพยาบาล การต่อรองของเลขานุการแพทย์ ต่างมีกลยุทธ์ในการต่อรองที่แตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ในสถานพยาบาล โดยที่เลขานุการแพทย์ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่อ่อนแอกว่าหาช่องทางในการต่อรองเพื่อให้มีอำนาจเหนือกว่าแพทย์ พยาบาล และนักศึกษาแพทย์ แม้จะเพียงระยะเวลาสั้น ๆ ก็ตาม

งานวิจัยเกี่ยวกับครู

สุทธารภรณ์ หาญคำภา (2544) ได้ศึกษาการเตรียมความพร้อม วิธีการ และเทคนิค การปฏิบัติตามเกณฑ์มาตรฐานวิชาชีพครูของครูดีเด่นจังหวัดร้อยเอ็ด การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มี จุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาการเตรียมความพร้อมวิธีการ และเทคนิคการปฏิบัติตามเกณฑ์มาตรฐาน วิชาชีพครูของครูผู้ปฏิบัติหน้าที่สอนจนได้รับคัดเลือกเป็นครูดีเด่นในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัด กรมสามัญศึกษา จังหวัดร้อยเอ็ด ประจำปีการศึกษา 2542 กลุ่มตัวอย่างได้แก่ครูผู้ปฏิบัติหน้าที่ สอนจนได้รับคัดเลือกเป็นครูดีเด่นในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดร้อยเอ็ด ประจำปี 2542 จำนวน 13 คน ซึ่งได้มาจากการเลือกแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บ รวบรวมข้อมูลเป็นแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง จำนวน 33 ข้อ และวิเคราะห์ข้อมูลในรูปของ การพรรณานาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) ผลการศึกษาค้นคว้า พบว่าด้านการเตรียมความ พร้อมปฏิบัติตามเกณฑ์มาตรฐานวิชาชีพครูของครูดีเด่น มีความตระหนักถึงความสำคัญของแนว ทางการปฏิบัติตามเกณฑ์มาตรฐานวิชาชีพครูตามที่กรมสามัญศึกษาได้กำหนดไว้ เพื่อเป็นแนวทาง ในการปฏิบัติเช่นการศึกษาเอกสารต่าง ๆ เกี่ยวกับการพัฒนาวิชาชีพครู การเข้ารับการอบรม สัมมนาต่าง ๆ และการเผยแพร่ผลงานด้านวิชาการ ส่วนด้านวิธีการปฏิบัติตามเกณฑ์มาตรฐาน วิชาชีพครูของครูดีเด่นวิธีการที่สำคัญที่สุดที่นำมาใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน คือ การ จัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นนักเรียนเป็นสำคัญ ให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมมาก ที่สุด นักเรียนสามารถทำความเข้าใจและสร้างความคิดรวบยอดได้ด้วยตนเอง ตลอดจนใช้วิธีการ สอนที่หลากหลายเหมาะสมกับความรู้ความสามารถของนักเรียนเป็นรายบุคคล และด้านเทคนิค การปฏิบัติตามเกณฑ์มาตรฐานวิชาชีพครูของครูดีเด่นเทคนิคที่ใช้ปฏิบัติคือ การตั้งวัตถุประสงค์ ของการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนร่วมกับนักเรียนเพื่อกระตุ้นให้นักเรียนมีความกระตือรือร้นใน การที่จะเรียนรู้ เพื่อที่สามารถบรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ตลอดจนมีการวัดผล ประเมินผลทุกครั้ง โดยการนำข้อมูลที่ได้นำมาวิเคราะห์ เพื่อที่จะนำไปพัฒนาการเรียนการสอนให้มี ประสิทธิภาพต่อไป

เทียมศิลป์ ธรรมประเสริฐ (2547) ได้ศึกษาครูต้นแบบและครูแห่งชาติ สังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาน่าน เขต 1 การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาปัจจัยที่สนับสนุน ให้ได้รับการยกย่องเป็นครูต้นแบบ และครูแห่งชาติ กระบวนการจัดการเรียนการสอน ผลกระทบที่ มีต่อโรงเรียน คุณภาพนักเรียน เพื่อนร่วมงาน สังคมและชุมชน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา ประกอบด้วย ผู้บริหารสถานศึกษา ครูผู้สอน ครูต้นแบบ ครูแห่งชาติ นักเรียน ผู้ปกครองโรงเรียน ราชานุบาลและโรงเรียนบ้านดอน (ศรีเสริมกสิกร) ผลการวิจัยพบว่าปัจจัยที่สนับสนุนส่งเสริมให้ ได้รับการยกย่องเป็นครูต้นแบบวิชาดนตรี ด้านปัจจัยภายในคือความสนใจ ความรักและศรัทธาภาพ ในด้านดนตรีที่มีสูงมากกว่าบุคคลทั่วไป ปัจจัยภายนอกได้แก่ ครอบครัว ชุมชน มีโอกาสได้ฝึกฝน ตนเองให้มีความรู้ความสามารถ และได้นำมาพัฒนาผู้เรียนได้อย่างถูกต้องเหมาะสม ตามแนว บัญญัติการศึกษา สำหรับครูแห่งชาติวิชาคณิตศาสตร์ด้านปัจจัยภายใน คือศรัทธาภาพในการคิด อย่างเป็นระบบ สามารถสร้างสื่อและพัฒนาสื่อประกอบการเรียนการสอน ปัจจัยภายนอกได้แก่ ครอบครัว ชุมชน โรงเรียนหน่วยราชการ ให้ได้แสดงออกซึ่งความสามารถ ขณะเลิกการประกวดสื่อ

การสอนหลายครั้งโดยเฉพาะสื่อประกอบการสอนเศษส่วน และได้นำเสนอผลงานการวิจัยในชั้นเรียนกระบวนการจัดการเรียนการสอนของครูต้นแบบ คือ การสอนแบบเลียนแบบ การสอนแบบทำซ้ำ การสอนแบบมีส่วนร่วม การสอนแบบบทบาทสมมติ การสอนแบบให้นักเรียนแสดงจริง ครูแห่งชาติมีกระบวนการจัดการเรียนการสอนยึดหยุ่นตามสถานการณ์และสภาพท้องถิ่นเน้นการปฏิบัติจริง สร้างสื่อประกอบสอดแทรกคุณธรรม จริยธรรม ตามวิถีชีวิตประชาธิปไตยจัดสภาพแวดล้อมเอื้อต่อการเรียนการสอน ให้โอกาสในการแสดงความสามารถและพัฒนาศักยภาพของนักเรียนติดตามประเมินผลทุกกระยะ และแก้ไขปรับปรุง พัฒนาและประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันผลกระทบจากการที่เป็นครูต้นแบบ ผลที่มีต่อโรงเรียนการทำชื่อเสียงให้แก่โรงเรียน ผลที่มีต่อคุณภาพนักเรียน นักเรียนได้เรียนรู้จากการปฏิบัติจริง ปลูกฝังให้นักเรียนมีระเบียบวินัย มีค่านิยมที่ดี มีคุณธรรมตามวิถีวัฒนธรรมไทย เป็นแบบอย่างที่ดีต่อนักเรียน มีความกล้าแสดงออก มีความสนใจในการเรียน มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ผลที่มีต่อเพื่อนร่วมงาน การมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนร่วมงาน ผลที่มีต่อสังคมและชุมชน ได้ช่วยเหลืองานสังคมและชุมชนสำหรับครูแห่งชาติ ผลที่มีต่อโรงเรียน การทำชื่อเสียงให้แก่โรงเรียนและเป็นแบบอย่างที่ดีของการพัฒนาวิชาชีพครู ผลที่มีต่อคุณภาพนักเรียน นักเรียนได้เรียนรู้จากการปฏิบัติจริง มีส่วนร่วมในการผลิตสื่อประกอบการสอน มีโอกาสได้ซักถามปฏิบัติตนเหมาะสมกับความเป็นครู ความเป็นกันเอง สร้างบรรยากาศในห้องเรียนให้นักเรียนมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ผลที่มีต่อเพื่อนร่วมงาน การเป็นผู้นำในการพัฒนาวิชาชีพครู ผลที่มีต่อสังคมและชุมชน ได้รับการยอมรับและศรัทธาจากสังคม

วัชร ก้องเกรียงไกร (2548) ได้ศึกษาพฤติกรรมการจัดการเรียนรู้ของครูต้นแบบปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเลย เขต 2 การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและเปรียบเทียบความคิดเห็นเกี่ยวกับพฤติกรรมการจัดการเรียนรู้ของครูต้นแบบปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเลย เขต 2 ตามกรอบภาระงานในการจัดการเรียนรู้ 5 ด้าน ได้แก่ ด้านการวางแผนการเรียนรู้ ด้านการออกแบบการจัดการเรียนรู้ ด้านการจัดการเรียนรู้ ด้านการผลิตการใช้สื่อเทคโนโลยีและแหล่งเรียนรู้ และด้านการวัดผล ประเมินผลและการรายงานผล โดยจำแนกตำแหน่งหน้าที่และประสบการณ์การทำงานกลุ่มผลการวิจัยพบว่า 1. ข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษามีความคิดเห็นเกี่ยวกับพฤติกรรมการจัดการเรียนรู้ของครูต้นแบบปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเลย เขต 2 อยู่ในระดับปานกลาง โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดใน 3 อันดับแรกคือ ด้านการออกแบบการจัดการเรียนรู้ รองลงมาได้แก่ ด้านการจัดการเรียนรู้ และด้านการวางแผนการเรียนรู้ตามลำดับ ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุดคือ ด้านการผลิต การใช้สื่อเทคโนโลยีแหล่งเรียนรู้ 2. ข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษาที่มีตำแหน่งหน้าที่ต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับพฤติกรรมการจัดการเรียนรู้ของครูต้นแบบปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ โดยภาพรวมและรายด้านได้แก่ ด้านการออกแบบจัดการเรียนรู้ ด้านการจัดการเรียนรู้ ด้านการผลิต การใช้สื่อเทคโนโลยีและแหล่งเรียนรู้ ด้านการวัดผล ประเมินผลและการรายงานผล แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ส่วนด้านการวางแผนการเรียนรู้ ข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษาที่มีตำแหน่งหน้าที่ต่างกัน มีความคิดเห็นไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่

ระดับ .053.ข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษาที่มีประสบการณ์การทำงานต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับพฤติกรรมการจัดการเรียนรู้ของครูต้นแบบปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ โดยภาพรวมและรายด้าน ได้แก่ ด้านการออกแบบการจัดการเรียนรู้ ด้านการผลิต การใช้สื่อเทคโนโลยีและแหล่งเรียนรู้และด้านการวัดผล ประเมินผลและการรายงานผล แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ส่วนด้านการวางแผนการเรียนรู้และด้านการจัดการเรียนรู้ ข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษาที่มีประสบการณ์การทำงานต่างกัน มีความคิดเห็นไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า งานวิจัยที่เกี่ยวกับอัตลักษณ์สามารถอธิบายความเป็นอัตลักษณ์ของสิ่งที่ศึกษาได้เป็นอย่างดี โดยอัตลักษณ์ที่ศึกษาถูกสร้างผ่านการปฏิสัมพันธ์ในการทำงานของกลุ่มบุคคลในพื้นที่ต่าง ๆ งานวิจัยเกี่ยวกับทฤษฎีสัญญาวิทยาเป็นการศึกษาวิจัยโดยผ่านสัญญาต่าง ๆ งานวิจัยเกี่ยวกับพื้นที่เป็นการศึกษาวิจัยโดยมองว่าพื้นที่กับคนเป็นสิ่งที่ผูกโยงติดกัน ซึ่งการศึกษาดังกล่าวไม่ได้เป็นการมุ่งศึกษาถึงตัวพื้นที่หรือสถานที่ในเชิงกายภาพอย่างเดียว และงานวิจัยเกี่ยวกับครู เป็นการศึกษาด้านแนวทางในการที่จะได้มาถึงความ เป็นครูดีเด่น ครูแห่งชาติ และครูต้นแบบ ซึ่งจากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังกล่าว จะเห็นแนวคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์ แนวคิดวาทกรรม แนวคิดเกี่ยวกับทฤษฎีสัญญาวิทยาและแนวคิดเกี่ยวกับพื้นที่ที่สามารถนำมาศึกษาอธิบายความเป็นครูดีในดวงใจได้ ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้นำแนวคิดดังกล่าวมาศึกษาการก่อรูปครูดีในดวงใจในระบบการศึกษาไทยในครั้งนี้

กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องผู้วิจัยได้นำแนวคิดหลัก 4 แนวคิด คือ แนวคิดอัตลักษณ์ แนวคิดทฤษฎีสัญญาวิทยา แนวคิดวาทกรรม และแนวคิดเรื่องพื้นที่มาเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย เพื่อการหาคำตอบเกี่ยวกับอัตลักษณ์ครูดีในดวงใจ

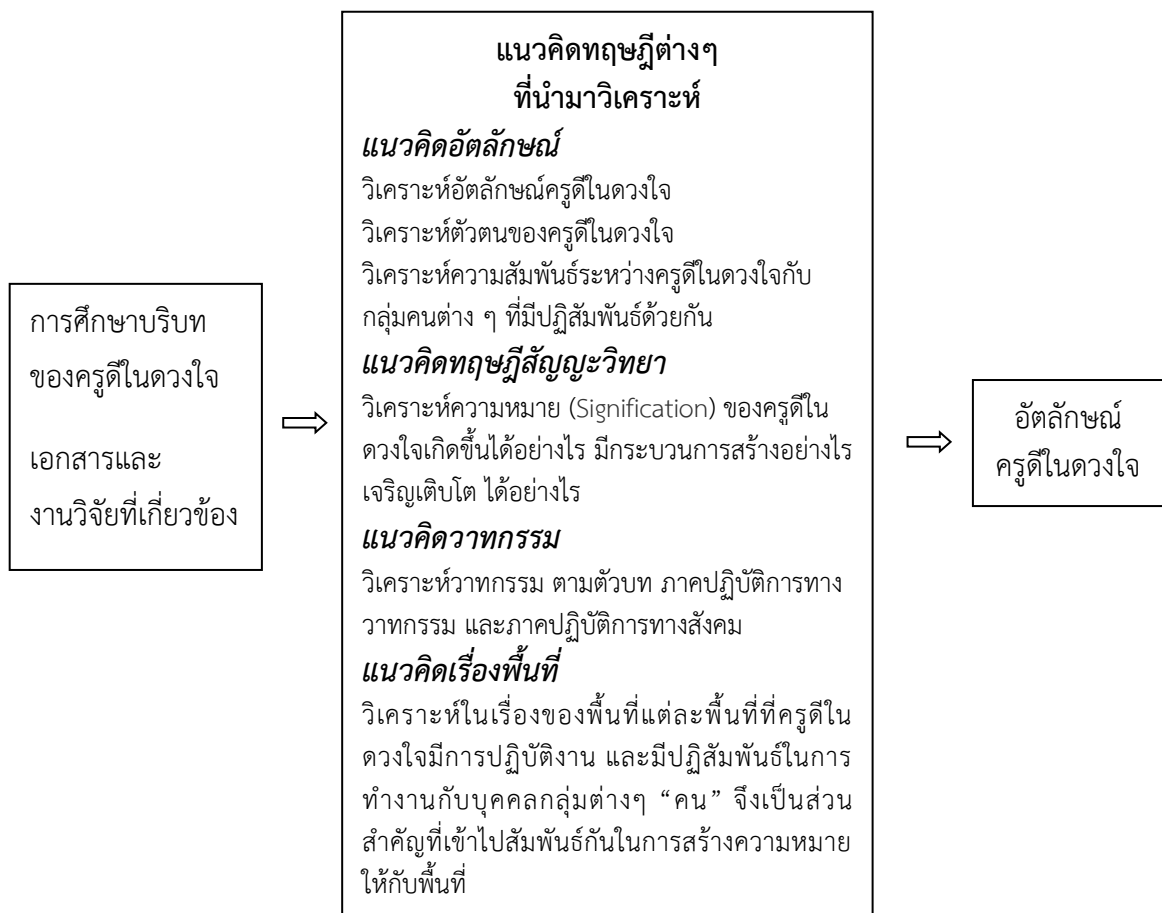
ผู้วิจัยนำแนวคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์ มาทำการศึกษาอัตลักษณ์ครูดีในดวงใจเมื่อดำรงอยู่ในสถานศึกษานั้นมีความพยายามที่จะนิยามอัตลักษณ์ตนเองอย่างไร เพื่อให้ตนเองมีตัวตนอยู่ภายใต้บริบทการทำงานภายในสถานศึกษา และหาคำตอบว่าคนกลุ่มต่าง ๆ ทั้งในและนอกสถานศึกษานิยามอัตลักษณ์ของครูดีในดวงใจอย่างไร โดยจะศึกษาอธิบายนิยามอัตลักษณ์ของครูดีในดวงใจ เป็นอย่างไร วิเคราะห์ตัวตนของครูดีในดวงใจ มุมมองของคนในและคนนอกเป็นอย่างไร นอกจากนี้ยังศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างครูดีในดวงใจกับกลุ่มคนต่าง ๆ ที่มีปฏิสัมพันธ์ด้วยกัน

แนวคิดเกี่ยวกับทฤษฎีสัญญาวิทยา ในการนำแนวคิดทฤษฎีสัญญาวิทยามาศึกษาอัตลักษณ์ของครูดีในดวงใจนั้น จะสนใจว่า ความหมาย (Signification) ของครูดีในดวงใจเกิดขึ้นได้อย่างไร มีกระบวนการสร้างอย่างไร เจริญเติบโต ได้อย่างไร โดยมีการสื่อสารเป็นปัจจัยสำคัญ

แนวคิดวาทกรรม ผู้วิจัยใช้วิธีวิเคราะห์วาทกรรม (Discourse Analysis) ตามแนวทางของแฟร์คลาฟ (Norman Fairclough) เป็นแนวทางในการศึกษาซึ่งประกอบด้วย 3 มิติ คือ ตัวบท (Text) ภาควิปฏิบัติทางวาทกรรม (Discursive Practice) และภาควิปฏิบัติทางสังคม (Social Practice)

แนวคิดเรื่องพื้นที่ข้างต้นนั้น คำว่า พื้นที่ โดยความหมายแล้วมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา เนื่องจากผู้มีอำนาจในการสถาปนาความหมายมีหลายกลุ่ม ในหลายสถานการณ์ ความหมายต่อพื้นที่จึงมีทั้งเสริมซึ่งกันและกัน และความหมายที่มีการขัดแย้งกัน ซึ่งพื้นที่นั้นเป็นแหล่งรวมไปด้วยการสร้างความหมายเพื่อช่วงชิงความสัมพันธ์เชิงอำนาจ เพื่อยึดครองการเป็นเจ้าของพื้นที่ ซึ่งสามารถนำมาวิเคราะห์ในเรื่องของพื้นที่แต่ละพื้นที่ที่ครุตีในดวงใจมีการปฏิบัติงาน และมีปฏิสัมพันธ์ในการทำงานกับบุคคลกลุ่มต่าง ๆ “คน” จึงเป็นส่วนสำคัญที่เข้าไปสัมพันธ์กันในการสร้างความหมายให้กับพื้นที่

โดยผู้วิจัยนำแนวคิดทั้งสี่ข้างต้น นำมาวิเคราะห์ปรากฏการณ์ในภาคสนามและเพื่อให้ภาพอัตลักษณ์ของครุตีในดวงใจฉายภาพชัดเจนมากยิ่งขึ้น ผู้วิจัยจึงจำเป็นต้องให้ความสำคัญถึงการศึกษาค้นคว้าความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับครุตีในดวงใจด้วยนัยของการศึกษาครั้งนี้วางกรอบแนวคิดอยู่บนมโนทัศน์หลัก คือ การก่อรูปครุตีในดวงใจ ซึ่งกรอบแนวคิดดังกล่าวผู้วิจัยได้สรุปตามภาพที่ 7 ดังนี้

ภาพที่ 7 กรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

การเลือกระเบียบวิธีวิจัยในการศึกษาวิจัยเรื่องการก่อรูปครุติในดวงใจในระบบการศึกษาไทย มีความจำเป็นและสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากจะทำให้เข้าถึงและเข้าใจการก่อรูปครุติในดวงใจให้ได้มากที่สุด ซึ่งการดำเนินการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาตามระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยศึกษาจากการติดตามความสัมพันธ์ของกลุ่มครุติในดวงใจจากการปฏิสัมพันธ์ผ่านการทำงานภายใต้บริบทของสถานศึกษา

การวิจัยนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้วิจัยใช้วิธีการศึกษาค้นคว้าจากเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นที่ศึกษา และวิธีการศึกษาภาคสนาม ดังนี้

1. การศึกษาจากเอกสาร (Documentary Studies) ผู้วิจัยศึกษาค้นคว้าจากหนังสือ ตำรา ทางด้านสังคมวิทยา และค้นคว้าจากผลงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งผลงานวิจัยดังกล่าว นำแนวคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์ไปใช้อธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในรูปแบบต่าง ๆ โดยผู้วิจัยนำแนวคิดดังกล่าวนี้มาอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในงานวิจัยชิ้นนี้

2. การศึกษาภาคสนาม (Field Work) ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาภาคสนามเป็นหลัก โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-Depth Interview) เป็นการสัมภาษณ์แบบเจาะจงกับกลุ่มเป้าหมายที่เป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants)

ผู้ให้ข้อมูล

ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Information) คือกลุ่มเป้าหมายประกอบด้วย ครุติในดวงใจจำนวน 4 คน ผู้บริหารสถานศึกษาที่มีครุติในดวงใจในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตรัง เขต 1 จำนวน 4 คน เพื่อนร่วมงานจำนวน 4 คน นักเรียน จำนวน 4 คนและผู้ปกครองนักเรียนจำนวน 4 คน ซึ่งกลุ่มบุคคลดังกล่าวผู้วิจัยได้คัดเลือกผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องมีส่วนได้ส่วนเสียกับครุติในดวงใจ โดยครุติในดวงใจเป็นผู้ซึ่งได้รับการคัดเลือกจากสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาต้นสังกัด เพื่อนร่วมงาน เป็นผู้ที่ทำงานในโรงเรียนเดียวกัน นักเรียนที่ครุติในดวงใจสอนอยู่ด้วย และผู้ปกครองนักเรียนที่เป็นผู้ปกครองของนักเรียนที่ครุติในดวงใจสอนอยู่ มีประเด็นในการสัมภาษณ์โดยใช้แนวคำถามที่วางไว้รวมทั้งการศึกษาจากเอกสาร โดยมีพื้นที่ศึกษา คือสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตรัง เขต 1

สำหรับครุติในดวงใจที่ผู้วิจัยได้ใช้วิธีเลือกตัวอย่างเชิงทฤษฎี ดังนี้

1. นายเกียรติสินธุ์ สุขเกษม

โรงเรียนอนุบาลตรัง สพป. ตรัง เขต 1 ครุติในดวงใจสาขาพลศึกษา ผลงานดีเด่นฯ คือ ครุติในดวงใจ ประจำปี 2551 ครูผู้สอนดีเด่น กลุ่มสาระสุขศึกษาและพลศึกษาจากสำนักงานเลขาธิการคุรุสภา ประจำปี 2553 รางวัลบุคลากรต้นแบบปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ รางวัลครูเกียรติยศ สาขาพลศึกษา ระดับประเทศ ประจำปี 2545

2. นางประภาพรรณ ณ พัทลุง

โรงเรียนอนุบาลตรัง สพป. ตรัง เขต 1 ครูดีในดวงใจ ประจำปี 2557 มีแนวทางในการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรม ด้านความมีวินัยในตนเอง และมีความรับผิดชอบโดยใช้เพลงสำหรับเด็กปฐมวัยเป็นทางเลือก หนึ่งใน การเตรียมความพร้อมให้เด็ก พัฒนาการอย่างเต็มที่และเต็มศักยภาพในบรรยากาศ “เรียน ๆ เล่น ๆ อย่างสนุก มีความสุขกับเสียงเพลง” เนื้อหาสาระและความหมายในบทเพลงเป็นเครื่องมือใช้สื่อความหมายอันจะนำไปสู่ การสร้างวินัยและวัฒนธรรมการอยู่ร่วมกันอย่างเข้าอกเข้าใจความรู้สึกของคนอื่นได้ดีซึ่งเป็น กระบวนการสำคัญในการสร้างคุณธรรม จริยธรรม เพลงสามารถช่วยกล่อมเกลากุณิสัยของเด็กให้ เป็นคนอ่อนโยน สุขุมเยือกเย็นและมีคุณธรรมจริยธรรมได้เป็นอย่างมาก การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ โดยใช้นวัตกรรม คือ “คู่มือเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรม ด้านความมีวินัยในตนเอง และมีความ รับผิดชอบ โดยใช้เพลงสำหรับเด็กปฐมวัย ประกอบด้วยบทเพลงเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรม โดยมีรายละเอียดขั้นตอนการจัดกิจกรรมที่สำคัญ 9 ขั้นตอน ขั้นที่ 1 ฟังเพลงสุขสันต์ ขั้นที่ 2 ชับ ขานบทเพลง ขั้นที่ 3 บรรเลงจังหวะ ขั้นที่ 4 อีสาระตามจินตนาการ ขั้นที่ 5 ประสพการณ์มากมี ขั้นที่ 6 ประพฤติดีด้วยเสียงเพลงซับซ้อน ขั้นที่ 7 สนุกสนานกับกิจกรรมการเรียนรู้ขั้นที่ 8 ร่วมกัน เป็นผู้ประเมินเพื่อพัฒนาและขั้นที่ 9 เด็กดีมีคุณค่าชื่นชม

3. นางสะอาดสินารักษ์

โรงเรียนบ้านต้นบากราชบุรีบำรุง ปี 2555 ปัญหาที่เป็นที่หนักใจมากที่สุดของ โรงเรียนต้นบากราชบุรีบำรุง ในความคิดของอาจารย์สะอาดสินารักษ์คือ นักเรียนไม่ค่อยมีวินัย ความหนักใจนี้รู้ไปถึงครูสมpong ใจดีเฉย ท่านได้แนะนำให้รู้จักกับศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลัง แผ่นดินเชิงคุณธรรม จึงได้รับสนับสนุนให้โรงเรียนทำโครงการศูนย์การเรียนรู้ต้นแบบด้านการ เสริมสร้างนักเรียนดีมีวินัย และนำโครงการนี้เสนอต่อที่ประชุมศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดิน เชิงคุณธรรม ซึ่งก็ได้รับความเห็นชอบและรับการสนับสนุนด้านการเงินและได้ร่วมโครงการกับศูนย์ ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม จัดกิจกรรมภายใต้ชื่อ “โครงการศูนย์การเรียนรู้ ต้นแบบด้านการเสริมสร้างนักเรียนดีมีวินัย” กิจกรรมที่ทำมาใช้ฝึกนักเรียนเน้นการเสริมสร้าง คุณธรรมด้านวินัยเป็นหลัก ด้วยความเชื่อว่าเมื่อคนมีวินัยแล้ว คุณธรรมทั้งหมดก็จะเกิดตามมาเอง

ครูสะอาดกล่าวว่ วิธีการจัดกิจกรรม/กระบวนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ระดับโรงเรียน 1. ต้องได้รับการร่วมมือจากบ้าน วัด โรงเรียน และชุมชน เพราะนักเรียนต้องได้รับ การฝึกและดูแลชี้แนะอย่างต่อเนื่องในทุกสถานที่ และครูผู้ปกครอง ชุมชน จะต้องทำตนเป็น แบบอย่างที่ดีแก่นักเรียนในเรื่องการมีระเบียบวินัยด้วย 2. จัดกิจกรรมที่ไม่น่าเบื่อสำหรับนักเรียน เพื่อไม่ให้นักเรียนรู้สึกท้อถอยบังคับให้ทำ แต่เป็นการทำกิจกรรมอย่างมีความสุข 3. กิจกรรมที่ทำ ต้องมีความต่อเนื่องและปฏิบัติทุกวันจนเป็นนิสัย เรียกว่าเป็นกิจวัตรประจำวันในการฝึกนักเรียนที่ ทางโรงเรียนจัดขึ้นเรียกว่า กิจกรรมการเสริมสร้างวินัยในโรงเรียน มีครูดูแลอบรม สั่งสอนตักเตือน และได้ต้นแบบที่ดีจากครู 4. การกำหนดข้อตกลงปฏิบัติตนต้องสนทนากันด้วยเหตุผลที่ยอมรับได้ ระหว่างครูกับนักเรียนมีความเข้าใจตรงกัน สามารถปฏิบัติได้โดยไม่ขัดต่อความรู้สึก 5. ใช้ ธรรมชาติเป็นบทเรียนและแบบอย่างที่ดีเช่น คุณพฤติกรรมของสัตว์เล็ก ได้แก่ มด ที่ทำงานอย่าง

ขยันขันแข็งทั้งวัน ไม่อู้งาน 6. ต้องมีการพูดให้กำลังใจ ยกย่องเชิดชู 7. ครูต้องดีเป็นแบบอย่างได้มี
ใจรักปรารถนาดีและจริงใจต่อนักเรียน

4. นายพิทักษ์ แก้วในเมธ

ครูโรงเรียนบ้านหนองเจ็ดบาท สพป.ตรัง เขต 1 ครูดีในดวงใจปี 2556 เป็น
ครูผู้สอนที่เริ่มต้นชีวิตราชการในพื้นที่จังหวัดนราธิวาสต้องใช้ทั้งภาษากลางและภาษายาวีในการ
สื่อสารกับนักเรียนในขณะที่สังคมและวัฒนธรรมของนักเรียนมีความแตกต่างกัน ครูพิทักษ์ต้องใช้
ทักษะและความสามารถเฉพาะตัวในการสอนนักเรียนให้อ่านออกเขียนได้ เน้นทักษะชีวิตตาม
สภาพจริง อุทิศตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวมมาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะการบริจาคทรัพย์สินเพื่อ
สนับสนุนวัดวาอาราม โรงเรียน นอกจากนี้ครูพิทักษ์ยังมีความรู้ความสามารถในการสร้างสรรค์
และผลิตสื่อภาพยนตร์เพื่อส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมนักเรียนจนกระทั่งประสบความสำเร็จใน
ระดับประเทศ คือภาพยนตร์เรื่องสั้นจิตสำนึกได้รับรางวัลเหรียญเงินในงานศิลปหัตถกรรมนักเรียน
ระดับชาติครั้งที่ 60 ปี 2553 และเรื่องจิตสำนึก 2 ได้รับรางวัลเหรียญเงินในงานศิลปหัตถกรรม
นักเรียนระดับภาคใต้ครั้งที่ 61 ปี 2554 ส่งผลให้นักเรียนมีความรักและความภาคภูมิใจในท้องถิ่น
ของตนเอง สร้างแรงจูงใจ ให้กำลังใจส่งเสริมสนับสนุนให้นักเรียนทำความดี อนุรักษ์ประเพณี
วัฒนธรรมท้องถิ่น นอกจากนี้ผลงานการผลิตภาพยนตร์เรื่องสั้นยังนำมาใช้ประกอบกิจกรรมการ
เรียนการสอนในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมให้กับนักเรียนชั้น
ประถมศึกษาปีที่ 1-6 ส่งผลให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนการสอนในวิชาสังคมศึกษาของนักเรียนดีขึ้น
อีกด้วย

อนึ่งกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักนั้น มีความหลากหลายทั้งอายุ ฐานะทางสังคม สถานภาพ
และที่สำคัญยังมีความหลากหลายในอาชีพ เนื่องจากครูดีในดวงใจแต่ละคน จะมีปฏิสัมพันธ์กับ
กลุ่มคนซึ่งเป็นเพื่อนร่วมอาชีพ ผู้ปกครองนักเรียนและนักเรียน ดังนั้นบุคคลเหล่านี้จะมีวิถีคิดและ
ทรรศนะในแต่ละบุคคล ย่อมแตกต่างกันออกไปตามค่านิยม อุดมการณ์และประสบการณ์ของ
บุคคลที่มีต่อครูดีในดวงใจอย่างแน่นอน ซึ่งจะช่วยเสริมข้อมูลอันจะเป็นประโยชน์ในการตอบ
คำถามการวิจัยและทำให้ข้อมูลมีความน่าเชื่อถือยิ่งขึ้น อีกทั้งยังเพิ่มมุมมองหรือทรรศนะต่อการก่อ
รูปอัตลักษณ์ของครูดีในดวงใจอย่างไรบ้าง ซึ่งบางครั้งอาจจะเป็นทรรศนะที่แตกต่างจากการที่
ครูดีในดวงใจได้มองตนเองหรือคิดว่าสังคมมองตนเอง อันเป็นสิ่งที่ช่วยเปิดมุมมองให้เห็นถึงการก่อ
รูปของครูดีในดวงใจมากขึ้นด้วย

พื้นที่ที่ใช้ในการวิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยสนใจเลือกศึกษาในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่
การศึกษาประถมศึกษาตรังเขต 1 ซึ่งสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตรัง มีทั้งหมด 2
เขต และเหตุผลที่ผู้วิจัยเลือกสถานศึกษาในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาตรังเขต 1 เนื่องจากว่า
เขตพื้นที่การศึกษาแต่ละเขตประกอบด้วย 5 อำเภอ คือ ตรังเขต 1 ประกอบด้วยอำเภอเมือง
อำเภอย่านตาขาว อำเภอนาโยง อำเภอนาโยง อำเภอนาโยงและอำเภอปะเหลียน ส่วนตรังเขต 2

ประกอบด้วยอำเภอกันตัง อำเภอสิเกา อำเภอวังวิเศษ อำเภอห้วยยอดและอำเภอวังวิเศษ ซึ่งสถานศึกษาในตรังเขต 1 จะมีจำนวนสถานศึกษามากกว่า มีความเจริญมากกว่าและจากการประเมินคุณภาพทางการศึกษาจะเห็นว่าผลการพัฒนาคุณภาพตรังเขต 1 จะสูงกว่าตรังเขต 2 และอีกประการหนึ่งสถานศึกษาในสังกัดตรังเขต 1 จะมีลักษณะพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ที่อยู่ไม่ห่างไกลนักเพราะมีความเจริญกว่า บุคลากรจะมีความสัมพันธ์ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ที่เข้มข้นและสลับซับซ้อนของกลุ่มคนที่มีความหลากหลาย จากความหลากหลายดังกล่าว มีความสัมพันธ์ที่จะก่อรูปอัตลักษณ์ครูดีในดวงใจทั้งสิ้น พื้นที่ดังกล่าวถูกทับซ้อนด้วยความสัมพันธ์เชิงอำนาจหรือวาทกรรมต่าง ๆ ก่อให้เกิดอำนาจในความสัมพันธ์อย่างแน่นอน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

งานวิจัยชิ้นนี้เน้นการศึกษาปรากฏการณ์ในภาคสนาม ซึ่งผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง โดยเครื่องมือผู้วิจัยใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลหลัก โดยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักทั้งที่ทำงานและที่บ้านพัก ตั้งกรอบประเด็นคำถามที่ต้องการทราบข้อมูลไว้ล่วงหน้าแล้ว โดยแนวคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์มาจากการศึกษาทฤษฎีและแนวคิดที่เกี่ยวข้องแล้วนำมาตั้งเป็นแนวคำถาม และแนวคำถามนั้นสร้างขึ้นให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย นอกจากนี้ยังใช้แบบบันทึกงานภาคสนาม

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. ในการเก็บรวบรวมข้อมูลผู้วิจัยจะใช้ระยะเวลาตั้งแต่เดือนเมษายน 2558-สิงหาคม 2558 จะเก็บรวบรวมข้อมูลเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับครูดีในดวงใจจากการทำงานในสถานศึกษา
2. การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม โดยผู้วิจัยมีวิธีดำเนินการดังนี้

ผู้วิจัยจะใช้วิธีการสัมภาษณ์เป็นหลักกับครูดีในดวงใจทั้ง 4 คนก่อนเก็บข้อมูลผู้วิจัยได้ศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักจากสถานศึกษาที่เป็นที่ทำงานของครูดีในดวงใจ โดยผู้วิจัยอาจจะมีการนัดหมายล่วงหน้าก่อนการสัมภาษณ์และแบบไม่เป็นทางการ ผู้วิจัยได้โทรศัพท์ติดต่อกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักไว้ล่วงหน้าโดยการนัด วัน เวลาและสถานที่ เพื่อการสัมภาษณ์เก็บข้อมูล โดยผู้วิจัยเตรียมแบบสัมภาษณ์ เครื่องบันทึกภาพและสมุดจดบันทึก ซึ่งอาจจะสัมภาษณ์ครูดีในดวงใจแต่ละคนในสถานที่และเวลาที่แตกต่างกัน โดยการสัมภาษณ์ของผู้วิจัยจะเป็นไปในลักษณะของการพูดคุยเป็นส่วนใหญ่ เป็นการให้ผู้ถูกสัมภาษณ์เล่าเรื่องราวต่าง ๆ ไปเรื่อย ๆ ตามประสบการณ์ของแต่ละคน และเมื่อผู้วิจัยต้องการอยากทราบในเรื่องใดก็จะสอบถามเป็นครั้งคราวซึ่งการพูดคุยดังกล่าวนี้จะไปในลักษณะสร้างความเป็นกันเอง สร้างความคุ้นเคยและให้มีความสนิทสนมกับกลุ่มครูดีในดวงใจทุกคน เพื่อทำให้เกิดการลื่นไหลของข้อมูล และสามารถเข้าถึงความเป็นตัวตนของครูดีในดวงใจและความรู้สึกที่แท้จริงของผู้ให้ข้อมูล

หลักที่ไม่ได้เป็นเพียงการสร้างภาพเพียงการนำเสนอเท่านั้น ซึ่งข้อมูลที่ได้มานั้นจะสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิต ความรู้สึกนึกคิด ค่านิยมหรือประสบการณ์ส่วนตัวในด้านต่าง ๆ ที่ผู้ให้ข้อมูลหลักประสบพบเจอจากประสบการณ์ในการทำงานของแต่ละคน

นอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้ร่วมพูดคุย สัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการกับกลุ่มคนที่ครุตีในดวงใจมีปฏิสัมพันธ์ด้วย ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา เพื่อนครุตีในดวงใจ ผู้ปกครองนักเรียนและนักเรียน ซึ่งรูปแบบการสัมภาษณ์ก็เป็นไปในลักษณะเช่นเดียวกับการพูดคุยกับครุตีในดวงใจ สิ่งเหล่านี้จะสะท้อนให้เห็นถึงทรรศนะที่หล่อหลอมส่งผลต่อการก่อรูปอัตลักษณ์ของครุตีในดวงใจ อีกทั้งสะท้อนให้เห็นถึงอำนาจในความสัมพันธ์ที่แทรกซึมผ่านการปฏิสัมพันธ์ในการทำงานของครุตีในดวงใจ

การตรวจสอบข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งเป็นการเก็บข้อมูลภาคสนามจากการสัมภาษณ์ ทำให้ได้ข้อมูลที่ได้อาจมีความหลากหลาย ดังนั้นเมื่อได้ข้อมูลมาจากภาคสนามแล้ว ผู้วิจัยจะเริ่มตรวจสอบข้อมูลโดยใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลจากแหล่งที่มาแตกต่างกันทั้งในด้านบุคคล เวลาและสถานที่ ด้วยการที่ผู้วิจัยถามประเด็นคำถามเดียวกันกับผู้ให้สัมภาษณ์แต่ละคนในจำนวนทั้งหมด เมื่อได้คำตอบแล้วผู้วิจัยได้นำคำพูดของผู้ให้ข้อมูลทั้งหมดที่ได้จากการสัมภาษณ์นั้น นำมาวิเคราะห์ความเหมือนหรือความต่างเช่นไร แล้วจึงนำข้อมูลเหล่านั้นนำมาสะท้อนให้เห็นในงานวิจัย โดยการเขียนเล่าเรื่องราวและคำพูดของผู้ให้ข้อมูล พร้อมทั้งวิเคราะห์คำสัมภาษณ์นั้น ๆ และยังสะท้อนสิ่งที่ได้เห็นจากการสังเกตในการเก็บข้อมูลภาคสนามในพื้นที่การวิจัยอีกด้วย

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลจะดำเนินไปพร้อม ๆ กับการเก็บข้อมูลเพื่อให้เกิดความเชื่อมโยงและความต่อเนื่องของประเด็นคำถามในแต่ละขั้นตอนของการเก็บข้อมูล ทั้งนี้ในการวิเคราะห์ข้อมูลจะนำเอาแนวคิดทฤษฎีและกรอบคิดที่กำหนดไว้มาร่วมเป็นแนวทางในการตั้งคำถามและแยกแยะให้เห็นประเด็นปัญหาและความเชื่อมโยงของข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลจะใช้แนวทางการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพโดยนำข้อมูลที่เก็บรวบรวมนำมาแยกแยะประเภทของข้อมูล ถ้าเป็นข้อมูลประเภทเดียวกัน จะจัดให้อยู่ในหมวดหมู่เดียวกัน เมื่อทำการจัดหมวดหมู่ของข้อมูลในแต่ละประเภทแล้ว จึงนำมาถอดรหัส เพื่อสร้างข้อสรุปเชิงอุปนัยและนำเสนอผลการวิจัยเชิงพรรณนาวิเคราะห์ร่วมกับการวิพากษ์ในส่วนของการค้นหาสัญญาณการก่อรูปของครุตีในดวงใจ

ผลและการวิเคราะห์

การศึกษาการก่อรูปครุติในดวงใจในระดับการศึกษาไทย ผู้วิจัยได้ศึกษาถึงปรากฏการณ์ทางสังคมครั้งนี้ตามแนวทางการวิเคราะห์วาทกรรมของนอร์แมน แฟร์คลาฟ (Fairclough, 1992) การศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ถึงกฎเกณฑ์กติกาที่นำมาสู่ความเป็นตัวตนของครุติในดวงใจว่าถูกสร้างมีกระบวนการมาได้อย่างไร วาทกรรมใดเป็นตัวกำหนดว่าครุติในดวงใจต้องมีโครงสร้างและดำรงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ของครุติในดวงใจของพวกเขาตั้งเช่นที่เป็นอยู่

การวิเคราะห์วาทกรรมในแนวทางที่เรียกว่า Oriented Textual Discourse Analysis ของแฟร์คลาฟ ได้เสนอแนวทางในการวิเคราะห์วาทกรรมในมิติของตัวบท ภาคปฏิบัติการทางวาทกรรม ภาคปฏิบัติการทางสังคม โดยมีมิติของตัวบทนั้นเป็นผลที่เกิดขึ้นจากภาคปฏิบัติการทางวาทกรรมในอดีตจนกระทั่งกลายมาเป็นธรรมเนียมปฏิบัติที่มีความหลากหลาย และได้ยึดตัวบทนั้นมาเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติ มิติของภาคปฏิบัติทางวาทกรรมเป็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวบทและผู้ใช้ตัวบทโดยศึกษาจากการผลิต การเผยแพร่และการใช้ตัวบทซึ่งเป็นกระบวนการที่มีลักษณะเฉพาะตามสภาพสังคม โดยที่ภาคปฏิบัติทางวาทกรรมนั้นตัวบทจะเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่ออัตลักษณ์ความสัมพันธ์ ระบบความรู้และความเชื่อของครุติในดวงใจ มิติของภาคปฏิบัติทางสังคมเป็นการศึกษาถึงอุดมคติที่ได้ถูกถ่ายทอดจากสังคมโดยผ่านระบบของสถานศึกษาที่ครุติในดวงใจทำงานอยู่ การศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้บูรณาการแนวคิดเรื่องอัตลักษณ์ แนวคิดเรื่องวาทกรรม แนวคิดเรื่องทฤษฎีสัญญาวิทยา และแนวคิดเรื่องพื้นที่และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

ส่วนที่ 1 ตัวบทในระยะเริ่มแรกของครุ: การก่อรูปครุติในดวงใจ

ส่วนที่ 2 ภาคปฏิบัติการทางวาทกรรมครุติในดวงใจ

ส่วนที่ 3 ภาคปฏิบัติการทางสังคมของครุติในดวงใจ

ส่วนที่ 4 การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างครุติในดวงใจกับบุคคลต่าง ๆ

ส่วนที่ 5 อัตลักษณ์ครุติในดวงใจ

ตัวบทในระยะเริ่มแรกของครุ :การก่อรูปครุติในดวงใจ

ตัวบทเป็นมิติหนึ่งของการวิเคราะห์วาทกรรม การทำความเข้าใจตัวบท คือ การทำความเข้าใจถึงกฎเกณฑ์ธรรมเนียมปฏิบัติต่าง ๆ ทั้งที่ผ่านมาในอดีตและที่เป็นปัจจุบัน โดยได้ถูกคัดเลือกและตีความตัวบทเพื่อนำมาใช้เป็นธรรมเนียมปฏิบัติ

ชาติกับการศึกษาเป็นสิ่งที่ถูกประสานให้เป็นเนื้อหาเดียวกันโดยมี “ครู” เป็นผู้ก่อให้เกิดความเป็นชาติ โดยกระบวนการที่จะต้องถ่ายทอดภายใต้บริบทของหลักสูตรหรือวิธีการสอน ดังจะเห็นได้จากการเรียนการสอนในสมัยกรีกโบราณ ครูจะทำหน้าที่สอนกระบวนการวิชาพลเมืองศึกษาพลเมืองที่ดีได้มาจากการขัดเกลาบ่มเพาะ

ความยิ่งใหญ่แห่งวาทกรรมคำว่า “ครู” ช่างบ่งบอกถึงเนื้อในที่ซ่อนด้วยนัยยะ 2 ประการ คือ ครูที่มีความกระตือรือร้นในสาขาที่ตนรักที่จะสอนด้วยจิตวิญญาณหรือที่เรียกว่า “teacher by choice” และครูอีกประเภทหนึ่งคือ ครูที่มีความพึงพอใจกับตำแหน่งแห่งอำนาจและความเหนือกว่าแบบง่าย หรือที่เรียกว่า “teacher by chance” (Reever, 2006) ด้วยสำนึกแห่งพื้นที่ของการศึกษาที่มีครูเป็นผู้ถ่ายทอดสิ่งที่เป็นมงคลต่อชีวิตลูกศิษย์ทุกคนในสังคมต่างก็มีความเชื่อมั่นอย่าง

สูงสุดว่าครูเป็น “อัครวิน” ที่จะมาจัดปัดเป่าและช่วยคลี่คลายปัญหาของสังคมที่เกิดขึ้นทั้งหมด ความเชื่อในมิตินี้ถูกปลูกฝังไว้ในกระแสหลักของความเชื่อของคนไทยมาเป็นเวลาช้านาน ในสมัยก่อนวิถีชีวิตของครูและวิชาชีพครูถือได้ว่าได้รับการสถาปนาความศักดิ์สิทธิ์โดยคหฤ การสร้างชาติของครูมีการเปรียบเทียบครูในวาทกรรมหลายรูปแบบ ซึ่งวาทกรรมเหล่านี้จะเห็นได้จากทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมที่ปรากฏในบทเพลงซึ่งขับร้องโดยวงจันทร์ ไพโรจน์

“แสงเรืองเรืองที่สองประเทืองอยู่ทั่วเมืองไทย
คือแม่พิมพ์อันน้อยใหญ่ไ้ครูไทยในแดนแหลมทอง
เหนื่อยยากอย่างไรไม่เคยบ่นไปให้ใครเขามอง
ครูนั่นยังลำพองในเกียรติของตนเสมอมา
นี่แหละครูที่ให้ความรู้ยู่รอบเมืองไทย
หวังสิ่งเดียวคือขอให้ เด็กของไทยในพื้นที่
ได้มีความรู้เพื่อช่วยเชิดชูไทยให้ผ่องศรี
ครูก็ภูมิใจที่สมความเหนื่อยยากตรากตรำมา”

หรือภาพยนตร์เรื่อง “ครูตอย” ที่นำเสนอการทำงานของครูที่อยู่บนเทือกเขาสูง กับพลังศรัทธาที่จะเติมเต็มให้กับเด็ก “ชายขอบ” มีความรู้และสถานภาพเท่ากับคนพื้นราบ สิ่งนี้เองแสดงให้เห็นถึงการรักและเชิดชูในวิชาชีพครูอย่างชัดเจน จากภาพยนตร์สองกรณีดังกล่าวย่อมแสดงให้เห็นถึงสังคมต่างกึ่งยกย่องและชื่นชมกับการกระทำภายใต้จิตวิญญาณ (Spiritual action) ของวิชาชีพบนเส้นทางแห่งการสร้างอัตลักษณ์ของครู

ชีวิตของความเป็นครูเริ่มต้นเมื่อเข้าสู่สถานศึกษา ครูมีความจำเป็นต้องรับรู้ถึงตัวบทแต่ละเรื่อง และเลือกที่จะนำตัวบทไปปฏิบัติเพื่อให้บรรลุถึงความเป็นครู ตัวบทที่ครูได้รับนั้นอาจเป็นตัวบทจากประสบการณ์ที่ผ่านมาในอดีต ตัวบทจากผู้บังคับบัญชา ซึ่งเป็นผู้บริหารสถานศึกษา ครูอาจารย์เพื่อนด้วยกัน ตัวบทจากกฎเกณฑ์ ระเบียบปฏิบัติของวิชาชีพครู โดยตัวบทของสถานศึกษานั้นได้ถูกสร้างขึ้นจากการปฏิบัติการทางสังคม ในกรณีที่ครูเลือกรับตัวบทของความเป็นครู ซึ่งมีการยอมรับและปฏิบัติตามบรรทัดฐานของสังคม ครูผู้นั้นก็ถือว่าเป็นผู้ที่มีคุณสมบัติของความเป็นครู มีจิตวิญญาณความเป็นครู แต่ถ้าครูคนใดปฏิเสธบรรทัดฐานของสังคมก็จะไม่ได้รับการยอมรับจากชุมชน จากหน่วยงานต้นสังกัด ความสัมพันธ์ระหว่างครูและโรงเรียนเป็นรูปแบบของความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่มีการช่วงชิงการนำซึ่งกันและกันกล่าวคือ ในขณะที่โรงเรียนได้พยายามใช้ระเบียบ กฎหมาย กฎเกณฑ์ กติกาต่าง ๆ เป็นวิธีการควบคุมครูให้ปฏิบัติตามอุดมการณ์ของสังคม ปฏิบัติตามจรรยาบรรณวิชาชีพครู ในขณะที่ครูส่วนใหญ่มีการยอมรับ กฎ ระเบียบต่าง ๆ ของโรงเรียน และในความเป็นจริงแล้วยังมีครูส่วนหนึ่งมีการปฏิเสธแต่ไม่สามารถแสดงตัวตนของตนเองออกมาได้ เพราะจะไม่ได้ได้รับการยอมรับจากคนกลุ่มมาก สร้างสิ่งที่เรียกว่าเป็นอัตลักษณ์ของตนขึ้นมารวมทั้งมีการผลิตซ้ำและใช้อัตลักษณ์ของตนเอง โดยที่เป็นลักษณะการกระทำตามอุดมคติของสังคมในแทบทุกเรื่องตัวบทของการสร้างและการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ครูซึ่งทุกคนจะต้องปฏิบัติตามตัวบท

วาทกรรมการผลิตซ้ำ (Reproduction) ของการสร้างชาติเกิดจากรอยแยกของความขัดแย้งเชิงโครงสร้างถึงแม้ว่าภาพฉายต่าง ๆ ที่ปรากฏมีนัยยะแห่งความแตกต่างของสังคมไทยทั้งที่เป็นนามธรรมและเป็นรูปธรรม แต่บทบาทและหน้าที่ของครูต่างผนึกกำลังกาย กำลังสติปัญญา และกำลังใจในการหลอมเป็นเนื้อเดียวกัน ประวัติศาสตร์แห่งความเป็นชาติทั้งที่ถูกถ่ายทอดออกมาจากละครทีวี หรือแม้แต่ภาพยนตร์ กระนั้นครูต้องสร้างความเป็นพลเมืองที่ดีให้กับประเทศชาติ ยุคแล้วยุคเล่าที่

การศึกษาไทยหรือครูไทยถูกครอบงำหรือยึดครองให้สอนโดยเอาหลักสูตรแห่งชาติเป็นบทตั้ง การบูรณาการเพิ่งเกิดขึ้นกับสังคมเมื่อไม่นานมานี้เอง ถึงแม้ว่าเจตนารมณ์แห่งกระทรวงศึกษาธิการที่รับผิดชอบทางการศึกษา จะมุ่งมั่นให้เกิดแหล่งเรียนรู้ร่วมกัน แต่ภาพที่ปรากฏเป็นเพียง “แหล่งเรียนรู้ลอกกัน” ชาติจึงถูกสร้างให้เป็นรูปแบบเดิม ไทยได้โลกาภิวัตน์ (Globality) ครูก็ต้องเป็นผู้สร้างต่อไป เพียงแต่ถูกกำกับให้มีบทบาทในการสร้างแก่นแกนสาระต่อข้อความที่เป็นบทตั้ง (Thesis) ของนักเรียนให้มากขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ เพราะอดีตที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน ความคาดหวังในความเป็นจริงสูงสุด (Ultimate reality) ของการศึกษาของการสร้างชาติคือ เด็กสามารถเข้าใจชีวิตและพร้อมที่จะต่อสู้กับมารยาต่าง ๆ ได้ (Dunn, 2005) ฉะนั้นความเป็นครูที่จะสร้างสรรค์และอภิวัฒน์เพื่อเติมเต็ม (Fill full) คือ ครูจะต้องใจกว้างและเข้าใจในความเป็นปวงชน และสั่งสอนเด็กนักเรียนให้ก้าวสู่ความเป็นปัญญาปัจเจกให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้

จากประวัติศาสตร์ของความเจริญรุ่งเรืองภายใต้การจัดการศึกษาที่มีครูเป็นเส้นเลือดใหญ่ และเปรียบเสมือนน้ำทิพย์ที่หล่อเลี้ยงการศึกษาไทยให้มีความมั่งคั่งทางด้านจิตใจระหว่างครูกับศิษย์ยังมีพลังอยู่ตลอดเวลา แม้ว่าบางครั้งบางเวลาจะเกิดเหตุการณ์การล่าทางวัฒนธรรมทางการศึกษาของอารยประเทศอื่น รวมทั้งการไหลบ่าของวัฒนธรรมต่าง ๆ ที่มากระแทกทำให้วิถีคิดของครูไทยบางกลุ่มอาจมีการเปลี่ยนแปลงไปจากสื่อต่าง ๆ ที่ฉายภาพออกมาบางส่วน ความศรัทธาในวิชาชีพครูถูกเฝ้ามองจากบุคคลภายนอก (Outsider) แวดวงการศึกษาต่างสร้างคำถาม หรือมีคำถามแก่ครูว่า ครูสมัยนี้ยังมีจิตวิญญาณแห่งความเป็นครูหลงเหลืออยู่หรือเปล่า เป็นคำถามที่มองเป็น 2 ขั้ว (Binary) ทั้งที่เป็นภาพบวกและภาพลบ เหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากการกระทำของครูบางคน เป็นเพียงส่วนน้อยที่สร้างตราบาป (Rebel) ให้กับวิชาชีพ ทุกวันนี้ถึงแม้ว่าครูส่วนมากจะไม่สามารถเข้าถึงกับปรัชญาว่าทกรรมที่ว่า เด็กเป็นศูนย์กลางแห่งการเรียนรู้และสถานศึกษาเป็นศูนย์กลางแห่งการเรียนรู้ร่วมกัน และในสภาพความเป็นจริงนั้น เป็นเพียง “แหล่งเรียนรู้ลอกกัน” เพราะสิ่งนี้เกิดจาก “อำนาจ” แห่งหลักสูตรที่พยายามกระเสือกกระสนตนเองให้มีความศักดิ์สิทธิ์ และบีบบังคับให้ครูต้องทำตาม ความเป็นอิสระทางวิชาการที่จะก่อให้เกิดการสร้างพลังความรู้ในการได้มาซึ่งความรู้ใหม่นั้น จึงเป็นเพียงแค่การรักษาสถานภาพเดิม (Status quo) ให้คงอยู่เท่านั้นเอง โดยภาพรวมแล้ว จิตวิญญาณของครูนั้นมีได้ถดถอยหรือมิได้ตกต่ำแต่ประการใด กับสถานการณ์ข้อความรู้ (Sitated knowledge) ที่เข้ามาเกี่ยวข้องจึงทำให้ขาดความเข้าใจอย่างชัดเจนแห่งอำนาจของหลักสูตร ว่าการศึกษาไทยจะอิงแอบหลักสูตรชาติ หรือหลักสูตรทางเลือก ที่จะต้องแนบชิดกับบริบททางสังคมที่ตนเองทำการอภิวัฒน์อยู่ สอดคล้องกับการให้สัมภาษณ์ของครูเกียรติสินธุ์

“สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งมีภารกิจหลัก คือ การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานให้กับประชากรวัยเรียนทุกคนอย่างทั่วถึง เสมอภาค และเท่าเทียมกัน นอกจากนี้จะดูแลการศึกษาให้กับกลุ่มเป้าหมายดังกล่าวแล้ว บุคลากรที่สำคัญในภารกิจนั้น ก็คือ “ครู” ที่ทำหน้าที่อบรม ดูแล และจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้กับผู้เรียนทุกคน สังคมไทยตระหนักและยอมรับถึงบทบาทของครูมาช้านาน ว่าเป็นผู้มีจิตวิญญาณและอุดมการณ์ที่เสียสละ และทำหน้าที่ของตนอย่างเข้มแข็งด้วยพลังของความศรัทธา ในฐานะที่ผมเป็นครูมานาน ครูสมัยนี้ยังมีจิตวิญญาณแห่งความเป็นครูหลงเหลืออยู่ ถึงแม้ทั้งที่เป็นภาพบวกและภาพลบ แต่เหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากการกระทำของครูบางคน เป็นเพียงส่วนน้อยที่สร้างตราบาป (Rebel) ให้กับวิชาชีพเท่านั้น”

(ครูเกียรติสินธุ์ (นามสมมติ) ผู้ให้สัมภาษณ์ วันที่ 21 พฤศจิกายน 2557)

ดังนั้นในฐานะหน่วยงานต้นสังกัด สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานจึงได้จัดทำโครงการและกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อเป็นการยกย่องเชิดชูครูคุณานไปกับการพัฒนาเด็กและเยาวชนในความรับผิดชอบตลอดมา ซึ่งโครงการดังกล่าวก็คือ “โครงการครูดีในดวงใจ” เป็นโครงการที่มีความสำคัญและมีความหมายยิ่งในวิชาชีพครูเพราะเกิดจากการสรรหา “ครู” ใน “ดวงใจ” ของเด็กและชุมชนและบุคลากรทุกคนที่เกี่ยวข้อง โดยมีการคัดเลือกตั้งแต่ระดับสถานศึกษา พิจารณาจากครูสายผู้สอนในทุกกระดับ ซึ่งครูผู้สอนก็มีความมุ่งมั่นพยายาม ประพฤติปฏิบัติตนตามจรรยาบรรณวิชาชีพครู เป็นลักษณะการก่อรูปของครูดีในดวงใจ ครูผู้สอนก็ต้องประพฤติปฏิบัติตนตามเกณฑ์การคัดเลือกครูดีในดวงใจ ตามตัวชี้วัดต่าง ๆ แล้วครูผู้สอนก็เสนอตัวเองเพื่อเข้ารับการคัดเลือกเป็นครูดีในดวงใจในระดับโรงเรียน และเมื่อได้จากระดับโรงเรียนแล้ว สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาจะมีคณะกรรมการคัดเลือกให้เหลือเขตพื้นที่การศึกษาละ 1 คน พร้อมทั้งส่งผลงานให้สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ดำเนินการตามขั้นตอนเพื่อประกาศยกย่องเชิดชูเกียรติยศของ “ครูดีในดวงใจ” ต่อไป

อนึ่งการคัดเลือกครูดีในดวงใจนั้น เนื่องจากสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานได้กำหนดกฎเกณฑ์ให้สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาคัดเลือกครูดีในดวงใจเขตพื้นที่การศึกษาละ 1 คนเท่านั้น ดังนั้นในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาหนึ่ง ๆ อาจจะมีครูที่มีคุณสมบัติของการเป็นครูดีในดวงใจได้หลายคน เพียงแต่ครูเหล่านั้นไม่ได้รับการคัดเลือก หรือถูกเสนอชื่อ เนื่องจากถูกจำกัดด้วยกฎเกณฑ์ ของการคัดเลือกครูดีในดวงใจ แต่ก็ถือว่าครูคนนั้น ๆ ยังเป็นครูดีในดวงใจของนักเรียน ของผู้ปกครอง ของชุมชนและของเพื่อนครูด้วยกัน

นอกจากนี้ทางกระทรวงศึกษาธิการได้พยายามที่จะกอบกู้ให้ผู้คนที่ถูกเรียกว่า “ครู” มีสถานภาพทางเศรษฐกิจดีขึ้นโดยการให้ “สินจ้าง รางวัล” ในการทำความเชี่ยวชาญในแต่ละระดับ ซึ่งขอวิพากษ์ว่าเป็นการกระทำที่ดี ด้วยมีเหตุผลเชิงวิชาการสนับสนุนในการที่จะชุบตัว หรือสร้างความหลังให้กับความเป็นครูได้อย่างดีนัก เพราะว่าเหตุผลทางวิชาการที่ผลิตออกมานั้นจะเกิดผลดีต่อการพัฒนาองค์กร สำหรับผู้บริหาร ผลดีต่อการพัฒนาผู้เรียนสำหรับสายผู้สอน ซึ่งถือได้ว่าเป็นกลยุทธ์ที่ขจัดและปราบความแร้นแค้นได้อย่างเหมาะสม ยิ่งตอนนี้โรงเรียนมีการน้อมนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็น “ทางเสือ” ในการชี้ทางบรรเทาทุกข์ให้สุขเกษมศานต์ ทำให้วิถีชีวิตของครูได้มีการปรับเปลี่ยนมิตินิทัศน์ และกระบวนทัศน์ในการดำรงอยู่มากขึ้น ส่งผลให้ทั้งครูและโรงเรียนกลายเป็นสัญลักษณ์ทางสังคมได้ดีขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง

“ การสนับสนุนให้ครูทำผลงานวิชาการก็เป็นส่วนหนึ่งที่จะทำให้ครูได้พัฒนาตนเองและพัฒนาวิชาชีพที่ตนเองสอน ซึ่งผลงานส่วนนี้เป็นนวัตกรรมที่จะช่วยในการพัฒนาการเรียนการสอนของครู ทำให้นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้น”

(ครูผึ้ง (นามสมมติ) ผู้ให้สัมภาษณ์ วันที่ 21 พฤศจิกายน 2557)

ทุกวันนี้สภาวะความยากจน ความแร้นแค้นของครูโดยเฉพาะในพื้นที่เขตชนบท ถึงแม้ว่าจะยังมีปรากฏก็ตาม แต่อย่างไรสิ่งเหล่านี้มิได้เป็นกำแพงกั้นในการที่จะปลุกต้นกล้าไม้เล็ก ๆ ให้

เกิดความเป็นพลเมืองที่ดีของชาติได้ ความทับซ้อนระหว่างพื้นที่ความยากจนของครู ถึงแม้ว่าจะมีมากกว่าพื้นที่ความร่ำรวย แต่พื้นที่แห่งผู้ถือตะเกียงให้ลู่อิมงค์ไปได้ยังคงมีอยู่

การศึกษาไทยจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องทำให้ครูมีความรู้สึกรักผูกพันและหยั่งรากลึกกลงไป ในทุกพื้นที่ทั้งในเขตที่อุดมสมบูรณ์ (เขตเมือง) และเขตที่แห้งแล้ง (เขตชนบท) เพราะเป้าหมายของความจริงสูงสุด คือความรู้และธรรมะ ซึ่งความรู้้นั้นเป็นความรู้ที่สามารถนำมาเป็นทางเสื่อและปรับซึ้ให้ สอดคล้องกับวิถีชีวิตประจำวันได้โดยไม่ต้องเกิดสภาวะคับข้องใจหรือสภาวะทางเลือก ส่วนธรรมะจะเป็นการให้ตระหนักและรับรู้ได้อย่างเด่นชัดว่า ชีวิตมีคุณค่าและมีความหมาย ซึ่งทั้งความรู้และธรรมะนี้ ต่างต้องมีครูเป็นผู้ให้ “ส่วนผสม” นี้เพื่อก่อให้เกิดเป็นเนื้อเดียวกัน (Homogeneity) ฉะนั้นวิถีของการสร้างชาติจึงควรมีทิศทางดังนี้ (ธงชัย สมบูรณ์, 2551)

1. การลุ่มลึกถึงวิธีสอนของการสร้างชาตินิยม ครูจำเป็นต้องศึกษาและสร้างกระบวนการและคุณค่าแห่งวิชาพลเมืองศึกษา (Civic education) ให้เกิดการสำนึกร่วมกัน (Collective consciousness) ไม่ว่าจะมิชาติพันธุ์ ฐานคติ ความเชื่อ ศาสนา ชนชั้น หรือแม้แต่วิถีแห่งตนเอง ต้องสอนให้เกิดความรู้สึกรักและความสำนึกของความเป็นเนื้อเดียวกันในความเป็นชาติ (Nationalism and thainess) ครูจะต้องหล่อหลอมรวม ความเป็นวัฒนธรรมต่างสี ลดความต่าง สร้างความเหมือน ทำให้เกิดการก่อรูปแห่งความเป็นเอกภาพ (Unity) ได้ ซึ่งถือว่าเป็นภารกิจอันทรงเกียรติในการสร้างชาติ

2. ความมั่งคั่งทางสติปัญญา ครูจะต้องเป็นตัวกระตุ้นในการที่จะดึงและส่งเสริม “ทุนทางปัญญา” ของลูกศิษย์เพื่อที่จะให้ผลผลิตเหล่านี้ได้มีความสามารถ (Ability) มีศักยภาพ (Potentiality) และมีสมรรถนะ (Competency) ในการผลิตความรู้ใหม่และการสร้างสรรค์ผลผลิตในด้านต่างๆ (Variety of production) ซึ่งจะเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างความมั่งคั่งและความมั่นคงทางเศรษฐกิจต่อประเทศชาติได้

3. รื้อฟื้นปมเพราะจิตวิญญาณแห่งความสัมพันธ์ระหว่างครูกับศิษย์ จิตวิญญาณแห่งการสอน ครูจะต้องทลายกำแพงการเรียนรู้แบบเก่าให้เกิดสภาวะการเรียนรู้พร้อมกันและร่วมกัน สร้างความสมดุลระหว่างการรับรู้ เนื้อหาและการนำไปใช้ได้อย่างชัดเจน

จากประวัติศาสตร์ รัชชาติไทยมีการปรับเปลี่ยนตนเองอย่างรวดเร็ว ซึ่งการอภิวฒันอย่างเป็นทางการนี้มีมาตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งถือได้ว่าประเทศไทยได้สร้างโลกสมัยใหม่ให้กับบริบททางการศึกษาโดยภาพฉายที่ชัดเจน เมื่อมีการประกาศใช้โครงการการศึกษาฉบับแรกปี พ.ศ. 2411 เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน การปรับเปลี่ยนนี้เป็นไปด้วยเหตุแห่งฐานคติที่จะต้องปกป้องและรักษาความเป็นชาติ (National state) และมีการส่งผ่านบริบทของการศึกษาโดยมีครูเป็นผู้ปลูกฝังในการ “ลกรหัส” ในความหมายแห่งรัฐ และความเป็นชาติที่สอดคล้องกัน พลเมืองที่เกิดจากการอบรมขัดเกลาและสั่งสอนในโรงเรียนนั้น จะต้องมีความรู้สึกรักความเป็นชาติเดียวกันหรือเป็นพวกพ้องเดียวกันอันจะก่อให้เกิดความมั่นคงและเสถียรภาพในรัฐนั้น ฉะนั้นการสร้างชาติโดยการปลูกฝังความเป็นชาติของครูจำเป็นจะต้องมีองค์ประกอบ 2 ประการ กล่าวคือ การสร้างชาติโดยการสร้างประวัติศาสตร์ร่วมกัน และการสร้างชาติโดยการสร้างสัญลักษณ์ร่วมกัน ซึ่งองค์ประกอบทั้งสองนี้จะหลอมรวมเป็นการสร้างอัตลักษณ์ของชาติได้เป็นอย่างดี (National identity) ฉะนั้น บทสรุปที่ได้จากบทตั้งทางการศึกษาคือ ความสามารถในการดำเนินการสร้างชาติโดยมีกระบวนการส่งผ่านดังนี้ (ธงชัย สมบูรณ์, 2551)

1. นโยบายของรัฐบาล ต้องกลับมาฟื้นฟูวิชาหน้าที่พลเมือง หรือวิชาพลเมืองศึกษา (Civic education) ใหม่ รัฐบาลต้องมีการกำหนดหรือจะต้องสถาปนาความศักดิ์สิทธิ์ “เทวलयแห่งการผลิตครู” เช่นเดิม
2. ครูต้องเชื่อมั่นในศักดิ์ศรีและยกย่องคุณค่าแห่งเกียรติยศในการสร้างชาติและจะต้องอยู่บนฐานคิดว่าเราเป็นครูกันได้คนละอย่าง และครูคือผู้ให้ ผู้เติมเต็ม และผู้มีเมตตา
3. การปลูกฝังโลกทัศน์ทางสังคม ความจริงและภาพเสมือนจริงจะต้องถูกสถาปนาความศักดิ์สิทธิ์ทั้งกายภาพ (บุชนิยบุคคล) และชีวภาพ (จิตวิญญาณ) ให้กับสังคมเป็นความสอดคล้องและโยงใยกับสังคมที่เป็นอยู่ได้อย่างชัดเจน เพราะปัจจุบันช่องว่างทางสังคมของครูยังมีสถานะความรุนแรงเชิงโครงสร้างให้เห็นปรากฏในบางพื้นที่
4. สื่อ ซึ่งถือเป็นช่องทางสาธารณะที่บุคคลทั่วไปสามารถรับข่าวสารได้ดี ความเที่ยงตรงแห่งวิชาชีพนั้น สื่อควรมีการตรวจสอบข้อมูลต่าง ๆ อย่างถี่ถ้วนและเป็นธรรม ก่อนนำเสนอข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับครูทั้งทางบวกและทางลบ ทั้งนี้มีได้ว่าสื่อจะไม่สามารถนำเสนอเรื่องราวในเรื่องทางลบได้ แต่ต้องตระหนักว่า “สร้างภาพหรือสร้างสุข” ให้แก่ผู้บริโภคสื่อ

ภาคปฏิบัติการทางวาทกรรมครูในดวงใจ

ภาคปฏิบัติการทางวาทกรรมเป็นขั้นตอนหลังจากครูตีในดวงใจได้ตีความด้วยบทที่รับรู้มาก่อนด้วยตนเองจากการสังเกตหรือถูกถ่ายทอดโดยครูตีในดวงใจรุ่นพี่ ผู้บังคับบัญชาหรือเพื่อนครูด้วยกัน แล้วนำมาใช้ในการสร้าง การผลิตซ้ำและเผยแพร่ความเป็นอัตลักษณ์ของครูตีในดวงใจ โดยผ่านการประกาศผลการคัดเลือกครูตีในดวงใจของกระทรวงศึกษาธิการ ผ่านนโยบายของหน่วยงานต้นสังกัด และผ่านคู่มือของการเป็นครูตีในดวงใจ จากการศึกษา พบว่า ในภาคปฏิบัติการทางวาทกรรม ครูตีในดวงใจทั้งหมดจะปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ บรรทัดฐานที่สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดให้ครูตีในดวงใจทุกคนจะต้องประพฤติปฏิบัติตาม ภาคปฏิบัติการทางวาทกรรมของครูตีในดวงใจ เป็นสิ่งที่มีการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงอย่างลึกซึ้งเพิ่มมากขึ้น เมื่อครูตีในดวงใจมีประสบการณ์ในการปฏิบัติงานเพิ่มมากขึ้นและเปลี่ยนแปลงไปตามบริบทสถานการณ์ และนโยบายของหน่วยงานต้นสังกัด ผู้บังคับบัญชา ก็จะมีการสร้างอัตลักษณ์ใหม่ขึ้น จากการสัมภาษณ์ครูตีในดวงใจขณะปฏิบัติงานในสถานศึกษา ผู้วิจัยพบว่า ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ทำให้สามารถเชื่อมโยงความคิดของครูตีในดวงใจว่ามีวิถีปฏิบัติทางวาทกรรม (Discursive Practice) ในการเรียนรู้อัตลักษณ์ตามตัวบทที่สถาบันการศึกษาเป็นผู้สร้าง ผลิตซ้ำและถ่ายทอดอัตลักษณ์ของกลุ่มโดยมีการยอมรับและปฏิบัติตาม ดังนี้

ในการปฏิบัติการเรียนการสอน ครูตีในดวงใจ ผู้เป็นที่ศรัทธา ยกย่อง ยอมรับของนักเรียน เพื่อนครูและสังคมว่าเป็นแบบอย่างของผู้มีจิตวิญญาณแห่งความเป็นครู และได้ทุ่มเท มีความเสียสละเพื่อช่วยเหลือดูแลนักเรียนอย่างต่อเนื่องจนเกิดผลงานเป็นที่ประจักษ์ โดยเป็นผู้ที่มีผลงานดีเด่น ส่งผลต่อการยกระดับผลสัมฤทธิ์ของนักเรียน เช่น เป็นเด็กเก่ง เด็กที่มีปัญหาการเรียนรู้อย่างดี เด็กพิเศษ เด็กด้อยโอกาส หรือเด็กที่มีปัญหาด้านพฤติกรรม ทั้งนี้นักเรียนที่อยู่ในความรับผิดชอบส่วนใหญ่มีผลการประเมินมาตรฐานอยู่ในเกณฑ์ดี หรือมีพัฒนาการสูงขึ้นตามลำดับ เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถในการจัดการเรียนการสอน สอนโดยยึดนักเรียนเป็นศูนย์กลาง และส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียน นอกจากนี้ยังต้องมีความมุ่งมั่นในการพัฒนาตนเองเพื่อปฏิบัติหน้าที่ให้มีประสิทธิภาพ คุณภาพถูกต้อง ครบถ้วน และสมบูรณ์ มีความตั้งใจและเต็มใจในการให้บริการแก่ผู้รับบริการ สร้างองค์ความรู้และนวัตกรรมใน

การพัฒนาองค์กรและวิชาชีพ มีความรู้ความสามารถในการออกแบบและจัดทำหน่วยการเรียนรู้และแผนการจัดการเรียนรู้ที่เน้นนักเรียนเป็นสำคัญ มีการใช้และพัฒนาสื่อนวัตกรรมเทคโนโลยีเพื่อการจัดการเรียนรู้ มีการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ มีการจัดระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน จัดบรรยากาศที่ส่งเสริมการเรียนรู้ ความสุข และความปลอดภัยของนักเรียน และมีการวิเคราะห์สภาพปัญหาของนักเรียน นำไปสังเคราะห์หาแนวทาง วิธีการ เพื่อพัฒนานักเรียน

“ระเบียบข้อบังคับของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานได้กำหนดให้ครูสายผู้สอนต้องมีชั่วโมงสอนไม่น้อยกว่าสัปดาห์ละ 25 ชั่วโมง มีแผนการจัดการเรียนรู้ในการสอนมีการเตรียมการสอน บันทึกผลการสอนจัดทำนวัตกรรมการเรียนการสอน ต้องสอนตรงตามเวลา สอนเต็มความรู้ เต็มความสามารถ มาทำงานที่โรงเรียนตามกฎหมายระเบียบของทางราชการ ไม่มาทำงานสายและกลับก่อนเลิกเรียน นอกจากนี้จะต้องมีการสอนซ่อมเสริมให้กับนักเรียนที่มีปัญหาในด้านการเรียนสอนโดยการใช้สื่อและยึดนักเรียนเป็นศูนย์กลาง สอนอย่างเต็มกำลัง ความรู้ความสามารถไม่ปิดบังอำพรางความรู้ สอนให้นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจ สามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้”

(ครูฝั่ง (นามสมมติ) ผู้ให้สัมภาษณ์ วันที่ 21 พฤศจิกายน 2557)

“เรื่องจรรยาบรรณและอุดมคติของครูดีในดวงใจก็เป็นเรื่องที่สำคัญ ครูจะต้องประพฤติปฏิบัติตนตามจรรยาบรรณวิชาชีพครู ปฏิบัติตามกฎหมาย ระเบียบวินัยของกระทรวงศึกษาธิการ สำนักงานคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน นอกจากนี้ ครูต้องมีจิตวิญญาณแห่งความเป็นครู มีความรักความเมตตา ประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีต่อนักเรียน มีความรักและศรัทธาในวิชาชีพครูและเป็นสมาชิกที่ดีขององค์กรวิชาชีพครู มีการช่วยเหลือเกื้อกูลเพื่อนครูและชุมชนในทางสร้างสรรค์ และมีความเป็นผู้นำในการอนุรักษ์พัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรมไทย”

(ครูเกียรติสินธุ์ (นามสมมติ) ผู้ให้สัมภาษณ์ วันที่ 21 พฤศจิกายน 2557)

ด้านศีลธรรม จรรยาบรรณเป็นแนวทางประพฤติตนและการนำไปใช้ในการปฏิบัติงานในสถานศึกษา ปฏิบัติหน้าที่ไม่ให้โดนตั้งคณะกรรมการสอบสวน ในเรื่องของจริยธรรมจะต้องเป็นครูมืออาชีพ การสร้างจิตสำนึกของความเป็นครู ครูเป็นผู้ถ่ายทอดสิ่งที่ “เป็นมงคลต่อชีวิตของลูกศิษย์” ทุกคนในสังคมต่างมีความเชื่อมั่นอย่างสูงสุดว่าครูเป็น “อัครวิน” ที่จะมาขจัดเป่าปิดและช่วยคลี่คลายปัญหาของสังคมที่เกิดขึ้นทั้งหมด ความเชื่อในมิตินี้ถูกปลูกฝังไว้ในกระแสหลักของความเชื่อของคนไทยมาเป็นเวลานาน ภาพฉายที่ปรากฏจากประสบการณ์ของผู้วิจัย ซึ่งเป็นคนชนบท ในสมัยก่อนวิถีชีวิตของครูและวิชาชีพของครูถือได้ว่าได้รับการสถาปนาความศักดิ์สิทธิ์โดยชุมชน

เมื่อครูรับรู้ว่าตัวบทว่าบุคลิกภาพของครูดีในดวงใจเป็นอย่างไรแล้ว ครูส่วนใหญ่จะปฏิบัติตามตัวบท คือ จะต้องแต่งกายสุภาพเรียบร้อย ถูกกาลเทศะ มีบุคลิกภาพของความเป็นครู บุคลิกภาพนี้ หมายถึงภาพรวม ๆ ทั้งหมดของบุคคล รวมถึงพฤติกรรมทางกาย วาจาและใจ ทางกาย การแต่งกายสุภาพเรียบร้อย พุดจาไพเราะ อ่อนหวาน สุภาพ มีความเคารพนอบน้อมกับทุกคน มีความคิดดี ทำดี จิตใจผ่องใส ผู้ให้ข้อมูลหลัก กล่าวว่า ครูรุ่นน้องจะต้องสังเกตบุคลิกภาพในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น การแต่งกาย การพุดจา การคิด จากครูอาวุโสหรือครูรุ่นพี่ และเรียนรู้จากวิทยากรในการอบรม

หรือปฐมนิเทศครูทุกคนก่อนปฏิบัติงานสอน ว่าต้องประพฤติ ปฏิบัติตนตามกฎหมาย กฎเกณฑ์ ระเบียบต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนปฏิบัติตามจรรยาบรรณวิชาชีพครู มีความเคารพครูอาวุโส นอบน้อมถ่อมตน ให้เกียรติเพื่อนร่วมอาชีพเดียวกัน มีความโอบเอื้อต่อนักเรียน เพื่อนร่วมอาชีพและต่อผู้อื่น และทำงานด้วยความเต็มใจ เต็มกำลัง ความรู้ความสามารถ มีความซื่อสัตย์ โปร่งใส มีความยุติธรรม อนึ่งในการปฏิบัติตามตัวบทดังกล่าวนั้นไม่มีครูคนใดที่ปฏิเสธต่อต้านหรือไม่ปฏิบัติตามตัวบทดังกล่าว

“คนที่เป็นครูถือได้ว่าเป็นบุคคลที่สร้างคน ดังนั้นจะต้องประพฤติ ปฏิบัติตนตาม กฎหมาย กฎเกณฑ์ ระเบียบต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนปฏิบัติตามจรรยาบรรณวิชาชีพครู มีความเคารพครูอาวุโส นอบน้อมถ่อมตน ให้เกียรติเพื่อนร่วมอาชีพเดียวกัน มีความโอบเอื้อต่อนักเรียน เพื่อนร่วมอาชีพและต่อผู้อื่น การแต่งกายสุภาพเรียบร้อย พุดจาไพเราะ อ่อนหวาน สุภาพ มีความเคารพนอบน้อมกับทุกคน มีความคิดดี ทำดี จิตใจผ่องใส”

(ครูสะอาด (นามสมมติ) ผู้ให้สัมภาษณ์ วันที่ 25 พฤศจิกายน 2557)

จากที่กล่าวมาเกี่ยวกับภาคปฏิบัติการทางวาทกรรมของครูตีในดวงใจ ซึ่งความเป็นครูตีในดวงใจ เกิดขึ้นจากการปฏิบัติงานของครูสายผู้สอนโดยผ่านพื้นที่ภายในโรงเรียน กฎระเบียบ ข้อบังคับของหน่วยงานต้นสังกัด มีวินัย และเมื่อกระทรวงศึกษาธิการได้แจ้งประกาศผลการคัดเลือกครูตีในดวงใจระดับประเทศ ประกาศให้สาธารณชนได้รับทราบ อนึ่งครูตีในดวงใจซึ่งมีหน้าที่หลัก คือการจัดการเรียนการสอนนักเรียนให้มีคุณภาพ ปฏิบัติตนตามระเบียบ กฎหมาย ข้อบังคับของกระทรวงศึกษาธิการ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) และสถานศึกษา มีศีลธรรม จรรยาบรรณ และอุดมคติของความเป็นครู ตลอดจนมีบุคลิกภาพที่เหมาะสม ซึ่งครูเหล่านี้ต้องประพฤติปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด ถึงแม้ว่าดำรงในฐานะเป็นครูตีในดวงใจแล้ว ก็ต้องประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ครูรุ่นน้อง บุคลากรในสถานศึกษาและบุคคลทั่วไป อย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง

ภาคปฏิบัติการทางสังคมของครูตีในดวงใจ

ภาคปฏิบัติการทางสังคมของครูตีในดวงใจเป็นอุดมการณ์ที่สังคมได้มอบหมายให้สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน เป็นผู้กำหนดกฎเกณฑ์ แนวปฏิบัติของครูตีในดวงใจให้ประพฤติปฏิบัติตาม โดยมีความมุ่งหวังหรืออุดมการณ์ให้ครูตีในดวงใจมีความดีในทุก ๆ ด้าน ทั้งที่เป็นส่วนตัวและส่วนร่วม เป็นครูตีในดวงใจของคนทุกคนที่พบเห็น มีจิตใจอุปนิสัย เสริมสร้างบุคลิกภาพ ตลอดจนมีพฤติกรรมที่เพียบพร้อมไปด้วยคุณธรรม ความซื่อสัตย์ สุจริต เสียสละ ความสำนึกในหน้าที่ของความเป็นครู เป็นที่ศรัทธาและเชื่อถือของนักเรียน มีความรู้ ความคิด ความประพฤติและมีระเบียบวินัยเหมาะสมกับความเป็นครูตีในดวงใจ ทั้งนี้ครูตีในดวงใจก็ต้องประพฤติปฏิบัติตามจรรยาบรรณวิชาชีพครู มีพฤติกรรมที่เพียบพร้อมไปด้วยคุณธรรม จริยธรรม มีความซื่อสัตย์ สุจริต ความเสียสละ ความสำนึกในหน้าที่ เป็นที่ศรัทธาและเชื่อถือของนักเรียนและผู้ปกครอง มีความรอบรู้ ความคิด ความประพฤติและมีระเบียบวินัย ตามจรรยาบรรณวิชาชีพครู เหมาะสมกับการเป็น “ครู” จะกล่าวมาจะเห็นว่าครูตีในดวงใจได้ประพฤติปฏิบัติตามภาคปฏิบัติการทางสังคมที่สถานศึกษาเป็นผู้ถ่ายทอดปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด กรณีไม่ประพฤติปฏิบัติตาม จะมีความผิดวินัย ผิดจรรยาบรรณวิชาชีพครู

ทั้งนี้หน่วยงานต้นสังกัดทั้งกระทรวงศึกษาธิการ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาได้ออกกฎระเบียบข้อบังคับ ในเรื่องของการกระทำที่เป็นข้อห้ามของสังคมเช่น การประพฤติตนไม่เหมาะสมของการเป็นครู ไม่เป็นแบบอย่างที่ดีของสังคม ไม่มีระเบียบวินัย ไม่มีความรับผิดชอบ ไม่ซื่อสัตย์สุจริต เป็นต้น นำมาสร้างเป็นกฎระเบียบข้อบังคับ ข้อพึงปฏิบัติ เนื่องจากสิ่งเหล่านี้ ทางกระทรวงศึกษาธิการไม่ต้องการให้ครูประพฤติปฏิบัติ ทางกระทรวงศึกษาธิการ โดยสำนักงานเลขาธิการคุรุสภา ซึ่งเป็นสภาวิชาชีพครู จึงควบคุมการประพฤติปฏิบัติตนของครู โดยใช้จรรยาบรรณวิชาชีพครู ระเบียบข้อบังคับในการปฏิบัติงาน เช่น พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545 พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา พ.ศ.2546 ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยเรื่องการปฏิบัติงาน การแต่งกาย การลา เป็นต้น

“ครูทุกคนต้องประพฤติปฏิบัติตามจรรยาบรรณวิชาชีพครู”

(ครูพิทักษ์ (นามสมมติ) ผู้ให้สัมภาษณ์ วันที่ 26 พฤศจิกายน 2557)

ผู้วิจัย พบว่า การสร้างอัตลักษณ์ของครูตีในดวงใจถูกสร้างขึ้นมาจากการตีความจากตัวบทซึ่งเป็นประเพณี อุดมคติ ค่านิยม กฎเกณฑ์ กติกาต่าง ๆ ที่ผ่านมามีในอดีตและปัจจุบันที่ถูกสร้างขึ้นมาจากกลายเป็นธรรมเนียมปฏิบัติ ครูทุกคนหากประพฤติปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ที่สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนด ก็สามารถเป็นครูตีในดวงใจได้ แต่รางวัลสำหรับการเป็นครูตีในดวงใจนั้น ทางสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานได้กำหนดให้มีรางวัลสำหรับครูตีในดวงใจสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาระดับ 1 คนเท่านั้น ซึ่งมีจำนวนจำกัด

ส่วนในมิติภาคปฏิบัติทางวาทกรรมครูตีในดวงใจได้เลือกสรรวิถีทางในการปฏิบัติตนเพื่อแสดงและสร้างอัตลักษณ์ความเป็นครูตีในดวงใจให้มีความสมบูรณ์แบบ โดยครูตีในดวงใจทั้งหมดจะปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ บรรทัดฐานที่สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดให้ครูตีในดวงใจทุกคนจะต้องประพฤติปฏิบัติตาม ภาคปฏิบัติทางวาทกรรมของครูตีในดวงใจเป็นสิ่งที่มีการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงอย่างลึกซึ้งซึ่งเพิ่มมากขึ้น เมื่อครูตีในดวงใจมีประสบการณ์ในการปฏิบัติงานเพิ่มมากขึ้น ในมิติภาคปฏิบัติทางสังคมของครูตีในดวงใจเป็นการถ่ายทอดอุดมการณ์ของสังคมผ่านสถานศึกษาเพื่อให้ครูตีในดวงใจปฏิบัติตามบรรทัดฐานของสังคม กฎระเบียบข้อบังคับของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน จรรยาบรรณวิชาชีพครู หากไม่ประพฤติปฏิบัติตามก็จะมีผลทางวินัย จรรยาบรรณวิชาชีพครูและอาจมีความผิดทางอาญาด้วยก็ได้

การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างครูตีในดวงใจกับบุคคลต่าง ๆ

สิ่งที่จะขาดไม่ได้ในการศึกษาประเด็นการก่อรูปครูตีในดวงใจ คือ การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างครูตีในดวงใจกับกลุ่มคนทางสังคมต่าง ๆ โดยในหัวข้อนี้จะเสนอภาพความสัมพันธ์ระหว่างครูตีในดวงใจกับกลุ่มคนที่ครูตีในดวงใจต้องมีความสัมพันธ์ด้วยโดยผ่านบริบทพื้นที่ในสถานศึกษา

การศึกษาสภาพพื้นที่ของสถานศึกษาเป็นประเด็นสำคัญ กล่าวคือ สภาพสภาพบริบทของสถานศึกษา โดยมองว่าพื้นที่กับคนเป็นสิ่งที่ผูกโยงต่อกัน มีความซ้อนทับของคนกับพื้นที่ เพราะคนจะอยู่ได้ต้องมีพื้นที่ การที่คนจะแสดงตัวตนออกมานั้น ต้องมีพื้นที่ของการแสดงตัวตน และการที่คนแสดงตัวตนในลักษณะใดขึ้นอยู่กับให้ความหมายของพื้นที่ ในฐานะที่สถานศึกษาเป็นพื้นที่ให้เกิดอัตลักษณ์ของครุติในดวงใจ ซึ่งผู้วิจัยสะท้อนให้เห็นถึงลักษณะโดยรวมของบริบทของสถานศึกษาตลอดจนสะท้อนการปฏิบัติงานของกลุ่มครุติในดวงใจในสถานศึกษา ทั้งความสัมพันธ์ของคนในพื้นที่และรวมไปถึงความสัมพันธ์ของบริบทสถานศึกษาที่มีผลต่อวิถีชีวิตประจำวันของครุติในดวงใจ ทั้งนี้เพื่อนำไปสู่การศึกษาเพื่อทำความเข้าใจในการศึกษา โดยมีรายละเอียดดังนี้

ครุติในดวงใจ ก็คือ ครูสายผู้สอน ที่ได้รับการสรรหาและคัดเลือกจากสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ตามคุณสมบัติแนวทางการสรรหาและคัดเลือกที่กำหนด โดยพิจารณาจากข้อมูลเชิงประจักษ์ เมื่อได้รับการประเมินเป็นครุติในดวงใจแล้วก็ยังคงปฏิบัติงานเป็นครูสายผู้สอนตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายตามปกติ ซึ่งในสถานศึกษานั้นประกอบด้วยกลุ่มบุคคลต่าง ๆ คือ ผู้บริหารสถานศึกษา เพื่อนครูสายผู้สอน นักการภารโรง นักเรียนและผู้ปกครองนักเรียน ดังนั้นครุติในดวงใจจะต้องมีปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มบุคคลต่าง ๆ ดังกล่าว แทบทุกพื้นที่ทั้งในและนอกสถานศึกษาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ซึ่งการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างครุติในดวงใจกับกลุ่มบุคคลต่าง ๆ นั้นย่อมก่อให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างครุติในดวงใจกับบุคคลกลุ่มต่าง ๆ ภายใต้บริบทของสถานศึกษา ดังนี้

1. ความสัมพันธ์ระหว่างครุติในดวงใจกับผู้บริหารสถานศึกษา

ความสัมพันธ์ระหว่างครุติในดวงใจกับผู้บริหารสถานศึกษาในฐานะผู้บังคับบัญชากับผู้ใต้บังคับบัญชา ซึ่งครุติในดวงใจในฐานะผู้ใต้บังคับบัญชาก็ย่อมต้องปฏิบัติตามคำสั่งของผู้บริหารสถานศึกษาในฐานะผู้บังคับบัญชา ความสัมพันธ์ดังกล่าวเป็นความสัมพันธ์ตามสายการบังคับบัญชาผ่านการปฏิบัติงาน บางครั้งผู้บริหารจะสั่งงานกับครูผ่านพื้นที่ห้องผู้บริหารหรือห้องประชุมแห่งนี้เป็นหลัก ดังนั้นพื้นที่ภายในสถานศึกษาจึงเป็นพื้นที่ที่ผู้บริหารสถานศึกษาและครุติในดวงใจมีปฏิสัมพันธ์ภายใต้การปฏิบัติงาน ซึ่งจากการพูดคุยกับผู้อำนวยการพรวน หนึ่งในผู้บริหารสถานศึกษาได้พูดถึงพื้นที่ห้องผู้บริหารให้ผู้วิจัยฟังว่า

“นอกจากห้องประชุมแล้วก็ห้องผู้บริหารนั่นแหละ ที่ครูฝั่ง ครูเกียรติสินธุ์เวลามีปัญหาอะไรหรือจะปรึกษาอะไรก็มาหาผมที่ห้องนี้แหละครับ ซึ่งทั้งครูฝั่งและครูเกียรติสินธุ์เป็นครูที่มีความเอาใจใส่ต่อหน้าที่การงาน ตั้งใจทำงานที่ได้รับมอบหมาย”

(ผู้อำนวยการพรวน (นามสมมติ) ผู้ให้สัมภาษณ์ วันที่ 21 พฤศจิกายน 2557)

ผู้อำนวยการพรวนซึ่งเป็นผู้บริหารได้กล่าวถึงครูฝั่งซึ่งเป็นครุติในดวงใจ ว่าเป็นครูที่มีความเอาใจใส่ต่อหน้าที่การงาน ตั้งใจทำงานนอกจากได้รับมอบหมายให้เป็นครูประจำชั้นนักเรียนชั้นปฐมวัย แล้ว ยังได้รับมอบหมายให้ดูแลเรื่องการสอนนาฏศิลป์ เพราะครูฝั่งมีความรู้ความสามารถด้านนี้ได้รับเชิญให้ออกงานบ่อย เป็นตัวแทนของโรงเรียน ในการปฏิบัติงานอะไรก็แล้วแต่ หากมีปัญหาอุปสรรค ครูฝั่งก็จะมาปรึกษาหารือในห้องทำงานบ่อยครั้ง

นอกจากนี้ผู้อำนวยการพรพนก็ยังคงได้กล่าวถึง ครูเกียรติสินธุ์ครูดีในดวงใจอีกคนหนึ่งว่าเป็นครูที่มีความเอาใจใส่ต่อหน้าที่การงาน ตั้งใจทำงานนอกจากได้รับมอบหมายให้เป็นครูประจำชั้นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 แล้ว ยังได้รับมอบหมายให้ดูแลเรื่องกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียน เช่น ครูเกียรติสินธุ์ ท่านมีความรู้ความสามารถ ถนัดด้านกีฬา ได้รับรางวัลมากมาย ตลอดจนได้รับการยอมรับจากผู้บริหาร เพื่อนครู นักเรียนและผู้ปกครองนักเรียน อบรมสั่งสอนนักเรียนและฝึกนักเรียนจนได้รับรางวัลทำชื่อเสียงให้กับทางโรงเรียนบ่อยครั้ง

รองผู้อำนวยการทวี รองผู้อำนวยการโรงเรียนอนุบาลตรัง ก็เป็นอีกคนหนึ่งที่ได้กล่าวถึงครูเกียรติสินธุ์และครูผิงว่าทั้งสองคน เป็นครูที่มีความเอาใจใส่ต่อหน้าที่การงาน มีความพยายาม หมั่นศึกษาค้นคว้าเอกสารต่าง ๆ เพื่อมาปรับปรุงพัฒนางานในหน้าที่ของตนเอง ตั้งใจสอนนักเรียนอย่างเต็มกำลังความรู้ ความสามารถ

ผู้อำนวยการสุรพล ซึ่งก็เป็นผู้บริหารอีกท่านหนึ่งของโรงเรียนต้นบากราษฎร์บำรุง ได้กล่าวถึงครูสะอาดซึ่งเป็นครูดีในดวงใจ เป็นครูที่มีความรักเด็ก เหมือนลูกหลาน มีความเสียสละโอบอ้อมอารี เป็นครูที่เอาใจใส่ต่อหน้าที่การงาน ตั้งใจทำงานนอกจากได้รับมอบหมายให้เป็นครูประจำชั้นนักเรียนชั้นอนุบาล 2 แล้ว ยังได้รับมอบหมายให้ดูแลเรื่องการจัดการเรียนการสอนระดับปฐมวัย การส่งเสริมพัฒนาการของนักเรียนระดับปฐมวัย เพราะครูสะอาดมีความรู้ความสามารถด้านนี้ ได้รับเชิญให้เป็นวิทยากรบรรยายเรื่อง การส่งเสริมพัฒนาการของเด็กปฐมวัย รองผู้อำนวยการอรุณ ก็กล่าวเช่นเดียวกันว่า ครูสะอาดเป็นครูที่มีจิตวิญญาณของความเป็นครู รักอาชีพครู ตั้งใจสอนนักเรียนเหมือนตั้งเป็นลูกหลานของตนเอง ตั้งใจสอนศิษย์ทุกคนให้มีความรู้ ความสามารถอย่างแท้จริง นอกจากนี้หากมีงานหรือเรื่องอะไรเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนเด็กปฐมวัย ครูสะอาดก็จะไปขอคำแนะนำ ความช่วยเหลือ ปรึกษาหารือกับผู้อำนวยการสุรพลในห้องทำงานบ่อยครั้ง

“ครูสะอาดซึ่งเป็นครูดีในดวงใจ เป็นครูที่มีความรักเด็ก เหมือนลูกหลาน มีความเสียสละโอบอ้อมอารี เป็นครูที่เอาใจใส่ต่อหน้าที่การงาน ตั้งใจทำงานนอกจากได้รับมอบหมายให้เป็นครูประจำชั้นนักเรียนชั้นอนุบาล 2 แล้ว ยังได้รับมอบหมายให้ดูแลเรื่องการจัดการเรียนการสอนระดับปฐมวัย

(ผู้อำนวยการสุรพล (นามสมมติ) ผู้ให้สัมภาษณ์ วันที่ 25 พฤศจิกายน 2557)

ท่านผู้อำนวยการพิมพ์ประกายซึ่งเป็นผู้บริหารได้กล่าวถึงครูพิทักษ์ ซึ่งเป็นครูดีในดวงใจ เป็นครูผู้สอนที่มีความตั้งใจในการสอน มีความสามารถเฉพาะตัวในการสอนนักเรียนให้อ่านออกเขียนได้ เน้นทักษะชีวิตตามสภาพจริง อุทิศตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวมมาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะการบริจาคทรัพย์สินเพื่อสนับสนุนสวัสดิภาพ โรงเรียน นอกจากนี้ครูพิทักษ์ยังมีความรู้ความสามารถในการสร้างสรรค์และผลิตสื่อภาพยนตร์เพื่อส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมนักเรียนจนกระทั่งประสบความสำเร็จในระดับประเทศ คือภาพยนตร์เรื่องสั้นจิตสำนึกได้รับรางวัลเหรียญเงินในงานศิลปหัตถกรรมนักเรียนระดับชาติครั้งที่ 60 ปี 2553 และเรื่องจิตสำนึก 2 รับรางวัลเหรียญเงินในงานศิลปหัตถกรรมนักเรียนระดับภาคใต้ครั้งที่ 61 ปี 2554 ส่งผลให้นักเรียนมีความรักและความภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตนเอง สร้างแรงจูงใจให้กำลังใจส่งเสริมสนับสนุนให้นักเรียนทำความดี อนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น นอกจากนี้รองผู้อำนวยการวิจิตร ซึ่งเป็นรองผู้อำนวยการโรงเรียนยังได้กล่าว

สนับสนุนว่า ครูพิทักษ์ เป็นครูที่มีความรู้ความสามารถเฉพาะตัวในการสอนนักเรียนให้อ่านออก เขียนได้ เน้นทักษะชีวิตตามสภาพจริง เก่งทางด้านสื่อภาพยนตร์ในการส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมนักเรียน ซึ่งในการปฏิบัติงานอะไรก็แล้วแต่ หากครูพิทักษ์มีปัญหา อุปสรรค ก็จะมาปรึกษาหารือผู้อำนวยการพิมพ์ประกายในห้องทำงานบ่อยครั้ง

“ครูพิทักษ์ มีความสามารถเฉพาะตัวในการสอนนักเรียนให้อ่านออกเขียนได้ เน้นทักษะชีวิตตามสภาพจริง อุทิศตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวมมาอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ครูพิทักษ์ยังมีความรู้ความสามารถในการสร้างสรรค์และผลิตสื่อภาพยนตร์เพื่อส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมนักเรียนจนกระทั่งประสบความสำเร็จในระดับประเทศ”

(ผู้อำนวยการพิมพ์ประกาย (นามสมมติ) ผู้ให้สัมภาษณ์ วันที่ 26 พฤศจิกายน 2557)

จากการพูดคุยกับผู้อำนวยการพรวน ผู้อำนวยการสุพลและผู้อำนวยการพิมพ์ประกาย ซึ่งเป็นผู้บังคับบัญชาของครูตีในดวงใจ สะท้อนให้เห็นว่า พื้นที่ห้องผู้บริหารเป็นพื้นที่ที่สำคัญที่ครูตีในดวงใจต้องเข้าไปมีส่วนร่วมภายใต้พื้นที่ดังกล่าว ซึ่งภายใต้พื้นที่ห้องผู้บริหารนี้เป็นพื้นที่ที่ครูตีในดวงใจนั้น ต้องเข้าไปมีการปฏิสัมพันธ์กับผู้บริหารซึ่งผู้บังคับบัญชาผ่านการปฏิบัติงาน ผู้บริหารจะสั่งงานให้ให้คำปรึกษาเกี่ยวกับการทำงานผ่านพื้นที่ห้องผู้บริหารแห่งนี้เป็นหลัก ดังนั้นพื้นที่ห้องผู้บริหารจึงเป็นพื้นที่ที่ผู้บริหารสถานศึกษาและครูตีในดวงใจมีการปฏิสัมพันธ์กันภายใต้การปฏิบัติงาน

เช่นเดียวกัน โดยปกติ ผู้บริหารจะเรียกประชุมครูทุกคนเดือนละครั้ง ยกเว้นหากมีข้อราชการหรือเรื่องด่วนอะไรพิเศษ จะเรียกประชุมเป็นการเฉพาะกิจ พิเศษในเดือนนั้น ๆ ในการประชุมแต่ละครั้งซึ่งโดยปกติ เป็นการประชุมประจำเดือนทุกเดือน ผู้บริหารจะมอบหมายงานหรือสั่งการในห้องประชุมเป็นหลัก หากงานไหนเร่งด่วน ผู้บริหารก็จะโทรศัพท์ตามหรือเดินมาสั่งงานที่ห้องพักครูซึ่งแสดงให้เห็นว่า พื้นที่ห้องประชุมนั้น จะเป็นพื้นที่ที่สำคัญที่ครูตีในดวงใจได้มีการปฏิสัมพันธ์กับผู้บริหาร ซึ่งเป็นผู้บังคับบัญชา โดยผู้บริหารจะสั่งงานครูตีในดวงใจโดยผ่านพื้นที่ห้องประชุม จึงอาจกล่าวได้ว่า ภายใต้พื้นที่ห้องประชุมสามารถสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างครูตีในดวงใจกับผู้บริหารสถานศึกษาซึ่งเป็นผู้บังคับบัญชา

2. ความสัมพันธ์ระหว่างครูตีในดวงใจกับเพื่อนร่วมงาน

สถานศึกษาเป็นหน่วยงานราชการที่สังกัดสำนักงานคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ มีการบริหารจัดการตามภารกิจ 4 งาน คือ งานบริหารทั่วไป งานวิชาการ งานบุคคล และงานงบประมาณ นอกจากนี้ ในทางกายภาพ ภายในสถานศึกษาก็มีอาคาร สถานที่ต่าง ๆ ภายในอาคารเหล่านี้ ก็มีการแบ่งพื้นที่เป็นห้องต่าง ๆ เช่น ห้องเรียน ห้องผู้บริหารห้องพักครู ห้องพิเศษต่าง ๆ ได้แก่ ห้องสื่อการเรียนการสอน ห้องพยาบาล ห้องแนะแนว ห้องปฏิบัติการทางภาษา ห้องปฏิบัติการทางวิทยาศาสตร์ห้องพลศึกษา ห้องเกษตร ห้องจริยธรรม ห้องอาเซียน โรงอาหาร เป็นต้น ตามบริบทสภาพพื้นที่ อาคารสถานที่ของสถานศึกษาจะเพียงพอหรือไม่ขึ้นอยู่กับบริบทของโรงเรียน บางโรงเรียนมีพื้นที่มาก อาคารสถานที่ก็เพียงพอ บางโรงเรียนมีพื้นที่น้อย อาคารสถานที่ก็น้อยมีจำกัด ซึ่งครูตีในดวงใจกับเพื่อนร่วมงานจะต้องมีการปฏิสัมพันธ์กันผ่านพื้นที่ต่าง ๆ ภายในสถานศึกษา โดยเฉพาะพื้นที่ในห้องพักครู ซึ่งครูส่วนมากจะต้องเจอกันบ่อย เช่น เวลาพักเที่ยง หรือว่างจากชั่วโมง

สอน บางครั้งก็มีการพูดคุยแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ทักทายกัน ความสัมพันธ์ดังกล่าวเป็นความสัมพันธ์โดยผ่านการปฏิบัติงาน

น่าสนใจในกรณีของครูอุษณีย์ซึ่งเป็นครูในโรงเรียนแห่งหนึ่ง ซึ่งมีเพื่อนเป็นครูตีในดวงใจและครูอุษณีย์ มีปัญหาในการทำวิจัยในชั้นเรียน ยังไม่ค่อยเข้าใจเท่าใดนัก ก็จะไปปรึกษา ครูผึ้ง ซึ่งเป็นครูตีในดวงใจ โดยจะไปปรึกษาหารือในห้องทำงานของครูผึ้งในเวลาว่าง ซึ่งครูผึ้งเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถด้านการวิจัย ได้รับรางวัลมากมาย และเป็นวิทยากรให้กับหลายโรงเรียนแล้วครูอุษณีย์จึงมีความเชื่อมั่นในตัวครูผึ้ง

“เวลามีปัญหาในการทำวิจัยในชั้นเรียน ยังไม่ค่อยเข้าใจเท่าใดนัก ก็จะไปปรึกษาหารือ ครูผึ้งในห้องทำงานในเวลาว่าง ท่านก็อธิบายจนสามารถเข้าใจได้พอสมควร ทำให้ครูส่วนใหญ่จะมีความเชื่อมั่นในตัวครูผึ้ง”

(ครูอุษณีย์ (นามสมมติ) ผู้ให้สัมภาษณ์ วันที่ 21 พฤศจิกายน 2557)

ซึ่งสอดคล้องกับครูฝน ที่ได้เล่าให้ผู้วิจัยฟังเกี่ยวกับครูเกียรติสินธุ์ซึ่งเป็นครูตีในดวงใจว่า

“ในการจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ หรือการสร้างนวัตกรรมทางด้านพลศึกษาในการจัดการเรียนการสอน ครูส่วนใหญ่จะไปปรึกษากับครูเกียรติสินธุ์ในห้องวิชาการ ซึ่งจะได้รับการแนะนำชี้แนะแนวทาง เป็นอย่างดี”

(ครูฝน (นามสมมติ) ผู้ให้สัมภาษณ์ วันที่ 24 พฤศจิกายน 2557)

ครูยุพา ก็เป็นเพื่อนครูคนหนึ่งของครูสะอาด ซึ่งเป็นครูตีในดวงใจในโรงเรียนที่อยู่ในอำเภอเมืองเดียวกันกับผึ้ง กล่าวถึงครูสะอาดว่าเป็นครูที่มีระเบียบวินัยในตนเองมาก มีความมุ่งมั่นพยายามสอนให้นักเรียนมีวินัยในตนเอง โดยมีความเชื่อว่าเมื่อคนมีวินัยแล้ว คุณธรรมทั้งหมดก็จะเกิดตามมาเอง เป็นครูที่คิดริเริ่มโครงการศูนย์การเรียนรู้ต้นแบบด้านการเสริมสร้างนักเรียนดีมีวินัยในโรงเรียน ผลการดำเนินงานตามโครงการดังกล่าวทำให้นักเรียนมีระเบียบวินัยมากขึ้น นอกจากนี้ครูวรรณ ซึ่งเป็นเพื่อนร่วมงานอีกคนก็ยกกล่าวในทำนองเดียวกันว่า ครูสะอาดเป็นครูที่ส่งเสริมด้านการมีวินัยให้กับนักเรียน มีความเหมาะสมแล้วที่ได้รับการแต่งตั้งเป็นหัวหน้ากลุ่มครูปฐมวัย

“พี่สะอาด เป็นครูอาวุโส ครูทุกคนจะนับถือ ท่านเป็นครูที่มีระเบียบวินัยในตนเองมาก มีความมุ่งมั่นพยายามสอนให้นักเรียนมีวินัยในตนเอง โดยมีความเชื่อว่าเมื่อคนมีวินัยแล้ว คุณธรรมก็จะเกิดตามมาเอง”

(ครูยุพา (นามสมมติ) ผู้ให้สัมภาษณ์ วันที่ 25 พฤศจิกายน 2557)

“ส่วนใหญ่จะเจอพี่สะอาดในห้องวิชาการ พี่สะอาด ซึ่งเป็นครูรุ่นพี่พวกเรา ซึ่งจะเป็นครูแบบอย่างที่ดีของครูทุกคนในโรงเรียนนี้เป็นครูอาวุโส ครูทุกคนจะนับถือ ท่านมีความถนัดด้านการส่งเสริมวินัยแก่นักเรียน”

(ครูวรรณ (นามสมมติ) ผู้ให้สัมภาษณ์ วันที่ 25 พฤศจิกายน 2557)

นอกจากนี้ก็เช่นเดียวกันกับครูพงษ์ และครูดำซึ่งทั้งสองคนเป็นเพื่อนร่วมงานในโรงเรียนเดียวกันกับครูพิทักษ์ก็จะขอความช่วยเหลือจากครูพิทักษ์ซึ่งเป็นครูดีในดวงใจอีกโรงเรียนหนึ่งเช่นกัน ในเรื่องการจัดการเรียนการสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม การทำนวัตกรรมด้านการผลิตสื่อภาพยนตร์เพื่อส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมนักเรียนหรือการจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ หรือการสร้างนวัตกรรมทางสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ครูพิทักษ์ในฐานะที่เป็นหัวหน้ากลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมด้วย จะคอยชี้แนะให้คำแนะนำ เป็นอย่างดี ครูส่วนใหญ่จะไปปรึกษาครูพิทักษ์ที่ห้องวิชาการ ทั้งครูพงษ์และครูดำกล่าวเป็นเสียงเดียวกันว่า ครูพิทักษ์เก่งด้านการผลิตสื่อทางภาพยนตร์ แข่งทุกครั้งได้รางวัลทุกครั้ง ส่งผลให้นักเรียนรักครูพิทักษ์ และมีความเคารพนับถือครูพิทักษ์เหมือนพ่อของตนเอง

จากที่กล่าวมาจะเห็นว่า ความสัมพันธ์ดังกล่าวเป็นความสัมพันธ์ระหว่างครูดีในดวงใจกับเพื่อนร่วมงานโดยผ่านพื้นที่ห้องวิชาการ

3. ความสัมพันธ์ระหว่างครูดีในดวงใจกับนักเรียน

ภาระงานหลักของครูดีในดวงใจ คือการจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาคุณภาพนักเรียน ดังนั้นครูดีในดวงใจกับนักเรียนจะต้องมีการปฏิสัมพันธ์กันโดยผ่านห้องเรียนที่ตนเองดูแลรับผิดชอบ ซึ่งครูดีในดวงใจได้รับมอบหมายให้ดูแลรับผิดชอบสอนนักเรียนในห้องนั้น ๆ หรือรายวิชานั้น ๆ ครูดีในดวงใจบางคนได้รับมอบหมายให้เป็นครูประจำชั้นหรือครูที่ปรึกษา บางคนได้รับมอบหมายให้สอนเป็นรายวิชา หรือสอนทุกรายวิชาตามแต่บริบทของสถานศึกษา

น้องไอ ซึ่งเป็นนักเรียนระดับประถมศึกษาในโรงเรียนแห่งหนึ่ง ได้กล่าวถึงครูเกียรติสินธุ์ ซึ่งเป็นครูดีในดวงใจที่สอนตนเองด้วย ได้กล่าวว่า คุณครูเกียรติสินธุ์เป็นครูพลศึกษาที่น่ารักคนหนึ่ง มีความตั้งใจในการสอนนักเรียนเป็นอย่างดี ให้ความรักและความเอ็นดูนักเรียนทุกคน โอบเอื้อกับนักเรียน เวลาสอนในห้องจะมีความสุข ไม่น่าเบื่อ เช่นเดียวกันกับน้องเก่งที่กล่าวถึงครูผึ้ง ครูดีในดวงใจที่สอนในระดับปฐมวัยว่า คุณครูผึ้งอยู่สวย น่ารัก ใจดี พุดไพเราะกับนักเรียนทุกคน หนูชอบครูผึ้งมาก

“คุณครูเกียรติสินธุ์ ท่านเป็นคุณครูที่น่ารักของพวกเรา เป็นครูที่ใจดี สอนให้พวกเราเข้าใจเป็นอย่างดี รัก เอ็นดูนักเรียน โอบอ้อมอารี ท่านสอนสนุกไม่น่าเบื่อ ท่านมีความสามารถด้านกีฬา มากค่ะ”

(น้องไอ (นามสมมติ) ผู้ให้สัมภาษณ์ วันที่ 24 พฤศจิกายน 2557)

เช่นเดียวกับลดาวัลย์ นักเรียนระดับชั้นปฐมวัยอีกคนที่กล่าวถึงครูสะอาด ครูดีในดวงใจว่า ครูสะอาด เป็นคุณครูที่ใจดี หนูชอบเวลาสอน สอนสนุกไม่น่าเบื่อ

“คุณครูสะอาด ท่านเป็นคุณครูที่เคารพยกย่องของพวกเรา ใจดี สอนสนุก ไม่น่าเบื่อ ค่ะ”

(ลดาวัลย์ (นามสมมติ) ผู้ให้สัมภาษณ์ วันที่ 25 พฤศจิกายน 2557)

จากคำสัมภาษณ์นักเรียนดังกล่าว สะท้อนให้เห็นว่า ครูดีในดวงใจทุกคนต่างได้รับคำชมเชยจากนักเรียน ว่าเป็นคุณครูที่ใจดี มีความเสียสละ มีความโออบเอื้อต่อนักเรียน น่ารักนิยัร่าเรึง นักเรียนชอบมากเวลาคุณครูสอน เวลาสอนในห้องจะมีความสุข ไม่น่าเบื่อ ให้ความสำคัญกับนักเรียน สอนโดยยึดนักเรียนเป็นศูนย์กลาง และเวลาสอนไม่เครียดด้วย ซึ่งนักเรียนส่วนใหญ่ให้ความเห็นตรงกัน

จากเหตุผลดังกล่าว สะท้อนให้ถึงความสัมพันธ์ระหว่างครูดีในดวงใจกับนักเรียนผ่านบริบทในห้องเรียนภายในสถานศึกษา

4. ความสัมพันธ์ระหว่างครูดีในดวงใจกับผู้ปกครองนักเรียน

นอกเหนือจากภาระงานสอนแล้ว ครูดีในดวงใจย่อมต้องมีหน้าที่รับผิดชอบดูแลเอาใจใส่นักเรียนในทุกด้าน ทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ สังคมและสติปัญญา หากนักเรียนคนใดมีปัญหาด้านใด ครูดีในดวงใจก็ย่อมต้องมีการปรึกษาหารือกับผู้ปกครอง บางครั้งครูดีในดวงใจก็ต้องไปเยี่ยมบ้านนักเรียน ศึกษาสภาพทั่ว ๆ ไปของนักเรียน ทั้งด้านความเป็นอยู่อาศัย ฐานะทางบ้าน อาชีพของพ่อแม่ ทั้งนี้เพื่อหาแนวทางช่วยเหลือนักเรียน ดังนั้นครูดีในดวงใจกับผู้ปกครองนักเรียนจะต้องมีการปฏิสัมพันธ์กันผ่านห้องเรียนที่ตนเองดูแลรับผิดชอบ ซึ่งครูดีในดวงใจได้รับมอบหมายให้ดูแลรับผิดชอบเป็นครูประจำชั้นหรือครูที่ปรึกษานักเรียนในห้องนั้น ๆ และผ่านพื้นที่นอกสถานศึกษา คือ พื้นที่บ้านของนักเรียน

พี่บุญเจริญ ซึ่งเป็นผู้ปกครองของน้องเก้ง ได้กล่าวถึงครูผึ้ง ซึ่งเป็นครูดีในดวงใจว่า ครูผึ้งนอกจากนี้หน้าตาดี สวยแล้ว ยังใจดีอีกต่างหาก มีความรักความเมตตาต่อนักเรียน สอดคล้องกับพี่ชาญชัย ซึ่งเป็นผู้ปกครองของน้องโอ้ ได้กล่าวถึง ครูเกียรติสินธุ์ ซึ่งเป็นครูดีในดวงใจอีกท่านหนึ่งว่า เป็นครูพลศึกษาที่ใจดี สอนสนุก นักเรียนเรียนแล้วไม่เบื่อ มีทักษะ เทคนิคในการสอน

“คุณครูผึ้ง เป็นคุณครูที่อยู่สวยมากคะ พี่ว่านอกจากสวยแล้ว ครูผึ้งเป็นคนใจดีด้วยนะ ชอบพูดตลก นักเรียนจะมีความสุขเวลาครูผึ้งสอน มีความรัก ความเมตตาต่อนักเรียน”

(พี่บุญเจริญ (นามสมมติ) ผู้ให้สัมภาษณ์ วันที่ 21 พฤศจิกายน 2557)

“คุณครูเกียรติสินธุ์ เป็นคุณครูที่มีบุคลิกภาพดีมากครับ เป็นครูพลศึกษาคนหนึ่งทีเก้งมีความถนัดด้านกีฬา มีทักษะ เทคนิคในการสอนนักเรียน นักเรียนเรียนแล้วรู้สึกมีความสุข ไม่น่าเบื่อ”

(พี่ชาญชัย (นามสมมติ) ผู้ให้สัมภาษณ์ วันที่ 24 พฤศจิกายน 2557)

ในการสัมภาษณ์ผู้ปกครองนักเรียน ต่างก็ได้แสดงความรู้สึกที่ครูมาเยี่ยมที่บ้าน มาสอบถามถึงความเป็นอยู่ของนักเรียนและได้กล่าวพ้องกันว่าครูดีในดวงใจเป็นคนใจดี เก่ง น่ารัก มีความรักเอาใจใส่ดูแลนักเรียน เหมือนเป็นลูกหลาน

จากเหตุผลดังกล่าว สะท้อนให้ถึงความสัมพันธ์ระหว่างครูดีในดวงใจกับผู้ปกครองนักเรียนผ่านบริบทบ้านพักอาศัยของผู้ปกครอง

จากเรื่องราวที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยสะท้อนให้เห็นว่าครูดีในดวงใจมีการปฏิสัมพันธ์กันแทบทุก ๆ พื้นที่ทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษา ซึ่งสิ่งเหล่านี้บ่งบอกถึงความสัมพันธ์ระหว่างครูดีในดวงใจกับกลุ่มบุคคลต่าง ๆ ทั้งพื้นที่ภายในและพื้นที่ภายนอกสถานศึกษา ที่ซึ่งเป็นพื้นที่ของการเชื่อมโยงความหลากหลายไว้ด้วยกันเป็นอย่างดี ทั้งเพื่อนครูในสถานศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษา นักเรียน ผู้ปกครอง และครูดีในดวงใจเอง โดยสะท้อนผ่านเรื่องเล่าเรื่องราวในแง่มุมต่าง ๆ ซึ่งเป็นบริบทของสถานศึกษาและความสัมพันธ์ของกลุ่มบุคคลต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกพื้นที่สถานศึกษา ซึ่งสิ่งเหล่านี้หล่อหลอมให้เกิดอัตลักษณ์ของครูดีในดวงใจ

อัตลักษณ์ครูดีในดวงใจ

อัตลักษณ์ของครูดีในดวงใจนั้น จากการปฏิบัติหน้าที่ในการเป็นครูผู้สอนของครูดีในดวงใจ แม้ว่ากลุ่มครูดีในดวงใจจะมีที่มาจากกรอบมโนทัศน์ จากบริบทสภาพแวดล้อมทางสังคมและประเพณีวัฒนธรรมที่มีความแตกต่างกัน หากแต่กลุ่มครูดีในดวงใจก็มีส่วนที่มีความเหมือนกลุ่มเดียวกัน ภายใต้การปฏิบัติงานในความเป็นครูด้วยกัน และภายใต้คุณสมบัติของความเป็นครูดีในดวงใจที่เหมือนกัน กล่าวคือ ครูดีในดวงใจต้องเป็นผู้ที่ได้รับการศรัทธายกย่องยอมรับของนักเรียน เพื่อนครูและสังคมว่าเป็นแบบอย่างของผู้มีจิตวิญญาณแห่งความเป็นครู และได้ทุ่มเทเสียสละเพื่อช่วยเหลือดูแลนักเรียนอย่างต่อเนื่องจนเกิดผลงานเป็นที่ประจักษ์เป็นผู้ที่มีผลงานส่งผลกระทบต่ออารยกระดบผลสัมฤทธิ์ของนักเรียน เช่น เป็นเด็กเก่ง เด็กที่มีปัญหาการเรียนรู้อยู่ เด็กพิเศษ เด็กด้อยโอกาส หรือเด็กที่มีปัญหาด้านพฤติกรรม ทั้งนี้ นักเรียนที่อยู่ในความรับผิดชอบส่วนใหญ่มีผลการประเมินมาตรฐานอยู่ในเกณฑ์ดี หรือมีพัฒนาการสูงขึ้นตามลำดับ เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถในการจัดการเรียนการสอน และส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียน จนส่งผลกระทบต่อพัฒนาคุณภาพของนักเรียนอย่างเป็นรูปธรรมเป็นผู้ไม่เคยถูกลงโทษทางวินัย หรืออยู่ในระหว่างดำเนินการทางวินัย ใช้หลักธรรมาภิบาลในการทำงาน และร่วมกิจกรรมอื่นอันส่งผลและก่อให้เกิดประโยชน์ต่อนักเรียน โดยประเมินผลสัมฤทธิ์ได้ ซึ่งอัตลักษณ์ของครูดีในดวงใจนั้น มีหลากหลายลักษณะ ดังนี้

1. การสร้างตัวตนผ่านการทำงานเกินเกณฑ์มาตรฐาน

1.1 สอนโดยยึดนักเรียนเป็นศูนย์กลาง

คุณสมบัติประการสำคัญประการหนึ่งของการเป็นครู ต้องจัดการเรียนการสอนนักเรียนเพื่อให้มีพัฒนาการทั้ง 4 ด้าน คือ ด้านร่างกาย อารมณ์ สังคมและสติปัญญา ซึ่งในการจัดการเรียนการสอนนั้น ครูจะต้องสอนนักเรียนโดยยึดนักเรียนเป็นสำคัญ กล่าวคือ ต้องยึดนักเรียนเป็นศูนย์กลาง

นอกจากนี้ในการประเมินครูดีในดวงใจ ประเด็นหนึ่งที่สำคัญซึ่งต้องมีการประเมิน ก็คือ ครูดีในดวงใจต้องมีความสามารถในการออกแบบและจัดทำหน่วยการเรียนรู้ และมีการดำเนินการจัดการเรียนรู้โดยยึดนักเรียนเป็นศูนย์กลาง

“สังคมคาดหวังว่า ครู คือแบบอย่างที่ดีของศิษย์เป็นผู้สร้างสมาชิกใหม่ของสังคม ให้เป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพต่อสังคม ธรรมชาติของอาชีพครูเป็นอาชีพที่ต้องเกี่ยวข้องสัมผัสกับบุคคลอื่นอยู่เสมอ ฉะนั้นผู้ดำเนินอาชีพครูจึงต้องเป็นผู้ใฝ่รู้ ใฝ่เรียน และใฝ่พัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง

และเมื่อได้รับคัดเลือกให้เป็นครูตีในดวงใจแล้ว ทำอย่างไรให้คนอื่นมองเราว่า ครูตีในดวงใจมีจิตวิญญาณของความเป็นครูอย่างแท้จริง มีอุดมการณ์ สามารถทำงานเกินเกณฑ์มาตรฐานของความเป็นครูตีในดวงใจ เช่น สามารถอุทิศเวลามาสอนนอกเวลาราชการได้ มาสอนเสาร์ อาทิตย์”

(ครูผึ้ง (นามสมมติ) ผู้ให้สัมภาษณ์ วันที่ 21 พฤศจิกายน 2557)

นอกจากนี้ผู้อำนวยการพิมพ์ประกาย ผู้บริหารโรงเรียนแห่งหนึ่งที่มีครูพิทักษ์ซึ่งเป็นครูตีในดวงใจ ได้กล่าวถึงครูพิทักษ์ว่า ครูพิทักษ์เป็นหัวหน้ากลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม มีความรู้ความเข้าใจในงานวิชาการเป็นอย่างดี เป็นที่รักใคร่ของเพื่อนและน้อง ๆ ในโรงเรียน คอยให้คำปรึกษา ให้คำแนะนำในแนวทางการจัดการเรียนการสอน กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม การจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ การจัดทำสื่อ นวัตกรรมการเรียนการสอน ตลอดจนแนวทางการวัดผลและประเมินให้แก่คนอื่น ๆ ในโรงเรียนทุกคน ช่วยชี้แนะแนวทางการจัดการเรียนการสอนโดยยึดนักเรียนเป็นศูนย์กลาง

เช่นเดียวกับกับผู้อำนวยการสุพลอีกโรงเรียนหนึ่ง ที่มีครูสะอ้านเป็นครูตีในดวงใจ ได้กล่าวว่า ครูสะอ้านเป็นครูที่ได้รับคำชมเชยจากเพื่อนครูด้วยกัน ครูยุพาซึ่งเป็นเพื่อนร่วมโรงเรียนกล่าวว่าครูสะอ้านเป็นคุณครูที่ใจดี น่ารักนิสัยร่าเริง ให้ความช่วยเหลือแนะนำในเรื่องการจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ การสอนโดยยึดนักเรียนเป็นศูนย์กลาง

จากคำสัมภาษณ์ของครูผึ้งซึ่งเป็นครูตีในดวงใจ ผู้บริหารสถานศึกษา และเพื่อนร่วมงานครูตีในดวงใจ เป็นเสียงสะท้อนให้เห็นว่าครูตีในดวงใจ มีความรู้ความเข้าใจในงานวิชาการเป็นอย่างดี ให้คำแนะนำในแนวทางการจัดการเรียนการสอน การจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ การจัดทำสื่อ นวัตกรรมการเรียนการสอน ตลอดจนช่วยชี้แนะแนวทางการจัดการเรียนการสอนโดยยึดนักเรียนเป็นศูนย์กลาง เพราะว่าเป็นการจัดการเรียนการสอนโดยคำนึงถึงประโยชน์ของนักเรียนเป็นสิ่งสำคัญ นักเรียนเป็นผู้ลงมือปฏิบัติจัดการกระทำ นับว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงบทบาทในการเรียนรู้ของนักเรียนจากการเป็น “ผู้รับ” มาเป็น “ผู้เรียน” จุดเน้นของการเรียนรู้อยู่ที่นักเรียนมากกว่าครูผู้สอน นักเรียนกลายมาเป็นศูนย์กลางของการเรียนการสอน

1.2 ก้าวทันเทคโนโลยี

ในการประเมินครูตีในดวงใจ ประเด็นหนึ่งก็คือ ครูตีในดวงใจมีการใช้และพัฒนาสื่อ นวัตกรรมเทคโนโลยีเพื่อการจัดการเรียนรู้ตั้งนั้นในด้านการทำงาน ครูตีในดวงใจก็ยังคงมีการนำเทคโนโลยีเข้ามาช่วยในการทำงาน เพื่อให้ก้าวทันเทคโนโลยี คำว่า "ก้าวทันเทคโนโลยี" หมายถึง การใช้ อุปกรณ์เทคโนโลยีที่ทันสมัย หรือ มีการพัฒนาเพื่อนำมาประยุกต์ใช้กับการทำงาน การศึกษา รวมถึงพฤติกรรม ความรู้เท่าทันในเทคโนโลยีนั้น ๆ ครูตีในดวงใจต้องสามารถใช้เทคโนโลยีในการจัดกิจกรรม การเรียนการสอน ใช้สื่อและเทคโนโลยีในการจัดการเรียนรู้อย่างหลากหลายเหมาะสมกับเนื้อและ กิจกรรมการเรียนรู้ ดังกล่าวข้างต้น ครูตีในดวงใจพยายามจะนิยามตัวตนในสถานศึกษา ในการแสดงตัวตนผ่านความมีศักยภาพในการใช้เทคโนโลยี เพื่อให้ก้าวทันเทคโนโลยี

โดยเฉพาะปัจจุบัน การรอบรู้ด้านเทคโนโลยี เป็นสิ่งที่ครูตีในดวงใจจำเป็นต้องมีอย่างยิ่ง เนื่องจากเทคโนโลยีมีความสำคัญต่อการทำงานของตัวครูตีในดวงใจเอง ซึ่งสังเกตได้จากพื้นที่สำนักงานของครูในห้องพักครูนั้น มีคอมพิวเตอร์อยู่บนโต๊ะทำงานของครูตีในดวงใจแทบทุกตัว ดังนั้นครู

ตีในดวงใจจะต้องมีความสามารถในการใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ได้เป็นอย่างดี เพราะพื้นฐานความรู้ด้านเทคโนโลยีนั้น จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการประกอบอาชีพตัวเอง

“การเป็นครูนั้น คอมพิวเตอร์มีความสำคัญมาก ต้องทำงานทุกอย่างผ่านคอมพิวเตอร์ มีคอมพิวเตอร์แล้วทำงานสะดวกสบาย มีอยู่วันหนึ่ง คอมพิวเตอร์เสีย ต้องยกให้ช่างไปซ่อม จะไปทำเครื่องของคนอื่นก็ไม่ได้ งานอยู่ในเครื่องคอมฯ เมื่อไม่มีคอมพิวเตอร์ ทำอะไรไม่ได้เลย คอมพิวเตอร์เปรียบเสมือนขาดแขนขา เราก็คงต้องใช้อินเทอร์เน็ตค้นหาข้อมูลต่าง ๆ”

(ครูเกียรติสินธุ์ (นามสมมติ) ผู้ให้สัมภาษณ์ วันที่ 21 พฤศจิกายน 2557)

เสียงสะท้อนดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าความคล่องตัว ปราดเปรี้ยวรอบรู้ของครูตีในดวงใจ ซึ่งต้องมีความเข้าใจทั้งคนและงาน เป็นสิ่งบ่งชี้ถึงเป็นคนที่เก่งในด้านการทำงาน ซึ่งความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีดังกล่าวจะช่วยเพิ่มความน่าเชื่อถือให้กับตัวครูตีในดวงใจ

สอดคล้องกับครูพงษ์และครูครุฑาซึ่งเป็นเพื่อนของครูพิทักษ์ ซึ่งเป็นครูตีในดวงใจ ได้กล่าวถึงครูพิทักษ์ ว่านอกจากครูพิทักษ์จะเก่งทางด้านงานวิชาการแล้ว ยังมีความสามารถ ความถนัดทางด้านเทคโนโลยี ในการจัดการเรียนการสอนจะใช้สอนโดยใช้สื่อเทคโนโลยี เพื่อสร้างความสนใจของนักเรียนให้นักเรียนสามารถศึกษาหาความรู้ได้อย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ทันต่อสถานการณ์ในปัจจุบัน เพราะในปัจจุบันการรอบรู้ด้านเทคโนโลยี เป็นสิ่งที่ครูและนักเรียน จำเป็นจะต้องมีอย่างยิ่ง เนื่องจากเทคโนโลยีมีความสำคัญต่อการจัดการเรียนการสอน ดังนั้นครูตีในดวงใจจะต้องมีความรู้ ความสามารถในการใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ได้เป็นอย่างดี เพราะพื้นฐานความรู้ด้านเทคโนโลยีนั้น จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการทำงาน

1.3 ปราดเปรี้ยวรอบรู้: การนำเสนอตัวตนผ่านสัญญาณผลงานเชิงประจักษ์

จากคุณสมบัติของครูตีในดวงใจประการหนึ่งที่กล่าวว่าต้องเป็นผู้ที่ได้ทุ่มเทเสียสละเพื่อช่วยเหลือดูแลนักเรียนอย่างต่อเนื่องจนเกิดผลงานเป็นที่ประจักษ์ โดยเป็นผู้ที่มีผลงานส่งผลการยกระดับผลสัมฤทธิ์ของนักเรียน เช่นเป็นเด็กเก่ง เด็กที่มีปัญหาการเรียนรู้อย่างดี เด็กพิเศษ เด็กด้อยโอกาส หรือเด็กที่มีปัญหาด้านพฤติกรรม ทั้งนี้ นักเรียนที่อยู่ในความรับผิดชอบส่วนใหญ่มีผลการประเมินมาตรฐานอยู่ในเกณฑ์ดี หรือมีพัฒนาการสูงขึ้นตามลำดับ เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถในการจัดการเรียนการสอน และส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียน สร้างองค์ความรู้และนวัตกรรมในการพัฒนาองค์กรและวิชาชีพ มีความรู้ความสามารถในการออกแบบและจัดทำหน่วยการเรียนรู้และแผนการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ มีการใช้และพัฒนาสื่อนวัตกรรมเทคโนโลยีเพื่อการจัดการเรียนรู้ มีการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ มีการจัดระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน จัดบรรยากาศที่ส่งเสริมการเรียนรู้ ความสุข และความปลอดภัยของผู้เรียน และมีการวิเคราะห์สภาพปัญหาของนักเรียน นำไปสังเคราะห์หาแนวทาง วิธีการ เพื่อพัฒนาผู้เรียน จนส่งผลการพัฒนาคุณภาพของนักเรียนอย่างเป็นรูปธรรม ให้ได้รับรางวัลและยกย่องเชิดชูเกียรติ และเผยแพร่ ผลงานความดีให้ปรากฏต่อสาธารณชน เพื่อสร้างค่านิยมให้สังคมยอมรับและเป็นแบบอย่างของครูและเด็กให้ทำความดีต่อไป

การที่ครูตีในดวงใจต้องมีผลงานเชิงประจักษ์จากการปฏิบัติหน้าที่ส่งผลการพัฒนาคุณภาพของนักเรียน ซึ่งแสดงว่าครูตีในดวงใจได้นำเสนอตัวตนโดยผ่านสัญญาณของผลงานเชิง

ประจักษ์ ผลงานเชิงประจักษ์จากการปฏิบัติหน้าที่ประกอบด้วย นักเรียนมีผลงานดีเด่นเป็นที่ประจักษ์ นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้น ครูมีผลงานดีเด่นเป็นที่ประจักษ์และโรงเรียนมีผลงานดีเด่นเป็นที่ประจักษ์ ผลงานเชิงประจักษ์หรือรูปสัญลักษณ์ (Signifier) มันไม่ใช่แค่ผลงานที่เป็นเอกสารเชิงวิชาการ ขึ้นหนึ่งเท่านั้นแต่มันมีความหมายเชิงสัญลักษณ์ (Signified) มีความหมายมากกว่าความเป็นเอกสารเชิงวิชาการที่แสดงถึงความเป็นตัวตนของครูตีในดวงใจกล่าวคือ เป็นผู้ที่มีความรอบรู้ในหลักการ เทคนิค การจัดการเรียนการสอนสร้างองค์ความรู้และนวัตกรรมในการพัฒนาองค์กรและวิชาชีพ มีความรู้ความสามารถในการออกแบบและจัดทำหน่วยการเรียนรู้และแผนการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เพื่อการพัฒนาคุณภาพของนักเรียน

ผู้อำนวยการพรวนซึ่งเป็นผู้บริหารสถานศึกษาที่มีครูเกียรติสินธุ์ เป็นครูตีในดวงใจ ได้กล่าวถึงครูเกียรติสินธุ์ว่า เป็นผู้ที่มีความรอบรู้เกี่ยวกับเทคนิคการจัดการเรียนการสอน การวิจัยในชั้นเรียน มีความรู้ความสามารถในการออกแบบและจัดทำหน่วยการเรียนรู้และแผนการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ มีความรอบรู้เกี่ยวกับงานวิชาการ นอกจากเป็นบุคคลที่มีวาทศิลป์ในการพูดจาสามารถเข้ากับครูทุกคนได้ ทุกเพศ ทุกวัย เป็นบุคคลที่มีความรอบรู้ทั้งเรื่องงานและเรื่องคน เพราะเข้ากับครูทุกคนได้โดยเฉพาะครูฝน มาปรึกษาบ่อยครั้ง

นอกจากนี้ครูตีในดวงใจ จะต้องมิมนุษย์สัมพันธ์กับบุคคลอื่นทั้งในและนอกสถานศึกษา มีการช่วยเหลือเกื้อกูลเพื่อนครูและชุมชนในทางสร้างสรรค์และมีความเป็นผู้นำในการอนุรักษ์พัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรมไทย แสดงว่าครูตีในดวงใจต้องสามารถเข้ากับบุคคลทุกเพศ ทุกวัย และทุกชนชั้น และยังต้องรอบรู้ไม่ใช่เรื่องงานอย่างเดียว แต่ต้องมีความรอบรู้กว้างขวางทั้งในอาชีพและทั่วไป รอบรู้ทั้งเรื่องงานและเรื่องของคนด้วย ดังนั้นจะเห็นว่า การสร้างอัตลักษณ์ของครูตีในดวงใจโดยใช้ผลงานเชิงประจักษ์เป็นสัญลักษณ์ที่สื่อความหมายความเป็นตัวตนของตนเองอย่างชัดเจน สอดคล้องกับการให้สัมภาษณ์ของผู้อำนวยการพรวน

“ครูเกียรติสินธุ์เป็นครูพลศึกษาคนหนึ่ง เป็นครูที่มีความปราดเปรียว ทั้งยังคล่องแคล่วว่องไว มีไหวพริบในการทำงาน ในการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า มีวาทศิลป์ในการพูด พูดจาฉะฉาน เข้ากับครู นักเรียน ทุกเพศ ทุกวัย แล้วไม่ใช่เฉพาะแต่งงานในหน้าที่นะ ครูเกียรติสินธุ์ยังมีความรู้กว้างขวางทั้งในอาชีพและทั่วไป ต้องประสานกับผู้คนตลอดเวลา”

(ผู้อำนวยการพรวน (นามสมมติ) ผู้ให้สัมภาษณ์ วันที่ 21 พฤศจิกายน 2557)

2. ใช้ระเบียบวินัยเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตและปฏิบัติงาน

ในการปฏิบัติงานของครูนั้นจำเป็นต้องปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ ระเบียบข้อบังคับของทางราชการ ที่หน่วยงานต้นสังกัดได้กำหนดไว้ ทั้งข้อกำหนดจากกระทรวงศึกษาธิการ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษาที่ตนปฏิบัติงานอยู่ ตั้งแต่เรื่องการแต่งกาย บุคลิกภาพ การครองตน ครองคนและครองงาน และการลงเวลาการปฏิบัติงาน

“การลงเวลาปฏิบัติราชการ ครูทุกคนต้องมาก่อนเวลา 08.30 น. และกลับหลังเวลา 16.30 น. ซึ่งถือว่าเป็นเวลาของการปฏิบัติราชการ แต่บางวันก็กลับเกือบ หกโมงเย็น เพราะต้องสอนเสริมนักเรียนบางคน”

(ครูสะอาด (นามสมมติ) ผู้ให้สัมภาษณ์ วันที่ 25 พฤศจิกายน 2557)

“สำหรับการแต่งกายของครูในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตราด เขต 1 ได้แจ้งให้ผู้บริหารสถานศึกษาและครู ต้องแต่งกายให้ถูกต้องตามระเบียบของทางราชการ กล่าวคือ ทุกวันจันทร์ ต้องแต่งเครื่องแบบข้าราชการชุดสีทึบก็ แขนสั้นหรือแขนยาวก็ได้ สำหรับในวันอื่น ๆ ให้แต่งตามประเพณีนิยม ชุดไทย ใช้ผ้าไหมเพื่ออนุรักษ์วัฒนธรรมไทย ซึ่งแต่ละโรงเรียนกำหนดไม่เหมือนกัน เช่น ทุกวันศุกร์จะใส่ชุดประจำโรงเรียน เป็นต้น”

(ครูพิทักษ์ (นามสมมติ) ผู้ให้สัมภาษณ์ วันที่ 26 พฤศจิกายน 2557)

จากการให้สัมภาษณ์ของครูตีในดวงใจดังกล่าว แสดงให้เห็นว่า ครูทุกคนต้องปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับของทางราชการ อยู่ภายใต้กฎระเบียบ ตั้งแต่เรื่องการแต่งกาย บุคลิกภาพ การลงเวลาการปฏิบัติงาน ทั้งนี้อาจจะมีครูส่วนหนึ่งที่อุทิศเวลาให้กับนักเรียน สอนซ่อมเสริมช่วยเหลือนักเรียนที่ยังเรียนอ่อนหรือเรียนช้า

3. ใช้ระบบคุณธรรม จริยธรรมในการปฏิบัติราชการ

3.1 การสร้างตัวตนเสมือนมีจิตบริการ

จากการที่ครูตีในดวงใจทุกคนที่ผ่านการคัดเลือกจะต้องมีคุณสมบัติประการหนึ่ง ก็คือเป็นบุคคลผู้มีจิตวิญญาณแห่งความเป็นครู เป็นที่ศรัทธา ยกย่องยอมรับของนักเรียน เพื่อนครู ชุมชน และสังคม ตลอดจนเป็นผู้ทุ่มเทเสียสละ เพื่อช่วยเหลือดูแลนักเรียนอย่างต่อเนื่อง จนเกิดผลงานเป็นที่ประจักษ์นั้นและครูตีในดวงใจนอกเหนือจะมีภาระงานหลักที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอนให้กับนักเรียน หน้าที่ในการจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ หน้าที่จัดทำคู่มือประกอบการเรียนการสอนแล้ว จัดทำคู่มือในการประกอบการเรียนการสอน ครูตีในดวงใจนอกเหนือจากงานดังกล่าวยังมีหน้าที่อื่น ๆ อีกมากมาย เช่น หน้าที่เกี่ยวกับโครงการอาหารกลางวัน หน้าที่เกี่ยวกับชุมชนสัมพันธ์ชุมชน ระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน ช่วยแก้ปัญหาให้นักเรียนที่มีปัญหาครอบครัว ปัญหาทางการเรียนรู้ เด็กพิเศษ เด็กด้อยโอกาส หรือเด็กที่มีปัญหาด้านพฤติกรรม การช่วยเหลือดูแลในเรื่องสุขภาพนักเรียน ภาวะโภชนาการ การส่งเสริมสุขภาพนักเรียน ยิ่งในโรงเรียนขนาดเล็กที่มีครูไม่ครบชั้น ครูตีในดวงใจบางคนต้องมีภาระงานที่รับผิดชอบทั้งชั้น สอนทุกวิชาและรับผิดชอบทุกงาน หรือครูตีในดวงใจบางคนสอนในโรงเรียนขนาดใหญ่ มีจำนวนนักเรียนในห้องเกินกำหนด บางห้องมีนักเรียน 35-40 คน ต้องสอนนักเรียนแล้วก็ตรวจงานนักเรียนทุกคน ทั้งสอนและออกข้อสอบ ตรวจกระดาษคำตอบ ตลอดจนรวบรวมคะแนนและประเมินผล ดูแลนักเรียนอย่างใกล้ชิด จากภาระงานทั้งหมดที่ครูตีในดวงใจต้องรับผิดชอบนั้น บางครั้งไม่สามารถที่จะกำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบให้ชัดเจนเหมือนการปฏิบัติงานในหน้าที่อื่น ๆ ฉะนั้นผู้ที่จะเป็นครูได้ จะต้องเป็นผู้ที่ทำงานได้สารพัดอย่างหลายอย่าง ตามคำสั่งของผู้บริหารสถานศึกษา

“ครูพิทักษ์เป็นหัวหน้ากลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ต้องมีภาระงานรับผิดชอบมากมาย เป็นที่รักใคร่ของเพื่อนและน้อง ๆ ในโรงเรียน คอยให้คำปรึกษา ให้

คำแนะนำในแนวทางการจัดการเรียนการสอน เป็นครูที่มีมนุษยสัมพันธ์ เข้ากันได้กับครูทุกคน รู้จักนอบน้อมถ่อมตน เวลาเมื่อไรเขาก็ทำได้หมด มีอะไรก็ให้เขาช่วยเหลือหมด ช่วยได้ทุกอย่าง ถ้าถามรายละเอียดก็คงตอบได้มากกว่า ผอ. บางครั้งเวลาครูมาถามเรื่องวิชาการ ก็ให้สอบถามจากครูพิทักษ์อีกทีนะ ครูพิทักษ์ช่วยเหลือได้ทุกอย่าง รู้เรื่องงานมาก เพราะว่ามีการประสบการณ์มาก่อนเป็นครูมาหลายปีแล้ว

(ผู้อำนวยการพิมพ์ประกาย (นามสมมติ) ผู้ให้สัมภาษณ์ วันที่ 26 พฤศจิกายน 2557)

ผู้อำนวยการพิมพ์ประกาย ผู้บริหารโรงเรียนแห่งหนึ่งที่มีครูดีในดวงใจ ได้กล่าวถึงครูพิทักษ์ ซึ่งเป็นครูดีในดวงใจว่า มีความรู้ความเข้าใจในงานวิชาการเป็นอย่างดี เป็นที่รักใคร่ของเพื่อนและน้อง ๆ ในโรงเรียน คอยให้คำปรึกษา ให้คำแนะนำในแนวทางการจัดการเรียนการสอน กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม การจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ ตลอดจนแนวทางการวัดผลและประเมินให้แก่คนอื่น ๆ ในโรงเรียน ทุกคน จนเป็นที่รักของเพื่อน ๆ และน้อง ๆ ครูพิทักษ์เป็นครูที่มีมนุษยสัมพันธ์ เข้ากันได้กับครูทุกคน รู้จักนอบน้อมถ่อมตน นอกจากนี้ยังเป็นผู้ปกครองของปลายฟ้าซึ่งเป็นนักเรียนที่อยู่ในความดูแลของครูพิทักษ์ ได้กล่าวว่า ครูพิทักษ์เป็นครูที่มีสัมมาคารวะกับคนทุกคนที่ได้พบเห็น มีความสุภาพเรียบร้อย นอกจากนี้ยังร้องผู้อำนวยการวิจิตร ซึ่งเป็นรองผู้อำนวยการยังได้กล่าวสนับสนุนว่า ครูพิทักษ์เวลาว่างนอกจากงานสอนแล้ว มีอะไรขอให้ ครูพิทักษ์ช่วยเหลือ ก็ช่วยเหลือได้ทุกอย่าง รู้เรื่องงานมาก เพราะว่าครูพิทักษ์มีประสบการณ์มาก่อนเป็นครูมาหลายปีแล้ว

เช่นเดียวกันกับผู้อำนวยการสุรพลอีกโรงเรียนหนึ่ง ที่มีครูสะอาดเป็นครูดีในดวงใจ ครูสะอาดเป็นครูที่ได้รับคำชมเชยจากนักเรียนและจากครูญาติซึ่งเป็นเพื่อนร่วมโรงเรียน ว่าครูสะอาดเป็นคุณครูที่ใจดี น่ารักนิสัยร่าเริง นักเรียนชอบมากเวลาครูสะอาดสอน เวลาสอนในห้องจะมีความสุข ไม่น่าเบื่อ และไม่เครียดด้วย ซึ่งนักเรียนส่วนใหญ่ให้ความเห็นตรงกันสอดคล้องกับท่านผู้อำนวยการสุรพลก็มีความเห็นว่าครูสะอาดเป็นครูที่มีความเสียสละ เข้ากันได้กับนักเรียนทุกคน มีนิสัยโอบอ้อม รักเด็ก ครูสะอาดเป็นครูมาหลายปี รู้จักรายละเอียดนักเรียนเกือบทุกคนในโรงเรียน คนนี้เรียนเก่ง นักเรียนคนนี้เรียนอ่อน นิสัยเกรมีปัญหาด้านครอบครัว

จากคำสัมภาษณ์ผู้บริหารสถานศึกษา เพื่อนร่วมงานครูดีในดวงใจและผู้ปกครองนักเรียนดังกล่าว สะท้อนให้เห็นว่าในการปฏิบัติงานของครูดีในดวงใจนั้นจะต้องปฏิบัติตามคำสั่งของผู้บริหารสถานศึกษาตามที่ได้รับมอบหมาย ถึงแม้ว่าครูดีในดวงใจจะมีภาระงานมากมาย แต่ครูก็ต้องแสดงตัวตนให้เห็นว่ามีจิตบริการที่จะต้องคอยให้บริการทุกคนอย่างเต็มที่ไม่ว่าจะเป็นนักเรียน ผู้ปกครอง หรือชุมชน ในทุก ๆ ด้าน นอบน้อมถ่อมตน นักเรียนที่มีปัญหาทางด้านสติปัญญา ครูก็ต้องดูแลช่วยเหลือมีการสอนเสริมพิเศษ หรือนักเรียนที่มีปัญหาทางด้านสุขภาพ ปัญหาทางบ้าน ปัญหาครอบครัว พ่อแม่หย่าร้าง แยกกันอยู่ ครูก็ต้องดูแลให้ความช่วยเหลือ จะเห็นว่าครูดีในดวงใจต้องยอมรับภาระงานสารพัดอย่างนอบน้อมถ่อมตนเสมือนเป็นผู้มีจิตบริการ มีความตั้งใจและเต็มใจในการให้บริการแก่ผู้รับบริการ ถึงแม้งานที่ได้รับมอบหมายจะหนักหนาเพียงใดก็จะต้องดูแลเอาใจใส่ต่อนักเรียน ช่วยเหลือนักเรียน พัฒนาคุณภาพของนักเรียน ซึ่งบางครั้งครูจะต้องใช้ความอดทนสูงครูดีในดวงใจจะต้องมีความนอบน้อมถ่อมตนในการปฏิบัติงาน ทั้งงานการเรียนการสอน หรืองานนอกเหนือจากการเรียนการสอนงานบริการนักเรียน งานบริการผู้ปกครองและชุมชน ที่จำเป็นที่ครูดีใน

ดวงใจต้องรับภาระงานทุกอย่าง ต้องปฏิบัติงานตามคำสั่งที่ได้รับมอบหมายจากผู้บริหารสถานศึกษา ทั้งนี้ก็เพื่อให้งานดำเนินไปได้ด้วยดี และงานของผู้บังคับบัญชาประสบความสำเร็จอย่างราบรื่นต่อไป

3.2 มีความโอบเอื้อ

จากการที่ครูตีในดวงใจทุกคนที่ผ่านการคัดเลือกจะต้องมีคุณสมบัติประการหนึ่งก็คือการเป็นที่ศรัทธา ยอมรับ ผลการปฏิบัติงานที่ประสบความสำเร็จ และการมีคุณธรรม จริยธรรม เป็นที่ยอมรับของ นักเรียน โรงเรียน และชุมชน จนเกิดผลงานเป็นที่ประจักษ์นั้นและครูตีในดวงใจ นอกเหนือจะมีภาระงานหลักที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอนให้กับนักเรียน หน้าที่ในการจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ หน้าที่จัดทำคู่มือประกอบการเรียนการสอนแล้ว ครูตีในดวงใจยังมีหน้าที่อื่น ๆ อีกมากมาย เช่น หน้าที่เกี่ยวกับระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน นักเรียนที่มีปัญหาครอบครัว นักเรียนที่มีปัญหาทางการเรียนรู้ เด็กพิเศษ เด็กด้อยโอกาส หรือเด็กที่มีปัญหาด้านพฤติกรรม การช่วยเหลือนักเรียน เรื่องสุขภาพนักเรียน ภาวะโภชนาการ การส่งเสริมสุขภาพนักเรียน การจัดกิจกรรมเสริมเพื่อพัฒนา นักเรียน เช่น กิจกรรมกีฬา กิจกรรมลูกเสือ-เนตรนารี ยิ่งในโรงเรียนขนาดเล็กที่มีครูไม่ครบชั้น ครูตีในดวงใจบางคนต้องมีภาระงานที่รับผิดชอบทั้งชั้น สอนทุกวิชาและรับผิดชอบทุกงาน หรือบางคนสอนควบ 2-3 ชั้น สอนเกินจำนวนชั่วโมงที่กำหนด กล่าวคือ เกิน 25 ชั่วโมง นอกจากต้องสอนแล้ว ยังต้องตรวจงาน ตรวจการบ้านนักเรียนทุกคน ทั้งสอนและออกข้อสอบ ตรวจกระดาษคำตอบ ตลอดจนรวบรวมคะแนนและประเมินผล ดูแลนักเรียนอย่างใกล้ชิด จากภาระงานทั้งหมดที่ครูตีในดวงใจต้องรับผิดชอบนั้น บางครั้งไม่สามารถที่จะกำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบให้ชัดเจนเหมือนการปฏิบัติงานในหน้าที่อื่น ๆ ฉะนั้นผู้ที่จะเป็นครูได้ จะต้องเป็นผู้ที่ทำงานได้สารพัดอย่างหลายอย่าง ตามคำสั่ง หน้าที่ที่ได้รับมอบหมายจากหัวหน้าสายชั้นหรือจากผู้บริหารสถานศึกษา

“ครูสะอ้านเป็นหัวหน้าชั้นปฐมวัย มีภาระงานรับผิดชอบมากมาย มีนิสัยโอบเอื้อ แสดงน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อผู้อื่นเป็นที่รักใคร่ของเพื่อนและน้อง ๆ ในโรงเรียน คอยให้คำปรึกษา ให้คำแนะนำในแนวทางการจัดการเรียนการสอนปฐมวัย การจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ ตลอดจนแนวทางการวัดผลและประเมินให้แก่คนอื่น ๆ ในโรงเรียน ทุกคน นอกจากนี้ท่านยังเป็นครูอาวุโสมีความสุขุมเยือกเย็น รักนักเรียนทุกคน รักใคร่นักเรียนเหมือนลูกหลาน จนเป็นที่รักของเพื่อน ๆ และน้อง ๆ”

(ผู้อำนวยการสุรพล (นามสมมติ) ผู้ให้สัมภาษณ์ วันที่ 25 พฤศจิกายน 2557)

ผู้อำนวยการสุรพล ได้กล่าวถึงครูสะอ้าน ซึ่งเป็นครูตีในดวงใจว่า ครูสะอ้านเป็นหัวหน้าชั้นปฐมวัย ต้องมีภาระงานรับผิดชอบมากมาย นอกจากนั้นแล้วครูสะอ้านยังเป็นครูที่มีนิสัยโอบอ้อมอารี แสดงน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อผู้อื่นเป็นที่รักใคร่ของเพื่อนและน้อง ๆ ในโรงเรียน คอยให้คำปรึกษา ให้คำแนะนำในแนวทางการจัดการเรียนการสอนปฐมวัย การจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ ตลอดจนแนวทางการวัดผลและประเมินให้แก่คนอื่น ๆ ในโรงเรียน ทุกคน เช่นเดียวกับกับครูวรรณที่กล่าวถึงครูสะอ้านว่า ครูสะอ้านเป็นครูอาวุโสมีความสุขุมเยือกเย็น รักนักเรียนทุกคน รักใคร่นักเรียน

เหมือนลูกหลาน จนเป็นที่รักของเพื่อน ๆ และน้อง ๆ ครูสะอาดอ่านเป็นครูที่มีมนุษยสัมพันธ์ เข้ากันได้กับครูทุกคน รู้จักนอบน้อมถ่อมตนและโอบเอื้อ

เช่นเดียวกันกับ ครูพงษ์และครูดำ ที่กล่าวถึงครูพิทักษ์ครูตีในดวงใจอีกโรงเรียนหนึ่ง ว่าครูพิทักษ์ได้รับการแต่งตั้งเป็นหัวหน้ากลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เพราะเป็นคนที่มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กับบุคคลอื่น ๆ ในโรงเรียน มีความรู้ความเข้าใจในงานวิชาการเป็นอย่างดี เป็นที่รักใคร่ของเพื่อนและน้อง ๆ ในโรงเรียน คอยให้คำปรึกษา ให้คำแนะนำในแนวทางการจัดการเรียนการสอน กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ครูพิทักษ์เป็นครูที่มีมนุษยสัมพันธ์ เข้ากันได้กับครูทุกคน

จากคำสัมภาษณ์ผู้บริหารสถานศึกษา และเพื่อนร่วมงานของครูตีในดวงใจดังกล่าว สะท้อนให้เห็นว่าในการปฏิบัติงานของครูตีในดวงใจนั้นจะต้องปฏิบัติงานตามคำสั่งของผู้บริหารสถานศึกษาตามที่ได้รับมอบหมาย ถึงแม้ว่าครูตีในดวงใจจะมีภาระงานมากมาย แต่ครูก็ต้องแสดงตัวตนให้เห็นว่าเป็นบุคคลที่แสดงน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อผู้อื่นมีจิตบริการที่จะต้องคอยให้บริการทุกคนอย่างเต็มใจไม่ว่าจะเป็นนักเรียน ผู้ปกครอง หรือชุมชน ในทุก ๆ ด้าน โอบเอื้อ มีความตั้งใจและเต็มใจในการให้บริการแก่ผู้รับบริการ ถึงแม้งานที่ได้รับมอบหมายจะหนักหนาเพียงใดก็ต้องดูแลเอาใจใส่ต่อนักเรียน ช่วยเหลือนักเรียน พัฒนาคุณภาพของนักเรียน ซึ่งบางครั้งครูจะต้องใช้ความอดทนสูงครูตีในดวงใจจะต้องมีความนอบน้อมถ่อมตนในการปฏิบัติงาน ทั้งงานการเรียนการสอน หรืองานนอกเหนือจากการเรียนการสอนงานบริการนักเรียน งานบริการผู้ปกครองและชุมชน ที่จำเป็นที่ครูตีในดวงใจต้องรับภาระงานทุกอย่าง

3.3 มีความซื่อสัตย์

จากการที่ครูตีในดวงใจทุกคนที่ผ่านการคัดเลือกจะต้องมีคุณสมบัติประการหนึ่งก็คือ เป็นที่ศรัทธา ยกย่องยอมรับของนักเรียน เพื่อนครู ชุมชนและสังคม ตลอดจนเป็นผู้ทุ่มเทเสียสละเพื่อช่วยเหลือดูแลนักเรียนอย่างต่อเนื่อง จนเกิดผลงานเป็นที่ประจักษ์นั้นและครูตีในดวงใจนอกเหนือจะมีภาระงานหลักที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอนให้กับนักเรียน หน้าที่ในการจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ หน้าที่จัดทำคู่มือประกอบการเรียนการสอนแล้ว ครูตีในดวงใจยังมีหน้าที่อื่น ๆ อีกมากมาย เช่น หน้าที่เกี่ยวกับระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน

“ผมมอบหมายให้ครูสะอาดอ่าน ความรับผิดชอบงานวิชาการ ท่านเป็นคนตรงต่อเวลา มาทำงานเข้าอยู่เสมอ ทำงานด้วยความซื่อสัตย์ ซื่อตรง บางวันผมมาโรงเรียน เวลา 08.00 น ก็เห็นครูสะอาดมาอยู่ในโรงเรียนแล้ว ท่านในฐานะครูอาวุโส ครูบางคนอยู่ร่นน้อง ๆ บางคนร่นลูกจะให้ความเคารพท่าน เพราะผมมีความรู้สึกที่ท่าน มีความจริงใจ และความตรงไปตรงมาต่อครูด้วยกันในโรงเรียน มีความเป็นธรรมและความบริสุทธิ์ใจต่อเพื่อนร่วมงาน เป็นที่รักใคร่ของเพื่อนและน้อง ๆ ในโรงเรียน”

(ผู้อำนวยการสุรพล (นามสมมติ) ผู้ให้สัมภาษณ์ วันที่ 25 พฤศจิกายน 2557)

เช่นเดียวกันกับครูพงษ์และครูดำได้กล่าวถึงครูพิทักษ์ ซึ่งเป็นครูดีในดวงใจว่า ครูพิทักษ์เป็นบุคคลที่ได้รับการยอมรับนับถือและไว้วางใจ ประพฤติตรง ไม่เอินเอียง เป็นคนจริงใจ เป็นที่น่าคบสมาคมจากเพื่อนครูด้วยกัน และผู้ปกครองนักเรียน

นอกจากนี้ผู้อำนวยการพรวน ได้กล่าวถึงครูเกียรติสินธุ์ ซึ่งเป็นครูดีในดวงใจ ว่าครูเกียรติสินธุ์เป็นครูพลศึกษา มีความมุ่งมั่นพยายาม เป็นคนตรงต่อเวลา มาทำงานเข้าอยู่เสมอทำงานด้วยความซื่อสัตย์ ซื่อตรง ทั้งต่อบุคคลอื่นและผู้บังคับบัญชา ฝึกฝนสอนนักเรียนในด้านพลศึกษา ฝึกให้นักเรียนมีจิตสำนึก มีน้ำใจเป็นนักกีฬา

จากคำสัมภาษณ์ผู้บริหารสถานศึกษาและเพื่อนร่วมงานดังกล่าว สะท้อนให้เห็นว่าในการปฏิบัติงานของครูดีในดวงใจนั้นจะต้องปฏิบัติงานตามคำสั่งของผู้บริหารสถานศึกษาตามที่ได้รับมอบหมาย ถึงแม้ว่าครูดีในดวงใจจะมีภาระงานมากมาย แต่ครูก็ต้องแสดงตัวตนให้เห็นว่ามีจิตบริการที่จะต้องคอยให้บริการทุกคนอย่างเต็มใจไม่ว่าจะเป็นนักเรียน ผู้ปกครอง หรือชุมชน ในทุกๆ ด้าน นอบน้อมถ่อมตน นักเรียนที่มีปัญหาทางด้านสติปัญญา ครูก็ต้องดูแลช่วยเหลือมีการสอนเสริมพิเศษ หรือนักเรียนที่มีปัญหาทางด้านสุขภาพ ปัญหาทางบ้าน ปัญหาครอบครัว พ่อแม่หย่าร้าง แยกกันอยู่ ครูก็ต้องดูแลให้ความช่วยเหลือ จะเห็นว่าครูดีในดวงใจต้องยอมรับภาระงานสารพัดอย่างนอบน้อมถ่อมตน เสมือนเป็นผู้มีจิตบริการ มีความตั้งใจและเต็มใจในการให้บริการแก่ผู้รับบริการ ถึงแม้งานที่ได้รับมอบหมายจะหนักหนาเพียงใดก็ต้องดูแลเอาใจใส่นักเรียน ช่วยเหลือนักเรียน พัฒนาคุณภาพของนักเรียน ซึ่งบางครั้งครูจะต้องใช้ความอดทนสูงครูดีในดวงใจจะต้องมีความซื่อสัตย์ ซื่อตรง ทั้งต่อบุคคลอื่นและผู้บังคับบัญชา ไม่มีเอินเอียงหรืออคติ มีความจริงใจ และความตรงไปตรงมาต่อครูด้วยกันในโรงเรียน

4. เสียสละเพื่อส่วนรวมมากกว่าส่วนตน

ผู้อำนวยการพรวนได้กล่าวถึงครูผึ้งซึ่งเป็นครูดีในดวงใจ ว่าเป็นครูที่มีความเอาใจใส่ต่อหน้าที่การงาน ตั้งใจทำงานนอกจากได้รับมอบหมายให้เป็นครูประจำชั้นนักเรียนชั้นปฐมวัย แล้ว ยังได้รับมอบหมายให้ดูแลเรื่องการสอนนาฏศิลป์ เพราะครูผึ้งมีความรู้ความสามารถด้านนี้ ได้รับเชิญให้ออกงานบ่อย เป็นตัวแทนของโรงเรียน ในการปฏิบัติงานอะไรก็แล้วแต่ หากมีปัญหา อุปสรรค ครูผึ้งก็จะมาปรึกษาหารือในห้องทำงานบ่อยครั้ง ครูผึ้งเป็นที่มีความรับผิดชอบงานหลายหน้าที่ เช่น การเป็นครูสอนปฐมวัย สอนนาฏศิลป์ และรับผิดชอบด้านกิจกรรมกีฬาของโรงเรียน แสดงว่าครูผึ้งต้องเป็นบุคคลที่มีความเสียสละอย่างมาก บางครั้งต้องมาทำงานในวันเสาร์และวันอาทิตย์ ไม่ค่อยได้มีเวลาเป็นการส่วนตัวของตนเอง

“ครูผึ้งเป็นครูที่มีความเอาใจใส่ต่อหน้าที่การงาน ได้รับมอบหมายให้ดูแลเรื่องการสอนนาฏศิลป์ เพราะมีความรู้ความสามารถด้านนี้ ได้รับเชิญให้ออกงานบ่อย เป็นตัวแทนของโรงเรียน เป็นที่ความรับผิดชอบงานหลายหน้าที่ เช่น การเป็นครูสอนปฐมวัย สอนนาฏศิลป์ และรับผิดชอบด้านกิจกรรมกีฬาของโรงเรียน บ่อยครั้งต้องใช้เวลาหลังเลิกเรียน และวันเสาร์ อาทิตย์ นัดนักเรียนมาซ้อมกีฬา ไม่ค่อยได้มีเวลาเป็นการส่วนตัวของตนเอง เสียสละเวลาส่วนตัว”

(ผู้อำนวยการพรวน (นามสมมติ) ผู้ให้สัมภาษณ์ วันที่ 21 พฤศจิกายน 2557)

นอกจากนี้ผู้อำนวยการพรพนก็ยังได้กล่าวถึง ครูเกียรติสินธุ์ครูดีในดวงใจอีกคนหนึ่งว่าเป็นครูที่มีความเอาใจใส่ต่อหน้าที่การงาน บางครั้งต้องรับผิดชอบงานด้านกิจกรรมกีฬาของโรงเรียนฝึกสอนฝึกซ้อมนักกีฬาของโรงเรียน ทั้งตอนเย็นหลังเลิกเรียน และบางครั้งต้องใช้เวลาวันเสาร์และวันอาทิตย์ ซึ่งครูเกียรติสินธุ์ท่านเป็นครูที่มีความเสียสละเวลาให้กับงาน มุ่งมั่นในการทำงานเสียเวลาความสุขส่วนตัว

“ครูพิทักษ์ บ่อยครั้งที่ท่านบริจาคทั้ง ทรัพย์สิน สิ่งของและเงิน เพื่อสนับสนุนวัดวาอาราม โรงเรียนในบริเวณใกล้เคียง ช่วยสังคมมาโดยตลอด อุทิศตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวมมาอย่างต่อเนื่อง”

(ผู้อำนวยการพิมพ์ประกาย (นามสมมติ) ผู้ให้สัมภาษณ์ วันที่ 21 พฤศจิกายน 2557)

เช่นเดียวกันกับผู้อำนวยการพิมพ์ประกายที่กล่าวถึงครูพิทักษ์ ครูดีในดวงใจว่า ครูพิทักษ์ต้องใช้ทักษะและความสามารถเฉพาะตัวในการสอนนักเรียนให้อ่านออกเขียนได้ เน้นทักษะชีวิตตามสภาพจริง อุทิศตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวมมาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะการบริจาคทรัพย์สินเพื่อสนับสนุนวัดวาอาราม โรงเรียน

จากคำสัมภาษณ์ผู้บริหารสถานศึกษาดังกล่าว สะท้อนให้เห็นว่าในการปฏิบัติงานของครูดีในดวงใจนั้นจะต้องปฏิบัติงานด้วยความตั้งใจ มุ่งมั่นในการทำงาน และมีความเสียสละเวลา มีความตั้งใจและเต็มใจในการให้บริการแก่ผู้รับบริการ ถึงแม้งานที่ได้รับมอบหมายจะหนักหนาเพียงใดก็ต้องดูแลเอาใจใส่ต่อนักเรียน ช่วยเหลือนักเรียน พัฒนาคุณภาพของนักเรียน ซึ่งบางครั้งครูจะต้องใช้ความอดทนสูง ครูดีในดวงใจจะต้องเสียสละเวลา เสียสละกำลังทรัพย์ส่วนตัว เพื่อประสิทธิภาพของงาน

การศึกษาอัตลักษณ์ของกลุ่มครูดีในดวงใจนั้น จากการที่ผู้วิจัยได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้พยายามมีการสร้างความสัมพันธ์ทำความรู้จักกับกลุ่มครูดีในดวงใจในช่วงระยะเวลาหนึ่งมาก่อน โดยการสร้างความสัมพันธ์ผ่านบุคคลที่ใกล้ชิดกับผู้วิจัย สามารถได้รู้จักพูดคุย สร้างความคุ้นเคย และจากการที่ผู้วิจัยได้เข้าไปสัมภาษณ์ พูดคุยกับกลุ่มครูดีในดวงใจ ผู้วิจัยได้สังเกตเห็นว่าครูดีในดวงใจแต่ละคนมีความเป็นตัวตนของแต่ละบุคคลแตกต่างกัน ทั้งนี้อาจจะมีมาจากช่วงอายุ ทัศนคติ ค่านิยม อุดมการณ์ วุฒิภาวะ และประสบการณ์ชีวิตหรือประสบการณ์ส่วนตัวของแต่ละบุคคล หรือแม้กระทั่งบทบาท หน้าที่ ความรับผิดชอบที่ได้รับมอบหมายจากผู้บังคับบัญชาขณะที่อยู่ในสถานศึกษา ซึ่งสิ่งดังกล่าวเหล่านี้ล้วนมีผลต่อการแสดงออก หรือการสร้างตัวตนของครูดีในดวงใจแต่ละบุคคลที่มีความแตกต่างระหว่างบุคคล

จากการศึกษาการก่อรูปและอัตลักษณ์ของครูดีในดวงใจทั้งหมดตามที่ผู้วิจัยได้กล่าวมา จะเห็นว่าการสร้างอัตลักษณ์ของครูดีในดวงใจนั้น มีความหลากหลายและมีความแตกต่างกัน กระบวนการสร้างวาทกรรมครูดีในดวงใจถูกสร้างขึ้นมาจากการตีความจากตัวบทซึ่งเป็นประเพณี อุดมคติ ค่านิยม กฎเกณฑ์กติกาต่าง ๆ ที่ผ่านมาในอดีตและปัจจุบันที่ถูกสร้างขึ้นจนกลายเป็นธรรมเนียมปฏิบัติ ในมิติภาคปฏิบัติการทางวาทกรรม ครูดีในดวงใจได้เลือกสรรวิถีทางในการปฏิบัติตนเพื่อแสดงและสร้างอัตลักษณ์ความเป็นครูดีในดวงใจ ในมิติภาคปฏิบัติการทางสังคม เป็นการถ่ายทอดอุดมการณ์ของสังคมผ่านโรงเรียน เพื่อให้ครูดีในดวงใจปฏิบัติตามบรรทัดฐานของสังคม อัตลักษณ์ของครูดีในดวงใจมีหลากหลายลักษณะ มีทั้งอัตลักษณ์ระดับปัจเจกและอัตลักษณ์ร่วมภายใต้วิชาชีพ กระบวนการสร้างอัตลักษณ์ของครูดีในดวงใจถูกสร้างโดยการนิยามตัวเอง และถูกสร้างโดยผ่านการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสถานศึกษา อัตลักษณ์เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในสังคม โดยมีการพัฒนาการมาจากกระบวนการปฏิสังสรรค์ระหว่างตัวเราเองกับบุคคลอื่น ๆ โดยผ่านการมองตัวเองและคนอื่นมองเรา

ปรับเปลี่ยนได้ไปตามบริบททางสังคมหรือตามบริบทที่กลุ่มครุติในดวงใจเข้าไปมีปฏิสัมพันธ์ด้วย เมื่อสถานการณ์ทางสังคมเปลี่ยน ความหมายของสิ่งต่าง ๆ ก็จะแปรเปลี่ยนไปจากเดิม นอกจากนั้นความเป็นตัวตนของแต่ละบุคคลที่มีความแตกต่างกัน ไม่ว่าจะด้วยช่วงอายุ ทัศนคติ ค่านิยม อุดมการณ์ ประสบการณ์ชีวิตหรือประสบการณ์ส่วนตัวหรือแม้กระทั่งบทบาท หน้าที่ ความรับผิดชอบ ย่อมส่งผลต่อการแสดงออกหรือการสร้างอัตลักษณ์ที่มีความแตกต่างกันออกไป

สรุปผล อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง การก่อรูปครุติในดวงใจในระบบการศึกษาไทย โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาการก่อรูปและอัตลักษณ์ครุติในดวงใจ โดยผู้วิจัยใช้แนวคิด 4 แนวคิด คือ แนวคิดอัตลักษณ์ แนวคิดทฤษฎีสัญญะวิทยา แนวคิดวาทกรรมและแนวคิดเรื่องพื้นที่ที่เป็นแนวทางในการศึกษา

ผู้วิจัยนำแนวคิดอัตลักษณ์มาทำการศึกษาครุติในดวงใจ ในขณะที่ดำรงอยู่ในสถานศึกษา โดยจะพยายามนิยามว่าตัวเองคือใคร มีความเป็นมาอย่างไร แตกต่างจากคนอื่นในสังคมอย่างไรและอัตลักษณ์ยังถูกสร้างขึ้นจากบริบทแวดล้อมทางสังคมหรือผ่านการปฏิสังสรรค์ระหว่างบุคคลกับบุคคลอื่น ดังนั้นในการศึกษาวิจัยเรื่องอัตลักษณ์ของครุติในดวงใจ ผู้วิจัยจึงได้นำแนวคิดอัตลักษณ์มาวิเคราะห์ตัวตนของครุติในดวงใจ ในมุมมองเชิงพื้นที่ มุมมองของคนในและคนนอก

ส่วนแนวคิดสัญญะวิทยาและการสร้างความหมาย สัญญะวิทยาเป็นทฤษฎีที่นำมาอธิบายการสื่อสารของมนุษย์ว่า การสื่อสารคือจุดกำเนิดของความหมาย ซึ่งการศึกษาแนวนี้จะไม่สนใจความล้มเหลวของการสื่อสาร และไม่เกี่ยวข้องกับประสิทธิผลและความถูกต้อง แต่เป็นแนวทางการศึกษาเชิงสังคมหรือความแตกต่างของวัฒนธรรมระหว่างผู้ให้และผู้รับสาร ตลอดจนความหลากหลายของความหมายภายในระบบภาษา วัฒนธรรม ในการนำแนวคิดทฤษฎีสัญญะวิทยามาศึกษาอัตลักษณ์ของครุติในดวงใจนั้น จะสนใจว่า ความหมาย (Signification) ของครุติในดวงใจเกิดขึ้นได้อย่างไร มีกระบวนการสร้าง อย่างไร เจริญเติบโต ได้อย่างไร โดยมีการสื่อสารเป็นปัจจัยสำคัญ

แนวคิดวาทกรรม ผู้วิจัยใช้วิธีวิเคราะห์วาทกรรม (Discourse Analysis) ตามแนวทางของนอร์แมน แฟร์คลาฟ (Norman Fairclough) เป็นแนวทางในการศึกษาซึ่งประกอบด้วย 3 มิติ คือ

ตัวบท (Text) คือ แบบธรรมเนียม ประเพณี อุดมคติ ค่านิยม ความเชื่อ กฎเกณฑ์ กติกาต่างๆ ทั้งที่ผ่านมามีในอดีตและในปัจจุบันที่ได้ถูกสร้างความชัดเจนจนกลายเป็นธรรมเนียมปฏิบัติ

ภาคปฏิบัติทางวาทกรรม (Discursive Practice) คือ กระบวนการสร้าง การผลิตซ้ำ เผยแพร่ตัวบทซึ่งจะมีความแตกต่างกันตามบริบทของสังคม

ภาคปฏิบัติทางสังคม (Social Practice) เป็นการถ่ายทอดอุดมการณ์ทางสังคมผ่านสถาบันการศึกษาเพื่อให้ครุติในดวงใจประพฤติปฏิบัติตนเป็นไปตามบรรทัดฐานตามที่สังคมต้องการให้เป็น

แนวคิดเรื่อง พื้นที่ โดยความหมายแล้วมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา เนื่องจากผู้มีอำนาจในการสถาปนาความหมายมีหลายกลุ่ม ในหลายสถานการณ์ ความหมายต่อพื้นที่จึงมีทั้งเสริมซึ่งกันและกัน และความหมายที่มีการขัดแย้งกัน ซึ่งพื้นที่นั้นเป็นแหล่งรวมไปด้วยการสร้าง ความหมายเพื่อช่วงชิงความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ซึ่งสามารถนำมาวิเคราะห์ในเรื่องของพื้นที่แต่ละพื้นที่ที่ครุติในดวงใจมีการปฏิบัติงาน และมีปฏิสัมพันธ์ในการทำงานกับบุคคลกลุ่มต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นเพื่อนครู ผู้บริหาร นักเรียน และผู้ปกครอง

การศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยนำระเบียบวิธีวิจัยในเชิงคุณภาพมาใช้ในการศึกษา เน้นการศึกษาปรากฏการณ์ในสนามซึ่งผู้วิจัยใช้การสังเกตผ่านบริบทสถานศึกษา โดยผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Information) จำนวน 20 คน คือ กลุ่มครุติในดวงใจ ผู้บริหารสถานศึกษา เพื่อนครู นักเรียนและ

ผู้ปกครองนักเรียน กลุ่มละ 4 คน ใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยจะใช้ระยะเวลาตั้งแต่เดือนเมษายน 2558- สิงหาคม 2558 จะเก็บรวบรวมข้อมูลเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับครูตีในดวงใจจากการทำงานในสถานศึกษา ส่วนการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม จะใช้วิธีการสัมภาษณ์เป็นหลักกับครูตีในดวงใจทั้ง 4 คนก่อนเก็บข้อมูลผู้วิจัยได้ศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักจากสถานศึกษาที่เป็นที่ทำงานของครูตีในดวงใจ นอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้ร่วมพูดคุยสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการกับกลุ่มคนที่ครูตีในดวงใจมีปฏิสัมพันธ์ด้วย ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา เพื่อนครูตีในดวงใจ ผู้ปกครองนักเรียนและนักเรียน ซึ่งรูปแบบการสัมภาษณ์ก็เป็นไปในลักษณะเช่นเดียวกับการพูดคุยกับครูตีในดวงใจ

การตรวจสอบข้อมูล ใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลจากแหล่งที่มาแตกต่างกันทั้งในด้านบุคคล เวลาและสถานที่ ด้วยการที่ผู้วิจัยถามประเด็นคำถามเดียวกันกับผู้ให้สัมภาษณ์แต่ละคนในจำนวนทั้งหมด เมื่อได้คำตอบแล้วผู้วิจัยได้นำคำตอบของผู้ให้ข้อมูลทั้งหมดที่ได้จากการสัมภาษณ์นั้นนำมาวิเคราะห์ความเหมือนหรือความต่างเช่นไร แล้วจึงนำข้อมูลเหล่านั้นนำมาสะท้อนให้เห็นในงานวิจัย โดยการเขียนเล่าเรื่องราวและคำพูดของผู้ให้ข้อมูล พร้อมทั้งวิเคราะห์คำสัมภาษณ์นั้น ๆ และยังสะท้อนสิ่งที่ได้เห็นจากการสังเกตในการเก็บข้อมูลภาคสนามในพื้นที่การวิจัยอีกด้วย

การวิเคราะห์ข้อมูลจะใช้แนวทางการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพโดยนำข้อมูลที่เก็บรวบรวมนำมาแยกแยะประเภทของข้อมูล ถ้าเป็นข้อมูลประเภทเดียวกัน จะจัดให้อยู่ในหมวดหมู่เดียวกัน เมื่อทำการจัดหมวดหมู่ของข้อมูลในแต่ละประเภทแล้ว จึงนำมาถอดรหัส เพื่อสร้างข้อสรุปเชิงอุปนัยและนำเสนอผลการวิจัยเชิงพรรณนาวิเคราะห์ร่วมกับการวิพากษ์ทั้งในส่วนของการค้นหาสัญญาณการก่อรูปของครูตีในดวงใจ

สรุปผลการศึกษาไว้ 2 ประการ ดังนี้

1. การก่อรูปของครูตีในดวงใจ ผลจากการศึกษาแสดงให้เห็นถึงปรากฏการณ์วาทกรรมครูตีในดวงใจในการสร้างอัตลักษณ์ของครูตีในดวงใจ ซึ่งกระบวนการก่อรูปตัวตนของครูตีในดวงใจไม่ได้มีมาแต่กำเนิด หากแต่เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นด้วยกระบวนการฝึกฝนอบรมขัดเกลา ซึ่งเกิดจากมิติของตัวบทและภาคปฏิบัติการทางวาทกรรมในสถานศึกษา ได้มีกระบวนการผลิตซ้ำ การเผยแพร่และการใช้ตัวบทในการสร้างอัตลักษณ์ครูตีในดวงใจในด้านการปฏิบัติการจัดการเรียนการสอน ด้านศีลธรรม จรรยาบรรณและอุดมคติ และด้านบุคลิกภาพ

2. อัตลักษณ์ครูตีในดวงใจ จากการศึกษาพบว่า อัตลักษณ์ครูตีในดวงใจ มีหลากหลายลักษณะ เช่น การสร้างตัวตนผ่านการทำงานเกินเกณฑ์มาตรฐาน การใช้ระเบียบวินัยเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตและปฏิบัติงาน การใช้ระบบคุณธรรม จริยธรรมในการปฏิบัติราชการ และการเสียสละเพื่อส่วนรวมมากกว่าส่วนตน โดยการสร้างอัตลักษณ์นั้น ไม่ได้มีเพียงอัตลักษณ์อย่างใดอย่างหนึ่งเพียงเท่านั้น หากแต่การสร้างอัตลักษณ์ของบุคคล สามารถเกิดจากการประกอบรวมความหลากหลายของอัตลักษณ์เข้าไว้ด้วยกัน ทั้งนี้ความหลากหลายดังกล่าว จะถูกนำเสนอให้ปรากฏออกมาในสถานการณ์ต่าง ๆ ภายใต้การนิยามตนเองของครูตีในดวงใจจากเงื่อนไขความสัมพันธ์ที่มีในพื้นที่นั้น ซึ่งเข้ามามีส่วนร่วมโดยตรงต่อการสร้างอัตลักษณ์ให้ปรากฏขึ้น

อภิปรายผล

1. การก่อรูปของครุติในดวงใจ ผลจากการศึกษาแสดงให้เห็นถึงปรากฏการณ์วาทกรรมครุติในดวงใจในการสร้างอัตลักษณ์ของครุติในดวงใจ ซึ่งกระบวนการก่อรูปตัวตนของครุติในดวงใจไม่ได้มีมาแต่กำเนิด หากแต่เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นด้วยกระบวนการฝึกฝนอบรมขัดเกลา ซึ่งเกิดจากมิติของตัวบทและภาคปฏิบัติทางวาทกรรมในสถานศึกษา ได้มีกระบวนการผลิตซ้ำ การเผยแพร่และการใช้ตัวบท ซึ่ง โรงเรียนจะเป็นสถานที่ในการสร้าง การผลิต และเผยแพร่ตัวบทให้กับครุติในดวงใจตามอุดมการณ์ของสังคม ชีวิตของความเป็นครุเริ่มต้นเมื่อเข้าสู่สถานศึกษา ครุมีความจำเป็นต้องรับรู้ถึงตัวบทแต่ละเรื่อง และเลือกที่จะนำตัวบทไปปฏิบัติเพื่อให้บรรลุถึงความเป็นครุ ตัวบทที่ครุได้รับนั้นอาจเป็นตัวบทจากประสบการณ์ที่ผ่านมาในอดีต ตัวบทจากผู้บังคับบัญชา กฎเกณฑ์ ระเบียบวินัย เพื่อให้ครุได้ปฏิบัติยึดถือและได้รับการยกย่องให้เป็นครุติในดวงใจ ซึ่งครุติในดวงใจประพุดิตตนเป็นคนดีของสังคม ปฏิบัติตามจรรยาบรรณวิชาชีพ กระบวนการสร้างอัตลักษณ์ของครุติในดวงใจจะดำรงอยู่หรือสูญสลายไปได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับพลวัตรของสภาพแวดล้อมหรือสถานการณ์ต่าง ๆ นโยบายของผู้บังคับบัญชา หน่วยงานต้นสังกัดและสังคมเป็นผู้กำหนด ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของนันทนีย์ ประสานนาม (2550) ที่ศึกษาเรื่อง เพศชาติพันธุ์และปัญหาเกี่ยวกับอัตลักษณ์ในภาพยนตร์เรื่อง Touch of Pink กล่าวว่า การแสดงตนหรือยอมรับอย่างตั้งใจกับอัตลักษณ์ที่เราเลือก ความสำคัญของการแสดงตนคือ การระบุว่าเรามีอัตลักษณ์เหมือนกลุ่มหนึ่งหรือมีความแตกต่างจากกลุ่มอื่นอย่างไร และฉันเป็นใครในสายตาคนอื่น อัตลักษณ์เป็นสิ่งที่ไม่หยุดนิ่งตายตัว เพราะขึ้นอยู่กับการนิยามตัวเราว่าในช่วงเวลานั้น เมื่อบริบทของสังคมและวัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงไป ความหมายของอัตลักษณ์ก็จะเปลี่ยนแปลงไปด้วย การนิยามตนเองมิได้อาศัยชาติพันธุ์เพียงอย่างเดียว หากอาศัยกฎเกณฑ์อื่น เช่น วัฒนธรรม ศาสนา การประกอบอาชีพ และการเมือง โรงเรียนซึ่งเป็นสถาบันการศึกษาได้มีการถ่ายทอดอัตลักษณ์ให้กับครุติในดวงใจโดยใช้หลักสูตรและแบบเรียน จึงกลายเป็นหัวใจสำคัญที่สุดในการถ่ายทอดหรือเสริมสร้างอัตลักษณ์ส่วนบุคคลหรืออัตลักษณ์ทางสังคม เพื่อหล่อหลอมครุติในดวงใจให้เป็นไปตามที่ต้องการ สอดคล้องกับผลการวิจัยของอำพรธน์ ปานเจริญ (2556) ได้ศึกษาวาทกรรมนักเรียนนายร้อยตำรวจ ผลการศึกษาพบว่า การสร้างวาทกรรมนักเรียนนายร้อยตำรวจหญิง ถูกสร้างขึ้นมาจากการตีความจากตัวบท ซึ่งเป็นประเพณี อุดมคติ ค่านิยม กฎเกณฑ์ กติกา ต่าง ๆ ที่ผ่านเข้ามาในอดีตและปัจจุบัน ที่ถูกสร้างขึ้นจนกลายเป็นธรรมเนียมปฏิบัติ ในมิติภาคปฏิบัติทางวาทกรรม นักเรียนนายร้อยตำรวจหญิงได้เลือกสรรวิถีทางในการปฏิบัติตนเพื่อแสดงและสร้างอัตลักษณ์ความเป็นนักเรียนนายร้อยตำรวจหญิงให้มีความสมบูรณ์แบบ ในมิติภาคปฏิบัติทางสังคม เป็นการถ่ายทอดอุดมการณ์ของสังคมผ่านโรงเรียนนายร้อยตำรวจเพื่อให้นักเรียนนายร้อยตำรวจหญิงปฏิบัติตามบรรทัดฐานของสังคม โรงเรียนนายร้อยตำรวจจึงได้ออกเป็นกฎระเบียบปฏิบัติข้อบังคับของสถานศึกษาและคู่มือการปฏิบัติของนักเรียนเพื่อใช้ควบคุมนักเรียนนายร้อยตำรวจหญิงให้มีความประพฤติที่พึงงามอยู่ในกรอบของสังคม บุคคลที่มีส่วนสำคัญในการสร้างอัตลักษณ์นักเรียนนายร้อยตำรวจหญิงให้มีความโดดเด่นเป็นที่ปรากฏและเป็นที่ยอมรับของสังคมได้แก่เพื่อนนักเรียนชั้นสูง (รุ่นพี่) ผู้บังคับบัญชาที่ปฏิบัติหน้าที่ฝ่ายปกครองครู-อาจารย์และสื่อต่างๆ

2. อัตลักษณ์ครุติในดวงใจ จากการศึกษาพบว่า อัตลักษณ์ครุติในดวงใจ มีหลากหลายลักษณะ เช่น อัตลักษณ์การสร้างตัวตนผ่านการทำงานเกินเกณฑ์มาตรฐาน อัตลักษณ์การใช้ระเบียบวินัยเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตและปฏิบัติงาน อัตลักษณ์การใช้ระบบคุณธรรม จริยธรรมในการ

ปฏิบัติราชการ และอัตลักษณ์การเสียสละเพื่อส่วนรวมมากกว่าส่วนตน โดยการสร้างอัตลักษณ์นั้น ไม่ได้มีเพียงอัตลักษณ์อย่างใดอย่างหนึ่งเพียงเท่านั้น หากแต่การสร้างอัตลักษณ์ของบุคคล สามารถเกิดจากการประกอบรวมความหลากหลายของอัตลักษณ์เข้าไว้ด้วยกัน ทั้งนี้ความหลากหลายดังกล่าว จะถูกนำเสนอให้ปรากฏออกมาในสถานการณ์ต่าง ๆ ภายใต้การนิยามตนเองของครุติในดวงใจจากเงื่อนไขความสัมพันธ์ที่มีในพื้นที่นั้น ซึ่งเข้ามามีส่วนร่วมโดยตรงต่อการสร้างอัตลักษณ์ให้ปรากฏขึ้น สอดคล้องกับฉัตรธิดา หยุคง (2553) ได้ศึกษาอัตลักษณ์ของเภสัชกรหญิงในบริบทสังคมเมือง ผลการวิจัยพบว่าการสร้างอัตลักษณ์ของเภสัชกรหญิงในบริบทสังคมเมือง มีความทับซ้อนระหว่างอัตลักษณ์ความเป็นปัจเจก และอัตลักษณ์ร่วมภายใต้วิชาชีพ ทั้งนี้อัตลักษณ์ของเภสัชกรหญิงมิได้ผูกติดอยู่กับภาพลักษณ์ใดภาพลักษณ์หนึ่งเท่านั้น แต่มีการสร้างขึ้นอย่างหลากหลายและแตกต่างที่เกิดจากการเคลื่อนไหว และเลื่อนไหลไปตามบทบาทหน้าที่การทำงาน พื้นที่ทางสังคม หรือการนิยามตัวตนของเภสัชกรหญิงที่มีต่อพื้นที่ต่าง ๆ นับว่าเป็นการขยายพื้นที่อัตลักษณ์ของเภสัชกรหญิงให้มีความยืดหยุ่นและหลุดพ้นจากภาพความคิดของบุคคลภายในสังคมด้วยเช่นเดียวกับการสร้างอัตลักษณ์ของครุติในดวงใจที่มีอัตลักษณ์ทับซ้อนระหว่างอัตลักษณ์ร่วมของกลุ่มครุติในดวงใจและอัตลักษณ์ระดับปัจเจก ซึ่งไม่ได้มีเพียงอัตลักษณ์เดียวเท่านั้น แต่มีการเลื่อนไหลอยู่ตลอดเวลา สามารถปรับเปลี่ยนได้ตามบริบทที่แตกต่างกันไป

นอกจากนี้ความเป็นตัวตนก็ส่งผลต่ออัตลักษณ์เช่นกัน สอดคล้องกับการศึกษาของ Woodward (1997 อ้างถึงใน อภิญา เพ็ญฟูสกุล, 2546) ซึ่งกล่าวว่า อัตลักษณ์ คือสิ่งที่เรารับรู้ตนเองว่า เราคือใคร และเราดำเนินความสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ ตลอดจนโลกที่แวดล้อมตัวเราอยู่อย่างไร อัตลักษณ์ คือสิ่งที่กำหนดทางเดินให้กับเรา เป็นสิ่งที่บ่งบอกว่า ใครเป็นพวกเดียวกับเราและใครที่แตกต่างจากเรา กล่าวโดยอีกนัยหนึ่ง อัตลักษณ์เกิดจากการนิยามว่าตัวเราเองคือใคร มีความเป็นมาอย่างไร แตกต่างคนอื่นในสังคมอย่างไร และใช้อะไรเป็นเครื่องหมายในการแสดงออกอัตลักษณ์ดังกล่าว (พัฒนา กิตติอาษา, 2546) นั่นคือเป็นการก่อรูปขึ้นและดำรงอยู่ว่าเรารับรู้เกี่ยวกับตนเองอย่างไร และคนอื่นรับรู้เราอย่างไร โดยมีกระบวนการทางสังคมในการสร้างและสืบทอดอัตลักษณ์ ทั้งนี้ย่อมขึ้นอยู่กับบริบทของความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีต่อคนหรือกลุ่มอื่น ๆ ด้วย (ประสิทธิ์ ลีปรีชา, 2547) เช่น กลุ่มครุติในดวงใจ ซึ่งเป็นกลุ่มครุสหายผู้สอน มีอัตลักษณ์การสร้างตัวตนผ่านการทำงานเกินเกณฑ์มาตรฐาน อัตลักษณ์การใช้ระเบียบวินัยเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตและปฏิบัติงาน อัตลักษณ์การใช้ระบบคุณธรรม จริยธรรมในการปฏิบัติราชการ และอัตลักษณ์การเสียสละเพื่อส่วนรวมมากกว่าส่วนตน ซึ่งแตกต่างจากกลุ่มผู้บริหารสถานศึกษาที่มีความเป็นผู้นำ มีความเคร่งขรึม สอดคล้องกับนาสนิน อาแซ (2555) ได้ศึกษา “การสร้างอัตลักษณ์ของเลขานุการแพทย์ในสถานพยาบาล” ผลการศึกษาพบว่า การสร้างอัตลักษณ์ของเลขานุการแพทย์ในสถานพยาบาลมีหลากหลายลักษณะ มีทั้งอัตลักษณ์ร่วมของเลขานุการแพทย์และอัตลักษณ์ระดับปัจเจก ซึ่งอัตลักษณ์เหล่านี้ ถูกสร้างผ่านการปฏิสัมพันธ์ในการทำงานกับกลุ่มบุคคลต่าง ๆ ในพื้นที่ของสถานพยาบาล การต่อรองของเลขานุการแพทย์ ต่างมีกลยุทธ์ในการต่อรองที่แตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ในสถานพยาบาล โดยที่เลขานุการแพทย์ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่อ่อนแอกว่าหาช่องทางในการต่อรองเพื่อให้มีอำนาจเหนือกว่าแพทย์ พยาบาล และนักศึกษาแพทย์ แม้จะเพียงระยะเวลาสั้น ๆ ก็ตามและสอดคล้องกับผลการศึกษาของ วงศ์เดือน ภาณุวัฒนากุล (2553) ได้ศึกษาเรื่อง “อัตลักษณ์ของคนไทยเชื้อสายจีนในเมืองหาดใหญ่” ได้อธิบายถึง “พื้นที่” โดยมองว่าพื้นที่กับคนเป็นสิ่งที่ผูกโยงต่อกัน มีความซ้อนทับของคนกับพื้นที่ เพราะคนจะอยู่ได้ต้องมีพื้นที่ การที่คนจะแสดงตัวตนออกมานั้น ต้องมีพื้นที่ของการแสดงตัวตน และการที่คนจะแสดงตัวตนในลักษณะใดนั้น ขึ้นอยู่กับการให้ความหมายของพื้นที่ เช่นเดียวกันกับการสร้างอัตลักษณ์ของครุติในดวงใจที่มีอัต

ลักษณะที่ซับซ้อนกันระหว่างอัตลักษณ์ร่วมของกลุ่มครูตีในดวงใจและอัตลักษณ์ระดับปัจเจกซึ่งอัตลักษณ์ของครูตีในดวงใจ ถูกสร้างผ่านการปฏิสัมพันธ์ในการทำงานกับกลุ่มบุคคลต่าง ๆ ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา เพื่อนครู นักเรียนและผู้ปกครองนักเรียน ในพื้นที่ของสถานศึกษา

นอกจากนี้การที่ผลการศึกษาพบว่า ครูตีในดวงใจมีอัตลักษณ์การสร้างตัวตนผ่านการทำงานที่เกินเกณฑ์มาตรฐาน ซึ่งเป็นการนำเสนอตัวตนผ่านสัญญา ผลงานเชิงประจักษ์ สอดคล้องกับแนวคิดของ Peirce (1931 อ้างถึงใน ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2545) ที่กล่าวว่า สัญญา (Sign) จะมีองค์ประกอบ 2 ส่วน คือ ส่วนที่เป็นตัวหมายหรือตัวสื่อความหมายหรือรูปสัญญา (Signifier) และตัวหมายถึงความหมายสัญญา กล่าวคือ ผลงานเชิงประจักษ์หรือรูปสัญญา (Signifier) มันไม่ใช่แค่ผลงานที่เป็นเอกสารเชิงวิชาการชิ้นหนึ่งเท่านั้นแต่มันมีความหมายเชิงสัญญา (Signified) มีความหมายมากกว่าความเป็นเอกสารเชิงวิชาการที่แสดงถึงความเป็นตัวตนของครูตีในดวงใจกล่าวคือ เป็นผู้ที่มีความรอบรู้ในหลักการ เทคนิคการจัดการเรียนการสอนสร้างองค์ความรู้และนวัตกรรมในการพัฒนาองค์กรและวิชาชีพ มีความรู้ความสามารถในการออกแบบและจัดทำหน่วยการเรียนรู้และแผนการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เพื่อการพัฒนาคุณภาพของนักเรียน สอดคล้องกับการวิจัยของ เยาวลักษณะ กล่าวมาก (2549) ได้ศึกษาการนำเสนอตัวตนของวัยรุ่นผ่านสัญญาของการบริโภคอาหารฟาสต์ฟู้ด ผลการวิจัยพบว่า วัยรุ่นได้เลือกอาหารฟาสต์ฟู้ดให้เป็นเครื่องมือในการนำเสนอตัวตนและแสดงพฤติกรรมการแสดงออกเกี่ยวกับบรรณนิยม ความเป็นตัวตน บุคลิกภาพ ลักษณะความชอบส่วนตัวอื่น ๆ และได้เลือกอาหารฟาสต์ฟู้ดให้เป็นเครื่องมือในการนำเสนอตัวตนโดยพื้นที่ในร้านฟาสต์ฟู้ดได้ถูกใช้เพื่อสื่อสารความหมายเชิงสัญญาบางอย่างที่แต่ละคนสร้างขึ้นตามสภาพพื้นที่ บริบทของร้านและบุคลิกภาพ วัยรุ่นได้สร้างภาพลักษณ์และตัวตนของความเป็นคนรุ่นใหม่ เป็นบุคคลที่ทันสมัย มีบรรณนิยมมีฐานะทางเศรษฐกิจโดยแสดงออกผ่านสัญญาของลักษณะการรับประทานที่ดูดีมีสไตล์ ผ่านทำนองกิริยาท่าทางและอิริยาบถต่าง ๆ ที่แสดงออกมาในระหว่างที่อยู่ในร้านฟาสต์ฟู้ด ฟาสต์ฟู้ดจึงเป็นสิ่งที่วัยรุ่นเลือกนำเสนอความเป็นตัวตนให้ทุกคนในสังคมได้รับรู้ว่าบุคคลที่บริโภคอาหารฟาสต์ฟู้ดนั้นเป็นกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่มีความทันสมัย เช่นเดียวกันกับ การสร้างอัตลักษณ์ของครูตีในดวงใจที่มีนำเสนอตัวตนโดยผ่านผลงานเชิงประจักษ์ ผลงานเชิงประจักษ์ไม่ใช่แค่เอกสารทางวิชาการเท่านั้นแต่มีความหมายแฝงความเป็นตัวตนของครูตีในดวงใจที่มีความรอบรู้ทางวิชาการ โดยผ่านการสื่อความหมายเชิงสัญญา

ข้อเสนอแนะของการวิจัย

ผลจากการศึกษาในครั้งนี้ น่าจะเป็นประโยชน์ต่อบุคคลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยตรง ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะการวิจัย

จากการศึกษาประเด็นเกี่ยวกับการศึกษาอัตลักษณ์ของครูตีในดวงใจ พบว่า อัตลักษณ์ของครูตีในดวงใจมีหลากหลายลักษณะ มีทั้งอัตลักษณ์ระดับปัจเจกและอัตลักษณ์ร่วมภายใต้วิชาชีพ การศึกษาอัตลักษณ์ของครูตีในดวงใจโดยการนิยามตัวเองและผู้อื่นนิยาม และศึกษาโดยผ่านการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสถานศึกษา ดังนั้นจึงมีข้อเสนอแนะว่าผู้ที่เกี่ยวข้องหรือครูคนอื่น ๆ ควรมีการยอมรับในความรู้ความสามารถของครู ยอมรับในตัวบุคคลซึ่งกันและกัน อันจะส่งผลให้เกิดความสามัคคีและความสุขภายในองค์กร ครูคนอื่น ๆ ก็ต้องยอมรับความเป็นครูตีในดวงใจ และการที่ครู

คนอื่น ๆ ต้องการเป็นครูดีในดวงใจ ก็ต้องปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ระเบียบแบบแผนของหลักการความเป็นครูดีในดวงใจ

2. ข้อเสนอแนะต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

หน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยเฉพาะสถานศึกษาและสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา บุคลากรในสถานศึกษา ควรให้การยอมรับความเป็นครูดีในดวงใจอย่างแท้จริง ควรมีการบำรุงขวัญ ให้กำลังใจในการทำงาน เพื่อให้การทำงานในสถานศึกษามีความรักสามัคคีกัน เพื่อประโยชน์สูงสุดต่อนักเรียนซึ่งเป็นอนาคตของชาติ และสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาควรมีนโยบายและส่งเสริมสนับสนุนช่วยเหลือครูดีในดวงใจให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นเพื่อให้มีขวัญกำลังใจในการเดินทางทำหน้าที่ต่อไป นอกจากนี้ในการคัดเลือกครูดีในดวงใจนั้นควรใช้หลักเกณฑ์ผลงานเชิงประจักษ์ ผลงานที่เกิดจากปฏิบัติงานในหน้าที่ มากกว่าผลงานที่เป็นเอกสารเชิงวิชาการ

3. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ในการศึกษาครั้งต่อไปควรมีการศึกษาเพิ่มเติมโดยมีการกำหนดหรือเลือกพื้นที่ของการศึกษาที่แตกต่างกันออกไป เพื่อสะท้อนให้เห็นถึงปรากฏการณ์ทางสังคมที่แตกต่างกันออกไป เช่น ศึกษาอัตลักษณ์ของครูหัวหน้าฝ่ายวิชาการ เพื่อให้เห็นถึงการสร้างอัตลักษณ์ในแง่มุมต่าง ๆ หรือเป็นการศึกษาเปรียบเทียบความเป็นอัตลักษณ์ของครูดีในดวงใจสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษากับอัตลักษณ์ของครูดีในดวงใจสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ศึกษามัธยมศึกษา เพื่อหาความเหมือนและความแตกต่าง

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กาญจนา แก้วเทพ. (2545). *ศาสตร์แห่งสื่อและวัฒนธรรมศึกษา*. กรุงเทพฯ : เอ็ดดิสันเพรสโปรดักส์.
- กาญจนา แก้วเทพ. (2542). *การวิเคราะห์สื่อ แนวคิดและเทคนิค*. กรุงเทพฯ : เอ็ดดิสันเพรส โปรดักส์ จำกัด.
- กาญจนา แก้วเทพ. (2549). *ศาสตร์แห่งสื่อและวัฒนธรรมศึกษา*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : เอ็ดดิสันเพรสโปรดักส์ จำกัด.
- กาญจนา แก้วเทพ. (2555). *สื่อเก่า สื่อใหม่: สัญญา อุตสาหกรรมในสื่อใหม่: สัญญา อุตสาหกรรม อุตสาหกรรม*. กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัดการพิมพ์.
- กมลรัตน์ หล้าสูงวงศ์. (2527). *จิตวิทยาสังคม*. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- เก็ดตวา บุญปรากฏ. (2551). *อัตลักษณ์ผู้ค้ามุสลิมข้ามแดนไทย-มาเลเซียในภาวะวิกฤตจากความทันสมัย*. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาโทศึกษา, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- กำจร หลุยยะพงศ์. (2551). *การสื่อสารกับวาทกรรมอัตลักษณ์ผู้สูงอายุในสังคมไทย*. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จารุณี สุวรรณศรี. (2547). *กราฟฟิติ : การสื่อสารความหมายและอัตลักษณ์*. วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- จิรัฐ ศุภการ. (2545). *การอธิบายตัวตนในชุมชนเสมือนจริง*. วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ฉัตรธิดา หยุคง. (2554). *อัตลักษณ์ของเกษตรกรหญิงในบริบทสังคมเมือง*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพัฒนามนุษย์และสังคม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- เฉลิมชัย ปัญญาดี. (2553). *อัตลักษณ์และการสร้างอัตลักษณ์ขององค์การบริหารส่วนตำบลในฐานะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น*. วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหารองค์การภาครัฐและเอกชน มหาวิทยาลัยแม่โจ้.
- ชยันต์ วรรณะภูติ. (2549). *ส่วนที่ 1 ตัวตนของคนชายขอบ : “คนเมือง” ตัวตน การผลิตซ้ำ สร้างใหม่และพื้นที่ทางสังคมของคนเมือง. ในอยู่ชายขอบ มองลอดความรู้*. อานันท์ กาญจนพันธุ์. กรุงเทพฯ : มติชน.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- ชาติชาย มุกสง. (2548). *ฟาสต์ฟู้ดกลายเป็นพิษ: การเปลี่ยนแปลงความหมายของอาหารกับการบริโภคเชิงสัญลักษณ์ข้ามวัฒนธรรม*. สำนักงานกองทุนสนับสนุนทุนวิจัย (สกว.).
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2545). *สัญวิทยา โครงสร้างนิยม หลังโครงสร้างนิยมกับการศึกษารัฐศาสตร์*. กรุงเทพฯ : วิชาษา.
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2543). *วาทกรรมการพัฒนา : อำนาจ ความรู้ ความจริง เอกลักษณ์ และความเป็นอื่น*. กรุงเทพฯ : วิชาษา.
- ญาณิศภาค กาญจนวิศิษฐ์. (2547). “กระบวนการสร้างความหมายและบทบาทของวาทกรรมนายกทักษิณฯ คุยกับประชาชน.” *วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาการสื่อสารมวลชน ภาควิชาการสื่อสารมวลชน คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*.
- ถวิล ธาราโกชน. (2526). *จิตวิทยาสังคม*. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- เทียมศิลป์ ธรรมประเสริฐ. (2547). *ครุต้นแบบและครูแห่งชาติ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาน่าน เขต 1*. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ธงชัย สมบูรณ์. (2551). *กอบกู้สังคมด้วยอุดมศึกษา: พลังศรัทธาวาทกรรมไม่อำพราง*. เอกสารประกอบการประชุมสัมมนาทางวิชาการ ประจำปี 2551 ณ อาคารพ่อขุนรามคำแหง มหาราช วันที่ 1-2 กันยายน 2551.
- ธงชัย สมบูรณ์. (2551). *อัตลักษณ์เด็กงาม*, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ธัญญา เทียนศิริกานนท์. (2550). *การรับรู้และการแปลความเชิงสัญลักษณ์กับปัจจัยการเลือกของผู้ใช้สูดยอทยานยนต์ (Supercar)*. รายงานโครงการเฉพาะบุคคลวารสารศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหารสื่อสารมวลชน, คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- นัทธนัย ประสานนาม. (2550). “*เพศชาติพันธุ์ และปัญหาเกี่ยวกับอัตลักษณ์ในภาพยนตร์เรื่อง Touch of Pink*.” ค้นเมื่อวันที่ 20 กันยายน 2558 จาก <http://www.midnightuniv.org/midnight2545/document95248.html>.
- นารีรัตน์ นาครินทร์. (2552). *ครูบ้านนอก.คอม*. ค้นเมื่อวันที่ 20 กันยายน 2558, จาก : www.kroobannok.com.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- นาสนีน อาแซ. (2555). *การสร้างอัตลักษณ์ของเลขานุการแพทย์ในสถานพยาบาล, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.*
- นิติ ภาวิครพันธุ์. (2541). *บางครั้งเป็นคนไทย บางครั้งไม่ใช่ อัตลักษณ์แห่งตัวตนที่ผันแปรได้. รัฐศาสตร์สาร ปีที่ 20 ฉบับที่ 3.*
- เนตรรุ่ง อยู่เจริญ. (2553). *ปัจจัยเชิงสาเหตุที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมในการประกันคุณภาพการศึกษาของครูสถานศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.*
- ประสิทธิ์ ลีปรีชา. (2547). *การสร้างและการสืบทอดอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง. ในวาทกรรมอัตลักษณ์. กรุงเทพฯ: โอ.เอส.พรีนติ้งเฮาส์.*
- พัฒนา กิติอาษา. (2546). *ท้องถิ่นนิยม. กรุงเทพฯ:สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.*
- พิเชษ สายพันธ์. (2544). *เกย์ : ในฉากชีวิตแห่งสี่ลมสถาน. ในชีวิตชายขอบ ตัวตนกับความหมาย. กรุงเทพฯ : อมรินทร์ พรีนติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).*
- พิทักษ์ ศิริวงศ์. (2542). *“การสร้างและการปรับเปลี่ยนความเป็นเพศและจินตนาการทางเพศในกลุ่มวัยรุ่นชาย.”* ปรินญาณิพนธ์การศึกษาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- พิสมัย วิบูลย์สวัสดิ์. (2528). *การติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคลและปฏิสัมพันธ์ในสังคม. ในจิตวิทยาสังคมร่วมสมัย. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.*
- ไพโรจน์ คงวิศศักดิ์. (2543). *ข่าวสารกับพื้นที่ พลังและภาพปรากฏ. สังคมศาสตร์. 12 (2) : 43 – 64.*
- พนม พงษ์ไพบูลย์. (2540). *การศึกษาปัจจัยที่ 5 ของชีวิต. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา.*
- เยาวลักษณ์ กล้ามาก. (2549). *การนำเสนอตัวตนของวัยรุ่นผ่านสัญลักษณ์ของการบริโภคอาหารฟาสต์ฟู้ด. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาจิตวิทยาการศึกษาและการแนะแนว คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.*
- ลลิตทิพย์ ก้องพานิชกุล. (2554). *กล้องวงจรปิด: พื้นที่การต่อรองในโรงเรียน, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.*

บรรณานุกรม (ต่อ)

- วุฒินันท์ สุนทรขจิต. (2551) “ร้านอาหารญี่ปุ่นสมัยใหม่: พื้นที่การสื่อสารความหมาย อัตลักษณ์ และความเป็นญี่ปุ่น” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- วศินี สุทธิวิภากร. (2552). *วาทกรรมของมิเชลฟูโกต์ต่อสถานภาพและบทบาทสตรีไทยตามที้นำเสนอในนวนิยายของคุณหญิงวิมล ศิริไพบูลย์*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- วัชรีย์ ก้องเกรียงไกร. (2548). *พฤติกรรมการจัดการเรียนรู้ของครูต้นแบบปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเลย เขต 2*. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์ มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- วงศ์เดือน ภาณุวัฒนากุล. (2553). “อัตลักษณ์ของคนไทยเชื้อสายจีนในเมืองหาดใหญ่” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- ศักดิ์รินทร์ สุวรรณโรจน์. (2550). “ครูตามแนวพระราชดำริ”, *วิทยาจารย์*. 101(4): 40.
- ศิริรินาถ ปิ่นทองพันธ์. (2546). *การรับรู้และการสื่อสารในการแสดงอัตลักษณ์ความเป็นชาวใต้ของนักศึกษาภาคใต้ในกรุงเทพมหานคร*. วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวาริชวิทยา ภาควิชาวาริชวิทยาและสื่อสารการแสดง คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุธาสนี มงคลดี. (2550). *วาทกรรมวิเคราะห์กิจกรรมหน้าเสาธงของนักเรียนชาวไทยภูเขา*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- สุทธาภรณ์ หาญคำภา. (2544). *การเตรียมความพร้อม วิธีการและเทคนิคการปฏิบัติตามเกณฑ์มาตรฐานวิชาชีพครูของครูดีเด่นจังหวัดร้อยเอ็ด*. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- สุรพงษ์ ยิ้มละมัย. (2550). *แนวคิดเรื่องพื้นที่*. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2557). *ประกาศสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน เรื่อง รายชื่อผู้ได้รับการคัดเลือก “ครูดีในดวงใจ” ครั้งที่ 11 ประจำปี 2557*.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2556). *กรอบและทิศทางการวิจัยทางการศึกษาของประเทศ (พ.ศ.2555-2558) เพื่อสนับสนุนการดำเนินงานตามนโยบายด้านการศึกษาของรัฐบาล*. กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัด เจริญผลกราฟิค.
- สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. (2528). *สังคมไทย : แนวทางวิจัยและพัฒนา*. กรุงเทพฯ : แพร่พิทยา.
- อภิญา เพ็องฟูสกุล. (2543). *พื้นที่ในทฤษฎีสังคมศาสตร์*. สังคมศาสตร์. 12(2) : 65 – 111.
- อภิญา เพ็องฟูสกุล. (2546). *อัตลักษณ์*. กรุงเทพฯ : คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาสังคมวิทยา สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- อรัญญา ศิริผล. (2554). *ฝันกับมั่ง : พลวัตความหลากหลายและความซับซ้อนแห่งอัตลักษณ์คนชายขอบ*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อัมรินทร์ ศรีรัตอำไพ. (2548). *แก๊งรถชิง : อัตลักษณ์และกระบวนการกลุ่ม*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏจ้ทรเกษม.
- อุ๋นใจ เจียมบุรณะกุล. (2546). *วาทกรรม “ความสวย” อัตลักษณ์วัฒนธรรมการบริโภค:กรณีศึกษานักศึกษาหญิงมหาวิทยาลัยเชียงใหม่, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่*.
- อรรธรณ ปิลันธน์โอวาท. (2549). *สัญญาวิทยากับการสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ*. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อำพรรณ ปานเจริญ. (2556). *วาทกรรมนักเรียนนายร้อยตำรวจหญิง*. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- Barthes, Roland. (1967). *Element of Semiology*. New York : Hill and Wang.
- Berger, A.A. (1982). *Media Analysis Techniques*. New York : Hill and Wang.
- Culler, Jonathan. (1970). *Structuralist Poetics*. Cornell University Press.
- Dunn,S. G. (2005). *Philosophical Foundations of Education*. New Jersey. U.S.A.,Peason Education.
- Fairclough, Norman. (1992). *Dicourse and Social chang*. Oxford : Polity Press.
- Foucault, Michel. (1984). *Space, knowledge, and power*. New York : Pantheon Books.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- Keith, Jeremy and Steve Pile, end.b(1993). *Place and Politics of Identity*. London : Routledge.
- Lefebvre, Henri. (1991). *The production of Space*. Oxford : Blackwell.
- Levi-Strauss, Claude. (1967). *Structural Arthropology*. New York : Hill and Wang.
- Peirce, C.S. (1931). *Collected Papers of C.Peirce, C Harshow and P. Weiss*. Harvard University press.
- Reever, D. B.(2006). *The Learning Leader. How to Focus School Improvement for Better Result*. Virinia U.S.A. ASCD publication.
- Saussure, Ferdinand de.(1974) . *Courses in General Linguitics*. London:Fontana.

บุคลากรนุกรม

- พรวน (นามสมมติ) เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, เกิดพงศ์ จิตรหลัง เป็นผู้สัมภาษณ์, โรงเรียนอนุบาลตรัง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง, 21 พฤศจิกายน 2557.
- ครูผึ้ง (นามสมมติ) เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, เกิดพงศ์ จิตรหลัง เป็นผู้สัมภาษณ์, โรงเรียนอนุบาลตรัง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง, 21 พฤศจิกายน 2557.
- ทวี (นามสมมติ) เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, เกิดพงศ์ จิตรหลัง เป็นผู้สัมภาษณ์, โรงเรียนอนุบาลตรัง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง, 21 พฤศจิกายน 2557.
- ครูอุษณีย์ (นามสมมติ) เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, เกิดพงศ์ จิตรหลัง เป็นผู้สัมภาษณ์, โรงเรียนอนุบาลตรัง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง, 21 พฤศจิกายน 2557.
- น้องแก่ง (นามสมมติ) เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, เกิดพงศ์ จิตรหลัง เป็นผู้สัมภาษณ์, โรงเรียนอนุบาลตรัง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง, 21 พฤศจิกายน 2557.
- พี่บุญเจริญ (นามสมมติ) เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, เกิดพงศ์ จิตรหลัง เป็นผู้สัมภาษณ์, บ้านพัก อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง. 21 พฤศจิกายน 2557.
- พรวน (นามสมมติ) เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, เกิดพงศ์ จิตรหลัง เป็นผู้สัมภาษณ์, โรงเรียนอนุบาลตรัง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง, 24 พฤศจิกายน 2557.
- ครูเกียรติสิน (นามสมมติ) เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, เกิดพงศ์ จิตรหลัง เป็นผู้สัมภาษณ์, โรงเรียนอนุบาลตรัง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง, 21 พฤศจิกายน 2557.

ครูดำ (นามสมมติ) เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, เกิดพงศ์ จิตรหลัง เป็นผู้สัมภาษณ์, โรงเรียนวัดน่านอน
อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง, 26 พฤศจิกายน 2557.

ปลายฟ้า (นามสมมติ) เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, เกิดพงศ์ จิตรหลัง เป็นผู้สัมภาษณ์, โรงเรียนวัดน่านอน
อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง, 26 พฤศจิกายน 2557.

น้ำปอง (นามสมมติ) เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, เกิดพงศ์ จิตรหลัง เป็นผู้สัมภาษณ์, บ้านพัก
อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง, 26 พฤศจิกายน 2557.

ภาคผนวก

บทความที่ 1
เรื่อง การศึกษาอัตลักษณ์ครูตีในดวงใจ

ชื่อเรื่อง Title	การศึกษาอัตลักษณ์ครูดีในดวงใจ Study Identity of Good Teacher in Heart
ชื่อเรื่องสั้น Running Title	การศึกษาอัตลักษณ์ครูดีในดวงใจ Study Identity of Good Teacher in Heart
ผู้นิพนธ์ Authors	เกิดพงศ์ จิตรหลัง Kerdpong Jitlung
ที่อยู่ Address	คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ Faculty of Liberal Arts, Prince of Songkla University Hat Yai, Songkla 90110, Thailand T. 087-569-9440 E-mail: boom_2543@hotmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้ศึกษาอัตลักษณ์ครูตีในดวงใจ โดยใช้แนวคิดหลัก 4 แนวคิด คือ แนวคิดอัตลักษณ์ แนวคิดทฤษฎีสัญญาวิทยา แนวคิดทฤษฎีปฏิสัมพันธ์ทางสัญลักษณ์และแนวคิดเรื่องพื้นที่ โดยมีพื้นที่ศึกษา คือ สถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตราด เขต 1 เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก เป็นการสัมภาษณ์แบบเจาะจงกับกลุ่มเป้าหมายประกอบด้วยกลุ่มครูตีในดวงใจ จำนวน 4 คน ผู้บริหารสถานศึกษาที่มีครูตีในดวงใจในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตราดเขต 1 จำนวน 4 คน เพื่อนร่วมงานจำนวน 4 คน นักเรียน จำนวน 4 คนและผู้ปกครองนักเรียนจำนวน 4 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลหลัก

ผลการวิจัย พบว่า อัตลักษณ์ของครูตีในดวงใจมีหลากหลายลักษณะ มีทั้งอัตลักษณ์ระดับปัจเจกและอัตลักษณ์ร่วมภายใต้วิชาชีพ การศึกษาอัตลักษณ์ของครูตีในดวงใจโดยการนิยามตัวเองและผู้อื่นนิยาม และศึกษาโดยผ่านการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสถานศึกษา

คำสำคัญ : อัตลักษณ์ ครูตีในดวงใจ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตราด เขต 1

Abstract

This study identity of good teacher in heart. Four major types of concepts were used, namely, identity concepts, semiology theory, symbolic interaction and area concepts. The study area was schools under the Office of Educational Service Area in Trang 1. This study employed a qualitative approach using in-depth interviews with a specific target group.

The major informants were 4 good teachers in heart, 4 administrators, 4 friends, 4 students and 4 student guardians. The research instruments were in-depth interviews. The data were classified into categories, decoded, interpreted, and inductively concluded.

The results of the research revealed that identity of good teacher in heart was of various characteristics. There were individual self-identity and shared self-identity that were study by self definition and through interactions in working with different people in the area of the school.

Keywords : Identity, Good Teacher in Heart, the Office of Educational Service Area in Trang 1

บทนำ

อาซีฟครุถือได้ว่าเป็นอาซีฟที่มีเกียรติและได้รับการยกย่องนับถือจากบุคคลทั่วไปจนถือได้ว่าครูเป็นผู้นำทางสังคม (พนม พงษ์ไพบูลย์, 2540) ครูจึงต้องทำตัวเป็นแบบอย่างของชาวบ้านทั้งด้านความประพฤติส่วนตัวและความเป็นอยู่ ประกอบกับสังคมในอดีต เป็นสังคมที่เรียบง่าย ทำให้การดำรงชีวิตของครุนั้นมีความสมถะ การใช้จ่ายจะมีความประหยัด อดออม ไม่ฟุ้งเฟ้อ ไม่กู้หนี้ยืมสินโดยไม่จำเป็น ครูมีภาระหน้าที่ในการเตรียมความพร้อมสร้างเสริมสติปัญญาเป็นผู้ให้เครื่องมือในการแสวงหาความรู้และเป็นผู้จุดประกายแห่งการเรียนรู้กระตุ้นการใฝ่รู้ใฝ่เรียนให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้สิ่งใหม่ได้มีความเพียรพยายามในการแสวงหาความรู้อยู่ตลอดเวลารวมทั้งปลูกฝังกลมเกลียวคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์สอนทักษะชีวิตให้สามารถทำงานและดำรงชีวิตร่วมกับผู้อื่นได้ (นารีรัตน์ นาครินทร์, 2552) จากสภาพสังคมโลกที่เปลี่ยนแปลงในปัจจุบันรวมทั้งคุณภาพของผู้เรียนที่สะท้อนจากผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาของผู้เรียนต่ำลง ผลักดันให้ครูต้องมีสมรรถนะสูงขึ้น ทั้งนี้สมรรถนะที่สูงขึ้นของครูไม่จำเพาะแต่เพียงการจัดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับประสบการณ์ของนักเรียนเท่านั้น แต่ยังต้องสามารถเผชิญสถานการณ์ของสังคมทั้งในปัจจุบันและอนาคตได้ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2556)

ครุติในดวงใจคือ ผู้ที่ถือปฏิบัติตามระเบียบและแบบธรรมเนียมอันดีงามของสถานศึกษาและถ่ายทอดวิชาความรู้โดยไม่ปิดป้องและปิดอำพราง ไม่นำหรือยอมให้นำผลงานทางวิชาการของตนไปใช้ในทางทุจริตหรือเป็นภัยต่อมนุษยชาติ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2557) ในการศึกษาอัตลักษณ์ของครุติในดวงใจ จริงแล้วเป็นการให้ความหมายไปในมุมมองของการแสดงความรู้สึกนึกคิดที่บุคคลมีต่อตนเองว่า “ฉันคือใคร” เราเหมือนหรือต่างจากคนอื่นอย่างไร ซึ่งจะเกิดขึ้นจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวเรากับคนอื่น โดยผ่านการมองตนเองและการที่คนอื่นมองเรา (กำจร หลุยยะพงศ์, 2551) อัตลักษณ์ของครุติในดวงใจ อาจจะมีแตกต่างกัน อาจจะขึ้นอยู่กับมุมมองของแต่ละบุคคลและขึ้นอยู่กับพลวัตรหรือความถี่ไหลของกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกยุคปัจจุบัน ทั้งในเรื่องของการพัฒนาประเทศและการเปลี่ยนแปลงในเรื่องของการปฏิรูปการศึกษา การปฏิรูปครูและบุคลากรทางการศึกษา ปัจจุบันพบว่า สังคมรอบตัวเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมากมาย มีสิ่งต่าง ๆ ที่เข้ามากระทบทำให้คุณภาพชีวิตครุเริ่มปรับเปลี่ยนไป (นารีรัตน์ นาครินทร์, 2552) จึงเป็นสิ่งที่น่าสนใจว่าความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจะทำให้อัตลักษณ์ของครุติในดวงใจเป็นอย่างไร ในการกำหนดอัตลักษณ์ของครุติในดวงใจเกิดขึ้นทั้งสองด้านทั้งจากการมองผ่านของคนในพื้นที่ที่เรียกว่ามุมมองของคนในวงการศึกษาและคนนอกวงการศึกษา ทำให้เกิดความน่าสนใจว่าอำนาจในการกำหนดหรือบอกว่าครุติในดวงใจเป็นอย่างไรนั้น เกิดขึ้นหรือถูกสร้างขึ้นมาจากใคร หรือใครมีอำนาจในการกำหนดอัตลักษณ์ของความเป็นครุติในดวงใจ

การศึกษาอัตลักษณ์มีมุมมองในการศึกษาที่หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นอัตลักษณ์เรื่องของเชื้อชาติ เพศ คนชายขอบ หรือแม้แต่คนกลุ่มน้อยซึ่งเป็นวัฒนธรรมย่อยในสังคมที่มักจะถูกขจัดพื้นที่ในการสื่อสารความเป็นตัวตนของตนเองก็มีผู้ให้ความสนใจศึกษาเช่นกัน (วงศ์เดือน ภาณุวัฒนากุล, 2553) การศึกษาอัตลักษณ์ของคนกลุ่มหนึ่ง ที่มีความน่าสนใจไม่แพ้กันนั่นก็คือ อัตลักษณ์ของครุ ปัจจุบันพบว่าสังคมรอบตัวเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมากมาย มีการเปลี่ยนด้านการศึกษา มีการปฏิรูปการศึกษา มีสิ่งต่าง ๆ ที่เข้ามากระทบทำให้ชีวิตของคนเริ่มปรับเปลี่ยนไป (เนตรรุ่ง อยู่เจริญ, 2553) จึงเป็นสิ่งที่น่าสนใจว่าท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอัตลักษณ์ของครุเหล่านั้นเป็นอย่างไร โดยเฉพาะในการกำหนดอัตลักษณ์ของครุติในดวงใจทั้งจากการมองผ่านคนที่อยู่ในแวดวงการศึกษาและ

คนที่อยู่นอกสถานศึกษา เขามีมุมมองอย่างไร ทำให้เกิดความน่าสนใจที่ว่าอัตลักษณ์ของครูตีในดวงใจมีลักษณะอย่างไร ซึ่งยังไม่มีผู้ใดได้ศึกษาวิจัยในเรื่องนี้โดยเฉพาะ ทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาอัตลักษณ์ของครูตีในดวงใจ

ดังนั้นการศึกษาของผู้วิจัย จึงเห็นความสำคัญของอัตลักษณ์ครูตีในดวงใจ มีข้อคำถามว่า ครูตีในดวงใจควรมีอัตลักษณ์อย่างไร ทั้งจากการมองผ่านคนที่อยู่ในแวดวงการศึกษาและคนที่อยู่นอกสถานศึกษา เขามีมุมมองอย่างไรและศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างครูตีในดวงใจกับบุคคลต่างๆที่อยู่ในบริบทของสถานศึกษา การวิจัยนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและวิเคราะห์อัตลักษณ์ของครูตีในดวงใจ ผู้วิจัยจึงจำเป็นต้องศึกษาเพื่อทำความเข้าใจในเรื่องนี้ให้ชัดเจนยิ่งขึ้น

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-Depth Interview) เป็นการสัมภาษณ์แบบเจาะจงกับกลุ่มเป้าหมายที่เป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) ประกอบด้วย กลุ่มครูตีในดวงใจ จำนวน 4 คน ผู้บริหารสถานศึกษาที่มีครูตีในดวงใจในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตรัง เขต 1 จำนวน 4 คน เพื่อนร่วมงานจำนวน 4 คน นักเรียน จำนวน 4 คนและผู้ปกครองนักเรียนจำนวน 4 คน ซึ่งกลุ่มบุคคลดังกล่าวผู้วิจัยได้คัดเลือกผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง มีส่วนได้ส่วนเสียกับครูตีในดวงใจ โดยครูตีในดวงใจเป็นผู้ที่ได้รับการคัดเลือกจากสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาต้นสังกัด เพื่อนร่วมงาน เป็นผู้ที่ทำงานในโรงเรียนเดียวกัน นักเรียนที่ครูตีในดวงใจสอนอยู่ด้วย และผู้ปกครองนักเรียนที่เป็นผู้ปกครองของนักเรียนที่ครูตีในดวงใจสอนอยู่ มีประเด็นในการสัมภาษณ์โดยใช้แนวคำถามที่วางไว้รวมทั้งการศึกษาจากเอกสาร โดยมีพื้นที่ศึกษา คือ สถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตรัง เขต 1 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลหลัก วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพโดยนำข้อมูลที่เก็บรวบรวมนำมาแยกแยะประเภทของข้อมูล ถ้าเป็นข้อมูลประเภทเดียวกัน จะจัดให้อยู่ในหมวดหมู่เดียวกัน เมื่อทำการจัดหมวดหมู่ของข้อมูลแต่ละประเภทแล้ว จึงนำมาถอดรหัส เพื่อสร้างข้อสรุปเชิงอุปนัยและนำเสนอผลการวิจัยเชิงพรรณนาวิเคราะห์

ผล

การศึกษาอัตลักษณ์ของครูตีในดวงใจเป็นความพยายามที่จะนิยามในการแสดงตัวตนเพื่อบ่งบอกถึงการมีอยู่ของตนเอง อาจเกิดจากการนิยามจากกลุ่มครูตีในดวงใจเองและการถูกนิยามจากกลุ่มบุคคลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ที่ครูตีในดวงใจเข้าไปมีปฏิสัมพันธ์หรือมีความสัมพันธ์ผ่านบริบทสถานศึกษาด้วย ดังกล่าวเป็นการชี้ให้เห็นว่าตนเองหรือใคร หรือ ฉันทือใคร ภายใต้บริบทสถานศึกษาที่เต็มไปด้วยบุคคลที่มีหลากหลาย (กำจร หลุยยะพงศ์, 2551) ทั้งนี้อัตลักษณ์ไม่จำเป็นต้องมีหนึ่งเดียว แต่อาจมีหลากหลายอัตลักษณ์ซึ่งประกอบรวมในบุคคลคนเดียว โดยความหลากหลายของอัตลักษณ์นั้นก็เพื่อสร้างความเหมือนและความแตกต่างกันระหว่างบุคคล

ในการศึกษาดังกล่าวเป็นการศึกษาอัตลักษณ์ครูตีในดวงใจ โดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกกับครูตีในดวงใจ จำนวน 4 คน ผู้บริหารสถานศึกษาที่มีครูตีในดวงใจ จำนวน 4 คน เพื่อนครูในสถานศึกษา จำนวน 4 คน นักเรียน 4คน และผู้ปกครองนักเรียนจำนวน 4 คน และวิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหาเพื่อระบุประเด็นหลักหรือข้อความเชิงวิเคราะห์ที่บ่งบอกถึงลักษณะของครูตีใน

ดวงใจให้สอดคล้องกับประเด็นที่ศึกษา แล้วนำมาเขียนเรียงพรรณานาปรากฏการณ์ที่ศึกษา โดยได้นำเสนอข้อค้นพบที่สำคัญซึ่งเป็นผลจากการศึกษา ดังนี้

การศึกษาสภาพพื้นที่ของสถานศึกษาเป็นประเด็นสำคัญ กล่าวคือ ศึกษาสภาพบริบทของสถานศึกษา โดยมองว่าพื้นที่กับคนเป็นสิ่งที่ผูกโยงต่อกัน มีความซ้อนทับของคนกับพื้นที่ เพราะคนจะอยู่ได้ต้องมีพื้นที่ การที่คนจะแสดงตัวตนออกมานั้น ต้องมีพื้นที่ของการแสดงตัวตน และการที่คนแสดงตัวตนในลักษณะใดขึ้นอยู่กับการให้ความหมายของพื้นที่ (อภิญา เฟื่องฟูสกุล, 2546) ในฐานะที่สถานศึกษาเป็นพื้นที่ให้เกิดอัตลักษณ์ของครูตีในดวงใจ ซึ่งผู้วิจัยสะท้อนให้เห็นถึงลักษณะโดยรวมของบริบทของสถานศึกษา ตลอดจนสะท้อนการปฏิบัติงานของกลุ่มครูตีในดวงใจในสถานศึกษา ทั้งความสัมพันธ์ของคนในพื้นที่ และรวมไปถึงความสัมพันธ์ของบริบทสถานศึกษาที่มีผลต่อวิถีชีวิตประจำวันของครูตีในดวงใจ ทั้งนี้เพื่อนำไปสู่การศึกษาเพื่อทำความเข้าใจในการศึกษา ดังนั้นการที่จะศึกษาอัตลักษณ์ของครูตีในดวงใจนั้น จำเป็นต้องศึกษาบริบทของสภาพพื้นที่ของสถานศึกษา เพราะพื้นที่กับคนเป็นสิ่งที่มีความผูกพันเชื่อมโยงกัน โดยมีรายละเอียดดังนี้

ครูตีในดวงใจ ก็คือครูสายผู้สอน ที่ได้รับการสรรหาและคัดเลือกจากสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ตามคุณสมบัติแนวทางการสรรหาและคัดเลือกที่กำหนด โดยพิจารณาจากข้อมูลเชิงประจักษ์จากการปฏิบัติหน้าที่ เช่น ข้อมูลนักเรียนมีผลงานดีเด่น นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้น และข้อมูลครูมีผลงานดีเด่น เมื่อได้รับการประเมินเป็นครูตีในดวงใจแล้วก็ยังคงปฏิบัติงานเป็นครูสายผู้สอนตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายตามปกติ ซึ่งในสถานศึกษานั้นจะประกอบด้วยกลุ่มบุคคลต่าง ๆ คือ ผู้บริหารสถานศึกษา เพื่อนครูสายผู้สอน นักการภารโรง นักเรียนและผู้ปกครองนักเรียน ดังนั้น ครูตีในดวงใจจะต้องมีปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มบุคคลต่าง ๆ ดังกล่าว เช่น ผู้บริหารสถานศึกษา เพื่อนร่วมงาน นักเรียนและผู้ปกครองนักเรียน แทบทุกพื้นที่ทั้งในและนอกสถานศึกษาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ซึ่งการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูตีในดวงใจกับกลุ่มบุคคลต่าง ๆ นั้นย่อมก่อให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างครูตีในดวงใจกับบุคคลกลุ่มต่าง ๆ ภายใต้อำนาจของสถานศึกษา การศึกษาอัตลักษณ์ของครูตีในดวงใจ จึงต้องศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างครูตีในดวงใจกับกลุ่มบุคคลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในบริบทของสถานศึกษา โดยสรุปผลการวิจัยที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้บริหารสถานศึกษา เพื่อนร่วมงาน นักเรียนและผู้ปกครองนักเรียน ดังนี้

1. ความสัมพันธ์ระหว่างครูตีในดวงใจกับผู้บริหารสถานศึกษา

ความสัมพันธ์ระหว่างครูตีในดวงใจกับผู้บริหารสถานศึกษาในฐานะผู้บังคับบัญชากับผู้ใต้บังคับบัญชา ซึ่งครูตีในดวงใจในฐานะผู้ใต้บังคับบัญชาก็ย่อมต้องปฏิบัติตามคำสั่งของผู้บริหารสถานศึกษาในฐานะผู้บังคับบัญชา ความสัมพันธ์ดังกล่าวเป็นความสัมพันธ์ตามสายการบังคับบัญชาผ่านการปฏิบัติงาน (กาญจนา แก้วเทพ, 2555) ดังนั้นพื้นที่ภายในสถานศึกษาจึงเป็นพื้นที่ที่ผู้บริหารสถานศึกษาและครูตีในดวงใจมีปฏิสัมพันธ์ภายใต้การปฏิบัติงานพื้นที่ห้องผู้บริหารเป็นพื้นที่ที่สำคัญที่ครูตีในดวงใจต้องเข้าไปมีส่วนร่วมภายใต้พื้นที่ดังกล่าว โดยภายใต้พื้นที่ห้องผู้บริหารนี้เป็นพื้นที่ที่ครูตีในดวงใจต้องเข้าไปมีการปฏิสัมพันธ์กับผู้บริหารที่ผู้บังคับบัญชาผ่านการปฏิบัติงาน ผู้บริหารจะสั่งงานให้ให้คำปรึกษาเกี่ยวกับการทำงานผ่านพื้นที่ห้องผู้บริหารแห่งนี้เป็นหลัก ดังนั้นพื้นที่ห้องผู้บริหารจึงเป็นพื้นที่ที่ผู้บริหารสถานศึกษาและครูตีในดวงใจมีการปฏิสัมพันธ์กันภายใต้การปฏิบัติงาน อาจกล่าวได้ว่าภายใต้พื้นที่ห้องประชุมสามารถสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างครูตีในดวงใจกับผู้บริหารสถานศึกษาผู้เป็นผู้บังคับบัญชา

2. ความสัมพันธ์ระหว่างครูตีในดวงใจกับเพื่อนร่วมงาน

สถานศึกษาเป็นหน่วยงานราชการที่สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ มีการบริหารจัดการตามภารกิจ 4 งาน คือ งานบริหารทั่วไป งานวิชาการ งานบุคคล และงานงบประมาณ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2556) นอกจากนี้ ในทางกายภาพ ภายในสถานศึกษาจะมีอาคาร สถานที่ต่าง ๆ ภายในอาคารเหล่านี้ มีการแบ่งพื้นที่เป็นห้องต่าง ๆ เช่น ห้องเรียน ห้องผู้บริหารห้องพักครู ห้องพิเศษต่าง ๆ ได้แก่ ห้องสื่อการเรียนการสอน ห้องพยาบาล ห้องแนะแนว ห้องปฏิบัติการทางภาษา ห้องปฏิบัติการทางวิทยาศาสตร์ ห้องพลศึกษา ห้องเกษตร ห้องจริยธรรม ห้องอาเซียน โรงอาหาร เป็นต้น (สุเทพ สุนทรเกษม, 2540) ตามบริบทสภาพพื้นที่ อาคารสถานที่ของสถานศึกษาจะเพียงพอหรือไม่ขึ้นอยู่กับบริบทของโรงเรียน บางโรงเรียนมีพื้นที่มาก อาคารสถานที่ก็เพียงพอ บางโรงเรียนมีพื้นที่น้อย อาคารสถานที่ก็น้อยมีจำกัด ครูตีในดวงใจกับเพื่อนร่วมงานจะต้องมีการปฏิสัมพันธ์กันผ่านพื้นที่ต่าง ๆ ภายในสถานศึกษาโดยเฉพาะพื้นที่ในห้องพักครู โดยครูส่วนมากต้องพบกันบ่อย เช่น เวลาพักเที่ยง หรือว่างจากชั่วโมงสอน บางครั้งก็มีการพูดคุย แลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ทักทายกัน ความสัมพันธ์ดังกล่าวเป็นความสัมพันธ์โดยผ่านการปฏิบัติงานความสัมพันธ์ดังกล่าวเป็นความสัมพันธ์ระหว่างครูตีในดวงใจกับเพื่อนร่วมงานโดยผ่านพื้นที่ห้องวิชาการ

3. ความสัมพันธ์ระหว่างครูตีในดวงใจกับนักเรียน

ภาระงานหลักของครูตีในดวงใจ คือการจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาคุณภาพนักเรียน ดังนั้นครูตีในดวงใจกับนักเรียนจะต้องมีการปฏิสัมพันธ์กันผ่านห้องเรียนที่ตนเองดูแลรับผิดชอบ ครูตีในดวงใจได้รับมอบหมายให้ดูแลรับผิดชอบสอนนักเรียนในห้องหรือรายวิชา ครูตีในดวงใจบางคนได้รับมอบหมายให้เป็นครูประจำชั้นหรือครูที่ปรึกษา บางคนได้รับมอบหมายให้สอนเป็นรายวิชา หรือสอนทุกรายวิชาตามแต่บริบทของสถานศึกษา ครูตีในดวงใจทุกคนต่างได้รับคำชมเชยจากนักเรียน ว่าเป็นคุณครูที่ใจดี น่ารักนิสัยร่าเริง นักเรียนชอบมากเวลาคุณครูสอน เวลาสอนในห้องจะมีความสุข ไม่น่าเบื่อ และไม่เครียดด้วย นักเรียนส่วนใหญ่ให้ความเห็นตรงกัน จากเหตุผลดังกล่าว สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างครูตีในดวงใจกับนักเรียนผ่านบริบทในห้องเรียนภายในสถานศึกษา

4 .ความสัมพันธ์ระหว่างครูตีในดวงใจกับผู้ปกครองนักเรียน

ครูตีในดวงใจย่อมต้องมีหน้าที่รับผิดชอบดูแลเอาใจใส่แก่นักเรียนในทุกด้าน ทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ สังคมและสติปัญญา หากนักเรียนคนใดมีปัญหาด้านใดครูตีในดวงใจก็ย่อมต้องมีการปรึกษาหารือกับผู้ปกครอง บางครั้งก็ต้องมีการไปเยี่ยมบ้านนักเรียน เพื่อหาแนวทางช่วยเหลือนักเรียน ครูตีในดวงใจกับผู้ปกครองนักเรียนต้องมีการปฏิสัมพันธ์กันผ่านห้องเรียนที่ตนเองดูแลรับผิดชอบ (สุเทพ สุนทรเกษม, 2540) โดยครูตีในดวงใจได้รับมอบหมายให้ดูแลรับผิดชอบเป็นครูประจำชั้นหรือครูที่ปรึกษานักเรียนในห้องนั้น ๆ และผ่านพื้นที่นอกสถานศึกษา คือพื้นที่บ้านของนักเรียนซึ่งผู้ปกครองของนักเรียนต่างก็ได้แสดงความรู้สึกที่ครูมาเยี่ยมที่บ้าน มาสอบถามถึงความเป็นอยู่ของนักเรียนและได้กล่าวพ้องกันว่าครูใจดี เก่ง น่ารัก มีความรักเอาใจใส่ดูแลนักเรียน เหมือนเป็นลูกหลานจากเหตุผลดังกล่าว สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างครูตีในดวงใจกับผู้ปกครองนักเรียนผ่านบริบทบ้านพักอาศัยของผู้ปกครอง

จากเรื่องราวที่กล่าวมาข้างต้น สะท้อนให้เห็นว่าครูตีในดวงใจมีการปฏิบัติสัมพันธ์กันแทบทุก ๆ พื้นที่ทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษา (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2545) สิ่งเหล่านี้บ่งบอกถึงความสัมพันธ์ระหว่างครูตีในดวงใจกับกลุ่มบุคคลต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษา ที่เป็นพื้นที่

ของการเชื่อมโยงความหลากหลายไว้ด้วยกัน ทั้งเพื่อนครูในสถานศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษา นักเรียน ผู้ปกครอง และครูตีในดวงใจเอง โดยสะท้อนผ่านเรื่องเล่าเรื่องราวในแง่มุมต่าง ๆ เป็นบริบทของสถานศึกษาและความสัมพันธ์ของกลุ่มบุคคลต่างๆภายในพื้นที่สถานศึกษา ซึ่งสิ่งเหล่านี้หล่อหลอมให้เกิดอัตลักษณ์ของครูตีในดวงใจ (กาญจนา แก้วเทพ,2555)

อภิปรายผล

จากผลการศึกษาอัตลักษณ์ครูตีในดวงใจที่มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและวิเคราะห์อัตลักษณ์ของครูตีในดวงใจโดยผู้วิจัยใช้แนวคิด 4 แนวคิด คือ แนวคิดอัตลักษณ์ แนวคิดทฤษฎีสัญญาวิทยาทฤษฎีปฏิสัมพันธ์ทางสัญลักษณ์และแนวคิดเรื่องพื้นที่ เป็นแนวทางในการศึกษา (อภิญา เพ็ญฟูสกุล,2546; Saussure,1974 ; สัญญา สัญญาวิวัฒน์,2550; ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2545) ผู้วิจัยนำแนวคิดอัตลักษณ์มาทำการศึกษาคูตีในดวงใจ ในขณะที่ดำรงอยู่ในสถานศึกษา โดยจะพยายามนิยามว่าตัวเองคือใคร มีความเป็นมาอย่างไร แตกต่างจากคนอื่นในสังคมอย่างไรและอัตลักษณ์ยังถูกสร้างขึ้นจากบริบทแวดล้อมทางสังคมหรือผ่านการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับบุคคลอื่น ดังนั้นจึงนำแนวคิดอัตลักษณ์มาวิเคราะห์ตัวตนของครูตีในดวงใจ ในมุมมองเชิงพื้นที่ มุมมองของคนในและคนนอก

อัตลักษณ์ คือสิ่งที่เรารับรู้ตนเองว่า เราคือใคร และเราดำเนินความสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ ตลอดจนโลกที่แวดล้อมตัวเราอยู่อย่างไร อัตลักษณ์ คือสิ่งที่กำหนดทางเดินให้กับเรา เป็นสิ่งที่บ่งบอกว่าใครเป็นพวกเดียวกับเราและใครที่แตกต่างจากเรา กล่าวโดยอีกนัยหนึ่ง อัตลักษณ์เกิดจากนิยามว่าตัวเราเองคือใคร มีความเป็นมาอย่างไร แตกต่างคนอื่นในสังคมอย่างไร และใช้อะไรเป็นเครื่องหมายในการแสดงออกอัตลักษณ์ดังกล่าว (อภิญา เพ็ญฟูสกุล,2546) นั่นคือเป็นการก่อรูปขึ้นและดำรงอยู่ว่าเรารับรู้เกี่ยวกับตนเองอย่างไร และคนอื่นรับรู้เราอย่างไร โดยมีกระบวนการทางสังคมในการสร้างและสืบทอดอัตลักษณ์ ทั้งนี้ย่อมขึ้นอยู่กับบริบทของความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีต่อคนหรือกลุ่มอื่น ๆ ด้วย (ประสิทธิ์ ลีปรีชา,2547)

ส่วนแนวคิดสัญวิทยาและการสร้างความหมาย สัญวิทยาเป็นทฤษฎีที่นำมาอธิบายการสื่อสารของมนุษย์ว่า การสื่อสารคือจุดกำเนิดของความหมาย (Saussure,1974) ซึ่งการศึกษาแนวนี้จะไม่สนใจความล้มเหลวของการสื่อสาร และไม่เกี่ยวข้องกับประสิทธิผลและความถูกต้อง แต่เป็นแนวทางการศึกษาเชิงสังคมหรือความแตกต่างของวัฒนธรรมระหว่างผู้ให้และผู้รับสาร ตลอดจนความหลากหลายของความหมายภายในระบบภาษา วัฒนธรรม (Peirce,1931) ในการนำแนวคิดทฤษฎีสัญญาวิทยาการศึกษาอัตลักษณ์ของครูตีในดวงใจ จะสนใจว่า ความหมาย (Signification) ของครูตีในดวงใจเกิดขึ้นได้อย่างไร มีกระบวนการสร้างอย่างไร เจริญเติบโตได้อย่างไร โดยมีการสื่อสารเป็นปัจจัยสำคัญ แนวคิดเรื่องการสื่อสาร ตามแนวคิดของ Berlo (1960) ถือว่าการสื่อสารเป็นเรื่องของการติดต่อซึ่งกันและกัน ระหว่างบุคคล กล่าวคือ การติดต่อสื่อสารจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีบุคคล 2 ฝ่าย โดยผู้สื่อสารหรือผู้ส่งสาร (Sender) มีการสื่อความหมายไปยังผู้รับสาร (Receiver) เพื่อให้ผู้รับสารเข้าใจในสิ่งที่ผู้ส่งต้องการ โดยกระทำได้จากการสื่อสารด้วยวาจาและการสื่อสารที่ไม่ใช้วาจา (Verbal and non-verbal Communication) (สมิต สัจฉกร, 2547)

แนวคิดทฤษฎีปฏิสัมพันธ์ทางสัญลักษณ์ สามารถนำมาเป็นกรอบแนวคิดในการศึกษาอัตลักษณ์ของครูตีในดวงใจในเรื่องของการศึกษาการกระทำของบุคคลที่มีผลอย่างใดอย่างหนึ่งต่อความคิดหรือการกระทำของบุคคลอีกคนหนึ่ง ไม่ว่าจะการกระทำนั้นจะไปในทิศทางเดียวหรือเป็นการกระทำของทั้งสองฝ่าย การกระทำกันทางสังคมโดยผ่านสัญลักษณ์ อย่างใดอย่างหนึ่งที่สื่อความหมายกันนั้นก็คือ

เป็นการศึกษาการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างครุฑีในดวงใจกับบุคคลอื่นหรือสังคม การกระทำกันทางสังคม (Social Interaction) หมายถึง การกระทำของบุคคลที่มีผลอย่างใดอย่างหนึ่งต่อความคิดหรือการกระทำของบุคคลอีกคนหนึ่ง ไม่ว่าจะกระทำนั้นจะไปในทิศทางเดียว หรือเป็นการกระทำทั้งสองฝ่าย การกระทำระหว่างกันทางสังคมนั้นจะต้องมีสัญลักษณ์ (Symbol) อย่างใดอย่างหนึ่งที่สื่อความหมายระหว่างกัน เช่น การโฆษณาสินค้า การใช้ภาษา รูปภาพหรือแม้แต่การใช้ภาษาประกอบกับกิริยาท่าทาง เพื่อสื่อความหมาย ดังนั้นการกระทำกันทางสังคมจึงต้องเป็นการกระทำระหว่างสัญลักษณ์ (Symbolic Interaction) (สัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2550)

แนวคิดเรื่อง พื้นที่ โดยความหมายแล้วมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา เนื่องจากผู้มีอำนาจในการสถาปนาความหมายมีหลายกลุ่ม ในหลายสถานการณ์ ความหมายต่อพื้นที่จึงมีทั้งเสริมซึ่งกันและกัน และความหมายที่มีการขัดแย้งกัน (Lefebvre, 1991) ซึ่งพื้นที่นั้นเป็นแหล่งรวมไปด้วยการสร้าง ความหมายเพื่อช่วงชิงความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ซึ่งสามารถนำมาวิเคราะห์ในเรื่องของพื้นที่แต่ละพื้นที่ที่ครุฑีในดวงใจมีการปฏิบัติงาน และมีปฏิสัมพันธ์ในการทำงานกับบุคคลกลุ่มต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นเพื่อนครู ผู้บริหาร นักเรียน และผู้ปกครอง

จากผลการศึกษาพบว่า การศึกษาอัตลักษณ์ครุฑีในดวงใจนั้นมีหลากหลายลักษณะจะแตกต่างกันไปตามความเป็นตัวตนของแต่ละบุคคล ทั้งนี้ความหลากหลายของอัตลักษณ์ดังกล่าวจะถูกเลือกมานำเสนอให้ปรากฏออกมาในสถานการณ์ต่าง ๆ ภายใต้การนิยามตนเองของครุฑีในดวงใจจากเงื่อนไขที่มีความสัมพันธ์ในพื้นที่นั้น ที่เข้ามามีส่วนร่วมต่อการสร้างอัตลักษณ์โดยตรงของครุฑีในดวงใจให้ปรากฏชัดขึ้น สอดคล้องกับการศึกษาของ Woodward (1997) ที่กล่าวว่า อัตลักษณ์ คือสิ่งที่เรารับรู้ตนเองว่า เราคือใคร และเราดำเนินความสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ ตลอดจนโลกที่แวดล้อมตัวเราอยู่อย่างไร อัตลักษณ์ คือสิ่งที่กำหนดทางเดินให้กับเรา เป็นสิ่งที่บ่งบอกว่า ใครเป็นพวกเดียวกับเราและใครที่แตกต่างจากเรา กล่าวโดยอีกนัยหนึ่ง อัตลักษณ์เกิดจากการนิยามว่าตัวเราเองคือใคร มีความเป็นมาอย่างไร แตกต่างคนอื่นในสังคมอย่างไร และใช้อะไรเป็นเครื่องหมายในการแสดงออกอัตลักษณ์ดังกล่าว นั่นคือเป็นการก่อรูปขึ้นและดำรงอยู่ว่าเรารับรู้เกี่ยวกับตนเองอย่างไร และคนอื่นรับรู้เราอย่างไร โดยมีกระบวนการทางสังคมในการสร้างและสืบทอดอัตลักษณ์ ทั้งนี้ย่อมขึ้นอยู่กับบริบทของความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีต่อคนหรือกลุ่มอื่น ๆ ด้วย สอดคล้องกับผลการศึกษาของจารุณี สุวรรณรัตน์ (2547) ได้ศึกษาเรื่อง “กราฟฟิติ: การสื่อสารความหมายและอัตลักษณ์” ศึกษาเกี่ยวกับเรื่องการสื่อสารอัตลักษณ์ของกลุ่มนักเรียน/นักศึกษาอาชีวศึกษาสายช่างในฐานะของกลุ่มวัฒนธรรมย่อยกลุ่มหนึ่งที่สังคมหยิบยื่นภาพแง่ลบมาให้โดยตลอด โดยได้เลือกตรวจสอบกราฟฟิติ ซึ่งเป็นสื่อที่นักเรียน/นักศึกษาอาชีวศึกษาสายช่างสร้างขึ้นมาเอง เพื่อค้นหาคำตอบว่าการสื่อสารของกราฟฟิติเป็นกระบวนการประกอบสร้างอัตลักษณ์ของกลุ่มคนเหล่านี้ได้อย่างไรและเหตุใดจึงเป็นเช่นนั้น ผลการศึกษาดังกล่าว พบว่า อัตลักษณ์ของนักเรียน/นักศึกษาอาชีวศึกษาสายช่างที่พบได้ในสังคม ส่วนใหญ่ได้รับการนิยามจากคนกลุ่มนอกและเมื่อนำชุดค่านิยมดังกล่าวมาเปรียบเทียบกับความคิดเห็นของคนใน หรือตัวนักเรียน/นักศึกษาอาชีวศึกษาสายช่างเองพบว่า ต่างกันในลักษณะของชั่วคราวข้าม อย่างไรก็ตามค่านิยมที่คนส่วนใหญ่คุ้นหูมากที่สุด ก็คือค่านิยมจากคนนอกทั้งนี้เพราะ กลุ่มคนนอกสามารถเข้าถึงสื่อหลัก เช่น สื่อมวลชนที่นำเสนอภาพค่านิยมนั้นซ้ำ จนเกิดเป็นภาพแบบฉบับขึ้นมาสอดคล้องกับผลการศึกษาของ วงศ์เดือน ภาณุวัฒนากุล (2553) ได้ศึกษาเรื่อง “อัตลักษณ์ของคนไทยเชื้อสายจีนในเมืองหาดใหญ่” ได้อธิบายถึง “พื้นที่” โดยมองว่าพื้นที่กับคนเป็นสิ่งที่ผูกโยงต่อกัน มีความซ้อนทับของคนกับพื้นที่ เพราะคนจะอยู่ได้ต้องมีพื้นที่ การที่คนจะแสดงตัวตนออกมา ต้องมีพื้นที่ของการแสดงตัวตน และการที่คนจะแสดงตัวตน

ในลักษณะใด ขึ้นอยู่กับการให้ความหมายของพื้นที่ ดังนั้น การนิยามของพื้นที่การแสดงอัตลักษณ์ของคนไทยเชื้อสายจีนท่ามกลางความหลากหลายในสังคมนั้น ย่อมทำให้เกิดการรับรู้ถึงวัฒนธรรมที่แตกต่างกันทั้งในระดับชุมชน สังคมและประเทศ โดยปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นระหว่างการปฏิสัมพันธ์ของคนต่างกลุ่มวัฒนธรรมได้นำไปสู่การรับรู้และเห็นว่าวัฒนธรรมหนึ่งต่างจากอีกวัฒนธรรมหนึ่งภายใต้ความสัมพันธ์ดังกล่าว ซึ่งเป็นพื้นที่ของการแสดงอัตลักษณ์ของคนไทยเชื้อสายจีน และการนิยามความหมายให้กับตนเองที่หลากหลายออกไป

เช่นเดียวกันกับการศึกษาอัตลักษณ์ครุฑในดวงใจ ถูกสร้างผ่านการปฏิสัมพันธ์ในการทำงานกับกลุ่มบุคคลต่าง ๆ ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา เพื่อนครู นักเรียนและผู้ปกครองนักเรียน ในพื้นที่ของสถานศึกษา สอดคล้องกับผลการศึกษาของเฉลิมชัย ปัญญาดี (2553) ได้ศึกษาอัตลักษณ์และการสร้างอัตลักษณ์ขององค์การบริหารส่วนตำบล ในฐานะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการสร้างและการดำรงอยู่ของอัตลักษณ์ขององค์การบริหารส่วนตำบล ในฐานะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และศึกษาการซ้อนทับการเลื่อนไหลของอัตลักษณ์ขององค์การบริหารส่วนตำบล ผลการวิจัยพบว่า ในกระบวนการสร้างและการดำรงอยู่ของอัตลักษณ์ขององค์การบริหารส่วนตำบลสามารถจำแนกอัตลักษณ์ที่ถูกสร้างขึ้นได้เป็นสองลักษณะ อัตลักษณ์ในส่วนแรกเป็นอัตลักษณ์ที่ถูกสร้างขึ้นโดยกลุ่มคนที่แตกต่างกัน เป็นอัตลักษณ์ที่คนภายในสร้างขึ้น ที่มองว่าองค์การบริหารส่วนตำบล เป็นองค์กรที่กระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น เสมือนเป็นตัวแทนของประชาชน สำหรับอัตลักษณ์ในส่วนที่สอง เป็นอัตลักษณ์ที่ถูกสร้างขึ้นโดยคนภายนอก ที่มองจากการใช้อำนาจหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลในทางที่ไม่เหมาะสม และในส่วนของ การซ้อนทับการเลื่อนไหลของอัตลักษณ์ขององค์การบริหารส่วนตำบล เกิดการซ้อนทับระหว่างอัตลักษณ์ของบุคคลและอัตลักษณ์ทางสังคม ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขของบริบทแวดล้อมในการเลือกนำเอาอัตลักษณ์ต่าง ๆ มาใช้

นอกจากนี้การที่ผลการศึกษาพบว่า ในการศึกษาอัตลักษณ์ของครุฑในดวงใจนั้น ควรมีการศึกษาโดยอิงทฤษฎีสัญญาวิทยา ซึ่งเป็นการนำเสนอตัวตนผ่านสัญญา ผลงานเชิงประจักษ์ สอดคล้องกับแนวคิดของ Peirce (1931) ที่กล่าวว่า สัญญา (Sign) จะมีองค์ประกอบ 2 ส่วน คือ ส่วนที่เป็นตัวหมายหรือตัวสื่อความหมายหรือรูปสัญญา (Signifier) และตัวหมายถึงความหมายสัญญา กล่าวคือ ผลงานเชิงประจักษ์หรือรูปสัญญา (Signifier) หรือผลผลิต ผลงานประดิษฐ์ นวัตกรรมต่าง ๆ ของครุฑในดวงใจ มันไม่ใช่แค่ผลงานที่เป็นเอกสารเชิงวิชาการชิ้นหนึ่งเท่านั้นแต่มันมีความหมายเชิงสัญญา (Signified) มีความหมายมากกว่าความเป็นเอกสารเชิงวิชาการที่แสดงถึงความเป็นตัวตนของครุฑในดวงใจสอดคล้องกับการวิจัยของ เยาวลักษณ์ กล้ามาก (2549) ได้ศึกษาการนำเสนอตัวตนของวัยรุ่นผ่านสัญญาของการบริโภคอาหารฟาสต์ฟู้ด ผลการวิจัยพบว่า วัยรุ่นได้เลือกอาหารฟาสต์ฟู้ดให้เป็นเครื่องมือในการนำเสนอตัวตนและแสดงพฤติกรรมการแสดงออกเกี่ยวกับบรรณนิยม ความเป็นตัวตน บุคลิกภาพ ลักษณะความชอบส่วนตัวอื่น ๆ และได้เลือกอาหารฟาสต์ฟู้ดให้เป็นเครื่องมือในการนำเสนอตัวตนโดยพื้นที่ในร้านฟาสต์ฟู้ดได้ถูกใช้เพื่อสื่อสารความหมายเชิงสัญญา เช่นเดียวกันกับการสร้างอัตลักษณ์ครุฑในดวงใจที่มีนำเสนอตัวตนโดยผ่านผลงานเชิงประจักษ์ ผลงานเชิงประจักษ์ไม่ใช่แค่เอกสารทางวิชาการเท่านั้นแต่มีความหมายแฝงความเป็นตัวตนของครุฑในดวงใจว่ามีความรอบรู้ทางวิชาการ โดยผ่านการสื่อความหมายเชิงสัญญา (สัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2550)

สรุปผลการวิจัย

อัตลักษณ์ครูตีในดวงใจมีหลากหลายลักษณะ มีทั้งอัตลักษณ์ระดับปัจเจกและอัตลักษณ์ร่วมภายใต้วิชาชีพ การศึกษาอัตลักษณ์ของครูตีในดวงใจโดยการนิยามตัวเอง และผู้อื่นนิยาม และศึกษาโดยผ่านการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสถานศึกษา สำหรับในส่วนขอข้อเสนอแนะสำหรับผู้ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา โดยเฉพาะสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษา ควรมีการศึกษาทำความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของครู ครูมีหน้าที่อบรมสั่งสอนนักเรียนให้เป็นคนดี มีคุณภาพ แต่ขณะเดียวกันก็ต้องมีการบำรุงขวัญและให้กำลังใจแก่ครู เข้าใจครูอย่างแท้จริง โดยมองครูในแง่ดี เปิดใจกว้าง มองเห็นคุณค่าของความเป็นมนุษย์ของครูที่มีหน้าที่เพื่ออบรมสั่งสอน ชี้แนะแนวทางนักเรียนให้เป็นคนดี คนเก่ง และมีความสุข ของสังคม ให้วิชาชีพครูเป็นอาชีพที่มีเกียรติและมีศักดิ์ศรี เป็นวิชาชีพชั้นสูง ได้รับการยอมรับ และความน่าเชื่อถือจากบุคคลทั่วไปในสังคมและส่งเสริมสนับสนุนช่วยเหลือครูตีในดวงใจให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นเพื่อให้มีขวัญกำลังใจในการเดินทางทำหน้าที่ต่อไป นอกจากนี้ในการศึกษาอัตลักษณ์ของครูตีในดวงใจควรมีการศึกษาในหลายมุมมอง ทั้งในคนวงการและคนนอกวงการ ทั้งนี้เพื่อเป็นการเปิดมุมมองให้สังคมได้เรียนรู้และเข้าใจถึงการมีอยู่ของครูตีในดวงใจ ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับอัตลักษณ์ของครูตีศรีแผ่นดิน เพื่อให้เห็นถึงการสร้างอัตลักษณ์ในแง่มุมมองต่าง ๆ และควรมีการศึกษาเปรียบเทียบความเป็นอัตลักษณ์ของครูตีในดวงใจกับอัตลักษณ์ของครูตีศรีแผ่นดิน เพื่อหาความเหมือนและความแตกต่าง

ข้อเสนอแนะสำหรับการนำผลการวิจัยไปใช้

จากผลการวิจัยพบว่า อัตลักษณ์ครูตีในดวงใจมีหลากหลายลักษณะ มีทั้งอัตลักษณ์ระดับปัจเจกและอัตลักษณ์ร่วมภายใต้วิชาชีพ การศึกษาอัตลักษณ์ครูตีในดวงใจโดยการนิยามตัวเอง และผู้อื่นนิยาม และศึกษาโดยผ่านการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสถานศึกษา ดังนั้นผู้ที่เกี่ยวข้องควรมีการยอมรับในความรู้ความสามารถของครู ยอมรับในตัวบุคคลซึ่งกันและกัน อันจะส่งผลให้เกิดความสามัคคีและความความสุขภายในองค์กร เพียงหวังแต่ให้ผู้ที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะผู้บริหารจะมีคำพูดดี ๆ มีสิ่งดี ๆ มอบให้แก่กัน เพื่อเป็นขวัญและกำลังใจในการทำงานเพื่อพัฒนาคุณภาพนักเรียนต่อไป

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ในการศึกษาครั้งต่อไปควรมีการศึกษาเพิ่มเติมโดยมีการกำหนดหรือเลือกพื้นที่ของการศึกษาที่แตกต่างกันออกไป เพื่อสะท้อนให้เห็นถึงปรากฏการณ์ทางสังคมที่แตกต่างกันออกไป เช่น ศึกษาอัตลักษณ์ครูตีในดวงใจในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา
2. ควรมีการศึกษาอัตลักษณ์ของผู้บริหารสถานศึกษา หรืออัตลักษณ์ของครูหัวหน้าฝ่ายวิชาการ เพื่อให้เห็นถึงการสร้างอัตลักษณ์ในแง่มุมมองต่าง ๆ หรือเป็นการศึกษาเปรียบเทียบความเป็นอัตลักษณ์ของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาประถมศึกษากับผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เพื่อหาความเหมือนและความแตกต่าง

เอกสารอ้างอิง

- กาญจนา แก้วเทพ.(2555). *สื่อเก่า สื่อใหม่:สัญญาะ อัตลักษณ์ อุดมการณ์ในสื่อใหม่:สัญญาะ อัตลักษณ์ อุดมการณ์*. กาญจนา แก้วเทพ,บรรณาธิการ. หน้า 10–71. กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัดการพิมพ์.
- กำจร หลุยยะพงศ์. (2551). *การสื่อสารกับวาทกรรมอัตลักษณ์ผู้สูงอายุในสังคมไทย*. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จารุณี สุวรรณศรี. (2547) .*กราฟฟิติ:การสื่อสารความหมายและอัตลักษณ์*.
วิทยานิพนธ์คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- เฉลิมชัย ปัญญาดี. (2553). *อัตลักษณ์และการสร้างอัตลักษณ์ขององค์การบริหารส่วนตำบลใน
ฐานะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น*. วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต.
มหาวิทยาลัยแม่โจ้, สาขาการบริหารองค์การภาครัฐและเอกชน.
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2545). *สัญวิทยา โครงสร้างนิยม หลังโครงสร้างนิยมกับการศึกษารัฐศาสตร์*. (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ : วิชาษา.
- นารีรัตน์ นาครินทร์. (2552). *ครูบ้านนอก*. [ออนไลน์]. ค้นเมื่อ 17 พฤษภาคม 2558,
จาก <http://www.kroobannok.com>.
- เนตรรุ่ง อยู่เจริญ. (2553). *ปัจจัยเชิงสาเหตุที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมในการประกันคุณภาพ
การศึกษาของครูสถานศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษาในเขต
กรุงเทพมหานคร*. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ประสิทธิ์ ลีปรีชา. (2547). *การสร้างและการสืบทอดอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในวาทกรรม
อัตลักษณ์,วิภาส ปรัชญาภรณ์,บรรณาธิการ,หน้า 31-72*. กรุงเทพฯ: โอ.เอส.พรีนติ้งเฮาส์.
- พนม พงษ์ไพบูลย์. (2540). *การศึกษาปัจจัยที่ 5 ของชีวิต*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา.
- เยาวลักษณ์ กล้ามาก. (2549). *การนำเสนอตัวตนของวัยรุ่นผ่านสัญญาะของการบริโภคอาหาร
ฟาสต์ฟู้ด*. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาจิตวิทยาการศึกษาและการแนะ
แนวคณะศึกษาศาสตร์, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- วงศ์เดือน ภาณุวัฒนากุล (2553) “*อัตลักษณ์ของคนไทยเชื้อสายจีนในเมืองหาดใหญ่*”
วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต.มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์,
สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2550).*ทฤษฎีสังคมวิทยา เนื้อหาและแนวทางการใช้ประโยชน์*.
พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุเทพ สุนทรเกษม. (2540). *ทฤษฎีสังคมวิทยาร่วมสมัย*. เชียงใหม่ : โกลบอลวิชั่น จำกัด.
- สมิต สัจฉกร. (2547). *ทฤษฎีการสื่อสาร*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สายธาร.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2557). *โรงเรียนนิติบุคคล*. กรุงเทพฯ :
ไทยวัฒนาพานิช.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2556). *กรอบและทิศทางการวิจัยทางการศึกษาของประเทศ
(พ.ศ.2555-2558) เพื่อสนับสนุนการดำเนินงานตามนโยบายด้านการศึกษาของรัฐบาล*.
กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัด เจริญผลกราฟิค.
- อภิญา เพื่อองฟูสกุล. (2546).*อัตลักษณ์*. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ
สาขาสังคมวิทยา สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.

- Berlo, D. K. (1960). *The Process of Communication*. New York : The Free Press.
- Lefebvre, H. (1991). *The production of Space*. Oxford : Blackwell.
- Peirce, C.S. (1931). *Collected Papers of Peirce*. C,Harshow.C and Weiss. C.Harvard University press. New York : The Free Press.
- Saussure, F.D. (1974) . *Courses in General Linguistics*. London : Fontana.
- Woodward, K. (1997). *Identity and difference*. London : SAGE.

บทความที่ 2
เรื่อง อัตลักษณ์ครูดีในดวงใจ

อัตลักษณ์ครูดีในดวงใจ¹ Identity of Good Teacher in Heart¹

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการก่อรูปและอัตลักษณ์ครูดีในดวงใจ โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้แนวคิดหลัก 4 แนวคิด คือ แนวคิดอัตลักษณ์ แนวคิดทฤษฎีสัญญาะวิทยา แนวคิดวาทกรรมตามแนวทางของนอร์แมน แฟร์คลาฟและแนวคิดเรื่องพื้นที่ โดยมีพื้นที่ศึกษา คือ สถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตรัง เขต 1 โดยกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก ประกอบด้วย ครูดีในดวงใจ ผู้บริหารสถานศึกษาที่มีครูดีในดวงใจ เพื่อนร่วมงาน นักเรียน และ ผู้ปกครองนักเรียน กลุ่มละ 4 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลหลัก

ผลการวิจัย พบว่า กระบวนการสร้างวาทกรรมครูดีในดวงใจถูกสร้างขึ้นมาจากการตีความจากตัวบทซึ่งเป็นประเพณี อุดมคติ ค่านิยม กฎเกณฑ์กติกาต่าง ๆ ที่ผ่านมาในอดีตและปัจจุบันที่ถูกสร้างขึ้นจนกลายเป็นธรรมเนียมปฏิบัติ ในมิติภาคปฏิบัติการทางวาทกรรม ครูดีในดวงใจได้เลือกสรรวิถีทางในการปฏิบัติตนเพื่อแสดงและสร้างอัตลักษณ์ความเป็นครูดีในดวงใจ ในมิติภาคปฏิบัติการทางสังคม เป็นการถ่ายทอดอุดมการณ์ของสังคมผ่านโรงเรียน เพื่อให้ครูดีในดวงใจปฏิบัติตามบรรทัดฐานของสังคม อัตลักษณ์ของครูดีในดวงใจมีหลากหลายลักษณะ กระบวนการสร้างอัตลักษณ์ของครูดีในดวงใจถูกสร้างโดยการนิยามตัวเอง และถูกสร้างโดยผ่านการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสถานศึกษา มีการทับซ้อนระหว่างอัตลักษณ์ อัตลักษณ์ไม่ได้จำเป็นต้องมีหนึ่งเดียวแต่อาจมีหลากหลายอัตลักษณ์ประกอบรวมกันในบุคคลคนเดียว อัตลักษณ์ของครูดีในดวงใจ คือ การสร้างตัวตนผ่านการทำงานเกินเกณฑ์มาตรฐาน การใช้ระเบียบวินัยเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตและปฏิบัติงาน การใช้ระบบคุณธรรม จริยธรรมในการปฏิบัติราชการ และการเสียสละเพื่อส่วนรวมมากกว่าส่วนตน

คำสำคัญ: อัตลักษณ์ / ครูดีในดวงใจ

¹วิทยานิพนธ์ หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพัฒนามนุษย์และสังคม คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2558

²นักศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพัฒนามนุษย์และสังคม

³อาจารย์ประจำ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

Abstract

The research was aimed to study the reconstituting of Good Teacher in Heart and identity of Good Teacher in Heart. Four major types of concepts were used, namely, identity concepts, semiology theory, discourse analysis based on Norman Fairclough and area concepts. The study area was schools under the Office of Educational Service Area in Trang1. The major informants were good teachers in heart, administrators, friends, students and student guardians; groups of four people. The research instruments were in-depth interviews.

The results showed that building discourse of good teacher in heart or constituting process performed was produced by interpreting text which included culture, ideal, popularity, regulation, and rule in the past and present, then became a mannerism. In the dimension of practical discourse, good teacher in heart cadets selected the ways to show and build their identities. In the dimension of social practice, there was the social ideology transmission through the school as a social norm, that identity of good teacher in heart was of various characteristics. There were individual self-identity and shared self-identity. There were existence over benchmark, discipline for life style and performance, morality and ethics for government service, and sacrificing.

Keyword: identity / Good Teacher in Heart

บทนำ

จากอดีตจนถึงปัจจุบันครูเป็นผู้มีบทบาทสำคัญยิ่งในการกำหนดอนาคตของคนในชาติ เพราะครูเป็นผู้ที่ใกล้ชิดผู้เรียนที่สุดครูจึงมีภาระหน้าที่ในการเตรียมความพร้อมสร้างเสริมสติปัญญาเป็นผู้ให้เครื่องมือในการแสวงหาความรู้และเป็นผู้จุดประกายแห่งการเรียนรู้กระตุ้นการใฝ่รู้ใฝ่เรียนให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้สิ่งใหม่ได้ รวมทั้งปลูกฝังกลุ่มเกลาคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ สอนทักษะชีวิตให้สามารถทำงานและดำรงชีวิตร่วมกับผู้อื่นได้ สิ่งสำคัญครูต้องมีจิตเมตตา กรุณาผู้เรียนเป็นพื้นฐาน มีอุดมการณ์ทุ่มเทเสียสละ มีความจริงใจเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับศิษย์และมุ่งมั่นพัฒนาการศึกษาชาติจนเกิดผลดีต่อการพัฒนาประเทศชาติดังพระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวว่า (ศักรินทร์ สุวรรณโรจน์, 2550:52) “...ความเป็นครูนั้นประกอบขึ้นด้วยสิ่งที่มีคุณค่าสูงหลายอย่าง อย่างหนึ่งได้แก่ปัญญาคือ ความรู้ที่ดีประกอบด้วยหลักวิชาอันถูกต้องที่กระจ่างแจ้งในใจ รวมทั้งความฉลาดที่จะพิจารณาเรื่องต่าง ๆ ตลอดจนถึงที่จะทำ คำที่จะพูดทุกอย่างได้โดยถูกต้องด้วยเหตุผลอย่างหนึ่งได้แก่ ความดีคือ ความสุจริตความเมตตา กรุณาเห็นใจและปรารถนาดีต่อผู้อื่นโดยเสมอหน้าอีกอย่างหนึ่งได้แก่ ความสามารถที่จะเผื่อแผ่และถ่ายทอดความรู้ความดีของตนเองไปยังผู้อื่นอย่างได้ผล ความเป็นครูมีอยู่แล้วย่อมฉายออกให้ผู้อื่นได้รับประโยชน์ด้วยกล่าวคือ ความแจ่มแจ้งแน่ชัดในใจย่อมส่องแสดงความรู้ ออกมาให้เข้าใจตามได้โดยง่าย และความหวังดีโดยบริสุทธิ์ใจย่อมมน้อมนำให้เกิดศรัทธาแจ่มใส มีใจพร้อมที่จะรับความรู้ความดีด้วยความชื่นบาน ทั้งพร้อมจะร่วมงานด้วยโดยเต็มใจและมั่นใจ โดยนัยนี้ ผู้ที่ได้รับแสงสว่างแห่งความเป็นครูจึงเป็นผู้ใฝ่หาความรู้ใฝ่หาความดีทั้งตั้งใจและเต็มใจที่จะช่วยเหลือสนับสนุนผู้อื่นโดยบริสุทธิ์จะประกอบกิจการใดก็จะทำให้กิจการนั้นดำเนินไปโดยสะดวกราบรื่นและสำเร็จประโยชน์ที่มุ่งหมายได้โดยสมบูรณ์ผู้ที่มีความเป็นครูสมบูรณ์ในตัวนอกจากจะมีความดีด้วยตนเองแล้วจึงยังจะช่วยให้ทุกคนที่มีโอกาสเข้ามาสัมพันธ์เกี่ยวข้องบรรลุถึงความดีความเจริญไปด้วย”

สภาพสังคมโลกที่เปลี่ยนแปลงในปัจจุบันรวมทั้งคุณภาพของผู้เรียนที่สะท้อนจากผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาของผู้เรียนต่ำลง ผลักดันให้ครูต้องมีสมรรถนะสูงขึ้น มุมมองหนึ่งของการผลิตครู คณาจารย์และบุคลากรทางการศึกษาให้มีคุณภาพ คือ การพัฒนาสมรรถนะทางวิชาชีพตามระดับชั้นของหน้าที่หรือตำแหน่งงานที่กำหนดไว้แล้ว โดยเฉพาะครูซึ่งสามารถสร้างเป็นหลักสูตรในระบบการฝึกหัดครูหรือเพิ่มพูนได้จากหลักสูตรและประสบการณ์ในการฝึกอบรมประจำการ ทั้งนี้สมรรถนะที่สูงขึ้นของครูไม่จำเพาะแต่เพียงการจัดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับประสบการณ์ของนักเรียนเท่านั้น แต่ยังสามารถเผชิญสถานการณ์ของสังคมทั้งในปัจจุบันและอนาคตได้ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2556:70)

จากเหตุผลและความจำเป็นดังกล่าวจึงได้มีการตราพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ขึ้น โดยมีสาระสำคัญในหมวด 4 มาตรา 22 กำหนดว่า การจัดการเรียนการสอนต้องยึดว่าผู้เรียนสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ สามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มศักยภาพ แต่การปฏิรูปการศึกษา จะสำเร็จได้ต้องมีผู้นำการปฏิรูปที่พัฒนาการเรียนการสอนตามแนวการปฏิรูปการเรียนรู้ ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญจะเกิดขึ้นได้จะต้องอาศัยครู บุคลากรทางการศึกษาที่รู้และเข้าใจกระบวนการเรียนรู้ และพัฒนาปรับปรุงวิธีการสอนของตนอย่างต่อเนื่อง

ดังนั้นสำนักงานพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษา จึงได้ยกย่องให้รางวัลเชิดชูเกียรติผู้ปฏิบัติงานดีเด่นด้านการเรียนการสอนที่เน้นเด็กเป็นสำคัญ จึงได้ดำเนินการ “โครงการครูดีในดวงใจ” ซึ่งได้ดำเนินการมาตั้งแต่ ปี พ.ศ.2547 เป็นต้นมา เพื่อสรรหาและคัดเลือกครูสายงานการสอน ผู้เป็นที่ศรัทธายกย่องยอมรับของนักเรียน เพื่อนครูและสังคมว่าเป็นแบบอย่างของผู้มีจิตวิญญาณแห่งความเป็นครู และได้ทุ่มเทเสียสละเพื่อช่วยเหลือดูแลนักเรียนอย่างต่อเนื่องจนเกิดผลงานเป็นที่ประจักษ์ โดยเป็นผู้ที่มีผลงานส่งผลต่อการยกระดับผลสัมฤทธิ์ของนักเรียน ทั้งนี้นักเรียนที่อยู่ในความรับผิดชอบส่วนใหญ่มีผลการประเมินมาตรฐานในเกณฑ์ดี หรือมีพัฒนาสูงขึ้น ตามลำดับ โดยมีการคัดเลือกครูผู้สอน ทุกสาขาวิชา ตั้งแต่ระดับปฐมวัย ประถมศึกษามัธยมศึกษาและสำนักงานบริหารงานการศึกษาพิเศษในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานทั่วประเทศ

ครูดีในดวงใจคือ ผู้ที่ถือปฏิบัติตามระเบียบและแบบธรรมเนียมอันดีงามของสถานศึกษาและถ่ายทอดวิชาความรู้โดยไม่ปิดป้องและปิดอำพราง ไม่นำหรือยอมให้นำผลงานทางวิชาการของตนไปใช้ในทางทุจริตหรือเป็นภัยต่อมนุษยชาติ ครู คือ บุคคลที่มีหน้าที่ หรือมีอาชีพในการสอนนักเรียน เกี่ยวกับวิชาความรู้ หลักการคิดการอ่าน รวมถึงการปฏิบัติและแนวทางในการทำงาน โดยวิธีการสอนจะแตกต่างกันออกไปโดยคำนึงถึงพื้นฐานความรู้ ความสามารถ และเป้าหมายของนักเรียนแต่ละคน

การศึกษาอัตลักษณ์ของครูดีในดวงใจ จริงแล้วเป็นการให้ความหมายไปในมุมมองของการแสดงความรู้สึกนึกคิดที่บุคคลมีต่อตนเองว่า “ฉันคือใคร” เราเหมือนหรือต่างจากคนอื่นอย่างไร ซึ่งจะเกิดขึ้นจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวเรากับคนอื่น โดยผ่านการมองเห็นตนเองและการที่คนอื่นมองเรา (Woodward,1997 อ้างถึงใน อภิญญา เฟื่องฟูสกุล, 2546:5) อัตลักษณ์จึงต้องการความตระหนักในตัวเราและพื้นฐานของการเลือกบางอย่าง นั่นคือเราจะต้องแสดงตนหรือยอมรับอย่างตั้งใจกับอัตลักษณ์ที่เราเลือก ความสำคัญของการแสดงตนว่าเราเป็นครูดีในดวงใจ ก็คือ การระบุได้ว่าเรามีอัตลักษณ์เหมือนกับกลุ่มหนึ่งและมีความแตกต่างจากกลุ่มอื่นอย่างไรและฉันเป็นใคร อัตลักษณ์ของครูดีในดวงใจ อาจจะมีความแตกต่างกันทั้งนี้อาจจะขึ้นอยู่กับมุมมองของแต่ละบุคคลและขึ้นอยู่กับพลวัตหรือความสิ้นไหลของกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกยุคปัจจุบัน ทั้งในเรื่องของการพัฒนาประเทศและการเปลี่ยนแปลงในเรื่องของการปฏิรูปการศึกษา การปฏิรูปครูและบุคลากรทางการศึกษา ปัจจุบันพบว่า สังคมรอบตัวเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมาก มีสิ่งต่าง ๆ ที่เข้ามากระทบทำให้คุณภาพชีวิตครูเริ่มปรับเปลี่ยนไป จึงเป็นสิ่งที่น่าสนใจว่าความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจะทำให้อัตลักษณ์ของครูดีในดวงใจเป็นอย่างไร ในการกำหนดอัตลักษณ์ของครูดีในดวงใจเกิดขึ้นทั้งสองด้านทั้งจากการมองผ่านของคนในพื้นที่ที่เรียกว่ามุมมองของคนในวงการศึกษาและคนนอกวงการศึกษา ทำให้เกิดความน่าสนใจว่าอำนาจในการกำหนดหรือบอกว่าครูดีในดวงใจเป็นอย่างไรนั้น เกิดขึ้นหรือถูกสร้างขึ้นมาจากใคร หรือใครมีอำนาจในการกำหนดอัตลักษณ์ของความเป็นครูดีในดวงใจ

การศึกษาอัตลักษณ์นั้นมีมุมมองในการศึกษาที่หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นอัตลักษณ์เรื่องของเชื้อชาติ เพศ คนชายขอบ หรือแม้แต่คนกลุ่มน้อยซึ่งเป็นวัฒนธรรมย่อยในสังคมที่มักจะขาดพื้นที่ในการสื่อสารความเป็นตัวตนของตนเองก็มีผู้ให้ความสนใจศึกษาเช่นกัน การศึกษาอัตลักษณ์ของคนกลุ่มหนึ่งซึ่งมีความน่าสนใจไม่แพ้กันนั่นก็คือ อัตลักษณ์ของครู ปัจจุบันพบว่าสังคมรอบตัวเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมาก มีการเปลี่ยนด้านการศึกษา มีการปฏิรูปการศึกษา มีสิ่งต่าง ๆ ที่เข้ามากระทบทำให้ชีวิตของคนเริ่มปรับเปลี่ยนไป จึงเป็นสิ่งที่น่าสนใจว่าท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอัตลักษณ์ของครูเหล่านั้นเป็นอย่างไร โดยเฉพาะในการกำหนดอัตลักษณ์ของครูดีในดวงใจทั้ง

จากการมองผ่านคนที่อยู่ในแวดวงการศึกษาและคนที่อยู่นอกสถานศึกษา เขามีมุมมองอย่างไร ทำให้เกิดความน่าสนใจที่ว่าอัตลักษณ์ของครูตีในดวงใจมีลักษณะอย่างไร ซึ่งยังไม่มีผู้ใดได้ศึกษาวิจัยในเรื่องนี้ โดยเฉพาะ

นอกจากนี้ Foucault (1984 อ้างถึงใน ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2543:19) ได้กล่าวว่า วาทกรรม (Discourse) หมายถึง ระบบและกระบวนการสร้างและผลิต (Constitute) อัตลักษณ์ (Identity) และความหมาย (Significance) ให้กับสรรพสิ่งต่าง ๆ ในสังคมที่ห่อหุ้มเราอยู่ ไม่ว่าจะเป็นความรู้ ความจริง อำนาจ หรือตัวตนของเราเอง นอกจากนั้นแล้ว วาทกรรมยังคงทำหน้าที่จริงสิ่งที่สร้างขึ้นมานั้นให้ดำรงอยู่และเป็นที่ยอมรับของสังคมในวงกว้าง วาทกรรมจะเป็นตัวกำหนดกฎเกณฑ์ เงื่อนไข และกลไกต่าง ๆ ในการพูด การเรียน ในเรื่องราวต่าง ๆ ในรูปแบบต่าง ๆ ทำให้ระบบจะเป็นตัวกำหนดกฎเกณฑ์ เงื่อนไข และกลไกต่าง ๆ ซึ่งจะรวมถึงจารีตปฏิบัติ ความคิด ความเชื่อ คุณค่า และสถาบันต่าง ๆ ในสังคมที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนั้น ๆ กฎเกณฑ์นี้จะเป็นตัวกำหนดการดำรงอยู่ การเปลี่ยนแปลงหรือการเลื่อนหายของสรรพสิ่งจะควบคู่ไป สิ่งต่าง ๆ ที่สังคมสร้างขึ้น

ด้วยเหตุผลดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจวิเคราะห์วาทกรรมครูตีในดวงใจ เพื่อทำความเข้าใจถึงกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ครูตีในดวงใจ ในการศึกษาจากตัวบท (Text) ที่ถูกสร้างขึ้น จนกลายเป็นธรรมเนียมปฏิบัติ ในภาคปฏิบัติทางวาทกรรม (Discursive Practice) สถานศึกษาในฐานะผู้ผลิตได้นำตัวบทมาใช้อย่างไรในกระบวนการสร้าง การผลิตซ้ำ เผยแพร่อัตลักษณ์ครูตีในดวงใจ จนสะท้อนเป็นที่ปรากฏและยอมรับของผู้ที่พบเห็นดังนั้นการศึกษาของผู้วิจัยในครั้งนี้จึงเห็นความสำคัญของอัตลักษณ์ครูตีในดวงใจจึงมีข้อคำถามว่าครูตีในดวงใจถูกสร้างขึ้นมาอย่างไร ถูกสร้างขึ้นมาโดยกระบวนการทางสังคมหรือจากตัวชีวิตของการประเมิน และครูตีในดวงใจควรมีอัตลักษณ์อย่างไร ทั้งจากการมองผ่านคนที่อยู่ในแวดวงการศึกษาและคนที่อยู่นอกสถานศึกษา เขามีมุมมองอย่างไร และมีวิธีการอย่างไรในการสร้างอัตลักษณ์ของครูตีในดวงใจ รวมถึงผลที่เกิดขึ้นจากการสร้างอัตลักษณ์ของครูตีในดวงใจเป็นอย่างไร ผลที่เกิดขึ้นต่อการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ และจะสามารถดำรงศักดิ์ศรีและจะรักษาอัตลักษณ์ของความเป็นครูตีในดวงใจให้ได้นั้นอย่างไร มากน้อยแค่ไหน ผู้วิจัยจึงจำเป็นต้องศึกษาเพื่อทำความเข้าใจในเรื่องนี้ให้ชัดเจนยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาการก่อรูปและอัตลักษณ์ครูตีในดวงใจ

วิธีการวิจัย

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-Depth Interview) เป็นการสัมภาษณ์แบบเจาะจงกับกลุ่มเป้าหมายที่เป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) ประกอบด้วย ครูตีในดวงใจ ผู้บริหารสถานศึกษาที่มีครูตีในดวงใจในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตรัง เขต 1 เพื่อนร่วมงาน นักเรียน และผู้ปกครองนักเรียน กลุ่มละ 4 คน ซึ่งกลุ่มบุคคลดังกล่าวผู้วิจัยได้คัดเลือกผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง มีส่วนได้ส่วนเสียกับครูตีในดวงใจ โดยครูตีในดวงใจเป็นผู้ซึ่งได้รับการคัดเลือกจากสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาต้นสังกัด เพื่อน

ร่วมงาน เป็นผู้ทำงานในโรงเรียนเดียวกัน นักเรียนที่ครูตีในดวงใจสอนอยู่ด้วย และผู้ปกครองนักเรียนที่เป็นผู้ปกครองของนักเรียนที่ครูตีในดวงใจสอนอยู่ มีประเด็นในการสัมภาษณ์โดยใช้แนวคำถามที่วางไว้รวมทั้งการศึกษาจากเอกสาร โดยมีพื้นที่ศึกษา คือ สถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาตรัง เขต 1

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลหลัก วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพโดยนำข้อมูลที่เก็บรวบรวมนำมาแยกแยะประเภทของข้อมูล ถ้าเป็นข้อมูลประเภทเดียวกัน จะจัดให้อยู่ในหมวดหมู่เดียวกัน เมื่อทำการจัดหมวดหมู่ของข้อมูลแต่ละประเภทแล้ว จึงนำมาถอดรหัสเพื่อสร้างข้อสรุปเชิงอุปนัยและนำเสนอผลการวิจัยเชิงพรรณนาวิเคราะห์

แนวคิด ทฤษฎี กรอบแนวคิด

งานวิจัยชิ้นนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการสร้างอัตลักษณ์ครูตีในดวงใจ โดยใช้แนวคิดหลัก 4 แนวคิดคือ แนวคิดอัตลักษณ์มาวิเคราะห์ตัวตนของครูตีในดวงใจ ในมุมมองเชิงพื้นที่ มุมมองของคนในและคนนอก ส่วนแนวคิดสัญวิทยาวิทยาและการสร้างความหมาย สัญวิทยาเป็นทฤษฎีที่นำมาอธิบายการสื่อสารของมนุษย์ว่า การสื่อสารคือจุดกำเนิดของความหมาย ซึ่งการศึกษาแนวนี้จะไม่สนใจความล้มเหลวของการสื่อสาร และไม่เกี่ยวข้องกับความประสิทธิผลและความถูกต้อง แต่เป็นแนวทางการศึกษาเชิงสังคมหรือความแตกต่างของวัฒนธรรมระหว่างผู้ให้และผู้รับสาร ตลอดจนความหลากหลายของความหมายภายในระบบภาษา วัฒนธรรม ในการนำแนวคิดทฤษฎีสัญวิทยามาศึกษาอัตลักษณ์ของครูตีในดวงใจนั้น จะสนใจว่า ความหมาย (Signification) ของครูตีในดวงใจเกิดขึ้นได้อย่างไร มีกระบวนการสร้าง อย่างไร เจริญเติบโต ได้อย่างไร โดยมีการสื่อสารเป็นปัจจัยสำคัญ

แนวคิดวาทกรรม ใช้วิธีวิเคราะห์วาทกรรม (Discourse Analysis) ตามแนวทางของนอร์แมน แฟร์คลาฟ (Norman Fairclough, 1992, อ้างถึงใน พิทักษ์ ศิริวงศ์, 2542:18-22) เป็นแนวทางในการศึกษาซึ่งประกอบด้วย 3 มิติ คือ ตัวบท (Text) คือ แบบธรรมเนียม ประเพณี อุดมคติ ค่านิยม ความเชื่อ กฎเกณฑ์ กติกาต่างๆ ทั้งที่ผ่านมาในอดีตและในปัจจุบันที่ได้ถูกสร้างความชัดเจนจนกลายเป็นธรรมเนียมปฏิบัติ ภาคปฏิบัติการทางวาทกรรม (Discursive Practice) คือ กระบวนการสร้าง การผลิตซ้ำ เผยแพร่ตัวบทซึ่งจะมีความแตกต่างกันตามบริบทของสังคม ภาคปฏิบัติการทางสังคม (Social Practice) เป็นการถ่ายทอดอุดมการณ์ทางสังคมผ่านสถาบันการศึกษาเพื่อให้ครูตีในดวงใจประพฤติปฏิบัติตนเป็นไปตามบรรทัดฐานตามที่สังคมต้องการให้เป็น และแนวคิดเรื่อง พื้นที่ โดยความหมายแล้วมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา เนื่องจากผู้มีอำนาจในการสถาปนาความหมายมีหลายกลุ่ม ในหลายสถานการณ์ ความหมายต่อพื้นที่จึงมีทั้งเสริมซึ่งกันและกัน และความหมายที่มีการขัดแย้งกัน ซึ่งพื้นที่นั้นเป็นแหล่งรวมไปด้วยการสร้างความหมายเพื่อช่วงชิงความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ซึ่งสามารถนำมาวิเคราะห์ในเรื่องของพื้นที่แต่ละพื้นที่ที่ครูตีในดวงใจมีการปฏิบัติงาน และมีปฏิสัมพันธ์ในการทำงานกับบุคคลกลุ่มต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นเพื่อนครู ผู้บริหาร นักเรียน และผู้ปกครอง

ผลการศึกษา

ผู้วิจัยสรุปผลการศึกษาไว้ 2 ประการ ดังนี้

1. การก่อรูปของครูตีในดวงใจ ผลจากการศึกษาแสดงให้เห็นถึงปรากฏการณ์วาทกรรมครูตีในดวงใจในการสร้างอัตลักษณ์ของครูตีในดวงใจ ซึ่งกระบวนการก่อรูปตัวตนของครูตีในดวงใจไม่ได้มีมาแต่กำเนิด หากแต่เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นด้วยกระบวนการฝึกฝนอบรมขัดเกลา ซึ่งเกิดจากมิติของตัวบทและภาคปฏิบัติทางวาทกรรมในสถานศึกษา ได้มีกระบวนการผลิตซ้ำ การเผยแพร่และการใช้ตัวบทในการสร้างอัตลักษณ์ครูตีในดวงใจในด้านการปฏิบัติการจัดการเรียนการสอน ด้านศีลธรรม จรรยาบรรณและอุดมคติ และด้านบุคลิกภาพ

2. อัตลักษณ์ครูตีในดวงใจ จากการศึกษาพบว่า อัตลักษณ์ครูตีในดวงใจ มีหลากหลายลักษณะ เช่น การสร้างตัวตนผ่านการทำงานเกินเกณฑ์มาตรฐาน การใช้ระเบียบวินัยเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตและปฏิบัติงาน การใช้ระบบคุณธรรม จริยธรรมในการปฏิบัติราชการ และการเสียสละเพื่อส่วนรวมมากกว่าส่วนตน โดยการสร้างอัตลักษณ์นั้น ไม่ได้มีเพียงอัตลักษณ์อย่างใดอย่างหนึ่งเพียงเท่านั้น หากแต่การสร้างอัตลักษณ์ของบุคคล สามารถเกิดจากการประกอบรวมความหลากหลายของอัตลักษณ์เข้าไว้ด้วยกัน ทั้งนี้ความหลากหลายดังกล่าว จะถูกนำเสนอให้ปรากฏออกมาในสถานการณ์ต่าง ๆ ภายใต้การนิยามตนเองของครูตีในดวงใจจากเงื่อนไขความสัมพันธ์ที่มีในพื้นที่นั้น ซึ่งเข้ามามีส่วนร่วมโดยตรงต่อการสร้างอัตลักษณ์ให้ปรากฏขึ้น

ผลการศึกษาอัตลักษณ์ครูตีในดวงใจนั้น มีหลากหลายลักษณะ ดังนี้

1. การสร้างตัวตนผ่านการทำงานเกินเกณฑ์มาตรฐาน

1.1 สอนโดยยึดนักเรียนเป็นศูนย์กลาง

คุณสมบัติประการสำคัญประการหนึ่งของการเป็นครู ต้องจัดการเรียนการสอนนักเรียนเพื่อให้มีพัฒนาการทั้ง 4 ด้าน คือ ด้านร่างกาย อารมณ์ สังคมและสติปัญญา ครูจะต้องสอนนักเรียนโดยยึดนักเรียนเป็นสำคัญ กล่าวคือ ต้องยึดนักเรียนเป็นศูนย์กลาง ให้นักเรียนได้เรียนรู้ในสถานการณ์จริง สถานการณ์จริงของนักเรียนแต่ละคนไม่เหมือนกัน ดังนั้นจึงต้องยึดนักเรียนเป็นตัวตั้ง ครูจัดให้นักเรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์การทำงานอันนำไปสู่การพัฒนาครบทุกด้าน ทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ สังคมและสติปัญญา ครูตีในดวงใจต้องมีความสามารถในการออกแบบและจัดทำหน่วยการเรียนรู้ ตลอดจนมีการดำเนินการจัดการเรียนรู้โดยยึดนักเรียนเป็นศูนย์กลาง

จากข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ครูตีในดวงใจ ผู้บริหารสถานศึกษาและเพื่อนร่วมงานครูตีในดวงใจ เป็นเสียงสะท้อนให้เห็นว่าครูตีในดวงใจ มีความรู้ความเข้าใจในงานวิชาการเป็นอย่างดี ให้คำแนะนำในแนวทางการจัดการเรียนการสอน การจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ การจัดทำสื่อ นวัตกรรมการเรียนการสอน ตลอดจนช่วยชี้แนะแนวทางการจัดการเรียนการสอนโดยยึดนักเรียนเป็นศูนย์กลาง เพราะว่าเป็นการจัดการเรียนการสอนโดยคำนึงถึงประโยชน์ของนักเรียนเป็นสำคัญ นักเรียนเป็นผู้ลงมือปฏิบัติจัดการกระทำ นับว่าเป็นการเปลี่ยนบทบาทในการเรียนรู้ของนักเรียนจากการเป็น “ผู้รับ” มาเป็น “ผู้เรียน” จุดเน้นของการเรียนรู้อยู่ที่นักเรียนมากกว่าครูผู้สอน นักเรียนกลายมาเป็นศูนย์กลางของการเรียนการสอน

1.2 ก้าวทันเทคโนโลยี

ในการประเมินครูตีในดวงใจ ประเด็นหนึ่งก็คือ ครูตีในดวงใจมีการใช้และพัฒนาสื่อ นวัตกรรมเทคโนโลยีเพื่อการจัดการเรียนรู้ดังนั้นในด้านการทำงาน ครูตีในดวงใจก็ยังคงมีการนำเทคโนโลยีเข้ามาช่วยในการทำงาน เพื่อให้ก้าวทันเทคโนโลยี คำว่า "ก้าวทันเทคโนโลยี" หมายถึง การใช้

อุปกรณ์เทคโนโลยีที่ทันสมัย หรือ มีการพัฒนาเพื่อนำมาประยุกต์ใช้กับการทำงาน การศึกษา รวมถึง พฤติกรรม ความรู้เท่าทันในเทคโนโลยีนั้น ๆ ครูดีในดวงใจต้องสามารถใช้เทคโนโลยีในการจัดกิจกรรม การเรียนการสอน ใช้สื่อและเทคโนโลยีในการจัดการเรียนรู้อย่างหลากหลายเหมาะสมกับเนื้อและ กิจกรรมการเรียนรู้ ดังกล่าวข้างต้น ครูดีในดวงใจพยายามจะนิยามตัวตนในสถานศึกษา ในการแสดง ตัวตนผ่านความมีศักยภาพในการใช้เทคโนโลยี เพื่อให้ก้าวทันเทคโนโลยี

โดยเฉพาะปัจจุบัน การรอบรู้ด้านเทคโนโลยี เป็นสิ่งที่ครูดีในดวงใจจำเป็นจะต้องมี อย่างยิ่ง เนื่องจากเทคโนโลยีมีความสำคัญต่อการทำงานของตัวครูดีในดวงใจเอง ซึ่งสังเกตได้จากพื้นที่ สำนักงานของครูในห้องพักครูนั้น มีคอมพิวเตอร์อยู่บนโต๊ะทำงานของครูดีในดวงใจแทบทุกคน ดังนั้น ครูดีในดวงใจจะต้องมีความสามารถในการใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ได้เป็นอย่างดี เพราะพื้นฐานความรู้ ด้านเทคโนโลยีนั้น จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการประกอบอาชีพครูเอง เสียงสะท้อนดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าความคล่องตัว ปราดเปรียวรอบรู้ของครูดีในดวงใจ ซึ่งต้องมีความเข้าใจทั้งคนและงาน เป็นสิ่ง บ่งชี้ถึงเป็นคนเก่งในด้านการทำงาน ซึ่งความก้าวทันเทคโนโลยีดังกล่าวจะช่วยเพิ่มความน่าเชื่อถือ ให้กับตัวครูดีในดวงใจ

1.3 ปราดเปรียวรอบรู้: การนำเสนอตัวตนผ่านสัญญาณผลงานเชิงประจักษ์

จากคุณสมบัติของครูดีในดวงใจประการหนึ่งที่กล่าวไว้ต้องเป็นผู้ที่ได้ทุ่มเทเสียสละ เพื่อช่วยเหลือดูแลนักเรียนอย่างต่อเนื่องจนเกิดผลงานเป็นที่ประจักษ์ โดยเป็นผู้ที่มีผลงานส่งผลกระทบต่อ การยกระดับผลสัมฤทธิ์ของนักเรียน เช่น เป็นเด็กเก่ง เด็กที่มีปัญหาการเรียนรู้อีกพิเศษ เด็กด้อยโอกาส หรือเด็กที่มีปัญหาด้านพฤติกรรม ทั้งนี้ นักเรียนที่อยู่ในความรับผิดชอบส่วนใหญ่มีผลการประเมิน มาตรฐานอยู่ในเกณฑ์ดี หรือมีพัฒนาการสูงขึ้นตามลำดับ เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถในการจัดการ การเรียนการสอน และส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียน สร้างองค์ความรู้และนวัตกรรมในการพัฒนาองค์กร และวิชาชีพ มีความรู้ความสามารถในการออกแบบและจัดทำหน่วยการเรียนรู้และแผนการจัดการ เรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ มีการใช้และพัฒนาสื่อนวัตกรรมเทคโนโลยีเพื่อการจัดการเรียนรู้ มีการ วัดและประเมินผลการเรียนรู้ มีการจัดระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน จัดบรรยากาศที่ส่งเสริมการ เรียนรู้ ความสุข และความปลอดภัยของผู้เรียน และมีการวิเคราะห์สภาพปัญหาของนักเรียน นำไป สังเคราะห์หาแนวทาง วิธีการ เพื่อพัฒนาผู้เรียน จนส่งผลกระทบต่อพัฒนาคุณภาพของนักเรียนอย่างเป็น รูปธรรม ให้ได้รับรางวัลและยกย่องเชิดชูเกียรติ และเผยแพร่ ผลงานความดีให้ปรากฏต่อสาธารณชน เพื่อสร้างค่านิยมให้สังคมยอมรับและเป็นแบบอย่างของครูและเด็กให้ทำความดีต่อไป

การที่ครูดีในดวงใจต้องมีผลงานเชิงประจักษ์จากการปฏิบัติหน้าที่ส่งผลกระทบต่อ การพัฒนาคุณภาพของนักเรียน ซึ่งแสดงว่าครูดีในดวงใจได้นำเสนอตัวตนโดยผ่านสัญญาณผลงานเชิง ประจักษ์ จากการปฏิบัติหน้าที่ประกอบด้วย นักเรียนมีผลงานดีเด่น นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน สูงขึ้น ครูมีผลงานดีเด่นและโรงเรียนมีผลงานดีเด่น ผลงานเชิงประจักษ์หรือรูปสัญญาณ (Signifier) มัน ไม่ใช่แค่ผลงานที่เป็นเอกสารเชิงวิชาการชิ้นหนึ่งเท่านั้นแต่มันมีความหมายเชิงสัญญาณ (Signified) มีความหมายมากกว่าความเป็นเอกสารเชิงวิชาการที่แสดงถึงความเป็นตัวตนของครูดีในดวงใจกล่าวคือ เป็นผู้ที่มีความรอบรู้ในหลักการ เทคนิคการจัดการเรียนการสอนสร้างองค์ความรู้และนวัตกรรมในการ พัฒนาองค์กรและวิชาชีพ มีความรู้ความสามารถในการออกแบบและจัดทำหน่วยการเรียนรู้และ แผนการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เพื่อการพัฒนาคุณภาพของนักเรียน

นอกจากนี้ครูดีในดวงใจ จะต้องมียุทธศาสตร์สัมพันธ์กับบุคคลอื่นทั้งในและนอก สถานศึกษา มีการช่วยเหลือเกื้อกูลเพื่อนครูและชุมชนในทางสร้างสรรค์และมีความเป็นผู้นำในการ

อนุรักษ์พัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรมไทย แสดงว่าครูตีในดวงใจต้องสามารถเข้ากับบุคคลทุกเพศ ทุกวัย และทุกชนชั้น และยังต้องรอบรู้ไม่ใช่เรื่องงานอย่างเดียว แต่ต้องมีความรอบรู้กว้างขวางทั้งในอาชีพและทั่วไป รอบรู้ทั้งเรื่องงานและเรื่องของคนด้วย ดังนั้นจะเห็นว่า การสร้างอัตลักษณ์ของครูตีในดวงใจโดยใช้ผลงานเชิงประจักษ์เป็นสัญลักษณ์ที่สื่อความหมายความเป็นตัวตนของตนเองอย่างชัดเจน

2. ใช้ระเบียบวินัยเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตและปฏิบัติงาน

ในการปฏิบัติงานของครูนั้นจำเป็นต้องปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ ระเบียบข้อบังคับของทางราชการ ที่หน่วยงานต้นสังกัดได้กำหนดไว้ ทั้งข้อกำหนดจากกระทรวงศึกษาธิการ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษาที่ตนปฏิบัติงานอยู่ ตั้งแต่เรื่องการแต่งกาย บุคลิกภาพ การครองตน ครองคนและครองงาน และการลงเวลาการปฏิบัติงาน

จากข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ครูตีในดวงใจ สรุปว่า ครูทุกคนต้องปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับของทางราชการ อยู่ภายใต้กฎระเบียบ ตั้งแต่เรื่องการแต่งกาย บุคลิกภาพ การลงเวลา การปฏิบัติงาน ทั้งนี้อาจจะมีครูส่วนหนึ่งที่อุทิศเวลาให้กับนักเรียน สอนซ่อมเสริมช่วยเหลือนักเรียนที่ยังเรียนอ่อนหรือเรียนช้า

3. ใช้ระบบคุณธรรม จริยธรรมในการปฏิบัติราชการ

3.1 การสร้างตัวตนเสมือนมีจิตบริการ

จากการที่ครูตีในดวงใจทุกคนที่ผ่านการคัดเลือกจะต้องมีคุณสมบัติประการหนึ่งก็คือเป็นบุคคลผู้มีจิตวิญญาณแห่งความเป็นครู เป็นที่ศรัทธา ยกย่องยอมรับของนักเรียน เพื่อนครู ชุมชน และสังคม ตลอดจนเป็นผู้ทุ่มเทเสียสละ เพื่อช่วยเหลือดูแลนักเรียนอย่างต่อเนื่อง จนเกิดผลงานเป็นที่ประจักษ์นั้นและครูตีในดวงใจนอกเหนือจะมีภาระงานหลักที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอนให้กับนักเรียน หน้าที่ในการจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ หน้าที่จัดทำคู่มือประกอบการเรียนการสอนแล้ว จัดทำคู่มือในการประกอบการเรียนการสอน ครูตีในดวงใจนอกเหนือจากงานดังกล่าวยังมีหน้าที่อื่น ๆ อีกมากมาย เช่น หน้าที่เกี่ยวกับโครงการอาหารกลางวัน หน้าที่เกี่ยวกับสัมพันธ์ชุมชน ระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน ช่วยแก้ปัญหาให้นักเรียนที่มีปัญหาครอบครัว ปัญหาทางการเรียนรู้ เด็กพิเศษ เด็กด้อยโอกาส หรือเด็กที่มีปัญหาด้านพฤติกรรม การช่วยเหลือดูแลในเรื่องสุขภาพนักเรียน ภาวะโภชนาการ การส่งเสริมสุขภาพนักเรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในโรงเรียนขนาดเล็กที่มีครูไม่ครบชั้น ครูตีในดวงใจบางคนต้องมีการงานที่รับผิดชอบทั้งชั้น สอนทุกวิชาและรับผิดชอบทุกงาน หรือครูตีในดวงใจบางคนสอนในโรงเรียนขนาดใหญ่ มีจำนวนนักเรียนในห้องเกินกำหนด บางห้องมีนักเรียน 35-40 คน ต้องสอนนักเรียนแล้วก็ตรวจงานนักเรียนทุกคน ทั้งสอนและออกข้อสอบ ตรวจกระดาษคำตอบ ตลอดจนรวบรวมคะแนนและประเมินผล ดูแลนักเรียนอย่างใกล้ชิด จากภาระงานทั้งหมดที่ครูตีในดวงใจต้องรับผิดชอบนั้น บางครั้งไม่สามารถที่จะกำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบให้ชัดเจนเหมือนการปฏิบัติงานในหน้าที่อื่น ๆ ฉะนั้นผู้ที่จะเป็นครูได้ จะต้องเป็นผู้ที่ทำงานได้หลายอย่าง ตามคำสั่งของผู้บริหารสถานศึกษา

จากข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้บริหารสถานศึกษา เพื่อนร่วมงานครูตีในดวงใจและผู้ปกครองนักเรียน สะท้อนให้เห็นว่าในการปฏิบัติงานของครูตีในดวงใจนั้นจะต้องปฏิบัติงานตามคำสั่งของผู้บริหารสถานศึกษาตามที่ได้รับมอบหมาย ถึงแม้ว่าครูตีในดวงใจจะมีภาระงานมากมาย แต่ครูก็ต้องแสดงตัวตนให้เห็นว่ามีจิตบริการที่จะต้องคอยให้บริการทุกคนอย่างเต็มใจไม่ว่าจะเป็นนักเรียน ผู้ปกครอง หรือชุมชน ในทุก ๆ ด้าน นักเรียนที่มีปัญหาทางด้านสติปัญญา ครูก็ต้องดูแลช่วยเหลือมีการสอนเสริมพิเศษ หรือนักเรียนที่มีปัญหาทางด้านสุขภาพ ปัญหาทางบ้าน ปัญหาครอบครัว พ่อแม่หย่า

ร้าง แยกกันอยู่ ครูก็ต้องดูแลให้ความช่วยเหลือ จะเห็นว่าครูตีในดวงใจต้องยอมรับภาระงานสารพัดอย่าง เสมือนเป็นผู้มีจิตบริการ มีความตั้งใจและเต็มใจในการให้บริการแก่ผู้รับบริการ ถึงแม้งานที่ได้รับมอบหมายจะหนักหนาเพียงใดก็ต้องดูแลเอาใจใส่ต่อนักเรียน ช่วยเหลือนักเรียน พัฒนาคุณภาพของนักเรียน ซึ่งบางครั้งครูจะต้องใช้ความอดทนสูงครูตีในดวงใจจะต้องมีความนอบน้อมถ่อมตนในการปฏิบัติงาน ทั้งงานการเรียนการสอน หรืองานนอกเหนือจากการเรียนการสอนงานบริการนักเรียน งานบริการผู้ปกครองและชุมชน ที่จำเป็นที่ครูตีในดวงใจต้องรับภาระงานทุกอย่าง ต้องปฏิบัติงานตามคำสั่งที่ได้รับมอบหมายจากผู้บริหารสถานศึกษา ทั้งนี้ก็เพื่อให้งานดำเนินไปได้ด้วยดี และงานของผู้บังคับบัญชาประสบความสำเร็จอย่างราบรื่นต่อไป

3.2 มีความโอบเอื้อ

จากการที่ครูตีในดวงใจทุกคนที่ผ่านการคัดเลือกจะต้องมีคุณสมบัติประการหนึ่งก็คือการเป็นที่ศรัทธา ยอมรับ ผลการปฏิบัติงานที่ประสบความสำเร็จ และการมีคุณธรรม จริยธรรม เป็นที่ยอมรับของ นักเรียน โรงเรียน และชุมชน จนเกิดผลงานเป็นที่ประจักษ์นั้นและครูตีในดวงใจนอกเหนือจะมีภาระงานหลักที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอนให้กับนักเรียน หน้าที่ในการจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ หน้าที่จัดทำคู่มือประกอบการเรียนการสอนแล้ว ครูตีในดวงใจยังมีหน้าที่อื่น ๆ อีกมากมาย เช่น หน้าที่เกี่ยวกับการเยี่ยมบ้านนักเรียน นักเรียนที่มีภาวะโภชนาการ นักเรียนที่มีปัญหาด้านครอบครัว หรือนักเรียนที่มีปัญหาด้านการเรียนรู้ การจัดกิจกรรมเสริมเพื่อพัฒนานักเรียน เช่น กิจกรรมกีฬา กิจกรรมลูกเสือ-เนตรนารี ยิ่งในโรงเรียนขนาดเล็กที่มีครูไม่ครบชั้น ครูตีในดวงใจบางคนต้องมีภาระงานที่รับผิดชอบมากขึ้นบางคนสอนควบ 2-3 ชั้น สอนเกินจำนวนชั่วโมงที่กำหนด กล่าวคือเกิน 25 ชั่วโมง นอกจากต้องสอนแล้ว ยังต้องตรวจงาน ตรวจการบ้านนักเรียนทุกคน

จากข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้บริหารสถานศึกษา และเพื่อนร่วมงานของครูตีในดวงใจ สะท้อนให้เห็นว่าในการปฏิบัติงานของครูตีในดวงใจนั้นจะต้องปฏิบัติงานตามคำสั่งของผู้บริหารสถานศึกษาตามที่ได้รับมอบหมาย ถึงแม้ว่าครูตีในดวงใจจะมีภาระงานมากมาย แต่ครูก็ต้องแสดงตัวตนให้เห็นว่าเป็นบุคคลที่แสดงน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อผู้อื่นมีจิตบริการที่จะต้องคอยให้บริการทุกคนอย่างเต็มใจไม่ว่าจะเป็นนักเรียน ผู้ปกครอง หรือชุมชน ในทุก ๆ ด้าน โอบเอื้อ มีความตั้งใจและเต็มใจในการให้บริการแก่ผู้รับบริการ ถึงแม้งานที่ได้รับมอบหมายจะหนักหนาเพียงใดก็ต้องดูแลเอาใจใส่ต่อนักเรียน ช่วยเหลือนักเรียน พัฒนาคุณภาพของนักเรียน ซึ่งบางครั้งครูจะต้องใช้ความอดทนสูงครูตีในดวงใจจะต้องมีความนอบน้อมถ่อมตนในการปฏิบัติงาน ทั้งงานการเรียนการสอน หรืองานนอกเหนือจากการเรียนการสอนงานบริการนักเรียน งานบริการผู้ปกครองและชุมชน ที่จำเป็นที่ครูตีในดวงใจต้องรับภาระงานทุกอย่าง

3.3 มีความซื่อสัตย์

จากการที่ครูตีในดวงใจทุกคนที่ผ่านการคัดเลือกจะต้องมีคุณสมบัติประการหนึ่งก็คือ เป็นที่ศรัทธา ยกย่องยอมรับของนักเรียน เพื่อนครู ชุมชนและสังคม ตลอดจนเป็นผู้ทุ่มเทเสียสละเพื่อช่วยเหลือดูแลนักเรียนอย่างต่อเนื่อง จนเกิดผลงานเป็นที่ประจักษ์แล้ว ครูตีในดวงใจยังเป็นครูที่เป็นคนที่ตรงต่อเวลาทำงานก่อนเวลาที่ทางราชการกำหนด ไม่เป็นบุคคลหน้าไหว้หลังหลอก ไม่เอาของคนอื่นมาเป็นของตนเอง ไม่เลียนแบบงานบุคคลอื่นมาเป็นของตนเอง ยอมรับผิดเมื่อทำผิด ไม่ใส่ร้ายความผิดให้กับบุคคลอื่น ทำงานด้วยความสุจริต มีความจริงใจต่อเพื่อนร่วมงานและผู้บังคับบัญชา ชอบพูดความจริง และครูตีในดวงใจนอกเหนือจะมีภาระงานหลักที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอน

ให้กับนักเรียน หน้าที่ในการจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ หน้าที่จัดทำคู่มือประกอบการเรียนการสอน แล้ว ครูตีในดวงใจยังมีหน้าที่อื่นๆอีกมากมาย เช่น หน้าที่เกี่ยวกับระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน

จากข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ผู้บริหารสถานศึกษาและเพื่อนร่วมงาน สะท้อนให้เห็นว่าในการปฏิบัติงานของครูตีในดวงใจนั้น ครูตีในดวงใจก็ต้องแสดงตัวตนให้เห็นว่ามีจิตบริการที่จะต้องคอยให้บริการทุกคนอย่างเต็มที่ไม่ว่าจะเป็นนักเรียน ผู้ปกครอง หรือชุมชน ในทุก ๆ ด้าน นอบ น้อมถ่อมตน นักเรียนที่มีปัญหาทางด้านสติปัญญา ครูก็ต้องดูแลช่วยเหลือมีการสอนเสริมพิเศษ หรือนักเรียนที่มีปัญหาทางด้านสุขภาพ ปัญหาทางบ้าน ปัญหาครอบครัว พ่อแม่หย่าร้าง แยกกันอยู่ ครูก็ต้องดูแลให้ความช่วยเหลือ จะเห็นว่าครูตีในดวงใจต้องยอมรับภาระงานสารพัดอย่างนอบ น้อมถ่อมตน เสมือนเป็นผู้มีจิตบริการ มีความตั้งใจและเต็มใจในการให้บริการแก่ผู้รับบริการ ถึงแม้งานที่ได้รับมอบหมายจะหนักหนาเพียงใดก็ต้องดูแลเอาใจใส่ต่อนักเรียน ช่วยเหลือนักเรียน พัฒนาคูณภาพของนักเรียน ซึ่งบางครั้งครูจะต้องใช้ความอดทนสูงครูตีในดวงใจจะต้องมีความซื่อสัตย์ ซื่อตรง ทั้งต่อบุคคลอื่นและผู้บังคับบัญชา ไม่มีเอินเอียงหรืออคติ มีความจริงใจ และความตรงไปตรงมาต่อครูด้วยกันในโรงเรียน

4. เสียสละเพื่อส่วนรวมมากกว่าส่วนตน

จากข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้บริหารสถานศึกษา และครูตีในดวงใจ สะท้อนให้เห็นว่าในการปฏิบัติงานของครูตีในดวงใจนั้นจะต้องปฏิบัติงานด้วยความตั้งใจ มุ่งมั่นในการทำงาน และมีความเสียสละเวลา มีความตั้งใจและเต็มใจในการให้บริการแก่ผู้รับบริการ ถึงแม้งานที่ได้รับมอบหมายจะหนักหนาเพียงใดก็ต้องดูแลเอาใจใส่ต่อนักเรียน ช่วยเหลือนักเรียน พัฒนาคูณภาพของนักเรียน ซึ่งบางครั้งครูจะต้องใช้ความอดทนสูง ครูตีในดวงใจจะต้องเสียสละเวลา เสียสละกำลังทรัพย์ส่วนตัว เพื่อประสิทธิภาพของงาน

การศึกษาอัตลักษณ์ของกลุ่มครูตีในดวงใจนั้น จากการที่ผู้วิจัยได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้พยายามมีการสร้างความสัมพันธ์ทำความรู้จักกับกลุ่มครูตีในดวงใจในช่วงระยะเวลาหนึ่งมาก่อน โดยการสร้างความสัมพันธ์ผ่านบุคคลที่ใกล้ชิดกับผู้วิจัย สามารถได้รู้จัก พูดคุย สร้างความคุ้นเคย และจากการที่ผู้วิจัยได้เข้าไปสัมภาษณ์ พูดคุยกับกลุ่มครูตีในดวงใจ ผู้วิจัยได้สังเกตเห็นว่าครูตีในดวงใจแต่ละคนมีความเป็นตัวตนของแต่ละบุคคลแตกต่างกัน ทั้งนี้อาจจะมาจาก ช่วงอายุ ทักษะคติ ค่านิยม อุดมการณ์ วุฒิภาวะ และประสบการณ์ชีวิตหรือประสบการณ์ส่วนตัวของแต่ละบุคคล หรือแม้กระทั่งบทบาท หน้าที่ ความรับผิดชอบที่ได้รับมอบหมายจากผู้บังคับบัญชาขณะที่อยู่ในสถานศึกษา ซึ่งสิ่งดังกล่าวเหล่านี้ล้วนมีผลต่อการแสดงออก หรือการสร้างตัวตนของครูตีในดวงใจแต่ละบุคคลที่มีความแตกต่างระหว่างบุคคล

จากการศึกษาการก่อรูปและอัตลักษณ์ของครูตีในดวงใจทั้งหมดตามที่ผู้วิจัยได้กล่าวมา จะเห็นว่าการสร้างอัตลักษณ์ของครูตีในดวงใจนั้น มีความหลากหลายและมีความแตกต่างกัน กระบวนการสร้างวาทกรรมครูตีในดวงใจถูกสร้างขึ้นมาจากการตีความจากตัวบทซึ่งเป็นประเพณี อุดมคติ ค่านิยม กฎเกณฑ์กติกาต่าง ๆ ที่ผ่านมาในอดีตและปัจจุบันที่ถูกสร้างขึ้นจนกลายเป็นธรรมเนียมปฏิบัติ ในมิติภาคปฏิบัติการทางวาทกรรม ครูตีในดวงใจได้เลือกสรรวิถีทางในการปฏิบัติตนเพื่อแสดงและสร้างอัตลักษณ์ความเป็นครูตีในดวงใจ ในมิติภาคปฏิบัติการทางสังคม เป็นการถ่ายทอดอุดมการณ์ของสังคมผ่านโรงเรียน เพื่อให้ครูตีในดวงใจปฏิบัติตามบรรทัดฐานของสังคม อัตลักษณ์ของครูตีในดวงใจมีหลากหลายลักษณะ กระบวนการสร้างอัตลักษณ์ของครูตีในดวงใจถูกสร้างโดยการนิยามตัวเอง และถูกสร้างโดยผ่านการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสถานศึกษา อัตลักษณ์เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในสังคม

โดยมีการพัฒนาการมาจากกระบวนการปฏิสังสรรค์ระหว่างตัวเราเองกับบุคคลอื่น ๆ โดยผ่านการมองตัวเองและคนอื่นมองเรา อัตลักษณ์มีลักษณะเป็นพลวัตอยู่ตลอดเวลา สามารถปรับเปลี่ยนได้ไปตามบริบททางสังคมหรือตามบริบทที่กลุ่มครุติในดวงใจเข้าไปมีปฏิสัมพันธ์ด้วย เมื่อสถานการณ์ทางสังคมเปลี่ยน ความหมายของสิ่งต่าง ๆ ก็จะแปรเปลี่ยนไปจากเดิม นอกจากนั้นความเป็นตัวตนของแต่ละบุคคลที่มีความแตกต่างกัน ไม่ว่าจะด้วยช่วงอายุ ทัศนคติ ค่านิยม อุดมการณ์ ประสบการณ์ชีวิตหรือประสบการณ์ส่วนตัวหรือแม้กระทั่งบทบาท หน้าที่ ความรับผิดชอบ ย่อมส่งผลต่อการแสดงออกหรือการสร้างอัตลักษณ์ที่มีความแตกต่างกันออกไป

สรุปและอภิปรายผล

1. การก่อรูปของครุติในดวงใจ ผลจากการศึกษาแสดงให้เห็นถึงปรากฏการณ์วาทกรรมครุติในดวงใจในการสร้างอัตลักษณ์ของครุติในดวงใจ ซึ่งกระบวนการก่อรูปตัวตนของครุติในดวงใจมิได้มีมาแต่กำเนิด หากแต่เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นด้วยกระบวนการฝึกฝนอบรมขัดเกลา ซึ่งเกิดจากมิติของตัวบทและภาคปฏิบัติการทางวาทกรรมในสถานศึกษา ได้มีกระบวนการผลิตซ้ำ การเผยแพร่และการใช้ตัวบท ซึ่งโรงเรียนจะเป็นสถานที่ในการสร้าง การผลิต และเผยแพร่ตัวบทให้กับครุติในดวงใจตามอุดมการณ์ของสังคม ชีวิตของความเป็นครุเริ่มต้นเมื่อเข้าสู่สถานศึกษา ครุมีความจำเป็นต้องรับรู้ถึงตัวบทแต่ละเรื่อง และเลือกที่จะนำตัวบทไปปฏิบัติเพื่อให้บรรลุถึงความเป็นครุ ตัวบทที่ครุได้รับนั้นอาจเป็นตัวบทจากประสบการณ์ที่ผ่านมาในอดีต ตัวบทจากผู้บังคับบัญชา กฎเกณฑ์ ระเบียบวินัย เพื่อให้ครุได้ปฏิบัติยึดถือและได้รับการยกย่องให้เป็นครุติในดวงใจ ซึ่งครุติในดวงใจประพัตติตนเป็นคนดีของสังคม ปฏิบัติตามจรรยาบรรณวิชาชีพ กระบวนการสร้างอัตลักษณ์ของครุติในดวงใจจะดำรงอยู่หรือสูญสลายไปได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับพลวัตรของสภาพแวดล้อมหรือสถานการณ์ต่าง ๆ นโยบายของผู้บังคับบัญชา หน่วยงานต้นสังกัดและสังคมเป็นผู้กำหนด ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของนันทนัย ประสานนาม (2550) ที่ศึกษาเรื่อง เพศชาติพันธุ์และปัญหาเกี่ยวกับอัตลักษณ์ในภาพยนตร์เรื่อง Touch of Pink กล่าวว่า การแสดงตนหรือยอมรับอย่างตั้งใจกับอัตลักษณ์ที่เราเลือก ความสำคัญของการแสดงตนคือ การระบุว่าเรามีอัตลักษณ์เหมือนกลุ่มหนึ่งหรือมีความแตกต่างจากกลุ่มอื่นอย่างไร และฉันเป็นใครในสายตาคนอื่น อัตลักษณ์เป็นสิ่งที่ไม่หยุดนิ่งตายตัว เพราะขึ้นอยู่กับการนิยามตัวเราว่าในช่วงเวลานั้น เมื่อบริบทของสังคมและวัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงไป ความหมายของอัตลักษณ์ก็จะเปลี่ยนแปลงไปด้วย การนิยามตนเองมิได้อาศัยชาติพันธุ์เพียงอย่างเดียว หากอาศัยกฎเกณฑ์อื่น เช่น วัฒนธรรม ศาสนา การประกอบอาชีพ และการเมือง โรงเรียนซึ่งเป็นสถาบันการศึกษาได้มีการถ่ายทอดอัตลักษณ์ให้กับครุติในดวงใจโดยใช้หลักสูตรและแบบเรียน จึงกลายเป็นหัวใจสำคัญที่สุดในการถ่ายทอดหรือเสริมสร้างอัตลักษณ์ส่วนบุคคลหรืออัตลักษณ์ทางสังคม เพื่อหล่อหลอมครุติในดวงใจให้เป็นไปตามที่ต้องการ สอดคล้องกับผลการวิจัยของอำพรรัตน์ ปานเจริญ (2556) ได้ศึกษาวาทกรรมนักเรียนนายร้อยตำรวจ ผลการศึกษาพบว่า การสร้างวาทกรรมนักเรียนนายร้อยตำรวจหญิง ถูกสร้างขึ้นมาจากการตีความจากตัวบท ซึ่งเป็นประเพณี อุดมคติ ค่านิยม กฎเกณฑ์ กติกา ต่าง ๆ ที่ผ่านมามีในอดีตและปัจจุบัน ที่ถูกสร้างขึ้นจนกลายเป็นธรรมเนียมปฏิบัติ ในมิติภาคปฏิบัติการทางวาทกรรม นักเรียนนายร้อยตำรวจหญิงได้เลือกสรรวิถีทางในการปฏิบัติตนเพื่อแสดงและสร้างอัตลักษณ์ความเป็นนักเรียนนายร้อยตำรวจหญิงให้มีความสมบูรณ์แบบ ในมิติภาคปฏิบัติการทางสังคม เป็นการถ่ายทอดอุดมการณ์ของสังคมผ่านโรงเรียนนายร้อยตำรวจเพื่อให้นักเรียนนายร้อยตำรวจหญิงปฏิบัติตามบรรทัดฐานของสังคม โรงเรียนนายร้อยตำรวจจึงได้ออกเป็นกฎระเบียบปฏิบัติข้อบังคับของสถานศึกษาและคู่มือการปฏิบัติของนักเรียนเพื่อใช้

ควบคุมนักเรียนนายร้อยตำรวจหญิงให้มีความประพฤติที่ดีงามอยู่ในกรอบของสังคม บุคคลที่มีส่วนสำคัญในการสร้างอัตลักษณ์นักเรียนนายร้อยตำรวจหญิงให้มีความโดดเด่นเป็นที่ปรากฏและเป็นที่ยอมรับของสังคมได้แก่เพื่อนนักเรียนชั้นสูง (รุ่นพี่) ผู้บังคับบัญชาที่ปฏิบัติหน้าที่ฝ่ายปกครองครู-อาจารย์และสื่อต่าง ๆ

2. อัตลักษณ์ครูดีในดวงใจ จากการศึกษาพบว่า อัตลักษณ์ครูดีในดวงใจ มีหลากหลายลักษณะ เช่น อัตลักษณ์การสร้างตัวตนผ่านการทำงานเกินเกณฑ์มาตรฐาน อัตลักษณ์การใช้ระเบียบวินัยเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตและปฏิบัติงาน อัตลักษณ์การใช้ระบบคุณธรรม จริยธรรมในการปฏิบัติราชการ และอัตลักษณ์การเสียสละเพื่อส่วนรวมมากกว่าส่วนตน โดยการสร้างอัตลักษณ์นั้น ไม่ได้มีเพียงอัตลักษณ์อย่างใดอย่างหนึ่งเพียงเท่านั้น หากแต่การสร้างอัตลักษณ์ของบุคคล สามารถเกิดจากการประกอบรวมความหลากหลายของอัตลักษณ์เข้าไว้ด้วยกัน ทั้งนี้ความหลากหลายดังกล่าว จะถูกนำเสนอให้ปรากฏออกมาในสถานการณ์ต่าง ๆ ภายใต้การนิยามตนเองของครูดีในดวงใจจากเงื่อนไขความสัมพันธ์ที่มีในพื้นที่นั้น ซึ่งเข้ามามีส่วนร่วมโดยตรงต่อการสร้างอัตลักษณ์ให้ปรากฏขึ้น สอดคล้องกับฉัตรธิดา หุยก (2553) ได้ศึกษาอัตลักษณ์ของเภสัชกรหญิงในบริบทสังคมเมือง ผลการวิจัยพบว่าการสร้างอัตลักษณ์ของเภสัชกรหญิงในบริบทสังคมเมือง มีความทับซ้อนระหว่างอัตลักษณ์ความเป็นปัจเจก และอัตลักษณ์ร่วมภายใต้วิชาชีพ ทั้งนี้อัตลักษณ์ของเภสัชกรหญิงมิได้ผูกติดอยู่กับภาพลักษณ์ใดภาพลักษณ์หนึ่งเท่านั้น แต่มีการสร้างขึ้นอย่างหลากหลายและแตกต่างที่เกิดจากการเคลื่อนไหวไปตามบทบาทหน้าที่การงาน พื้นที่ทางสังคม หรือการนิยามตัวตนของเภสัชกรหญิงที่มีต่อพื้นที่ต่าง ๆ นับว่าเป็นการขยายพื้นที่อัตลักษณ์ของเภสัชกรหญิงให้มีความยืดหยุ่นและหลุดพ้นจากภาพความคิดของบุคคลภายในสังคมด้วยเช่นเดียวกับการสร้างอัตลักษณ์ของครูดีในดวงใจที่มีอัตลักษณ์ทับซ้อนระหว่างอัตลักษณ์ร่วมของกลุ่มครูดีในดวงใจและอัตลักษณ์ระดับปัจเจก ซึ่งไม่ได้มีเพียงอัตลักษณ์เดียวเท่านั้น แต่มีการปรับเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา ตามบริบทที่แตกต่างกันไป

นอกจากนี้ความเป็นตัวตนก็ส่งผลต่ออัตลักษณ์เช่นกัน สอดคล้องกับการศึกษาของ Woodward (1997 อ้างถึงใน อภิญา เพ็ญฟูสกุล, 2546) ซึ่งกล่าวว่า อัตลักษณ์ คือสิ่งที่เรารับรู้ตนเองว่า เราคือใคร และเราดำเนินความสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ ตลอดจนโลกที่แวดล้อมตัวเราอยู่อย่างไร อัตลักษณ์ คือสิ่งที่กำหนดทางเดินให้กับเรา เป็นสิ่งที่บ่งบอกว่า ใครเป็นพวกเดียวกับเราและใครที่แตกต่างจากเรา กล่าวโดยอีกนัยหนึ่ง อัตลักษณ์เกิดจากการนิยามว่าตัวเราเองคือใคร มีความเป็นมาอย่างไร แตกต่างคนอื่นในสังคมอย่างไร และใช้อะไรเป็นเครื่องหมายในการแสดงออกอัตลักษณ์ดังกล่าว (พัฒนา กิตติอาษา, 2546) นั่นคือเป็นการก่อรูปขึ้นและดำรงอยู่ว่าเรารับรู้เกี่ยวกับตนเองอย่างไร และคนอื่นรับรู้เราอย่างไร โดยมีกระบวนการทางสังคมในการสร้างและสืบทอดอัตลักษณ์ ทั้งนี้ย่อมขึ้นอยู่กับบริบทของความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีต่อคนหรือกลุ่มอื่น ๆ ด้วย (ประสิทธิ์ ลิปรีชา, 2551) เช่น กลุ่มครูดีในดวงใจ ซึ่งเป็นกลุ่มครูสายผู้สอน มีอัตลักษณ์การสร้างตัวตนผ่านการทำงานเกินเกณฑ์มาตรฐาน อัตลักษณ์การใช้ระเบียบวินัยเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตและปฏิบัติงาน อัตลักษณ์การใช้ระบบคุณธรรม จริยธรรมในการปฏิบัติราชการ และอัตลักษณ์การเสียสละเพื่อส่วนรวมมากกว่าส่วนตน ซึ่งแตกต่างจากกลุ่มผู้บริหารสถานศึกษาที่มีความเป็นผู้นำ มีความเคร่งขรึม สอดคล้องกับนาสนิน อาแซ (2555) ได้ศึกษา “การสร้างอัตลักษณ์ของเลขานุการแพทย์ในสถานพยาบาล” ผลการศึกษาพบว่า การสร้างอัตลักษณ์ของเลขานุการแพทย์ในสถานพยาบาลมีหลากหลายลักษณะ มีทั้งอัตลักษณ์ร่วมของเลขานุการแพทย์และอัตลักษณ์ระดับปัจเจก ซึ่งอัตลักษณ์เหล่านี้ ถูกสร้างผ่านการปฏิสัมพันธ์ในการทำงานกับกลุ่มบุคคลต่าง ๆ ในพื้นที่ของสถานพยาบาล การต่อรองของเลขานุการแพทย์ ต่างมีกลยุทธ์ในการต่อรองที่

แตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ในสถานพยาบาล โดยที่เลขานุการแพทย์ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่อ่อนแอกว่าหาช่องทางในการต่อรองเพื่อให้มีอำนาจเหนือกว่าแพทย์ พยาบาล และนักศึกษาแพทย์ แม้จะเพียงระยะเวลาสั้น ๆ ก็ตามและสอดคล้องกับผลการศึกษาของ วงศ์เดือน ภาณุวัฒนากุล (2553) ได้ศึกษาเรื่อง “อัตลักษณ์ของคนไทยเชื้อสายจีนในเมืองหาดใหญ่” ได้อธิบายถึง “พื้นที่” โดยมองว่าพื้นที่กับคนเป็นสิ่งที่ผูกโยงต่อกัน มีความซ้อนทับของคนกับพื้นที่ เพราะคนจะอยู่ได้ต้องมีพื้นที่ การที่คนจะแสดงตัวตนออกมานั้น ต้องมีพื้นที่ของการแสดงตัวตน และการที่คนจะแสดงตัวตนในลักษณะใดนั้น ขึ้นอยู่กับการให้ความหมายของพื้นที่ เช่นเดียวกันกับการสร้างอัตลักษณ์ของครุฑีในดวงใจที่มีอัตลักษณ์ทับซ้อนกันระหว่างอัตลักษณ์ร่วมของกลุ่มครุฑีในดวงใจและอัตลักษณ์ระดับปัจเจกซึ่งอัตลักษณ์ของครุฑีในดวงใจ ถูกสร้างผ่านการปฏิสัมพันธ์ในการทำงานกับกลุ่มบุคคลต่าง ๆ ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา เพื่อนครู นักเรียนและผู้ปกครองนักเรียน ในพื้นที่ของสถานศึกษา

นอกจากนี้การที่ผลการศึกษาพบว่า ครุฑีในดวงใจมีอัตลักษณ์การสร้างตัวตนผ่านการทำงานที่เกินเกณฑ์มาตรฐาน ซึ่งเป็นการนำเสนอตัวตนผ่านสัญญาณ ผลงานเชิงประจักษ์ สอดคล้องกับแนวคิดของ Peirce (1931 อ้างถึงใน ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2545) ที่กล่าวว่า สัญญา (Sign) จะมีองค์ประกอบ 2 ส่วน คือ ส่วนที่เป็นตัวหมายหรือตัวสื่อความหมายหรือรูปสัญญาณ (Signifier) และตัวหมายถึงความหมายสัญญาณ กล่าวคือ ผลงานเชิงประจักษ์หรือรูปสัญญาณ (Signifier) มันไม่ใช่แค่ผลงานที่เป็นเอกสารเชิงวิชาการชิ้นหนึ่งเท่านั้นแต่มันมีความหมายเชิงสัญญาณ (Signified) มีความหมายมากกว่าความเป็นเอกสารเชิงวิชาการที่แสดงถึงความเป็นตัวตนของครุฑีในดวงใจกล่าวคือ เป็นผู้ที่มีความรอบรู้ในหลักการ เทคนิคการจัดการเรียนการสอนสร้างองค์ความรู้และนวัตกรรมในการพัฒนาองค์กรและวิชาชีพ มีความรู้ความสามารถในการออกแบบและจัดทำหน่วยการเรียนรู้และแผนการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เพื่อการพัฒนาคุณภาพของนักเรียน สอดคล้องกับการวิจัยของ เยาวลักษณ์ กล้ามาก (2549) ได้ศึกษาการนำเสนอตัวตนของวัยรุ่นผ่านสัญญาณของการบริโภคอาหาร ฟาสต์ฟู้ด ผลการวิจัยพบว่า วัยรุ่นได้เลือกอาหารฟาสต์ฟู้ดให้เป็นเครื่องมือในการนำเสนอตัวตนและแสดงพฤติกรรมการแสดงออกเกี่ยวกับรสนิยม ความเป็นตัวตน บุคลิกภาพ ลักษณะความชอบส่วนตัวอื่น ๆ และได้เลือกอาหารฟาสต์ฟู้ดให้เป็นเครื่องมือในการนำเสนอตัวตนโดยพื้นที่ในร้านฟาสต์ฟู้ดได้ถูกใช้เพื่อสื่อความหมายเชิงสัญญาณบางอย่างที่แต่ละคนสร้างขึ้นตามสภาพพื้นที่ บริบทของร้านและบุคลิกภาพ วัยรุ่นได้สร้างภาพลักษณ์และตัวตนของความเป็นคนรุ่นใหม่ เป็นบุคคลที่ทันสมัย มีรสนิยม มีฐานะทางเศรษฐกิจโดยแสดงออกผ่านสัญญาณของลักษณะการรับประทานที่ดูดีมีสไตล์ ผ่านท่าทาง กิริยาท่าทางและอิริยาบถต่าง ๆ ที่แสดงออกมาในระหว่างที่อยู่ในร้านฟาสต์ฟู้ด ฟาสต์ฟู้ดจึงเป็นสิ่งที่วัยรุ่นเลือกนำเสนอความเป็นตัวตนให้ทุกคนในสังคมได้รับรู้ว่าคุณค่าที่บริโภคอาหารฟาสต์ฟู้ดนั้นเป็นกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่มีความทันสมัย เช่นเดียวกันกับ การสร้างอัตลักษณ์ของครุฑีในดวงใจที่นำเสนอตัวตนโดยผ่านผลงานเชิงประจักษ์ ผลงานเชิงประจักษ์ไม่ใช่แค่เอกสารทางวิชาการเท่านั้นแต่มีความหมายแฝงความเป็นตัวตนของครุฑีในดวงใจที่มีความรอบรู้ทางวิชาการ โดยผ่านการสื่อความหมายเชิงสัญญาณ

ข้อเสนอแนะของการวิจัย

ผลจากการศึกษาในครั้งนี้ น่าจะเป็นประโยชน์ต่อบุคคลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยตรง ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะการวิจัย

จากผลการวิจัยเรื่องอัตลักษณ์ครูดีในดวงใจ เป็นการเปิดมุมมองให้สังคมวงการศึกษาได้เรียนรู้และเข้าใจถึงการมีตัวตนของครูดีในดวงใจในสถานศึกษา เพื่อให้ทุกคนได้มองเห็นคุณค่าของความเป็นมนุษย์ของครูที่มีหน้าที่เพื่ออบรมสั่งสอน ชี้แนะแนวทางนักเรียนให้เป็นคนดี คนเก่ง และมีความสุขของสังคม ให้วิชาชีพระดับอาชีวศึกษาที่มีเกียรติและมีศักดิ์ศรี เป็นวิชาชีพชั้นสูง ได้รับการยอมรับ และความน่าเชื่อถือจากบุคคลทั่วไปในสังคม

2. ข้อเสนอแนะต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

หน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยเฉพาะสถานศึกษาและสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา บุคลากรในสถานศึกษา ควรให้การยอมรับความเป็นครูดีในดวงใจอย่างแท้จริง ควรมีการบำรุงขวัญ ให้กำลังใจในการทำงาน เพื่อให้การทำงานในสถานศึกษามีความรักสามัคคีกัน เพื่อประโยชน์สูงสุดต่อนักเรียนซึ่งเป็นอนาคตของชาติ และสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาควรมีนโยบายและส่งเสริมสนับสนุนช่วยเหลือครูดีในดวงใจให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นเพื่อให้มีขวัญกำลังใจในการเดินทางทำหน้าที่ต่อไป

3. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ในการศึกษาครั้งต่อไปควรมีการศึกษาเพิ่มเติมโดยมีการกำหนดหรือเลือกพื้นที่ของการศึกษาที่แตกต่างกันออกไป เพื่อสะท้อนให้เห็นถึงปรากฏการณ์ทางสังคมที่แตกต่างกันออกไป เช่น ศึกษาอัตลักษณ์ของผู้บริหารสถานศึกษา หรืออัตลักษณ์ของครูหัวหน้าฝ่ายวิชาการ เพื่อให้เห็นถึงการสร้างอัตลักษณ์ในแง่มุมต่าง ๆ หรือเป็นการศึกษาเปรียบเทียบความเป็นอัตลักษณ์ของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากับผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เพื่อหาความเหมือนและความแตกต่าง

บรรณานุกรม

- ฉัตรธิดา หยุคง. (2554). **อัตลักษณ์ของเภสัชกรหญิงในบริบทสังคมเมือง**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2543). **วาทกรรมการพัฒนา:อำนาจ ความรู้ ความจริง เอกลักษณะความเป็นอื่น**. กรุงเทพฯ : วิชาษา.
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2545). **สัญญาวิทยา โครงสร้างนิยม หลังโครงสร้างนิยมกับการศึกษารัฐศาสตร์**. กรุงเทพฯ : วิชาษา.
- นาสนีน ออแซ. (2555). **การสร้างอัตลักษณ์ของเลขานุการแพทย์ในสถานพยาบาล**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- ประสิทธิ์ ลีปรีชา. (2551). **การค้าพื้นที่และอัตลักษณ์มังคุดอโยปุย.ในอำนาจ พื้นที่และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์: การเมืองวัฒนธรรมของรัฐชาติในสังคมไทย**. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- นัทธนัย ประสานนาม. (2550). **“เพศ ชาติพันธุ์ และปัญหาเกี่ยวกับอัตลักษณ์ในภาพยนตร์เรื่อง Touch of Pink.”** ค้นเมื่อวันที่ 20 กันยายน 2558 จาก <http://www.midnightuniv.org/midnight2545/document95248>, html.
- พัฒนา กิตติอาษา. (2546). **ท้องถิ่นนิยม**. กรุงเทพฯ:สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- พิทักษ์ ศิริวงศ์. (2542). **“การสร้างและการปรับเปลี่ยนความเป็นเพศและจินตนาการทางเพศในกลุ่มวัยรุ่นชาย.”** วิทยานิพนธ์การศึกษาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

- เยาวลักษณ์ กล้ามาก. (2549). **การนำเสนอตัวตนของวัยรุ่นผ่านสัญลักษณ์ของการบริโภคอาหารฟาสต์ฟู้ด**. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาจิตวิทยาการศึกษาและการแนะแนว คณะศึกษาศาสตร์, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- วงศ์เดือน ภาณุวัฒนากุล. (2553). **“อัตลักษณ์ของคนไทยเชื้อสายจีนในเมืองหาดใหญ่”** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- ศักรินทร์ สุวรรณโรจน์. (2550). “ครูตามแนวพระราชดำริ”, **วิทยากรย**. 101(4): 40.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2556). **กรอบและทิศทางการวิจัยทางการศึกษาของประเทศ (พ.ศ.2555-2558) เพื่อสนับสนุนการดำเนินงานตามนโยบายด้านการศึกษาของรัฐบาล**. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัด เจริญผลกราฟิค.
- อภิญา เฟื่องฟูสกุล. (2546). **อัตลักษณ์**. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาสังคมวิทยา สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- อำพรณ์ ปานเจริญ. (2556). **วาทกรรมนักเรียนนายร้อยตำรวจหญิง**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ - สกุล นายเกิดพงศ์ จิตรหลัง
รหัสประจำตัวนักศึกษา 5611121001

วุฒิการศึกษา

วุฒิ	ชื่อสถาบัน	ปีที่สำเร็จการศึกษา
ศิลปศาสตรบัณฑิต (สาขาวิชาภาษาอังกฤษ)	มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์	2555

การตีพิมพ์เผยแพร่ผลงาน

เกิดพงศ์ จิตรหลัง. (2558, กรกฎาคม – ธันวาคม). การศึกษาอัตลักษณ์ครูดีในดวงใจ. วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา 10(2).

เกิดพงศ์ จิตรหลัง. (2559, กรกฎาคม – ธันวาคม). อัตลักษณ์ครูดีในดวงใจ. วารสาร มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต 12(2).